

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

**FAALİYET BÖLÜMLERİNE İLİŞKİN TÜRKİYE FİNANSAL
RAPORLAMA STANDARDI (TFRS 8) KAPSAMINDA
İŞLETMELERDE BÖLÜM PERFORMANSININ ÖLÇÜLMESİ
VE RAPORLANMASI**

Doktora Tezi

BAHAR BİLEN

İstanbul, 2012

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

**FAALİYET BÖLÜMLERİNE İLİŞKİN TÜRKİYE FİNANSAL
RAPORLAMA STANDARDI (TFRS 8) KAPSAMINDA
İŞLETMELERDE BÖLÜM PERFORMANSININ ÖLÇÜLMESİ
VE RAPORLANMASI**

Doktora Tezi

BAHAR BİLEN

Danışman: Prof. Dr. Cemal ÇAKICI

İstanbul, 2012

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İŞLETME Anabilim Dalı MUHASEBE FİNANSMAN Bilim Dalı Doktora öğrencisi BAHAR BİLEN' nin FAALİYET BÖLÜMLERİNE İLİŞKİN TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI(TFRS8) KAPSAMINDA İŞLETMELERDE BÖLÜM PERFORMANSININ ÖLÇÜLMESİ VE RAPORLANMASI adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 20.01.2012 tarih ve 2012-2/15 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 05.03.2012

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. CEMAL ÇAKICI
- 2) Jüri Üyesi : PROF. DR. GÜRBÜZ GÖKÇEN
- 3) Jüri Üyesi : PROF. DR. HANİFİ AYBOĞA
- 4) Jüri Üyesi : PROF.DR.GÜLÜMSER ÜNKAYA
- 5) Jüri Üyesi : PROF.DR.SALİH DURER

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Bahar BİLEN
Anabilim Dalı : İşletme
Programı : Muhasebe Finansman
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cemal ÇAKICI
Tez Türü ve Tarihi : Doktora – Mart-2012
Anahtar Kelimeler : Performans Ölçümü, Uluslararası Finansal Raporlama Standardı,
TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı, Bölümsel Raporlama

ÖZET

FAALİYET BÖLÜMLERİNE İLİŞKİN TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTI (TFRS 8) KAPSAMINDA İŞLETMELERDE BÖLÜM PERFORMANSININ ÖLÇÜLMESİ VE RAPORLANMASI

TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı, bir işletmenin yıllık raporlamalarda ve ara finansal tablolarda işletme bölümlerinin rapor bilgisini nasıl sunması gerektiğini belirler. Bu standart, bir işletmenin faaliyet bölümlerinin oluşturulmasında temel ilke olarak, finansal tablo kullanıcılarının, işletmenin gerçekleştirdiği faaliyet ile faaliyette bulunduğu ekonomik ortamın niteliğini ve finansal etkilerini değerlendirmelerini mümkün kılan bilgilerin açıklanmasını öngörür. Standart, aynı zamanda ana müşteriler, coğrafi alanlar, ürün ve hizmetler hakkında ilgili kamu açıklamalarının gerekliliğini ortaya koyarak bölümsel bilgi açıklamalarının belirli bir standarda bağlanmasını amaçlamaktadır. Bu anlamda TFRS 8 genel olarak bir açıklama standardıdır.

Bu tez çalışmasında, öncelikle TFRS 8 Faaliyet Bölümlerine İlişkin Muhasebe Standardı ayrıntılı olarak incelenmiş ve Türkiye'deki uygulanma durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaca uygun olarak iki farklı uygulamaya yer verilmiştir. Birinci uygulamada Türkiye'de faaliyette bulunan bir grup firmasında TFRS 8 Standardı'nın uygulanma biçimi gösterilmeye çalışılmıştır. İkinci uygulamada ise genel olarak Türkiye'deki firmaların TFRS 8 Standardını uygulayıp uygulamadıklarının ve bu durumu etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmış olup, bu amaçla İMKB'de işlem gören 110 firmaya ilişkin veriler üzerinde çalışılmış ve firmaların bölümsel raporlama yapmalarına etki eden parametrelerin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Bahar BİLEN
Field : Business Administration
Programme : Accounting Finance
Supervisor : Professor Cemal ÇAKICI
Degree Awarded and Date : Doctorate – March 2012
Keywords :Performance Measurement, International Accounting Standards, UFRS 8 Operating Segments, Segmental Reporting

ABSTRACT

MEASURING AND REPORTING THE SECTIONAL PERFORMANCE AS A PART OF TURKISH FINANCIAL REPORTING STANDARTS

IFRS 8 Operating Segments Standard determines the entity how to provide report information of the operating parts in annual reports and interim financial statements. This standard, as a principle of creation of entity's activity zones, provides the disclosure of information which ables the users of the financial reports to evaluate the quality of entity's business activity, the economical environment of the activity and financial effects. At the same time, the standard aims to connect the description of departmental information to a standard by putting forth the need of the public statements about main customers, geographic areas, products and services.

In this thesis, primarily, the accounting standard of IFRS 8 operating segments has been investigated in details and its functional status in Turkey has been introduced. For this purpose, two different applications were provided; In the first application, The implementation format of IFRS 8 in a group company operating in Turkey have been shown. In the second application, it was aimed to determine whether the companies in Turkey, in general, apply IFRS 8 Standard or not and the factors affecting this situation and for this purpose the datum of the first 110 companies trading on The Istanbul Stock Exchange have been analyzed and it was tried to identify whether there were parameters affecting the firms to make partial reporting or not.

ÖNSÖZ

Büyüme, teknoloji ve ekonomideki hızlı değişiklikler, faaliyetlerde farklılaşma ve karmaşıklığı da beraberinde getirmiştir. Böylece şirketler, çok uluslu firmalar birden fazla faaliyete sahip kuruluşlar halinde örgütlenmeye başlamışlardır. Farklılaşmadaki temel amaç riski dağıtmak ve farklı pazarlarda büyüme fırsatlarını yakalamaktır. Sağlıklı bir farklılaşma ve küreselleşme politikasında açıktır ki, finansal tablo kullanıcılarının farklı faaliyet bölümleri ve şirketlerdeki karlılığı, riskleri, büyüme oranlarını sağlıklı ve eksiksiz bir şekilde anlamaları için sadece konsolide mali tabloların hazırlanması yeterli değildir. Bu noktadan hareketle, finansal tablo kullanıcılarının firmanın finansal performansını daha iyi anlamaları için işletme bölümlerinin finansal bilgilerinin ayrı ayrı raporlanmasının gereği ortaya çıkmış ve bu amaçla muhasebe kural koyucuları da uluslararası muhasebe standartları ile bu konuyu düzenleme gereği duymuşlardır. Bu çalışmada bölümsel raporlamanın esaslarını düzenleyen TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı incelenerek, standardın işletme bölümlerinin performansının ölçülmesindeki önemi ortaya konulmuştur.

Bu çalışmayı sonuçlandırmamda görüş ve yönlendirmeleri ile katkıda bulunan değerli hocam Prof.Dr. Cemal ÇAKICI ve Prof Dr. Gürbüz GÖKÇEN'e, çalışmam süresince ilgi ve alakalarını esirgemeyen kıymetli annem, babam ve ağabeyim Nevin, Ziya ve Kıvanç GÜMRÜKÇÜ'ye, koşulsuz sevgisini ve anlayışını esirgemeyen biricik oğlum Emre BİLEN ve eşim Arif BİLEN'e, verdiği teknik destek için Ömer BİLEN'e ve değerli dostlukları için tüm arkadaşlarıma teşekkür eder çalışmanın tüm ilgililere faydalı olmasını dilerim.

İstanbul 2012

Bahar BİLEN

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	i
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iii
EKLER LİSTESİ	iv
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞLETME, MUHASEBE VE MUHASEBE STANDARTLARI

HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. İşletme	4
1.2. İşletme Türleri ve Faaliyet Süreçleri	5
1.3. Muhasebe	7
1.4. Muhasebenin Bölümleri	9
1.4.1. Finansal Muhasebe	10
1.4.2. Maliyet Muhasebesi.....	13
1.4.3. Yönetim Muhasebesi	15
1.5. Küreselleşme ve Muhasebe Standartları	17
1.6. Uluslararası Muhasebe Standartlarının Gelişimi ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu.....	20
1.6.1. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulunun (IASB-UMSK) Uygulama Süreci ...	23
1.6.2. Dünya Sermaye Piyasaları ve Global Muhasebe Standartları Tartışması	25
1.6.3. Uluslararası Muhasebe Standartları'nın ABD'de Kullanımı.....	38
1.6.4. Avrupa Birliği'ne (AB) Muhasebe Standartları	43
1.7. Türkiye'de Muhasebe Standartlarının Gelişimi	47
1.7.1. Türkiye Muhasebe Standartlarının Gruplandırılması	58
1.7.2. 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu ve Türkiye Muhasebe Standartları.....	60

1.7.3. KOBİ (Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme) Finansal Raporlama Standartlarının IAS/IFRS (TMS, TFRS) lerden Farklılığı	69
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

PERFORMANS ÖLÇÜMÜ VE YÖNTEMLERİ

2.1. Performans Ölçümü Kavramı.....	72
2.2. Performans Ölçümünün Nedenleri.....	74
2.3. Performans Ölçümünün Tarihsel Gelişimi.....	75
2.4. Finansal Performans Ölçüm Yöntemleri.....	78
2.4.1. Finansal Tabloların Oran Yöntemi İle Analizi	78
2.4.2. Artık Kar.....	84
2.4.3. Ekonomik Katma Değer (EVA)	85
2.5. Finansal Olmayan Performans Ölçüm Yöntemleri	87
2.6. Yönetim Muhasebesinde Performans Ölçüm Yöntemleri	88
2.6.1. Bütçeleme	88
2.6.2. Standart Maliyetleme ve Sapma Analizi	89
2.6.3. Faaliyet Tabanlı Yönetim	92
2.6.4. Performans Karnesi (Balanced Scorecard).....	94
2.7. Performans Ölçümünün Stratejik Maliyet Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi ve Yönetim Açısından Bölümlere Göre Raporlama	96
2.7.1. İşletme Faaliyetlerinde Bölümlere Göre Raporlamanın Kullanımı.....	96
2.7.1.1. Bölümsel Bilgi	97
2.7.1.2. Bölümsel Bilgi İhtiyacı.....	99
2.7.2. Bölümsel Faaliyet Sonuçlarının Kullanımı	100
2.7.2.1. Yatırım Kararlarında Kullanımı.....	100
2.7.2.2. İşletme İçinde Kullanımı	102
2.7.2.3. Kredi Kararlarında Kullanımı	102
2.7.2.4. Devletçe Kullanımı	103
2.7.2.5. İşletmeler Arasında Karşılaştırmada Kullanımı	103
2.8. Bölümlere Göre Raporlama ve Merkezkaç Yönetim	104

2.8.1.Yönetmel Kontrol.....	104
2.8.2.Merkezi ve Merkezkaç Yönetim	106
2.9. Sorumluluk Alanı ve Sorumluluk Merkezleri	110
2.10. Sorumluluk Merkezlerinin Sınıflandırılması	112
2.10.1. Maliyet Merkezi.....	112
2.10.2. Gelir Merkezi.....	115
2.10.3. Kar Merkezi	115
2.10.4.Yatırım Merkezi.....	117
2.11.Sorumluluk Muhasebesi	119
2.11.1. Sorumluluk Muhasebesinin Tanımı ve Açıklamaları	119
2.11.2.Sorumluluk Muhasebesinin İşletmeler Açısından Önemi	121
2.11.3. Sorumluluk Muhasebesinin Görevleri	122
2.11.4.Sorumluluk Muhasebesinin Prensipleri	123
2.11.5. Sorumluluk Muhasebesinin Yararları ve Sakıncaları	125
2.11.6.Sorumluluk Muhasebesinde Raporlama	128
2.12. Sorumluluk Muhasebesinde Transfer Fiyatlama Sorunu	131
2.12.1. Transfer Fiyatlamasının Anlamı ve Amaçları	131
2.12.1.1.İç Yönetime İlişkin Amaçlar.....	134
2.12.1.2. Uluslararası Vergisel Amaçlar	134
2.12.2. Transfer Fiyatlamasının Tarihçesi.....	137
2.12.3. Transfer Fiyatlama Yöntemleri.....	141
2.12.3.1.Piyasa Fiyatı Yöntemi.....	142
2.12.3.2 Pazarlık Fiyatı Yöntemi	146
2.12.3.3. Maliyet Temeline Göre Oluşan Transfer Fiyatı Yöntemi.....	148
2.12.3.3.1.Tam Maliyeti Esas Alan Transfer Fiyatlaması	149
2.12.3.3.2. Değişken Maliyeti Esas Alan Transfer Fiyatlaması	150
2.12.3.3.3. Maliyet Artı Transfer Fiyatlaması	151
2.12.3.4.İkili Transfer Fiyatlama Yöntemi	154

2.12.4. Transfer Fiyatlama Yöntemlerinin Seçimi ve Karşılaştırılması	156
2.12.5. Transfer Fiyatlama İle İlgili Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler	158
2.12.5.1. OECD Tarafından Yapılan Düzenlemeler	158
2.12.5.1.1. Karşılaştırılabilir Kontrol Dışı İşlem Yöntemi (Comparable Uncontrolled Price Method)	163
2.12.5.1.2. Yeniden Satış Fiyatı Yöntemi (Resale Price Method)	164
2.12.5.1.3. Maliyet Artı Yöntemi (Cost Plus Method)	164
2.12.5.1.4. İşlemsel Kar Yöntemleri	164
2.12.5.2. Amerika Birleşik Devletlerinde Yapılan Düzenlemeler	165
2.12.5.3. Türkiye’de Transfer Fiyatlandırması	166
2.12.5.4. Uluslararası Muhasebe Standartlarında Transfer Fiyatlaması	169

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TFRS 8 FAALİYET BÖLÜMLERİNE İLİŞKİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI

3.1. Bölümsel Raporlamanın Amacı	171
3.2. Faaliyet Bölümlerine İlişkin Standart Oluşturma Çalışmaları	174
3.3. TFRS 8 Faaliyet Bölümlerine İlişkin Finansal Raporlama Standardı	177
3.3.1. Faaliyet Bölümü Standardının Temel Özellikleri	177
3.3.2. Standardın Amacı ve Kapsamı	178
3.3.3. Faaliyet Bölümlerinin Seçimi	181
3.3.4. Faaliyet Bölümlerinin Belirlenmesi	185
3.3.5. Raporlanabilir Bölümlerin Belirlenmesi	192
3.3.6. Finansal Tablo Kullanıcılarına Açıklanacak Bilgiler	206
3.3.7. Bölümsel Faaliyet Sonuçlarının Ölçümü	208
3.3.7.1. Faaliyet Bölümleri Arasında Dağıtım	208
3.3.7.2. Mutabakatlar	210
3.3.7.3. Geçmişte Raporlanan Bilgilerin Yeniden Düzenlenmesi	212
3.3.8. Tüm İşletmeyi Kapsayan Açıklamalar	215
3.3.8.1. Ürün ve Hizmetlere İlişkin Bilgi	215

3.3.8.2.Coğrafi Bölgelere İlişkin Bilgi	216
3.3.8.3. Büyük Müşterilere İlişkin Bilgi	216
3.3.9.Diğer Hususlar	218

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TFRS 8 STANDARDININ TÜRKİYE’DE UYGULANMA DURUMU VE BÖLÜMSEL RAPORLAMA UYGULAMASI

4.1.Firma Genel Tanıtımı	221
4.1.1.Firma Özgeçmişi.....	221
4.1.2.Firma Faaliyetleriyle İlgili Bilgiler.....	222
4.1.3.Grubun Hizmet Kapasitesi ve Gelişimi	226
4.2.Grubun Sorumluluk Merkezleri	229
4.3.Bölümsel Raporlama	231
4.3.1. Faaliyet Bölümlerinin Belirlenmesi	231
4.3.2. Faaliyet Bölümleri Arası Birleştirme	233
4.3.3. Raporlanabilir Bölümlerin Belirlenmesi	234
4.3.4. Bölümlere Ait Mali Verilerin Açıklanması ve Performans Kriterleri.....	237
4.3.5.Mutabakatlar.....	239
4.3.6.Tüm İşletmeyi Kapsayan Açıklamalar	241
4.4. Genel Firma Performansının Değerlendirilmesi	243
4.5.Bölüm Performanslarının Değerlendirilmesi	248

BEŞİNCİ BÖLÜM

İMKB DE İŞLEM GÖREN FİRMALAR ARASINDA BÖLÜMSEL RAPORLAMANIN UYGULANMA DURUMU VE UYGULAMADA ETKİLİ PARAMETLERİN VARLIĞININ TESPİTİNE YÖNELİK İSTATİSTİKİ BİR ÇALIŞMA

5.1.Kuramsal Literatür, Varsayımlar-Hipotezler, Araştırma Alanı ve Yöntem.....	252
5.1.1. İlgili Kuramsal Literatür	253
5.1.2.Çalışmanın Amacı ve Hipotez Geliştirme	256
5.1.3.Araştırma Alanı ve Yöntem.....	257
5.1.3.1. Araştırma Alanı ve Veri Toplanması.....	257

5.1.3.2.Verilerin İstatistiksel Analizi	260
5.1.3.3.Verilerin Modellenmesi	261
5.2.Analiz ve Bulgular	262
5.2.1.Frekans Analizi	262
5.2.1.1.TFRS 8 Standardını Uygulayan/Uygulamayan Firmalar.....	262
5.2.1.2 TMS 14'den TFRS 8 Standardına Geçiş	269
5.2.2.Bağımsız Örnekler İçin T Testi	273
5.2.3.Ki Kare Bağımsızlık Testi	280
5.2.4.Karar Ağacı Analizi.....	282
SONUÇ	285
KAYNAKÇA	292
EK-1	305

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 Daimler-Benz Grubunun Alman HGB va ABD GKGMİ'ne göre 1992-1994 yılları Dönem Kaynakları	26
Tablo 2: Daimler-Benz Grubunun Alman HGB ve ABD GKGMİ'ne göre 1992-1994 yılları Dönem Net Kar veya Zararı	26
Tablo 3:UFRS'nin Dünya Ülkelerinde Kullanım Durumu	38
Tablo 4: TFRS/TMS'nin Sınıflandırılması	60
Tablo 5:Performans Ölçümünün Gelişimi	76
Tablo 6:Performans Ölçütleri Literatü Taraması	77
Tablo 7: Karlılık Oranları.....	81
Tablo 8:Likidite Oranları	82
Tablo 9: Finansal Yapı Oranları	83
Tablo 10: Faaliyet Oranları	84
Tablo 11: Transfer Fiyatlamasının Bölüm ve Tüm Şirket Üzerinde Etkisi	132
Tablo12: Emsal Fiyat Standardı.....	159
Tablo 13: OECD Transfer Fiyatlama Rehberinde Yer Alan Metotlar	160
Tablo 14: ABD'de Uygulanan Transfer Fiyatlama Yöntemleri	166
Tablo 15: SFAS-14-131 in Karşılaştırılması	175
Tablo 16: Manto Satışı Yapan Firmanın Finansal Verileri	197
Tablo 17: Satışlar Sayısal Alt Sınırların Test Edilmesi.....	200
Tablo 18: Kar/Zarar Sayısal Alt Sınırlarının Test Edilmesi.....	201
Tablo 19: Ar Ge Bölümünün Faaliyet Bölümü Olarak Belirlenmesi Halinde Sayısal Alt Sınırların Test Edilmesi.....	202
Tablo 20: Faaliyet Bölümlerinin Ayrı Bir Raporlanabilir Bölüm Olacağına Nasıl Karar Verileceğine Dair İşlem Adımları	203
Tablo 21:Yeniden Düzenleme Gerektiren/Gerektirmeyen Hususlar	214
Tablo 22:IFRS 8 ve SFAS 131 Arasındaki Farklılıklar	218
Tablo 23: IFRS 8 ve UMS 14 Standartları Arasındaki Farklılıklar	220

Tablo 24: A Holding A.Ş' nin Ortaklık Yapısı	221
Tablo 25: Grubun Yıllar İtibariyle Hizmet Verdiği Yolcu Sayısı	226
Tablo 26: Grubun Bölgelere Göre Uçuş Sayıları	227
Tablo 27: Raporlanabilir Bölümlerin Tespitinde Sayısal Alt Limitlerin Tespiti	235
Tablo 28: Faaliyet Bölümlerine İlişkin Açıklamalar.....	238
Tablo 29: Gelire Ait Mutabakat Tablosu	239
Tablo 30: Faaliyet Karına Ait Mutabakat Tablosu.....	239
Tablo 31: Varlıklara Ait Mutabakat Tablosu	240
Tablo 32: Yükümlülöklere Ait Mutabakat Tablosu	240
Tablo 33: Faiz Gelirlerine Ait Mutabakat Tablosu	240
Tablo 34: Faiz Giderlerine Ait Mutabakat Tablosu	241
Tablo 35: Coğrafi Bölümlere Göre Gelir Tablosu	241
Tablo 36: Coğrafi Bölümlere Göre Duran Varlık Açıklamaları	242
Tablo 37 Grubun 2009-2010 Yılı Karşılaştırmalı Finansal Rasyoları:	246
Tablo 38: Araştırmanın Aşamaları	257
Tablo 39:Firmaların Sektörel Dağılımı	262
Tablo 40: 2010 Yıl Sonu İtibariyle Raporlama Yapan/Yapmayan Firma Dağılımı	263
Tablo 41: Firmaların Raporladıkları Bölüm Sayıları	263
Tablo 42: Firmaların Raporladıkları Bölümsel Bilgilerin Firmalar Arasındaki Dağılımı	264
Tablo 43: TMS 14-TFRS 8 Standardı Bölüm Sayısı Farkı	270
Tablo 44: TMS 14'den TFRS 8' e Geçişte Bölüm Sayısı Artan/Azalan Firma Sayıları	271
Tablo 45: TFRS 8 ile İlk Kez Bölümsel Raporlama Yapan Firmalar ve Bölüm Sayıları	272
Tablo 46: Bağımsız Örnekler İçin T Testi Grup İstatistikleri	275
Tablo 47: Bağımsız Örnekler İçin T Testi Verileri	276
Tablo 48: Ki Kare Bağımsızlık Testi İstatistikleri Tablosu	281
Tablo 49: Çalışma Süresi 20 Yılden Az ve Çok Olan Firmaların Raporlama Yapma Oranları ..	282

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Muhasebe Bilgi Sisteminin Bileşenleri.....	8
Şekil 2: Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu Yapısı	22
Şekil 3: TFRS'nin Kapsamına Aldığı İşletmeler ve Uygulamanın Başlayacağı Dönemler	67
Şekil 4: Çevrim Sürecinin İyileşme Grafiği.....	73
Şekil 5: Dolaysız Malzeme, Dolaysız İşçilik İle Değişken ve Sabit Genel Üretim Maliyetleri İçin Farkların Hesaplanması	91
Şekil 6: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Yönetim Arasındaki İlişki.....	93
Şekil 7: Maliyet Merkezi.....	113
Şekil 8: Kar Merkezi	116
Şekil 9: Yatırım Merkezi.....	118
Şekil 10: Bölümlerin Maliyet, Kar, Yatırım Merkezi Olarak Sınıflandırılması	119
Şekil 11: Sorumluluk Raporlarının İşleyiş Şekli.....	130
Şekil 12: Ara Malının İç ve Dış Piyasadan Alım/Satımı	143
Şekil 13: Uygun Transfer Fiyatlandırma Politikası	157
Şekil 14: Emsal Fiyat Standardı	159
Şekil 15: İlişkili Kişi Tanımı.....	160
Şekil 16: Yönetim Yaklaşımına Göre Bölümlendirme	182
Şekil 17: Endüstriyel Bölümlemeye Ait Organizasyon Yapısı.....	183
Şekil 18: IASB'ın 19 Mayıs 2006 Tarihinde Yayınladığı UFRS 8 Taslağı Hakkında 182 Katılımcının “Yönetim Yaklaşımı” Konusunda Verdiği Cevaplar.....	184
Şekil 19: Faaliyet Bölümlerinin Belirlenmesi	191
Şekil 20: Raporlanabilir Bölümlerin Belirlenme Basamakları	205
Şekil 21: Grubun Yıllar İtibariyle Hizmet Verdiği Yolcu Sayısı Grafiği	227
Şekil 22: Grubun Uçuş Sayısı Grafiği.....	228
Şekil 23: 2010 Yılı İtibariyle Hava Limanları Yolcu Sayısındaki Değişim Grafiği.....	228
Şekil 24: A Holdingin Organizasyon Yapısı.....	232

Şekil 25: Bilanço Büyüklüğünün Bölümler Arası Dağılımı	249
Şekil 26: Konsolide Gelirin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı.....	250
Şekil 27: Coğrafi Bölümlere Göre Varlıkların Dağılımı	251
Şekil 28: Sektörel Bölümlere Yapan/Yapmayan Firmaların Oranları Grafiği.....	265
Şekil 29: Coğrafi Bölümlere Yapan/Yapmayan Firmaların Oranları Grafiği	265
Şekil 30: Yükümlülükleri Raporlayan/Raporlamayan Firmaların Oran Grafiği.....	266
Şekil 31: Faiz Gelir/Gideri Raporlayan/Raporlamayan Firmaların Oran Grafiği.....	267
Şekil 32: Çalışanlara Sağlanan Faydaları Raporlayan/Raporlamayan Firmaların Oran Grafiği..	267
Şekil 33: İşletme Dışı Müşterilerinden Elde Edilen Hasılatı Raporlayan/Raporlamayan Firmaların Oran Grafiği	268
Şekil 34: TFRS 8'e Geçiş ile Birlikte Bölüm Sayılarındaki Değişim Grafiği	271
Şekil 35: Karar Ağacı Analizi	284

EKLER

EK-1 İMKB'de İşlem Gören Firma Parametreleri	305
--	-----

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEA	: Avrupa Ekonomik Alanı'ndaki
ACSB	: Kanada Muhasebe Standartları Kurulu
AICPA	: ABD Muhasebe Prosedürleri Komitesi
age	: Adı Geçen Eser
agm	: Adı Geçen Makale
agt	: Adı Geçen Tez
AK	: Avrupa Komisyonu
AIMR	: Yatırım Yönetimi ve Araştırma Kuruluşu
A.Ş.	: Anonim Şirket
APB	: ABD Muhasebe Prensipleri Kurulu
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BSC	: Balanced Scorecard
Bkz	: Bakınız
CESR	: Avrupa Menkul Kıymet Düzenleyici Kuruluşları Komitesi
CEO	: İcra/Yönetim Kurulu Başkanı
CFO	: Finans Baş Sorumlusu
CIP	: Ticari Yönden Önemli Kişi
CODM	: Karar Vermeye Yetkili Mercii
E8	: 10 ⁸
EBİTDA	: Faiz, Vergi, Amortisman Öncesi Kar

EFRAG	: Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu
EUR	: Euro
EVA	: Ekonomik Katma Değer
DHMİ	: Devlet Hava Meydanları İşletmesi
FASB	: ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu
FEE	: Avrupa Muhasebeciler Federasyonu
FVÖK	: Faiz ve Vergi Öncesi Kar
GASB	: ABD Devlet Muhasebe Standartları Kurulu
GÜM	: Genel Üretim Maliyeti
H	: Hipotez
HGB	: Alman Ticaret Kanununa
IAS	: Uluslararası Muhasebe Standardı
IASB	: Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
IASC	: Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi
IASCF	: Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı
IFRIC	: Uluslararası Finansal Raporlama Yorumlama Komitesi
IFAC	: Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
IIA	: ABD İç Denetçiler Enstitüsü
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
IOSCO	: Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonu Örgütü
IRS	: ABD Gelir İdaresi
IT	: Haberleşme Teknolojisi
K/Z	: Kar/Zarar

KGMSDK	: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KDV:	Katma Değer Vergisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli Sermaye Şirketleri
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
MSUGT	: Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği
MUY	Muhasebe Uygulama Yönetmeliği
M.Ö	: Milattan Önce
NAFTA	: Kuzey Amerika Gümrük Birliği Antlaşması
NOPAT	: Vergi Sonrası Net Faaliyet Karı
NTA	: Japon Vergi İdaresi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PCAOB	: Kamu Gözetimi Kurulu
PWC	: Price Water House Coopers
S	: Sayfa
Sd	: Serbestlik Derecesi
SEC	: ABD Sermaye Piyasası Kurumu
SFAS	: ABD Finansal Muhasebe
SHY	: Havaalanları Yer Hizmetleri Yönetmeliği
SIC	:Standart Yorumlama Komitesi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SYK	:Standart Yorumlama Komitesi
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standardı

TMS	: Türkiye Muhasebe Standardı
TMUDESK	: Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TMSK	: Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TL	: Türk Lirası
USD	: Amerikan Doları
YİD	: Yap İşlet Devret
US GAAP	: ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları
UMSK	: Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
UFRYK	: Uluslararası Finansal Raporlama Yorumlama Komitesi
VIP	: Çok Önemli Kişi
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Tek alanda faaliyet gösteren ve küçük hacimlerle çalışan işletmelerin finansal raporlarını anlamak kolaydır. Ancak, 1960'lı yıllarda işletmelerin kümeleşmeye başlaması ve holdingleşmeleriyle işletmelerin faaliyet alanları genişlemeye başlamıştır. Dünya çapında ekonomik aktivitelerde meydana gelen globalleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan çok uluslu şirketlerde, önceden belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının tespiti amacıyla yapılan performans değerlendirmelerinde özellikle faaliyet gösterilen farklı coğrafi bölgelerin ayrı ayrı değerlendirilmesi yöntemleri benimsenmektedir. Uluslararası alanda faaliyet göstermemekle birlikte büyüme ve faaliyet risklerini azaltmak isteyen bazı işletmeler de birden fazla alanda faaliyet göstermeyi tercih edebilmektedirler. Bu durum hazırlanan konsolide finansal tabloların birden fazla sektörde ve coğrafi bölgede faaliyet gösteren firmaların karlılık, risk ve büyüme karakterlerinin tespitinde yetersiz kalmasına sebep olmaktadır.

Finansal tablo kullanıcıları birden çok alanda faaliyet gösteren firmaların performanslarını değerlendirirken elbette işletme faaliyetlerini bir bütün olarak görürler. Ancak bu durum konsolide finansal tabloların, finansal tablo kullanıcılara tüm bilgileri sağladığı anlamına gelmez. Gelecekteki nakit akımlarının tespiti, karlılık ve risk gibi unsurlar firmanın faaliyet gösterdiği sektör ve coğrafi bölgedeki gelişmelere bağlı olarak değerlendirilecek ve belirlenecektir. Farklı coğrafi bölgeler veya sektörler, farklı karlılık oranlarına, risk türlerine büyüme potansiyellerine sahiptirler. Bunlara ilaveten her sektörün ve coğrafi bölgenin yatırımlarla ilgili farklı geri dönüş oranları ve sermaye ihtiyaçları mevcuttur.

İşte ticari faaliyetlerdeki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan bu tür farklı bilgi ihtiyaçları konsolide finansal tablolar yanında bölümsel bilgileri de içeren finansal veriler hazırlanmasını gerekli kılmıştır.

Bölümsel raporlama, işletmenin çeşitli kriterler kullanılarak bölümlere ayrılması ve her bölüm için ayrı olarak bilgilerin raporlanmasıdır. İşletmelerin bazıları bölümlere ait bilgileri kendi iradeleriyle finansal tablolarında gösterirken bazıları ise bu bilgileri mahrem sınırları sayarak bölümsel raporlama yapmaktan imtina etmişlerdir.

Genel amaçlı finansal tablolardan ayrıştırılmış bilgi çeşitlenmesi ihtiyacı muhasebe kural koyucularının da dikkatini çekmiştir ve finansal tablolarda bölümlere ayrılmış raporlama yapılması yönünde 1960'lı yıllardan itibaren ulusal seviyede münferit çalışmaların

başladığı görülmüştür. Ancak ekonomik alandaki globalleşme hemen her alanda aynı dilin kullanılmasını gerekli kıldığından finansal tabloların da tüm dünyada geçerli olabilecek ve aynı anlama gelecek şekilde düzenlenmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu noktadan hareketle Uluslararası Muhasebe Standartları şeffaf, tutarlı, karşılaştırılabilir ve güvenilir finansal bilgi sunan bir mali raporlamayı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu Bölümsel bilgi ihtiyacını da göz önünde bulundurarak “bölümsel raporlama” konusunda yeknesaklığın sağlanması amacıyla uluslararası muhasebe standardı yayınlamıştır. Bölümsel raporlama ile ilgili halen uygulamada olan standart TFRS 8 Faaliyet Bölümlerine İlişkin Muhasebe Standardıdır.

Bu tez çalışmasının amacı; TFRS 8 Faaliyet Bölümlerine İlişkin Muhasebe Standardının ayrıntılı olarak incelenmesi ve Türkiye’de uygulama durumunun ortaya konulmasıdır. Bu kapsamda Türkiye’de faaliyette bulunan bir firmada TFRS 8 Standardı’nın uygulanma biçiminin gösterilmesi ve genel olarak Türkiye’deki firmaların TFRS 8 Standardını uygulayıp uygulamadıklarının ve bu durumu etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Bu amaçla tez çalışması 5 bölümden oluşmaktadır;

Birinci bölümde Muhasebe Kavramları ve Muhasebe Standartları Hakkında genel bilgi verilmiş olup, muhasebenin bölümleri ile küreselleşmenin Uluslararası Muhasebe Standartlarının geliştirilmesine katkıları konularına değinilmiştir.

İkinci bölümde Performans Ölçüm Yöntemleri incelenmiştir. Performans ölçümü ihtiyacının gelişimi, performans ölçüm yöntemleri, performans ölçümünün stratejik maliyet yönetimi açısından değerlendirilmesi ve yönetim açısından bölümlere göre raporlama, merkez kaç yönetim, sorumluluk muhasebesi ile transfer fiyatlama konuları ayrıntılı olarak incelenmiş örneklerle pekiştirilmiştir.

Üçüncü bölüm de ise TFRS 8 Faaliyet Bölümlerine İlişkin Finansal Raporlama Standardı tüm detayları incelenmiş standardın maddeleri verilen örnekler ile açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca TFRS 8 den önce yürürlükte olan TMS 14 Bölümlere Göre Raporlama standardı ile arasındaki farklar tespit edilmiştir.

Dördüncü bölümde Türkiye’de faaliyette bulunan bir firmada TFRS 8 standardının uygulama biçimi gösterilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında

(İMKB) işlem gören uluslararası bir firmanın faaliyetleri, ortaklık yapısı, finansal durumu hakkında bilgi verilmiş ve faaliyet bölümleri tespit edilerek oran analizi yöntemiyle performans değerlemesi yapılmıştır.

Beşinci bölümde ise farklı bir uygulama yapılarak İMKB’de işlem gören firmalar arasında bölümsel raporlamanın uygulanma durumu ve uygulamada etkili parametrelerin varlığının tespitine yönelik bir çalışma yapılmıştır. Bu amaçla bir veri sepeti oluşturularak sepetteki firmaların TFRS 8’i uygulayıp uygulamadıkları, uygulayan firmaların uygulama derecesi ve TMS 14’den TFRS 8’e geçiş ile birlikte faaliyet bölümlerinin belirlenmesi yöntemlerinin değişip değişmediğinin tespiti ve TFRS 8 standardının uygulanmasında etkili herhangi bir parametrenin mevcut olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞLETME, MUHASEBE VE MUHASEBE STANDARTLARI HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1.İşletme

Genel anlamda işletme, “insan gereksinmelerini karşılamak üzere mal ve hizmet üretiminde bulunan ekonomik ve teknik birim” olarak tanımlanır.¹ Bu anlamda işletme iktisat bilimine ait bir kavramdır. İşletme ele alınırken her şeyden önce onun iktisadi yönünün göz önünde bulundurulması gerekir. Bu açıdan işletme, başka ve benzer bir tanımla, “kişi ve sermaye unsurları ile organize edilmiş ekonomik bütünlük sayesinde, sürekli olarak, gelir elde etmeye yönelik, bağımsız olarak yürütülen faaliyettir”² şeklinde de tanımlanabilir. Buna göre ekonomistlerin deyimiyle “fayda yaratmak”, yani toplumun bir ihtiyacını gidermek amacıyla kurulmuş her birim, bir işletme niteliğini taşır.³ Özetle, mal ve hizmet üretmek, katma değer yaratmak ve kar elde etmek amacıyla kurulan ekonomik ve teknik bir birime işletme denmektedir.⁴

Yukarıda belirtilen tanımlara bağlı olarak şirketlerin temel amacı, ekonomik nitelik taşımaktadır. Ekonomik nitelik ise, **kar elde etme** ve **şirketin cari değerini artırarak sürekliliğini** sağlamaktır.⁵

İşletmelerin faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki yasal düzenlemeler, bu işletmelerin hukuki yapılanmalarını belirlemektedir. Hukuki yapıları ile işletmelerin yasalar karşısındaki kişilikleri, hukuksal kişilik olarak tanımlanır, bu da **kurum** kavramını ortaya çıkarır. Kurum; hukuki işletmelerde var olan hesapsal kişiliği, işletme ise; teknik araç ve gereçler, işletme ve işletme faaliyetlerini tanımlar. Kurum soyut, işletme ise somut bir kavramdır. Gerek ülkemizde, gerekse de uluslararası yazında, hem teknik ve iktisadi bir birim, hem de hukuki kişiliği ifade etmek üzere işletme kavramı ortak bir kavram olarak kullanılmaktadır.⁶

¹ Büyükmirza, H.Kamil, **Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Tek Düzene Uygun Bir Sistem Yaklaşımı**, Gazi Kitabevi 14. Baskı, Ankara 2009, s.16

² Arıcı, Mehmet Fatih, **Ticari İşletmenin Aktif ve Pasifi İle Devri** Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul 2007, s.6

³ Büyükmirza, H.Kamil, age, s.16

⁴ Örtün, Remzi - Karapınar, Aydın, **Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile Uyumlu Genel Muhasebe** Genişletilmiş 4. Baskı Gazi Kitabevi, Ankara 2007, s.3

⁵ Ataman, Ümit, **Şirketler Muhasebesi** Türkmen Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 2000 s.13

⁶ Gökçen, Gürbüz, **Genel Muhasebe İlkeleri ve Tekdüzen Hesap Planı Uygulamaları**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.,2. Baskı, İstanbul, 2009, s.1

İşletme kavramı gerek öğretilerde gerekse de günlük dilde birçok kavram yerine kullanılmaktadır. Müessese, firma, teşebbüs, kuruluş, ticarethane, şirket gibi kavramlar bunlara örnek gösterilebilir. Bununla birlikte bu kavramların birbirinden farklı anlamları içerdiği de çeşitli hukukçular tarafından öne sürülmüştür. Örneğin Hikmet Sami Türk'e göre teşebbüs, mal ve hizmet üretimi için üretim faktörlerinin yani, emek doğa ve sermayenin bir girişimci eliyle bir araya getirildiği sürekli ve bağımsız ekonomik birim iken, işletme ise doğrudan doğruya üretimin gerçekleştirildiği teknik birimdir.⁷ Buna karşılık Halil Arslanlı'ya göre, teşebbüs ticaret hukukundaki işletme kavramına yakın görünmekle birlikte, önerilen ölçüler belirsiz olup hukuk biliminin aradığı kesinlikten uzaktır. Ticaret hukukunun kavramları ticaret hukukunun belirlediği ölçütlerle tarif edilmelidir.⁸

Tüm bu tartışmalara rağmen gerek ülkemizde ve gerekse de uluslararası literatürde hem teknik ve ekonomik bir birim hem de hukuki kişiliği ifade etmek üzere işletme kavramı ortak bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışmada **işletme** kavramı bu geniş anlamı ile kullanılmıştır.

1.2.İşletme Türleri ve Faaliyet Süreçleri:

İşletmeler çeşitli yönlerden sınıflandırmaya tabi tutulabilirler⁹:

Sahiplik Yönünden İşletme Türleri:

- **Özel İşletmeler:** Sermayesinin tamamının özel gerçek ve tüzel kişilere ait olduğu işletmelerdir.
- **Kamu İşletmeleri:** Sermayesinin tamamının devlete ait olduğu işletmelerdir.
- **Karma İşletmeler:** Sermayesinin bir kısmının özel gerçek ve tüzel kişilere, bir kısmının da devlete ait olduğu işletmelerdir.

Hukuki Kişilikler Yönünden İşletme Türleri:

- **Gerçek Kişi İşletmeler:** İşletme sahibinin, yani sermaye koyanın tek kişi olduğu işletmelerdir. Bu tür işletmelerde genellikle, sermaye sahipliği, müteşebbislik ve yöneticilik tek bir kişide toplanmaktadır. İşletme sahibinin yanında çalışan olmaması gerçek kişi işletmesi olmasına engel değildir.

⁷ Türk, Hikmet Sami, **Ticaret Ortaklıklarının Birleşmesi**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Olgaç Matbaası, Ankara, 1986, s. 8-9.

⁸ Arslanlı, Halil, **Kara Ticareti Hukuku**, Umumi Hükümler, 3. Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1960,s.17

⁹ Gökçen, Gürbüz, age., s.1

- **Tüzel Kişi İşletmeler:** Ticaret şirketleri ile amacına ulaşmak için ticari bir işletme işleten dernekler ve kendi kuruluş kanunları gereğince özel hukuk hükümleri çerçevesinde idare edilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere devlet, vilayet, belediye vb. tarafından kurulan işletmelerdir.

Genel Faaliyet Alanları Yönünden İşletme Türleri:

- **Endüstri İşletmeleri:** Mal alış ve satış faaliyetleri bulunmakla birlikte mamul üretiminin temel faaliyet konusunu oluşturduğu işletmelerdir. Bir başka ifade ile hammadde ve gereçleri belirli bir düzene kavuşturduğu tesislerde kimyasal ve mekanik değişikliklere uğratarak, ihtiyaçların karşılanmasına yarayan yeni hammadde, yeni gereç ve mamuller üreten ve satan işletmelerdir.
- **Ticaret İşletmeleri:** Kendi nam ve hesabına satın aldıkları malları, temizleme, ayırma, tartma, ölçme, paketlenme gibi işlemlerin dışında, özelliklerini değiştirecek bir işlem yapmaksızın, yani üretim faaliyetinde bulunmaksızın satan işletmelerdir.
- **Hizmet İşletmeleri:** Konaklama, eğitim, finansal piyasa, eğlence, sağlık gibi alanlarda hizmet üretmek ve satmak amacıyla faaliyet gösteren işletmelerdir.

Bir işletmede, mal veya hizmetlerin tüketiciye ulaşmasına kadar geçen süreçte yerine getirilmesi gereken çok çeşitli faaliyetler bulunmaktadır. Bu faaliyetler, işletmenin büyüklüğüne ve içinde bulunduğu sektöre göre farklılıklar göstermekte, işletmelerde bağımsız bölümler halinde organize edilmektedirler. İşletmenin fonksiyonları olarak adlandırılan bu faaliyet grupları genel olarak aşağıdaki şekilde sıralanabilir:¹⁰

- Üretim
- Pazarlama
- İnsan Kaynakları
- Muhasebe
- Finansman
- Araştırma-Geliştirme

¹⁰ Gökçen, Gürbüz, age.,s.2

- Halkla İlişkiler
- Yönetim
- Tedarik

Yukarıda yapılan sınıflandırmaya göre bu fonksiyonların tamamının bir işletmede bulunması söz konusu olmayabilir. Bir ticaret işletmesi için üretim fonksiyonu söz konusu olmamakla birlikte tüm işletme türleri için muhasebe fonksiyonu işletmenin olmazsa olmaz bir fonksiyonudur.

1.3.Muhasebe

En genel tanımıyla muhasebe, bir organizasyondaki ekonomik olayları tanımlayan, kaydeden ve ilgililere bilgi veren bir bilgi sistemidir.¹¹ Amerikan Muhasebeciler Enstitüsü muhasebeyi, kısmen de olsa finansal nitelikteki olayları ve işlemleri, para cinsinden kayıt altına alan, sınıflayan ve bu işlemlerden elde ettiği sonuçları yorumlayan bir bilim dalıdır şeklinde tanımlamıştır.¹² Daha geniş anlamda muhasebe, örgütün kaynaklarının oluşumunu, bu kaynakların kullanılma biçimini, örgütün işlemleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış veya azalışları ve örgütün finansal açıdan durumunu açıklayan bilgileri üreten ve bunları ilgili kişi ve kuruluşlara ileten bir bilgi sistemidir.¹³

Ekonomik açıdan ele alındığında ise muhasebe, finansal özellik taşıyan ticari işlemler ile kısmen de olsa benzeri ekonomik olayları, para cinsinden sistemli bir şekilde saptama, toplama, kaydetme, sınıflandırma ve anlamlı olarak özetleme işlemleriyle, ulaşılan sonuçları yorumlayarak ticari kişiliğin sahip veya ortaklarına, yöneticilere ve bu kişilikle ilişkisi bulunan diğer kimselere, gereksinme duydukları uygun ve yararlı bilgileri sağlayan sanat, bilim ve uygulama düzenidir.¹⁴

¹¹ Kimmel, Paul D. - Weygandt, Jerry J. - Kieso, Donald E., **Financial Accounting**, Seventh Edition, John Wiley&Sons Inc, USA, 2009, s.1-2

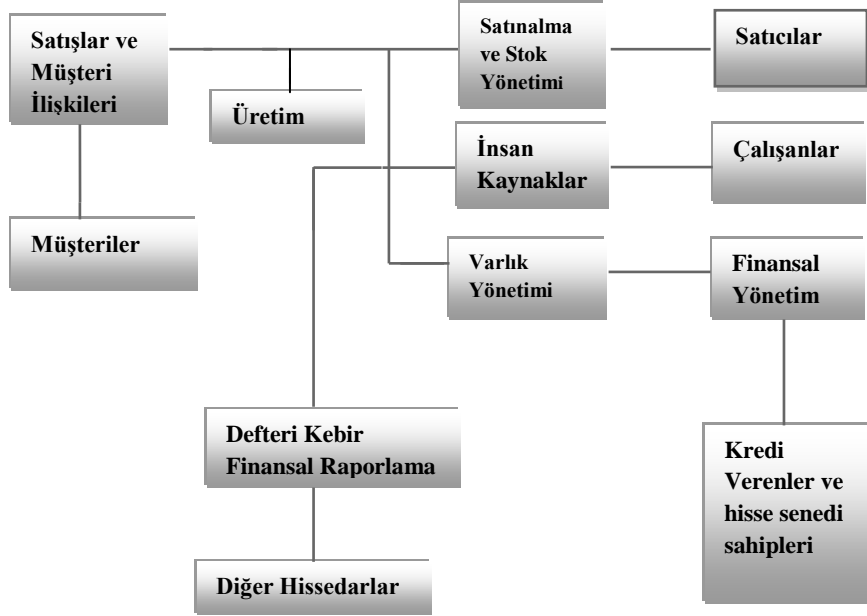
¹² May, George O, **Financial Accounting A Distillation of Experience**, Macmillian Company. USA, 1943, s.1

¹³ Duman, Ömer, **Muhasebe Denetimi ve Raporlama** Tesmer Yayın No:78 Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara 2008, s.20

¹⁴ Altuğ, Osman, **Maliyet Muhasebesi**, Türkmen Kitapevi, İstanbul 1999, s. 5

Muhasebe örgütler hakkında karar vermeye yardımcı olan bilgiler içerir. Bu bilgiler bir organizasyonun haritası gibidirler. Muhasebe bilgisi, karar vericilere nerede olduklarını, nereden geldiklerini ve nereye gittiklerini saptaması hususunda yardımcı olur.¹⁵

Muhasebe bilgi sisteminin bileşenleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Şekil 1: Muhasebe Bilgi Sisteminin Bileşenleri¹⁶

Bu anlamda muhasebe, kendi bilimsel doktrinlerine göre sanatkarane bir şekilde uygulanan, gerekli ve anlamlı bilgileri çeşitli gruplara sağlamaya yarayan yaygın bir haberleşme sistemi olarak kabul edilmektedir. Muhasebe doktrini veya teorisi muhasebenin bilimsel yönünü temsil etmektedir. Bu bakımdan, teorinin özel muhasebe sorunlarına uygulanması ile uğraşan muhasebe tatbikatından ayrılır. İş hayatı ile ilgili faaliyetleri en objektif ve adil bir şekilde yorumlayarak, faydalı bilgiler halinde ihtiyacı olan ilgililere vermek için, teori ve uygulamanın ahenkli olarak birleştirilmesine de muhasebe sanatı ismi verilebilir.¹⁷

Muhasebe sistemi ilk olarak sayısız mali olaylar arasından ilgileneceği işlemleri seçmelidir. Ne kadar istekli olursa bile hiçbir muhasebe sisteminin tüm mali verileri kapsaması mümkün değildir. Uygun olarak tanımlandıktan sonra bunların nasıl ölçüleceği

¹⁵ Ingram, Robert W - Albright Thoms L, **Financial Accounting: Information for Decisions** Sixth Edition, Thomson South-Western, USA, 2007, s.3

¹⁶ Ingram, Robert W, Albright Thoms L, age., s.259

¹⁷ Durmuş, Ahmet Hayri - Arat, Mehmet Emin, **İşletmelerde Muhasebe Organizasyonu** Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı, İstanbul 1995, s.1

tespit edilmelidir. Ölçme işlemi, mali olayların para birimi cinsinden ifade edilmesidir. Kayıt işlemi ise işlemin karakterine göre izlenmek üzere saklanmasıdır.¹⁸

Muhasebenin diğer bir işlevi olan verilerin iletilmesi ise üç aşamada gerçekleşir: Sınıflandırma, özetleme ve yorum.

Mali verilerin sınıflandırılması, onların mantıklı bir yapıya kavuşturulması demektir. Büyük rakam kümeleri, aralarında bazı ilişkiler kurulmadığı müddetçe pek az öneme haizdir. Varlık-sermaye çatısı, muhasebe verilerinin sınıflandırılmasında temel yapıyı sağlar. Toplanan ve sınıflandırılan mali bilgiler belirli dönemlerde mali tablolar ve raporlar halinde özetlenmelidir. Bunlar muhasebede iletişim için gerekli ortamı sağlarlar. Mali tabloları ve raporları kullanacak olanlara, muhasebe sisteminin kullanılışını ve sınırlarını bildirmek iletişim işleminin son safhasıdır.

Bu anlamda muhasebe verilerinin kullanıldığı alanları maddeleyecek olursak¹⁹:

- Yöneticilere rapor olarak sunulur
- Mali politikaların belirlenmesine yardımcı olur
- Yasal temettü tutarının belirlenmesinde kullanılır
- Temettü dağıtım politikasının planlanmasında kullanılır
- Kredi verilmesine temel oluşturur
- Yatırım yapacaklara bilgi verir
- Yatırımların değerinin belirlenmesinde kullanılır
- Devlet denetimine yardımcı olur
- Fiyat belirlenmesine temel teşkil eder
- Vergilendirmeye temel teşkil eder.

1.4. Muhasebenin Bölümleri

İşletmelerin faaliyet alanlarının farklı olması, muhasebeden istenen bilgilerin farklılaşmasına ve muhasebenin bu bilgileri oluşturacak alt bölümlere ayrılmasına neden olmaktadır. Bir üretim işletmesinde satın aldığımız hammaddeyi, işçilik ve makine yardımıyla

¹⁸ Ataman, Ümit., age., s.14

¹⁹May, George O,age, s.3

mamul hale getirip satarken yaşanan işletme içi süreç ile bir ticaret işletmesinde, işletme dışındaki çevreler ile ilişkili mali nitelikli işlemler önemli iken, üretim işletmesinde işletme dışındaki ilişkilerin yanı sıra işletme içindeki üretim sürecinde yaşanan mali nitelikli işlemler de önem kazanmaktadır.

İşletmelerin faaliyet alanlarına göre, işletmenin iç ve dışındaki mali nitelikteki işlemlerinin önemine göre, bilgi sunduğu tarafların farklılığına göre, muhasebe üç ana bölümde sınıflandırılabilir: **Finansal Muhasebe (Genel Muhasebe), Maliyet Muhasebesi ve Yönetim Muhasebesi.**

1.4.1.Finansal Muhasebe

Genel Muhasebe adıyla da anılan bu muhasebe kolunun amacı, işletmenin finansal durumunu etkileyen olay ve işlemlerin para birimiyle ölçülen sonuçlarını işletme dışındaki kişi ve kurumlara bildirmektir.²⁰ Bir başka ifade ile genel muhasebe, bir işletmenin varlıkları ve bu varlıkların kaynakları üzerinde değişime neden olan mali nitelikteki işlemleri kaydederek, işletmenin mali yapısı hakkında bilgi veren raporlar üreten muhasebe dalıdır²¹. Aşağıda belirtilmiş hususlar finansal muhasebenin doğasını ve kapsamını anlamak açısından önemlidir²²:

- Finansal muhasebenin temel amacı yatırımcılara, kredi verenlere ve yatırım ve ekonomik karar veren diğer kişilere, hazırlanan genel amaçlı raporlarla bilgi sunmaktır. Genel amaçlı raporlar yönetimin performansı hakkında bir karara varabilmek için şirketin verimliliğini tespit etmeye yönelik bilgi sağlar.
- Finansal muhasebe sürecinin nihai ürünü kar ve zarar hesabı, bilanço, finansal pozisyonundaki değişiklikleri gösteren tablolarıdır.
- Defteri kebir, yevmiye defteri ve diğer muhasebe teknikleri çift yanlı bir sistem kullanır. Finansal muhasebe ayrıca şirket faaliyetleri ile ilgili finansal tabloların hazırlanmasında genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde kayıtlama, sınıflama ve özetleme yapar.

²⁰ Büyükmirza, Kamil, age., s.27

²¹ Gökçen, Gürbüz, age., s.7

²² Jawahar Lal – Srivastava, Seema, **Cost Accounting**, Tatta McGraw-Hill, Fourth edition, New Delhi 2009, s.3-4

- Finansal muhasebe öncelikle dış kullanıcıları bilgilendirmeyi amaçlar. Finansal muhasebe verilerinden faydalanan bazı dış kullanıcılar şunlardır; ortaklar, kredi verenler, potansiyel ortaklar, satıcılar, vergi otoriteleri, çalışanlar, müşteriler, finansal analistler ve danışmanlar, borsa, finansal basın, ticari ortaklar.

Finansal muhasebenin işletme dışından gelen veri istemlerini karşılamaya yönelmiş bulunması, bu muhasebe dalında yürütülen veri toplama ve veri işleme çalışmaları ile sonuçta düzenlenen finansal tabloların ilgili üçüncü kişilerce bilinen ve benimsenen bir takım esaslara uygun olmasını zorunlu kılar.

Gerçekten her işletmenin kendi istediği bilgileri kendi koyduğu esaslara göre derleyip ilgili kişilere sunması halinde, işletme dışındaki kişilerin bu bilgilerden hiçbir anlam çıkartamayacakları ve hatta kasıtlı yanlış yönlendirmeler sonucu yanlış değerlendirme ve kararlara ulaşabilecekleri açıktır.

Finansal muhasebe uygulamalarını biçimlendiren temel esaslar şu başlıklar altında toplanabilir:

- Muhasebenin temel kavramları
- Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri
- Ulusal ve Uluslararası Muhasebe Standartları
- Mevzuat hükümleri

Türkiye’de finansal muhasebe uygulamalarını yönlendiren başlıca iki temel yasa bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, yukarıda değinilen kavram, ilke ve standartları ülkemizin vergicilik anlayışı içerisinde yorumlayan ve esas itibarıyla devletin vergi organlarına bilgi sağlamak üzere yürütülecek finansal muhasebe çalışmalarını düzenleyen Vergi Usul Kanunudur. Finansal Muhasebenin Vergi Usul Kanunu ile ona bağlı özel vergi yasaları (Gelir Vergisi Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu, Katma Değer Vergisi Kanunu vb.) tarafından öngörölmüş kurallar çerçevesinde uygulanan bölümü vergi muhasebesi adıyla anılmaktadır.²³

Ülkemizde finansal muhasebe çalışmalarını düzenleyen ikinci yasa, Türk Ticaret Kanunudur. Muhasebenin genel kabul görmüş ilke, kavram ve kurallarını daha çok kredi kuruluşları ile yönetici durumunda bulunmayan işletme sahipleri açısından yorumlayan bu

²³ Büyükmirza, Kamil, age., s.28

yasa hükümlerine göre yürütülen muhasebe uygulamalarına ise, finansal muhasebenin ikinci alt bölümü olarak, ticaret muhasebesi adı verilmektedir.²⁴

Yukarıda değinilen yasalar dışında, belli kamu kurumları tarafından çıkartılan bazı tebliğler de finansal muhasebe uygulamalarını biçimlendirmek yönünden büyük önem taşıyabilmektedir. Bunlara örnek olarak Sermaye Piyasası Kurulu'nca çıkartılmış “Finansal Tablolar”, “Standart Genel Hesap Planı” ve “Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar” gibi tebliğler ile Maliye Bakanlığı'nın “Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliğleri” gösterilebilir. Özellikle Maliye Bakanlığının “Muhasebenin Temel Kavram ve İlkeleri” “Temel ve Ek Mali Tablolar” ve “Tek Düzen Hesap Planı” gibi muhasebenin çerçevesini çizen belli başlı konuları içeren söz konusu tebliğleri, bilanço esasına tabi tüm işletmelerde uygulanma zorunluluğu bulunması nedeniyle, Türkiye’de mevcut finansal muhasebe standartları içerisinde en üst sıraya yerleşmiştir.

Sermaye Piyasası Kanunu’na 4487 sayılı Kanun’la eklenen Ek-1 madde uyarınca 2002 yılında oluşturulan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, denetlenmiş finansal tabloların sunumunda; finansal tabloların ihtiyaca uygun, gerçek, güvenilir, dengeli, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir nitelikte olmaları için ulusal muhasebe ilkelerinin gelişmesini ve benimsenmesini sağlayacak ve kamu yararı için uygulanacak ulusal muhasebe standartlarını saptamak ve yayınlamak üzere, kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip bir kuruluş olarak yasal düzenleme ile yetkilendirilmiştir. Kurul bu yetkisini kullanarak AB mevzuatıyla da uyum sağlamak amacıyla Uluslararası Muhasebe Standartlarını yeni adıyla Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını benimseme kararı almıştır.²⁵

Finansal muhasebe yöneticiler için firma faaliyetlerini ve fonksiyonlarını yönetmek ve denetlemek için, üretim, satış, yönetim ve finans gibi farklı alanlarda yönetim politikalarının belirlenmesine yardımcı olmak açısından önemli bir bilgi kaynağıdır. Fakat finansal muhasebe aşağıda belirtilen kısıtlamalar nedeniyle sıkıntıya neden olmaktadır²⁶ :

- Finansal muhasebe farklı departmanlar, süreçler, ürünler, hizmetler ve fonksiyonların maliyetleri hakkında bilgi vermez

²⁴ Büyükmirza, Kamil, age., s.28

²⁵ Toraman, Cengiz - Bayramoğlu, Fatih, “Avrupa Birliği Uyum Sürecinin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi”, Mali Çözüm Dergisi Sayı:76 (Özel Sayı) 17. Dünya Muhasebeciler Kongresi, Kasım 2006, s.474
http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=82&Itemid=92 09.10/2010 tarihli erişim

²⁶ Jawahar, Lal - Srivastava Seema, age.,s.4

- Finansal muhasebe madde ve malzemelerdeki kayıp, fire, hata ve noksanları kontrol edebilecek bir sistem değildir.
- Farklı departman, iş ve süreçler için ayrı bir çalışan ve ücret muhasebesi tutulmaz. Bu durumda maliyet analizlerinin yapılarak çalışanlarının ödüllendirilmesi için gerekli bilgileri sağlamaz.
- Finansal muhasebe maliyetleri, sabit ve değişken, direkt ve indirekt şeklinde sınıflandırmadığından maliyetlerin davranış tarzı hakkında bilgi edinmek zordur.
- Finansal muhasebe departman faaliyet ve çalışanlarının değerlendirilmesi için uygun bir sistem değildir.
- Finansal muhasebe, hesap döneminin sonundaki tarihi maliyet bilgilerini içerir. Tarihi maliyet de gelecekteki kazançların, ödeme kabiliyetinin ve bir çok yönetsel etkinliğin tahmin edilebilmesi için güvenilir bir veri değildir.
- Finansal muhasebe, iş genişlemesi, üretimdeki düşüşler, yeni mamul üretim, alternatif üretim yöntemlerinin geliştirilmesi gibi konularda yönetime bilgi vermez.
- Üretilmiş ürünler ve müşteriye sunulacak hizmetlerin fiyatının belirlenmesi için gerekli maliyet bilgilerini vermez.

1.4.2. Maliyet Muhasebesi

Maliyet muhasebesi, hammadde, işçilik ve genel üretim giderlerini fonksiyon, bölüm, departman, operasyon, üretim birimleri, üretim hatları, satış bölgeleri ve satıcılar bazında kayıt altına almak, analiz etmek ve yorumlamak için belirlenmiş muhasebe uygulamalarıdır.²⁷ Başka bir şekilde ifade edecek olursak, maliyet muhasebesi, üretilen mamul ve hizmetlerin maliyetini oluşturan maliyet unsurlarının, türleri, oluş yerleri ve ilgili oldukları mamul ve hizmet türleri bakımından belirlenmesine ve izlenmesine olanak sağlayan bir hesaplama ve kayıt tekniğidir.²⁸ Özetle maliyet muhasebesi bir işletmenin çıktılarını (mal ve hizmetler) oluşturan çeşitli girdilerin maliyetlerini takip eden bir süreçtir. Bu süreçte finansal

²⁷ Blocker, John G., **Essentials of Cost Accounting** McGraw-Hill Book Company Inc USA, 1942, s.3

²⁸ Altuğ, Osman, age., s. 6

muhasebenin kayıt altına aldığı bilgiler kullanılır²⁹. Bu anlamda maliyet muhasebesinin amaçlarını şu şekilde belirleyebiliriz.³⁰

- Maliyetleri belirlemek
- Firmanın düzenli faaliyetlerini kontrol ve planlama imkanı sunmak
- Uzun ve kısa vadeli kararlar için bilgi sağlamak

Temel amaç işletmenin üretim konusunu oluşturan mamul veya hizmetlerin kaç mal olduğunu mümkün olduğu kadar sağlıklı bir şekilde saptayabilmektir. Mamul veya hizmetlerin birim maliyetinin bilinmesi işletme için şu yararları sağlar:³¹

- Maliyetler fiyat saptanmasına veya mevcut fiyatlarla karşılaştırma yapılmasına yardımcı olur.
- Maliyet hesapları işletme faaliyetlerinin sonucunu saptamak bakımından büyük önem taşır. Bir işletmenin belirli bir faaliyet dönemi zarfında ne kadar kar veya zarar ettiği ancak üretim ve satış maliyetlerinin mümkün olduğu kadar doğru bir şekilde hesaplanmasından sonra anlaşılabilir. Bir zaman dönemi içinde elde edilen kar ve zararın toplu olarak hesaplanması aslında ticari ve genel muhasebenin de görevlerindedir. Fakat işletmenin hesap dönemi içinde hangi mamullerden veya mamul gruplarından ne kadar kar veya zarar ettiği ancak ayrıntılı bir maliyet muhasebesi sayesinde mümkün olabilir.
- Maliyetlerin bilinmesinin diğer bir yararı da işletme içindeki stokların değerlendirilmesidir.
- Maliyetlerin bilinmesi işletmelerin işletme dışına verecekleri bilgiler bakımından da önemli olabilir. İşletmelerin maliyet karşılaştırmaları için bazı meslek kuruluşlarına verecekleri bilgiler, hukuki anlaşmazlık durumlarında mahkemelere veya istenildiği takdirde devletin kontrol organlarına verecekleri hesaplar, kendi işlemleri ile ilgili olarak bankalara verebilecekleri bilgiler bunlara örnek gösterilebilir.

²⁹ Barfield, Jesse T.Barfield - Raiborn, Cacily A., Kinney, Michael R., **Cost Accounting: Traditions and Innovations**, Thomson South-Western, USA, 2003, s.5

³⁰ Jawahar Lal - Srivastava Seema, age.,s.7

³¹ Bursal, Nasuhi - Ercan Yücel, **Maliyet Muhasebesi İlkeleri ve Uygulama**, Der Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 1992, s.14

Maliyet muhasebesinin ikinci görevi ve işlevi işletme için önemi gittikçe artan bir kontrol ve planlama aracı olmasıdır. Üretim tekniği olarak birim maliyetlerin saptanması kolaylıkla mümkün olsa bile işletme yönetimine yardımcı olmak amacıyla ve kontrol aracı olarak yine de ayrıntılı bir maliyet muhasebesine ihtiyaç vardır. Ayrıca önemi günden güne artan bütçe kontrolü ve standart maliyet sistemleri, bir maliyet dönemi için hazırlanan planlar, programlar ve bütçeler, geniş ölçüde, maliyet muhasebesinin geçen dönemler hakkında vermiş olduğu rakamlara dayanır.³²

Maliyet muhasebesinin üçüncü önemli amacı işletmenin alacağı kararlara yardımcı olmaktır. Maliyet muhasebesinin ayrı bir amacı olarak gösterilen bu konu daha çok belirli durumlarda veya koşullar karşısında işletmelerin maliyet muhasebesinden yararlanabilmesi olanağıdır. Örneğin; bir işletme fiziki bakımından eskimiş veya iktisadi bakımdan değerini kaybetmiş bir makineyi yenileme kararını alırken yapacağı yeni yatırımın gerçek rantabilitesini sağlıklı bir şekilde hesaplamak ister. Bu ise yeni yatırım nedeniyle değişecek olan marjinal maliyetle marjinal hasılatın mümkün olduğu kadar kesinlikle hesaplanması sonucu mümkün olabilir. Maliyet muhasebesi bu gibi durumlarda işletme yöneticilerine gerekli bilgileri hızla verebilmelidir.³³

1.4.3. Yönetim Muhasebesi

Yönetim muhasebesi, yöneticilere planlama ve kontrol faaliyetlerinde yardımcı olması amacıyla bilgi sağlayan bir sistemdir. Yönetim muhasebesi faaliyetlerine, bilgilerin toplanması, sınıflandırılması, işlenmesi ve yöneticilere raporlanması işlemleri dahildir. Yönetim Muhasebesi; dış kullanıcılar için bilgi sunan finansal muhasebenin aksine işletme yönetiminin karar almasına dönük bilgiler sunar. Bunun için yönetim muhasebesinin kapsamı geleneksel maliyet ve gelir ölçümü işlemlerinin ötesinde, halihazırda gerçekleşmiş, alınan siparişler, fiyatlar, kapasite, finansal ve finansal olmayan performans ölçümü konularını da içermektedir.³⁴

Yönetim muhasebesi ile finansal muhasebe arasındaki en temel fark yönetim muhasebesinin genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile uyumlu olması gerekmezken, finansal muhasebe için genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri son derece önemlidir. Başka bir

³² Bursal, Nasuhi - Ercan Yücel, age., s.15-17

³³ Bursal, Nasuhi, - Ercan Yücel,age. s.17

³⁴ Kaplan, Rober S - Atkinson, Anthony A., **Advanced Management Accounting** Third Edition, Prentice Hall International Inc, USA, 1998, s.1

deyişle yönetim muhasebesinde yapılan uygulamaların ve sonuçta düzenlenen raporların genel kabul görmüş ilke, kavram ve kurallara, muhasebe standartlarına ya da yasal hükümlere uygun olup olmadığı değil öncelikle yöneticilerin işine yarayıp yaramadığı önemlidir.³⁵ Şirketin hazırlayıp sunduğu finansal verileri doğru kabul etmek dışında başka seçeneği olmayan yatırımcıların, hazırlanan raporların, makul, objektif bilgi temelinde belli kurallara göre hazırlanmış olduğu garantisine ihtiyacı vardır. Diğer yandan yatırımcılar bu tablolardaki rakamlardan tam olarak anlam çıkaramayabilirler. Bunun için işletme yönetimi de kendi belirlediği kuralları uygulayarak dış kullanıcılara bilgi sunar.³⁶

Genel olarak bakıldığında muhasebe bilgi sisteminin ürettiği bilgiler beş temel alana hizmet eder. Bunlar:³⁷

1. İşletme stratejisinin ve uzun dönemli planlarının oluşturulması,
2. Ürün ve müşteri kârlılığı, fiyatlama kararları gibi kaynak tahsisi kararlarına yönelik bilgilerin sağlanması,
3. Faaliyet planlaması ve maliyet kontrolü,
4. İşletmenin ve çalışanların performans ölçümü ve çalışanların değerlendirilmesi,
5. Düzenleyici otoritelerin ve kanuni düzenlemelerin gereği raporlama ihtiyaçları

Muhasebe bilgi sistemi, yukarıda yer alan bu alanlara hizmet edebilmek için çeşitli uygulamalar yürütür. Bilgi sisteminin parçaları olan finansal muhasebe, maliyet muhasebesi ve yönetim muhasebesi bilgi üretiminde birbirini tamamlar. Finansal muhasebe, dar bir bakış açısıyla, dışsal raporlamaya odaklanan bir yapı sergiler. Maliyet muhasebesi; üretim için gerekli kaynakların elde edilmesi veya tüketilmesi ile ilgili finansal ve finansal olmayan verileri ölçer ve raporlar. Bu yönüyle hem finansal muhasebe hem de yönetim muhasebesi için yararlı bilgiler sunar. Yönetim muhasebesi bilgileri ise örgütsel ve çevresel değişimlerin sonucu olarak ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap vermeye ve fırsatları değerlendirmeye yönelik kararların yanında, stratejik ve operasyonel süreçlerin ve stratejilerin değerlendirilmesi ve izlenmesinde önemli roller üstlenir.³⁸

³⁵ Büyükmirza, Kamil, age.,s .30

³⁶ Anthony, Robert N., **Management Accounting Text and Cases**, Illionois, 1960, , s.315

³⁷ Charles T. Horngren - Alnoor Bhimani, Srikant M. Datar ve George Foster, **Management Accounting and Cost Accounting**, Fourth Edition., Prentice Hall, New York, 2008, s.8-9

³⁸ Charles T. Horngren - Alnoor Bhimani, Srikant M. Datar ve George Foster, age.,s.7

1.5.Küreselleşme ve Muhasebe Standartları

Muhasebe ekonomik faaliyetler üzerinde ölçme ve raporlama aracı olarak oluşturulmuş bir sistemdir. İlk kez Rönesans dönemi keşişi Fra Luca Pacioli, 14. ve 15. yy. İtalyan şehirlerindeki tüccarların ticari faaliyetlerinde kullanmaları için çift taraflı bir kayıt sistemini geliştirmiştir. Daha sonra çift taraflı kayıt sistemi, gelişen ticaret ile birlikte yaygınlaşmış, Almanya ve Fransa ile 17. ve 18. yy.'da ticari aktivitelerin artması ile birlikte İngiltere tarafından benimsenmiştir. Endüstrileşmiş Kuzey Amerika ve İngiliz Devletler Topluluğu ülkelerinde, İngilizler'in yaptığı sigortacılık ve demiryolu sektörlerindeki yatırımlar çift taraflı kayıt sisteminin daha da yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Eş zamanlı olarak Endonezya ve Güney Afrika yerleşim bölgelerinde Flemenk (Hollanda) muhasebesi yerleşmiş, Avrupa kökenli diğer modeller de diğer ülkelere etki etmiştir.³⁹

Genellikle muhasebe standartlarındaki farklı uygulamalar ve düzenlemeler bölgesel ihtiyaçları ve ekonomik nitelikleri karşılayacak nitelikte gelişmiştir. Örneğin;

- Ekonominin merkezileşmesi,
- Devlet kontrolünden serbest girişime geçiş,
- Ekonomik aktivitelerin doğası gereği basit tarım toplumundan daha karmaşık işletmelere geçiş,
- Ekonomik gelişme evresi ve gelişmekte olan ekonomiden tamamen olgunlaşmış sanayi sonrası topluma geçiş,
- Ekonomik gelişme ve değişme modeli, eski durağan komünist ekonomik modelden, 1990 lardaki büyüme patlaması yapan Asya ekonomilerine geçiş,
- Fiyat istikrarının öyküsü veya ekonomilerin enflasyon deneyimleri ve son olarak ülkelerin yasal sistemleri onların muhasebe ve finansal raporlamaya yaklaşımlarını derinden etkilemiştir.⁴⁰

Finansal raporlamanın dünyadaki gelişimi amaçlarındaki farklılıklara göre iki temel model üzerinden gelişme göstermiştir. Muhasebe ile ilgili en eski sistematik düzenleme 1673 yılında Fransa'da yapılmıştır. Bu dönemde gerçek değer (fair value) üzerinden hazırlanan

³⁹ Mirza, Abbas Ali - Epstein, Barry J. **Wiley IAS 2003: Interpretation and Application of International Accounting Standards** John Wiley & Sons Hoboken, New Jersey 2003, s.8

⁴⁰ Mirza, Abbas Ali - Epstein, Barry J. ,age., s.9

bilançolar, devlet tarafından ekonomideki iflasların önüne geçmenin bir gereği olarak kamuoyuna tanıtılmıştır. Ekonomik aktörleri kontrol etmede öncü olan bu uygulama diğer devletler tarafından da benimsenmiş ve daha sonra 1807 yılında Napolyon'un Ticaret Kanunlarına dahil edilmiştir. Bu yöntem ekonominin Kıta Avrupa'sına doğru gelişmesi ile ve kısmen Napolyon'un yaptığı düzenlemelerinin etkisi ve kısmen de Avrupa'lı kural koyucuların birbirlerinden etkilenmesi ile hızla gelişmiştir. Bu sistemin geliştirilmesine, 1870'lerden sonra en çok Almanya katkıda bulunmuş ve piyasa değerinden, tarihi maliyet ve sistematik amortisman uygulamasına geçilmesi hususu vurgulanmıştır. Bu muhasebe modeli, işletmeler ve devlet arasındaki ilişkilerin yönetilmesini temel almıştır. Daha sonraları özellikle 20. yy. başlarında hükümetler tarafından, kazançların vergilendirilmesi amacıyla vergi değerlendirilmesi temelinde ele alınmıştır.⁴¹

Finansal raporlamadaki ikinci model, işletmeler ve yatırımcılar arasındaki ilişkiler ile sermaye piyasasına bilgi akışına odaklanan Anglo Sakson modeldir. Bu sistemde devlet diğer modelde olduğu gibi aynı şekilde, ekonomik aktiviteleri düzenlemeyi amaçlamakta ancak finansal raporlama, devleti değil, yatırımcıları hedef almaktadır.⁴² Benzer Anglo Sakson hukuk geleneğine sahip, kapitalizmin yerleştiği, yetişmiş iş gücüne sahip, büyük ve sofistike şirketler ile şirket ortaklarına raporlama yapan profesyonel yönetime sahip firmaların yer aldığı ABD ve İngiltere'de bağımsız muhasebeciler, muhasebe standartlarının hazırlanmasında etkin rol oynamışlardır. İki ülke de, tüm açıklama prensiplerinde, finansal tabloların şeffaflığı ve buna bağlı olarak da yatırımcılar ve kredi verenlerin şirketin işlemleri ve finansman yapısı hakkında tam olarak gerçek bilgiye ulaşabilmesi hedefine odaklanmıştır. Bu modele göre vergi raporlaması, finansal raporlamaya dahil olmayan ayrı bir konuydu.⁴³

Bir çok benzerliğe rağmen ABD ile İngiltere muhasebe sistemleri arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin İngiltere'de sadece halka açık şirketlerin uygulayacağı bir çok yasal düzenleme mevcutken, ABD'de geçerli genel kabul görmüş muhasebe kuralları altında farklı olarak sadece halka açık şirketlere getirilen tek muhasebe kuralı bölümsel raporlama ve hisse başına kar açıklamaları ile ilgilidir.⁴⁴

⁴¹ Epstein, Barry J. - Jermakowicz, Eva K, **Interpretation and Application of International Financial Reporting Standards**, John Wiley & Sons Inc, NJ.2010., s.4

⁴² Epstein, Barry J. - Jermakowicz, Eva K., s.4

⁴³ Mirza, Abbas Ali - Epstein, Barry J., s.10

⁴⁴ Mirza, Abbas Ali - Epstein, Barry J. and , s.10

Bir çok araştırmacı, yukarıda açıklanan finansal raporlama yaklaşımlarının ne tarım ekonomilerinde, ne de küçük işletmelerin hakim olduğu ekonomilerde faydalı olmadığını gözlemlemişlerdir. Ancak yine de ülkeler ekonomik olarak geliştikçe (veya gelişmiş ülkelere kolonileştirildikçe) bu iki modelden birini veya türevlerini benimsemişlerdir.⁴⁵

1990'ların sonlarına doğru Avrupa'da uluslararası muhasebe standartlarının ABD ve İngiltere etkisinde gelişmesine kısa süreli bir karşı çıkış yaşanmıştır. Avrupa'da ve Avrupa Birliğine üye ülkelerde daha önce İngilizce konuşulan ülkelere uygulanan daha muhafazakar ve alacaklı odaklı finansal muhasebe sisteminin sürdürülmesine yönelik bir teklif verilmiştir. Ancak bu fikirden vazgeçilmiş ve Avrupa Birliği, Uluslararası Muhasebe Standartlarını onaylamış ve 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren de borsaya kote firmalarda uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir.⁴⁶

Bu gelişmeler fiili olarak dünya muhasebe standartları için US GAAP (ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerini United States Generally Accepted Accounting Principles) ve IAS arasında bir rekabete sebep olmuştur. ABD deki standart düzenleyiciler mücadeleyi kesin olarak kabul etmemekle birlikte, IAS'a doğru bir kayış da mevcuttur.⁴⁷

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (The International Accounting Standards Committee-IASC) şu anki adıyla Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (The International Accounting Standards Board- IASB), her yönüyle detaylandırılmış anlatım yerine genel rehberlik sağlayan bir felsefeye bağlı olarak amacını belirlemiştir. şüphesiz böyle bir yaklaşım samimi bir inanca dayalı iken aynı zamanda IASC'ın (şimdiki adıyla IASB) mali kaynakları US GAAP gibi detaylı bir standartlar seti için yeterli değildi.⁴⁸

İki felsefe arasındaki ayırım her olayda popüler algıda çok abartılabilmektedir. Enron ve WorldCom gibi firmalarda yaşanan son muhasebe skandallarında, IAS tipi muhasebe standartlarının uygulanmış olması halinde bunların yaşanmayacağı iddia edilmiştir. Oysa ki bu olayda suçlular kanunları ihlal etmişlerdir. O yüzden US GAAP'i suçlamak doğru olmaz ve eşit şartlarda IAS raporlama sisteminde bu tür ihlallerin olmayacağı kesin olarak bilinemez.⁴⁹

⁴⁵ Epstein, Barry J. - Jermakowicz, Eva K., s.4

⁴⁶ Mirza, Abbas Ali - Epstein, Barry J. and ,age., s.11

⁴⁷ Mirza, Abbas Ali - Epstein, Barry J. and ,age., s.11

⁴⁸ Mirza, Abbas Ali - Epstein, Barry J. and ,age., s.11

⁴⁹ Mirza, Abbas Ali - Epstein, Barry J. and ,age., s.11

1.6. Dünyada Uluslararası Muhasebe Standartlarının Gelişimi ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu

Yukarıda da genel hatları ile belirttiğimiz üzere uluslararası sermaye hareketlerinin oluşabilmesi için, işletmelerin tüm dünyada geçerli olacak veya menkul kıymetlerini satışı sunmak istedikleri ülke borsalarında geçerli olacak finansal tablolar düzenlemeleri gerekmektedir. İşletmelerin bunu gerçekleştirebilmesi için, finansal tablolarını tüm dünyada anlamlı kılacak, uluslararası kabul görmüş muhasebe standartlarına göre düzenlemeleri zorunludur. Burada sorulması gereken soru, tüm ülkeler tarafından kabul görmüş ve uygulanmakta olan uluslararası muhasebe standartlarının bulunup bulunmadığıdır. Çünkü bir ülke içinde bile muhasebe uygulamalarında birlik sağlanması zor iken, tüm dünyada milyonlarca işletmenin aynı standartlara göre finansal tablolarını oluşturması veya söz konusu standartların tüm işletmeler için uygulanabilir olması olanaklı görülmemektedir. Nitekim, NAFTA (North American Free Trade Agreement-Kuzey Amerika Gümrük Birliği Anlaşması) ülkelerinin benimsediği muhasebe standartları ile Avrupa Birliği'nin benimsediği muhasebe standartları farklıdır. NAFTA ülkeleri ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerini (USGAAP) benimsemektedir. Bu ilkeler SEC'e bağlı bir kurul olan Financial Accounting Standards Board (FASB) tarafından oluşturulmuştur. En önemli özelliği kural bazlı olmasıdır.⁵⁰

Avrupa Birliği ise öncelikle bağımsız bir kuruluş olan Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASB) tarafından oluşturulan Uluslararası Muhasebe Standartları'nı (IAS) benimsemiştir.

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi 1973 yılında ülkelerin muhasebe meslek örgütleri tarafından kurulmuş ve ilk toplantısı 29 Haziran 1973 tarihinde Londra'da gerçekleştirmiştir. IASB'nin Haziran 1973'te kurulmasında şu ülkelerin muhasebe meslek örgütleri rol almıştır: Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Meksika, Hollanda, İngiltere, İrlanda ve ABD.⁵¹ IASB, kurulduğu 1973 yılından itibaren, Dünya'da uygulanan ulusal muhasebe standartlarının, yüksek kaliteli ve küresel muhasebe standartlarına yakınlaştırılması yönünde çalışmalar yapmıştır. IASB 1989 yılında, bir çerçeve metin de

⁵⁰ Yalkın, Yüksel Koç - Demir, Volkan - Demir, Defne, "Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Türkiye'de Finansal Raporlama Standartlarının Gelişimi" İSMMMO Mali Çözüm ISSN 1303-5444 17. World Congress of Accountants November 2006 Özel Sayı, s.291-303

⁵¹ Pekdemir, Recep " UFRS Fırtınası mı ? Rantiye Kapısı mı ?" İSMMMO Yayın Organı Mali Çözüm Ocak-Şubat Yıl 2007 Sayı: 79 s.107-116

yayınlamıştır. Finansal raporlamaya ilişkin temel kavramları açıklayan söz konusu metin ulusal ve uluslararası standart koyucular ile finansal tablo hazırlayıcılar tarafından bir rehber olarak kullanılmaktadır.⁵²

Başlangıçta, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu'nun (International Federation of Accounts-IFAC) bir kolu gibi çalışan IASC 1973 yılından, 2001 yılına kadar bu statüde hizmet vermiş ve Uluslararası Muhasebe Standartlarını yayınlamıştır. IFAC; 1977 yılında kurulmuş ve 1981 yılında IFAC ve IASC bir anlaşma imzalayarak, IASC'nin uluslararası muhasebe standartları hazırlama ve yayınlama konusunda tam yetkili olduğu belirtilmiştir. Yine bu anlaşma ile birlikte IFAC'ın üyeleri aynı zamanda IASC'nin üyeleri durumuna gelmiştir. Ancak bu üyelik durumu Mayıs 2000'de sona ermiştir. Çünkü IASC, Mayıs 2000'den sonra yeni bir yapılanmaya gitmiştir.⁵³ 24 Mayıs 2000'de IFAC'ın da katılımıyla Edinburg'da kabul edilen kuruluş sözleşmesine göre, yeni yapının standart belirleme organı olarak, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB International Accounting Standards Board) oluşturulmuştur. Bu yeni yapılanma sonucu, tüm yayın ve yazışmaların IASB adına yapılmasına karar verilmiş ve böylece 2001'den itibaren IASB, IASC nin yerini alarak standartları ve taslakları geliştirmek, yayınlamak ve Standart Yorumlama Komitesinin (IFRIC) yorumlarını onaylamak görevlerinden sorumlu tutulmuştur.⁵⁴Bu anlamda IASB Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Vakfı'nın (IFRS Founding-International Financial Reporting Standards Founding) bağımsız bir organıdır. Vakıf ve Kurulun ortak temel amaçları şu şekilde belirtilmiştir.⁵⁵

- Yüksek kalitede, anlaşılabilir ve uygulanabilir uluslararası finansal raporlama standartlarını geliştirmek,
- Bu standartların eksiksiz bir şekilde uygulanmasını teşvik etmek,
- Gelişmekte olan ekonomiler ve orta ölçekli işletmeleri finansal raporlama ihtiyaçlarını dikkate almak,
- Ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarının yakınlaştırılması için yüksek kalitede çözümler sunmak.

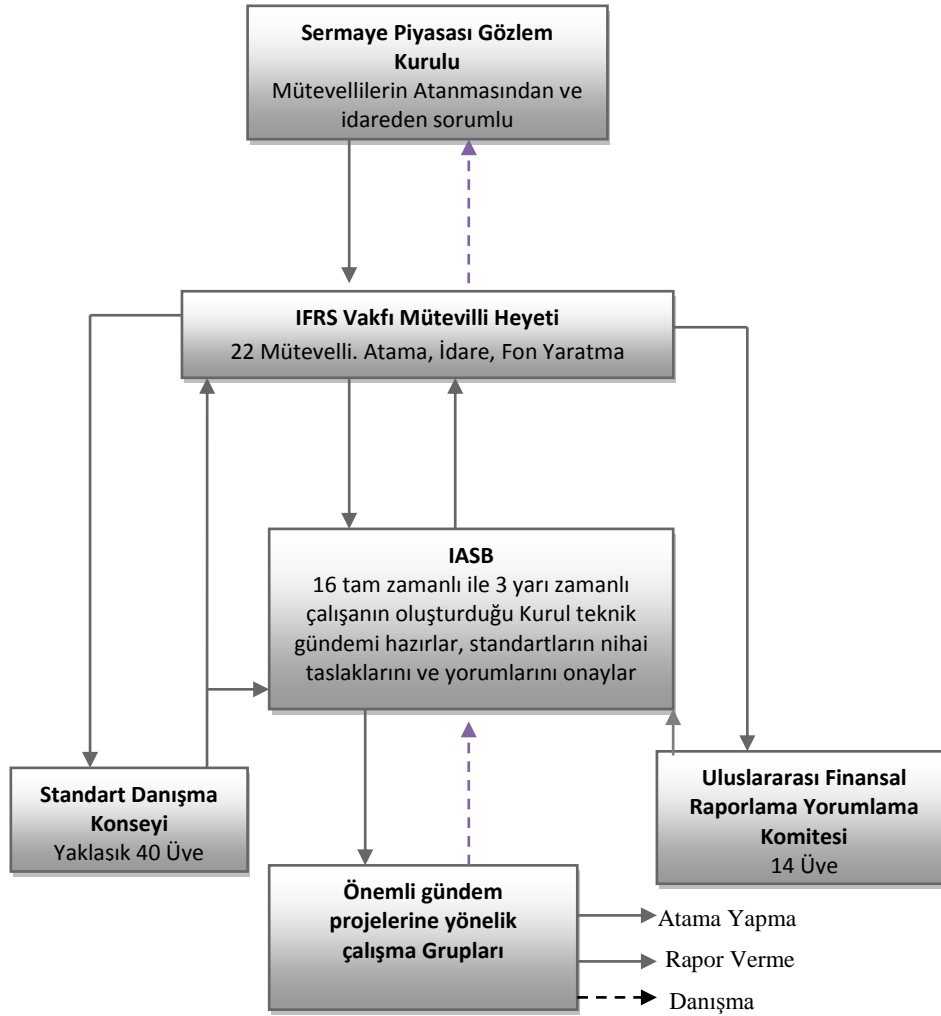
⁵² Ağca, Ahmet, - Akgün, Melek - Aksu, Mine vd. **UFRS-UMS Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması** Maliye ve Hukuk Yayınları Ankara,2009, s.13

⁵³ Pekdemir, Recep, agm, s.110

⁵⁴ Ağca, Ahmet - Akgün, Melek – Aksu, Mine vd, age.,s. 14

⁵⁵ <http://www.ifrs.org/The+organisation/IASCF+and+IASB.htm> (01/12/2010 tarihli erişim)

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK-IASB) çalışmalarını, çok sayıda uluslararası kuruluş desteklemektedir. Özellikle 1992 yılından bu yana uluslararası muhasebe standartlarının gelişimi ile ilgili çalışmalarda rol alan ve halen IASB'nin de çalışmalarında Avrupa Komisyonu, Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonu Örgütü (IOSCO), Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC), ABD Finansal Muhasebe Standartları kurulu (FASB), ABD Sermaye Piyasası Kurumu (SEC) gibi kuruluşlarla işbirliği yapılmaktadır. UMSK'nın yapısı şu şekildedir:

Şekil 2: Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu Yapısı⁵⁶

⁵⁶ <http://www.ifrs.org/The+organisation/How+we+are+structured.htm> (01/12/2010 tarihli erişim) ve Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_audit_UFRS2010_141010.pdf (01/12/2010) tarihli erişim)

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK-IASB) 18-20 Nisan 2001 tarihinde yapılan ilk toplantısında, daha önce çıkarılmış olan tüm uluslararası muhasebe Standartları (UMS-IAS) ve yorumlarını onaylamış ve bu tarihten sonra kendisince çıkarılacak tüm Muhasebe standartlarının UFRS olarak isimlendirilmesini hükme bağlamıştır. Bu karara göre, söz konusu tarihten önce çıkarılmış standartlar eski isimleriyle, sonrasında yayınlanacak tüm standartlar ise yeni isimleriyle UFRS olarak (örneğin UFRS-IFRS 42 gibi) anılacaktır. Muhasebe Standartlarının tümü ise Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS-IAS) olarak adlandırılacaktır.⁵⁷

UFRS literatürüne bakıldığında; özetle; toplam 41 adet muhasebe standardı IFRS (IAS) bulunmaktadır. Standartlara ilave olarak “Standart Yorumlama Komitesi-SYK” (Standard Interpretation Committee-SIC) tarafından, UFRS’lerin uygulanmasında karşılaşılan zorlukları gidermek ve onları daha açıklayıcı hale getirmek için bizdeki tebliğler benzeri toplam 33 adet çıkarılmış yorum (SKYT) bulunmaktadır.⁵⁸ Standartların birden fazla yöntem önerdiği durumlarda, hangi yöntemin kullanılacağına finansal tablo hazırlayıcısı karar verecektir. Ancak, çok ender olarak bazen, UMSK bu alternatiflerinden birini tercih edilen yöntem (benchmark, treatment) diğerlerini ise alternatif yöntemler (alternative treatments) olarak önerebilmektedir. Diğer taraftan, UMSK, genellikle, farklı yöntem seçenekleri sunma yoluna gitmeyi tercih etmemekte ve mevcut alternatifleri azaltma yoluna gitmektedir. Sonuçta hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, hazırlanan tüm tablolar UFRS’ye uyumlu olacaktır. Standartlar ilke bazlı olup, finansal tablo hazırlayıcılarına kayda alınma, ölçüm, sunum ve dipnotlara ilişkin rehberlik etmektedir. Standartların çoğu tüm sektörlerde uygulanacak şekilde hazırlansa da, sektörlere özel olarak hazırlanan standartlar da mevcuttur.⁵⁹

1.6.1 Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulunun (IASB-UMSK) Uygulama Süreci

UMSK’nın çok açık ve net bir uygulama süreci vardır. UMSK ve UFRS Yorumlama Komitesi ile resmi çalışma gruplarının tüm toplantıları halka açık olarak yapılmakta ve

⁵⁷ Aksoy, Tamer “Finansal Muhasebe ve Raporlama Standartlarında Uyumlaştırma ve UMS?UFRS Bazında Küresel Muhasebe Standartlarına Yöneliş”, İSMMMO Yayın Organı Mali Çözüm Sayı 71, Nisan-Mayıs-Haziran 2005, s.182-199

⁵⁸ Aksoy, Tamer, agm., s.183

⁵⁹ Toraman, Cengiz - Bayramoğlu M. Fatih, “Avrupa Birliği Uyum Sürecinin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi”, İSMMMO Yayın Organı Mali Çözüm Sayı:76 Özel Sayı 17. Dünya Muhasebeciler Kongresi Kasım 2006., s.450-480

webcastler aracılığıyla duyurulmaktadır. Projeler için olan resmi uygulama süreci, her zaman olmamakla birlikte, genelde aşağıdaki aşamalardan oluşur⁶⁰:

- Kurul çalışanlarının, olası gündem konularıyla ilgili sorunları, Kavramsal Çerçeve'nin bu konulardaki uygulanması da göz önünde bulundurularak belirlemesi ve incelemesi,
- Yerel muhasebe gereklilikleri üzerinde çalışılması, uygulanması ve yerel standart koyucular ile bu konularda görüşlerin paylaşılması,
- UMSK'nın gündemindeki konular ve öncelikli projeler üzerinde UFRS Vakfı'ndaki mütevelliler ile UFRS Danışman Konseyi'ne danışılması,
- Proje ile ilgili olarak UMSK ile çalışanlarına yardımcı olması açısından bir danışman grubunun oluşturulması (genellikle çalışma grubu olarak ifade edilir),
- Bir tartışma dokümanının kamuoyunun yorumu için yayınlanması (genellikle Tartışma Bildirisi olarak tanımlanır ve Kurul'un projedeki bazı konular üzerindeki taslak görüşlerini içerir),
- UMSK'nın en azından 9 üyesinin onayladığı (16 üye olması durumunda 10 oy) ve UMSK üyeleri tarafından benimsenen muhalif görüşlerin de yer aldığı bir nihai taslağın kamuoyunun yorumu için yayınlanması (Nihai taslaklarda yer alan muhalif görüşler için "alternatif görüşler" ifadesi kullanılır),
- Sonuçların gerekçelerinin nihai taslakta yer alması,
- Nihai taslakta ve tartışma dokümanlarında, belirtilen yorum dönemi içinde gelen tüm yorumların dikkate alınması ve halka açık toplantılarda tartışılması,
- Kamuya açık bir oturumun yapılması ve saha testlerinin gerçekleştirilmesi ile ilgili taleplerin göz önünde bulundurulması, talep olması halinde, bunların gerçekleştirilmesi,
- Bir standardın en azından 9 UMSK üyesi tarafından onaylanması (16 üye olması durumunda 10 oy) ve bu standart içinde karşıt görüşlerin yer alması,

⁶⁰ ⁶⁰ Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_audit_UFRS2010_141010.pdf (01/12/2010) tarihli erişim

- Sonuçların gerekçelerinin Standartta yer alması ve diğer konuların yanı sıra, UMSK'nın uygulama sürecindeki aşamalar ile UMSK'nın nihai taslağında kamu tarafından yapılan yorumları ne şekilde ele aldığını açıklaması.

1.6.2. Dünya Sermaye Piyasaları ve Global Muhasebe Standartları Tartışması

Ticaret ve ekonomik faaliyetlerle at başı giden muhasebe, her ülkede ulusal hukuk kuralları ile belirlenmiştir. Muhasebenin ölçme ve değerlendirme kuralları ile açıklama gereklerinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi, şirketler arasında sınır ötesi karşılaştırmaların başarılı olamamasının başlıca nedenidir. Günümüzde dünya ekonomisi her düzeyde uluslararasılaşmakta ve çokuluslu firmalar uluslararası finansal piyasalarda aktif rol oynayarak bu gelişmelerden büyük yararlar sağlamaktadırlar. Bu sürecin önündeki en önemli engel ulusal farklılıklardır. Özellikle Amerikan sermaye piyasalarında var olmak isteyen yabancı şirketler açısından konu önemli bir sorunsal halini almıştır.⁶¹

Daimler-Benz Şirketinin 1993 yılında New York Borsasına girmesi muhasebede Almanya ve ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri arasındaki değişik kuralların şirketin yıllık karları ve özkaynaklarında ne büyük farklara neden olduğunu tüm dünya kamuoyuna göstermiştir. New York Borsasında hisse senedi ihraç edebilmek amacıyla harekete geçen şirket, SEC'in öngördüğü şu iki alternatiften birini tercih etmek durumunda kalmıştır⁶²:

1. ABD GKGMİ'ne göre finansal tabloları yeniden düzenlemek veya
2. Alman Ticaret Kanununa (HGB) göre düzenlenmiş finansal tablolarında yer alan özkaynak ve kar tutarlarını 20-F Formunu kullanmak suretiyle ABD GKGMİ'ne göre düzeltmek ve tutar farklarını açıklamak.

Her iki alternatifte de düzeltmelerin 1990 yılından başlatılması koşulu söz konusudur.

İkinci alternatifini benimseyen Daimler-Benz'in iki farklı GKGMİ'ne göre açıkladığı kar ve özkaynak tutarları arasındaki büyük farklar, şirketin muhasebe literatürüne geçmesine ve hakkında eserler yazılmasına neden olmuştur. Tablo 1'de şirketin iki ülke kurallarına göre ayrı ayrı hesaplanmış üç yıllık özkaynak, Tablo 2'de ise kar tutarları gösterilmektedir.

⁶¹ Kaya, İdil, "Fasb-Iasb Anlaşması Ve Global Finansal Muhasebe Standartlarına Doğru" VI. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, 16-20 Nisan 2003.
<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/4Oturum/IdilKaya.pdf> (03/11/2010 tarihli erişim)

⁶² Kaya, İdil, agt.

	<i>1994</i> <i>(Milyon Alman Markı)</i>	<i>1993</i> <i>(Milyon Alman Markı)</i>	<i>1992</i> <i>(Milyon Alman Markı)</i>
HGB ye göre Özkaynaklar	20.251	18.145	19.719
ABD GKMS göre Özkaynaklar	29.435	26.281	27.604

Tablo 1: Daimler-Benz Grubunun Alman HGB ve ABD GKGMİ'ne göre 1992-1994 yılları Dönem Özkaynakları⁶³

ABD GKGMİ'ne göre düzeltilen özkaynak tutarları üç sene için de HGB'ye göre hesaplanmış özkaynak tutarlarının yaklaşık olarak %50 üzerinde çıkmıştır. Buna karşılık HGB'ye göre karlı kapanan 1993 yılında ABD GKGMİ'ne göre zarar edilmiştir.

1992-1994 yılları Dönem Net Kar veya Zararları (Milyon Alman Markı)

	<i>1994</i>	<i>1993</i>	<i>1992</i>
HGB ye göre Net Kar	895	615	1.451
ABD GKMS Net Kar	1.052	(1839)	1.350

Tablo 2: Daimler-Benz Grubunun Alman HGB ve ABD GKGMİ'ne göre 1992-1994 yılları Dönem Net Kar veya Zararları⁶⁴

Değerleme, karşılık ayırma ve kar yedeklerinin oluşturulmasındaki kuralların her iki ülkede farklı olduğu; bu nedenle de bir kurallar setine göre kar gösterilen bir dönemde diğer bir kurallar setine göre zarar çıkabilmesi muhasebeciler açısından anlaşılır bir durumdur. Ancak mali analistler ve dünya kamuoyu gözünde şirketin itibarı sarsılmış güvenilirliği sorgulanır duruma düşürülmüştür. Bu tür sakıncaları bertaraf etmek isteyen, Daimler-Benz 1996 yılı itibariyle tamamıyla ABD GKGMİ'ni kullanma yolunu seçmiştir.

Muhasebe farklılıkları, uluslararası piyasalarda sermaye sağlamak için rekabet eden firmaların maliyetlerini artırır. Biddle ve Saudagaran (1991), çoğu işletme için yabancı sermaye piyasalarında kayda alınmayla ilgili olarak ortaya çıkan ilave maliyetlerin muhasebe ve açıklama kurallarına bağlı olduğu muhasebe literatüründe bir çok araştırma tarafından

⁶³ Kaya, İdil, agt.

⁶⁴ Kaya, İdil, agt.

ortaya koyulmuştur. Ayrıca yatırım kararlarının global fırsatlar çerçevesinde alınır hale gelmesi neticesinde sermaye piyasalarının globalleşmesi tüm dünya için ortak muhasebe ilkelerine duyulan ihtiyacı daha da belirgin hale getirmiştir. Öte yandan ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren muhasebe standartları yatırımcıların global fırsatları değerlendirmelerini ve finansal kararlar alabilmelerini zorlaştırıp daha pahalı hale getirir.

UMSK'ye göre hem yerli hem de sınır ötesi yatırım ve finansman kararlarını desteklemek için, dünya; tek, üniform, yüksek kaliteli, global olarak uygulanan ve uygulanmaları zorunlu kılınan muhasebe ve raporlama standartları ihtiyacı içindedir. Menkul kıymet borsalarının bir çoğu yabancı şirketleri kayda almaktadır; ve bazı hallerde yabancı şirketlerin toplam içindeki yüzdesi önemli oranlara yükselmektedir. Örneğin 2010 yılı itibarıyla hisseleri ABD Menkul Kıymetler ve Takas Komisyonuna kayıtlı yaklaşık 13.000 şirketin 1.000 tanesi yabancı işletmedir.⁶⁵ Sermaye piyasalarını düzenleyen kurullar açısından, bir yandan yatırımcıyı korumak, öte yandan iç piyasaya yabancı şirketleri çekmek iki taraflı sorumluluk yüklediğinden; söz konusu otoriteler açısından yabancı şirketlere yönelik raporlama ve açıklama kuralları geliştirmek “çok ince ayar” gerektiren bir işlem haline gelmiştir⁶⁶.

Maliyeti ve zahmeti ulusal standartların kullanılmasına nazaran daha yüksek olmasına karşın UMS'nin hangi koşullarda tercih edildiklerini, Dumontier ve Raffournier (1998) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre şu başlıklar altında toplamıştır:

- Yabancı sermaye piyasalarında kayda alınan ve bu piyasalarda fon temin etmek isteyen şirketler UMS'ni kullanmayı yeğlemektedirler.
- Uluslararasılık (internationality); yabancı menkul kıymet borsalarında fon temin etmek, tek neden değildir. Faaliyetlerin uluslararasılık düzeyi, menkul kıymet borsaları dışındaki mali kurumlardan dış sermaye kaynaklarının kullanılmasını gerektirmektedir. Mali tabloların yabancı ülkelerdeki müşteriler, satıcı firmalar ve devlet kurumları tarafından okunup anlaşılabilmesi amacıyla da UMS tercih edilmektedir.

⁶⁵ Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_audit_UFRS2010_141010.pdf (01/12/2010) tarihli erişim

⁶⁶ Kaya, İdil, agt

- Daha fazla bilgi açıklamanın maliyetinin yüksek olması nedeniyle, büyük firmalar UMS'na uygun mali rapor düzenlemeyi daha kolaylıkla yapmaktadırlar.
- Şirket sahipliğinin daha geniş kitlelere yayılması (ownership diffusion) ile UMS'na uyum arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur.
- Big 6 (yeni Big 4) denetim firmaları tarafından denetlenen şirketler UMS'na uyumda daha istekli davranmaktadırlar.

UFRS'nın Dünya ülkelerindeki kullanım durumu 2011 Aralık Ayı sonu itibariyle aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir:

Ülke	Borsada İşlem Gören Yerli Firmalar				Borsada İşlem Görmeyen Yerli Firmalar
	UFRS'ye İzin Verilmemiştir	UFRS'ye İzin Verilmiştir.	UFRS Bazı Firmalar İçin Zorunludur	UFRS Tüm Firmalar İçin Zorunludur	UFRS'nin Kullanım Durumu
ABD	X				UFRS'ye izin verilmiştir.
Abu Dhabi – Birleşik Arap Emirlikleri				X	UFRS bankalar için zorunludur diğer firmalara izin verilmiştir.
Almanya				X	UFRS münferit ve konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir. Ayrıca muhasebe hesapları milli GAAP ile de uyumlu olmak zorundadır.
Arnavutluk	Borsa Bulunmamaktadır				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Amerikan Samoa	Borsa Bulunmamaktadır				UFRS'ye izin verilmiştir.
Anguilla				X	
Antigua and Barbuda				X	KOBİ'ler için UFRS
Arjantin				2012'de başlıyor	UFRS'ye izin verilmemiştir.
Aruba		X			
Avusturya				X	UFRS konsolide finansal tablolar için izin verilmiş, münferit tablolar izin yasaklanmıştır.
Avustralya				X	UFRS'ye eşdeğer Avustralya standartları borsada işlem görmeyen bazı büyük firmalar için zorunludur, diğerleri için izin verilmiştir.

Ülke	Borsada İşlem Gören Yerli Firmalar				Borsada İşlem Görmeyen Yerli Firmalar
	UFRS'ye İzin Verilmemiştir	UFRS'ye İzin Verilmiştir.	UFRS Bazı Firmalar İçin Zorunludur	UFRS Tüm Firmalar İçin Zorunludur	UFRS'nin Kullanım Durumu
Azerbaycan			X		Münferit finansal tablolar için (borsaya kote veya değil) bankalar için zorunludur. Büyük kamu iktisadi kuruluşları için 2008 den itibaren zorunludur. Diğer firmalar için izin verilmiştir.
Bahama Adaları				X	
Bahreyn				X	UFRS tüm firmalar için zorunludur
Bangladeş	X				
Barbados				X	Şirketler UFRS'yi veya KOBİ UFRS'yi seçebilirler
Belçika				X	UFRS borsaya kote olmayan banka ve kredi kuruluşlarının konsolide finansal tabloları için zorunludur. Diğer firmalar için izin verilmiştir. UFRS münferit finansal tablolar için izin verilmemiştir.
Belarus			X 2008 yılından itibaren bankalar uygulamayı başlamıştır.		UFRS bankalar için zorunludur.
Belize	Borsa Bulunmamaktadır.				Borsaya kote olmayan firmalar UFRS veya diğer ülkelerin (özellikle US GAAP veya Canada GAAP) genel kabul muhasebe standartını kullanabilirler.
Benin	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Bermuda		X			
Bhutan	X				
Bolivya		X			
Borsa Hersek				X (tüm büyük ve orta boy işletmeler için)	
Botsvana				X	Bazı firmalar için zorunlu diğerleri için izin verilmiştir.

Ülke	Borsada İşlem Gören Yerli Firmalar				Borsada İşlem Görmeyen Yerli Firmalar
	UFRS'ye İzin Verilmemiştir	UFRS'ye İzin Verilmiştir.	UFRS Bazı Firmalar İçin Zorunludur	UFRS Tüm Firmalar İçin Zorunludur	UFRS'nin Kullanım Durumu
Brunei Darussalam	Borsa Bulunmamaktadır.				UFRS'ye izin verilmiştir ancak kullanımı yaygın değildir
Bulgaristan				X	UFRS borsaya kote olmayan finansal kuruluşların ve tüm büyük sınırlı sorumlu firmaların konsolide ve münferit bilançoları için zorunludur. Diğer firmaların UFRS'yi kullanmasına izin verilmiştir.
Burkina Faso	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Burundi	Borsa Bulunmamaktadır.				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Cezayir	Borsa Bulunmamaktadır				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Cayman Adaları		X			
Çek Cumhuriyeti				X	AB tarafından kabul edilmiş olan UFRS'ye konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir.
Cezayir	Borsa Bulunmamaktadır				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Çin	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Danimarka				X	UFRS'ye münferit ve konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir.
Dominika		X			
Dominik Cumhuriyeti				X	UFRS'ye izin verilmiştir.
Dubai				X	UFRS tüm bankalar için zorunludur. Diğer firmalar için izin verilmiştir.
Ermenistan				X	UFRS tüm firmalar için zorunludur.
El Salvador		X			
Ekvator				2010-2012 yılları arasında	2011 yılı için bazı firmalar için zorunlu, 2012 için tüm firmalar için zorunludur.
Estonya				X	UFRS finansal kuruluşların münferit ve konsolide finansal tablolar için zorunludur. Diğer firmaların konsolide ve münferit bilançoları için izin verilmiştir.

Ülke	Borsada İşlem Gören Yerli Firmalar				Borsada İşlem Görmeyen Yerli Firmalar
	UFRS'ye İzin Verilmemiştir	UFRS'ye İzin Verilmiştir.	UFRS Bazı Firmalar İçin Zorunludur	UFRS Tüm Firmalar İçin Zorunludur	UFRS'nin Kullanım Durumu
Eritrea	Borsa Bulunmamaktadır.				UFRS'ler devlet kuruluşları ve bazı özel sektör işletmeleri , bankalar ve sigorta şirketleri için zorunludur.
Fas			X Bankalar ve finansal kuruluşlar için UFRS'ler 2008'den itibaren zorunludur. Diğer borsaya kote firmalar UFRS veya Fas GAAP'ler arasında tercih yapabilirler		
Fildişi Sahilleri	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Fiji				X	UFRS devlet kuruluşları, bankalar ve finansal kuruluşları, büyük ve orta boy işletmeler ile diğerleri için zorunludur.
Finlandiya				X	UFRS münferit ve konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir.
Filipinler	X				
Filistin				X	
Fransa				X	UFRS'ye konsolide finansal tablolar için izin verilmiş münferit finansal tablolar için izin verilmemiştir.
Gambiya	Borsa Bulunmamaktadır.				UFRS'ye izin verilmiştir
Gana				X	UFRS borsaya kote olmayan bankalar, devlet kuruluşları, brokerlık ve sigorta aracılık kuruluşları için 2007 den itibaren zorunludur. 2009 yılından itibaren de tüm borsaya kote olmayan firmalar için zorunludur.
Gürcistan				X	UFRS münferit ve konsolide finansal tablolar için zorunludur.
Gibraltar		X			UFRS'ye finansal tablolarını UK GAAP lerine göre düzenlenmiş firmalar haricinde izin verilmiştir.
Grenada				X	

Ülke	Borsada İşlem Gören Yerli Firmalar				Borsada İşlem Görmeyen Yerli Firmalar
	UFRS'ye İzin Verilmemiştir	UFRS'ye İzin Verilmiştir.	UFRS Bazı Firmalar İçin Zorunludur	UFRS Tüm Firmalar İçin Zorunludur	UFRS'nin Kullanım Durumu
Guyana				X	Firmalar UFRS'leri veya KOBİ UFRS'leri tercih edebilirler.
Güney Kore				X	UFRS finansal kuruluşlar ve Devlet Kuruluşları için zorunlu diğer borsaya kote olmayan firmalar için isteğe bağlıdır.
Güney Afrika				X	UFRS ve KOBİ UFRS'ye izin verilmiştir.
Grönland	Borsa Bulunmamaktadır.				Danimarka Muhasebe Standartları Uygulamada olmasına rağmen UFRS'ye de izin verilmiştir.
Guam	Borsa Bulunmamaktadır.				UFRS'ye izin verilmemiştir. Borsaya kote olmayan firmalar US GAAP'leri uygulamaktadırlar.
Haiti		X			UFRS'ye izin verilmiştir.
Hırvatistan				X	UFRS tüm finansal kuruluşlar ve büyük firmalar için zorunludur. Diğerleri için izin verilmiştir.
Hindistan		X Sadece konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir.			UFRS'ye izin verilmemiştir.
Honduras				X	IFRSs required for all
Hong Kong				X	UFRS ile eşdeğer Hong Kong UFRS'ye izin verilmiştir.
Hollanda				X	UFRS'ye münferit ve konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir.
Hollanda Antilleri		X			
Irak				X	Tüm bankalar için zorunludur.
İzlanda				X	UFRS'ye münferit ve konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir.
İngiltere				X	UFRS'ye konsolide ve münferit finansal tablolar için izin verilmiştir.

Ülke	Borsada İşlem Gören Yerli Firmalar				Borsada İşlem Görmeyen Yerli Firmalar
	UFRS'ye İzin Verilmemiştir	UFRS'ye İzin Verilmiştir.	UFRS Bazı Firmalar İçin Zorunludur	UFRS Tüm Firmalar İçin Zorunludur	UFRS'nin Kullanım Durumu
İran	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
İrlanda				X	UFRS'ye münferit ve konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir.
İspanya				X	UFRS'ye konsolide finansal tablolar için izin verilmiş münferit finansal tablolar için izin verilmemiştir.
İsrail			X Bankalar hariç		UFRS'ye bankalar hariç izin verilmiştir.
İsveç				X	UFRS'ye konsolide finansal tablolar için izin verilmiş münferit finansal tablolar için izin verilmemiştir.
İsviçre		X Çok uluslu şirketler UFRS veya US GAAP'lerden birini seçmek zorundadırlar.			
İtalya				X	UFRS 'ye çok küçük firmalar haricinde konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir. Münferit finansal tablolar için de UFRS'ye çok küçük sigorta şirketleri ve bazı düzenlemeye tabi firmalar haricinde izin verilmiştir.
Jamaika				X	Tüm firmalar için UFRS zorunludur.
Japonya		X			UFRS'ye izin verilmemiştir.
Karadağ				X	Tüm firmalar için UFRS zorunludur.
Kazakistan				X	UFRS tüm bankalar, anonim ortaklıklar ve sosyal öneme haiz kurumlar (sanayi işletmeleri ve Devlet Ortaklığı dahil)
Kenya				X	Tüm firmalar için UFRS zorunlu
Kamboçya	Borsa Bulanmamaktadır.				UFRS bazı firmalar için zorunlu, diğerleri için izin verilmiştir.
Kanada				X (2011 de aşlamıştır)	UFRS'ye izin verilmiştir (2011'de başlamıştır.)

Ülke	Borsada İşlem Gören Yerli Firmalar				Borsada İşlem Görmeyen Yerli Firmalar
	UFRS'ye İzin Verilmemiştir	UFRS'ye İzin Verilmiştir.	UFRS Bazı Firmalar İçin Zorunludur	UFRS Tüm Firmalar İçin Zorunludur	UFRS'nin Kullanım Durumu
Kolombiya	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Kosta Rika				X	UFRS tüm firmalar için zorunludur.
Küba	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Kıbrıs				X	UFRS tüm firmalar için zorunludur.
Kuveyt				X	Tüm firmalar için UFRS zorunlu
Kırgızistan				X	Tüm firmalar için UFRS zorunlu
Laos		X			
Latvia				X	UFRS finansal kuruluşlar için zorunludur. Diğer firmalar için izin verilmemiştir.
Lübnan				X	IFRS finansal kuruluşlar için zorunludur. Diğer firmalar için izin verilmemiştir.
Liberya	Borsa Bulunmamaktadır				2012'den itibaren UFRS tüm bankalar için zorunlu olacaktır. Diğer firmaların çoğunluğu US GAAP'leri kullanmaktadır.
Liechtenstein				X	UFRS'ye münferit ve konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir.
Lesotho		X			
Litvanya				X	UFRS bazı finansal kuruluşlar için zorunlu diğerleri için isteğe bağlıdır.
Lüksemburg				X	UFRS'ye izin verilmiştir, çoğu durumda onaya tabidir.
Libya				X	UFRS ticari bankalar için zorunludur.
Macaristan				X	UFRS münferit ve konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir. Ayrıca muhasebe hesapları milli GAAP ile de uyumlu olmak zorundadır.
Macau	Borsa Bulunmamaktadır.				UFRS'ye izin verilmiştir.
Makedonya				X	UFRS'ye izin verilmemiştir.

Ülke	Borsada İşlem Gören Yerli Firmalar				Borsada İşlem Görmeyen Yerli Firmalar
	UFRS'ye İzin Verilmemiştir	UFRS'ye İzin Verilmiştir.	UFRS Bazı Firmalar İçin Zorunludur	UFRS Tüm Firmalar İçin Zorunludur	UFRS'nin Kullanım Durumu
Madagaskar	Borsa Bulunmamaktadır				Bazı firmalar için zorunludur.
Malavi				X	UFRS'ye izin verilmemiştir.
Malezya	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Maldivler		X			UFRS'ye izin verilmiştir.
Mali	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Malta				X	IFRSs permitted for all
Moritanya	Borsa Bulunmamaktadır				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Mauritius				X	UFRS bazı firmalar için zorunlu diğerleri için isteğe bağlıdır.
Meksika					UFRS'ye izin verilmemiştir.
Mısır				X	
Moğolistan				X	Tüm firmalar için UFRS zorunludur.
Moldova	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Mozambik		X			2007'den itibaren bankalar için , 2010 yılından itibaren büyük firmalar için, 2011 yılından itibaren orta boy işletmeler için zorunludur.
Myanmar		X			
Namibya				X	
Nikaragua				X	UFRS tüm firmalar için zorunludur.
Nijer	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Nijerya				X (2012'den itibaren)	
Nepal				X	UFRS tüm firmalar için zorunludur.
Norveç				X	UFRS münferit ve konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir.

Ülke	Borsada İşlem Gören Yerli Firmalar				Borsada İşlem Görmeyen Yerli Firmalar
	UFRS'ye İzin Verilmemiştir	UFRS'ye İzin Verilmiştir.	UFRS Bazı Firmalar İçin Zorunludur	UFRS Tüm Firmalar İçin Zorunludur	UFRS'nin Kullanım Durumu
Pakistan	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Panama				X	UFRS bazı firmalar için zorunludur..
Papua Yeni Gine				X	
Peru				X	
Polonya				X	UFRS bankaların konsolide finansal tabloları için zorunludur. Borsaya kote olmak için başvurmuş firmaların ana ortaklığı ile konsolide edilmiş finansal tabloları ile bireysel tablolarında UFRS'ye izin verilmiştir. Diğer firmaların münferit bilançolarında UFRS'ye izin verilmemiştir.
Portekiz				X	UFRS bankalar ve finansal kuruluşların konsolide finansal tabloları için zorunludur. Diğerleri için izin verilmiştir. Diğerleri için UFRS'ye izin verilmemiştir.
Reunion	Borsa Bulunmamaktadır				Reunion'da Fransızların muhasebe kuralları geçerlidir. Bunun anlamı, borsaya kote olmayan firmalar için konsolide finansal tablolarda UFRS'ye izin verilmiş münferit tablolar için izin verilmemiştir.
Romanya				X	UFRS bankaların konsolide finansal tabloları için zorunludur. Borsaya kote olmak için başvurmuş firmaların ana ortaklığı ile konsolide edilmiş finansal tabloları ile bireysel tablolarında UFRS'ye izin verilmiştir. Diğer firmaların münferit bilançolarında UFRS'ye izin verilmemiştir.
Rusya	X				UFRS veya Rusya GAAP'lere göre finansal tablo hazırlayabilirler.
Samoa	Borsa Bulunmamaktadır.				UFRS'ye izin verilmiştir.
St Kitts and Nevis				X	
Suudi Arabistan			X		UFRS'ye izin verilmemiştir.
Senegal	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.

Ülke	Borsada İşlem Gören Yerli Firmalar				Borsada İşlem Görmeyen Yerli Firmalar
	UFRS'ye İzin Verilmemiştir	UFRS'ye İzin Verilmiştir.	UFRS Bazı Firmalar İçin Zorunludur	UFRS Tüm Firmalar İçin Zorunludur	UFRS'nin Kullanım Durumu
Sierra Leone				X	UFRS bazı firmalar için zorunludur. Diğerleri için KOBİ UFRS'ler geçerlidir.
Singapur	X				Singapur Raporlama Standartları Zorunludur.
Slovenya				X	UFRS finansal kuruluşlar için zorunlu diğerleri için isteğe bırakılmıştır.
Slovakya				X	UFRS tüm firmalar için zorunludur.
Sri Lanka		X			UFRS'ye izin verilmemiştir.
Suriname		X			UFRS'ye izin verilmiştir.
Suriye	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Svaziland		X			
Şili				X (2009'da başlamıştır)	2009 yılından itibaren UFRS zorunludur..
Tayvan	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Tacikistan				X	UFRS tüm firmalar için zorunludur.
Tanzanya				X	UFRS uluslar arası firmalar için zorunludur.
Tayland	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Togo	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Trinidad and Tobago				X	UFRS tüm firmalar için zorunludur.
Tunus	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.
Türkmenistan	X				
Türkiye				X	2013 yılından itibaren tüm firmalar için zorunludur.
Uganda		X			
Ukrayna	X				UFRS'ye izin verilmemiştir.

Ülke	Borsada İşlem Gören Yerli Firmalar				Borsada İşlem Görmeyen Yerli Firmalar
	UFRS'ye İzin Verilmemiştir	UFRS'ye İzin Verilmiştir.	UFRS Bazı Firmalar İçin Zorunludur	UFRS Tüm Firmalar İçin Zorunludur	UFRS'nin Kullanım Durumu
Umman				X	UFRS tüm firmalar için zorunludur.
Uruguay	X				
Vanuatu	Borsa Bulunmamaktadır.				UFRS'ye izin verilmiştir.
Vietnam	X				
Venezuela	X				UFRS tüm firmalar için zorunludur.
Virgin Adaları (İngiliz)		X			
Virgin Adaları (US)	Borsa Bulunmamaktadır.				UFRS'ye izin verilmemiştir. Borsaya kote firmalar US GAAP'lerle tabidirler.
Yemen	Borsa Bulunmamaktadır.				UFRS'ye izin verilmiştir.
Yeni Koledonya	Borsa Bulunmamaktadır.				Yeni Koledonya'da Fransızların muhasebe kuralları geçerlidir. Bunun anlamı, borsaya kote olmayan firmalar için konsolide finansal tablolarda UFRS'ye izin verilmiş münferit tablolar için izin verilmemiştir.
Yunanistan				X	UFRS'ye denetlenmiş münferit ve konsolide finansal tablolar için izin verilmiştir.
Zambiya				X	UFRS'ye izin verilmiştir.
Zimbabve		X			

Tablo 3: UFRS'nun Dünya Ülkelerinde Kullanım Durumu⁶⁷

1.6.3.Uluslararası Muhasebe Standartları'nın ABD'de Kullanımı

ABD'de muhasebe standartları oluşturulmasına ilişkin gelişmeleri düzenlemelerde etkili olan düzenleyici kuruluşlar açısından 3 dönem bulunmaktadır. Bunlar AICPA'nın etkin rol aldığı "1939-1959 AICPA Muhasebe Prosedürleri Komitesi (The AICPA's Committee on Accounting Procedure-CAP)" ve 1959-1973 Muhasebe Prensipleri Kurulu (APB)" dönemleri

⁶⁷ <http://www.iasplus.com/country/useias.htm> (21/12/2011 tarihli erişim)

ile 1973 yılında kurulan ve halen ABD’de muhasebe standartları oluşturulması fonksiyonunu yerine getiren “FASB” dönemleridir.⁶⁸

FASB 1973 yılından bu yana, finansal raporların hazırlanmasını yöneten sivil toplum kuruluşları tarafından, özel sektör için finansal muhasebe standartlarının tesis edilmesi için oluşturulmuş bir örgüttür. Bu standartlar, ABD SEC ve Amerikan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants) tarafından resmi olarak kabul edilir.⁶⁹ FASB, “Statements of Financial Accounting Standards (SFAS)” olarak adlandırılan muhasebe standartları ile standartların geliştirilmesinde kullanılan genel kavramları içeren “Statements of Concepts” ve oluşturulan standartlara açıklık getirmeye, detaylandırmaya yönelik açıklamaları içeren “Interpretations” yayınlamakta ve faaliyetleri, muhasebe firmalarının, diğer organizasyonların ve kişilerin gönüllü yardımları ile finanse edilmektedir.⁷⁰

FASB tarafından belirlenen muhasebe standartlarının uygulanmasında SEC’in resmi desteği bulunmasına rağmen, FASB muhasebe standartlarını oluştururken tüm ilgili çevrelerin sürece katılımının sağlanmasına ve getirilen düzenlemeler hakkında bilgilendirilmesine yönelik bir yöntem izlemekte, toplantılarını da halka açık olarak gerçekleştirmektedir.⁷¹

1984 yılından itibaren de devlet ve yerel hükümet kuruluşları için finansal muhasebe ve raporlama standardı tesis etmek amacıyla, Devlet Muhasebe Standartları Kurulu (The Governmental Accounting Standards Board GASB) kurulmuştur. GASB’in yayınladığı genelgeler Genel Kabul Görmüş ve Geçerli Standartlar olarak tanıtılmıştır.⁷²

FASB ve GASB’in standart hazırlama süreci şu şekilde işlemektedir⁷³;

- FASB/GASB çeşitli kaynaklardan mevcut standartları revize etmek ve olası yeni projeler için tavsiyeler ve talepleri toplar.

⁶⁸ Sağlam, Necdet, **Bölümsel Raporlama ve Uygulaması** TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No:1282 İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları: No.170, Eskişehir, 2001, s. 18-19

⁶⁹ <http://www.fasb.org/jsp/FASB/Page/SectionPage&cid=1176154526495> (08/12/2010 tarihli erişim.)

⁷⁰ Ağca, Ahmet - Akgün, Melek-Aksun, Mine vd, age.,s.17

⁷¹ Ağca, Ahmet - Akgün, Melek - Aksun, Mine vd, age.,s.17

⁷² FASB 2009 Annual Report

<http://www.fasb.org/cs/BlobServer?blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs&blobkey=id&blobwhere=1175821730581&blobheader=application/pdf> (08/12/2010 tarihli erişim.)

⁷³ FASB 2009 Annual Report

<http://www.fasb.org/cs/BlobServer?blobcol=urldata&blobtable=MungoBlobs&blobkey=id&blobwhere=1175821730581&blobheader=application/pdf> (08/12/2010 tarihli erişim)

- Kurul üyeleri ile yapılan araştırma ve danışma faaliyetleri sonrasında FASB/GASB başkanı konuyu gündeme alıp almayacağına karar verir.
- Kurul belirlenen ve analiz edilen çeşitli konuları bir açık oturumda müzakere eder.
- Kurul bir taslak metin yayınlar
- Gerekli durumlarda Kurul, halka açık bir yuvarlak masa toplantısı düzenler
- Yapılan açık oturumda alınan kararlar, yorum mektupları ve diğer elde edilen veriler analiz edilerek kamuya açık bir toplantıda konu yeniden müzakere edilir
- FASB yenilenmiş Muhasebe Standartlarını ve GASB da yeni ve değiştirilen tablolar ve yorumlarla ilgili muhasebe standartlarını yayınlar
- Son olarak Kurul yeni yayınlanmış standartların uygulanma durumunu yönetir.

Düzenleme yapılacak konuların FASB gündemine alınması ve bir muhasebe standardı oluştururken izlenen yol açısından FASB, etkin çalışmamakla, zaman ve kaynak israfına yol açmakla ve tüm kesimleri tatmin etmeyi amaçlarken sonuçta uygulanması zor, maliyetli standartlar üretmekle suçlanmaktadır. Ancak eleştirilen tüm yönlerine karşın ABD’de muhasebe standartlarının belirlenmesinde özel sektörün etkinliği tercih edilmektedir. ABD de FASB düzenlemelerinin etkili olması bir hükümet kuruluşu olan SEC’nin bu standartları onaylamasından, tanınmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca SEC’in FASB tarafından oluşturulan bir standarda katılmaması ve düzeltilmesini istemesi de mümkündür. SEC personeli FASB’in çalışmalarını düzenli olarak izlemekte ve yeri geldiğinde tartışmalı konularda muhasebe standartları geliştirilmesine müdahale etmektedir. SEC 2000 yılında uluslararası muhasebe standartlarının ABD’de kullanımının serbest bırakılmasını gündemine almıştır.⁷⁴

Hisseleri ABD SEC’de kayıtlı yaklaşık 13.000 şirketin 1.000 tanesi yabancı işletmedir. Kasım 2007 tarihi öncesinde, bu şirketlerin, mali tablolarının Amerika’da genel kabul görmüş muhasebe standartları yerine UFRS veya genel kabul görmüş yerel muhasebe standartlarını kullanarak sunması durumunda, net gelirlerinin ve net varlıklarının Amerika’da genel kabul görmüş muhasebe standartlarına göre düzenlenmiş rakamları ile mutabakatı

⁷⁴ Ağca, Ahmet - Akgün, Melek- Aksun, Mine vd, age.,s.18

gerekmekteydi.⁷⁵ Bu tarihe kadar, bazı yorumcular, SEC'in yabancı şirketlere uyguladığı raporlama kurallarının piyasa kalitesi üzerinde olumsuz etki yaptığını ileri sürmüşlerdir. Daha cazip fırsatlar peşinde olan ABD'li yatırımcılar, likiditenin görece olarak düşük, işlem maliyetlerinin nisbeten daha yüksek ve yatırımcının daha az korunduğu tezgah üstü (US over-the-counter markets) ya da deniz ötesi piyasalara yöneldiği iddia edilmiştir. SEC'in raporlama kurallarını gevşetme yoluyla ABD'li yatırımcılara, yatırımcının daha iyi korunduğu piyasalarda daha fazla fırsatlar sunabileceği; dolayısıyla da yatırımcıyı koruma ve piyasa kalitesi hedeflerinin de daha iyi dengeleneceği ileri sürülmüştür.⁷⁶

Öte yandan, R.C.Breeden, P.Mc Connell ve M.L.Shapiro gibi yazarlar da; mevcut muhasebe ve kamuya açıklama sisteminin yatırımcıları en iyi biçimde koruduğunu ve ABD sermaye piyasalarının kalitesini sağladığını savunmuşlardır. Yabancı şirketler açısından ise; ABD-GKGMİ'ne göre yapılması gereken mutabakat (20-F formunun düzenlenmesi), yatırımcıların, vergi otoritelerinin, politikacıların ve diğerlerinin gözünde karmaşa yaratmakta, ayrıca tutar farklılıklarının olması kendi ülkelerinde yayınlamış oldukları mali tabloların güvenilirliğini sarstığı belirtilmiştir.⁷⁷

1990'ların başından bu yana, yabancı şirketlerin mutabakat yükümlülüklerinin kaldırılması ya da açıklamaları gereken bilgilerin azaltılması için New York Menkul Kıymetler Borsası SEC'e baskı yapmaktadır. SEC bu öneriyi başından beri reddederken iki gerekçe sunmuştur: Birincisi yatırımcının korunmasıdır. İkincisi ise, yurt içindeki firmalardan daha çok bilgi açıklamaları istenirken yabancıların daha az bilgi sunmalarını kabul etmenin doğru bulunmamasıdır. Son yıllarda tartışma, UMS'nı kullanan yabancı firmalar için ABD-GKGMİ ile mutabakatın aranmaması yönüne kaymıştır. IASB standartlarının global standartlar olarak kabul edilmesi tartışmasında, 1990'lı yılların sonu itibarıyla iki konu sözkonusu olmuştur. Bunlardan biri SEC'in bu standartları tanıması diğeri ise yeniden yapılanan IASB (IASB) standart oluşturma sürecinde diğeri ulusal otoritelerle birlikte FASB'nin de yerini alması için yapılan çağrıdır.

Bu tartışmalar ışığında Kasım 2007 tarihinde SEC, yabancı şirketlerin mali tablolarını, UFRS figürleri ile US GAAP figürlerinin mutabakatını içermeyen, SEC'in yayınladığı

⁷⁵ ⁷⁵ Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_audit_UFRS2010_141010.pdf (01/12/2010) tarihli erişim

⁷⁶ Kaya, İdil, agt.

⁷⁷ Kaya, İdil, agt.

UFRS'lere göre hazırlamasına izin vermiştir. Bu yeni kural, 15 Kasım 2007 tarihinde sona eren veya bu tarihten sonra olan dönemleri kapsayan mali tablolar için geçerlidir.⁷⁸

SEC, ABD'de hisse senedi ihraç eden yerel şirketlerin mali tablolarını, SEC'in düzenlemeleri ve kurallarına uygun olması amacıyla, UFRS'ye uygun olarak hazırlamasının kabul edilip edilmemesi ile ilgili kamu yorumu talep eden bir "Görüş Açıklaması"nı Ağustos 2007 tarihinde yayınlamıştır.⁷⁹

Kasım 2008 tarihinde SEC, önerilen UFRS "yol haritası" nı kamuoyunun yorumuna açmıştır. Yol haritasında, başarılı olunması durumunda, UFRS'lerin 15 Aralık 2014 yılında ya da bu tarihten sonra sona eren mali dönemler için zorunlu kullanımını gerektirebilecek önemli aşamalar yer almaktadır. Ayrıca önerilen bu yol haritasında bazı işletmelerin bu tarih öncesinde UFRS'leri kullanmalarına da izin verilmektedir.⁸⁰

Şubat 2010 tarihinde SEC, Uyum ve Global Muhasebe Standartlarını Destekleyen bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri, Komisyon'un amacının anlaşılması ve kamuoyundaki şeffaflığının artırılmasını sağlamak amacıyla komisyon çalışanlarının bir "Çalışma Planı" geliştirerek, bunu uygulamaya geçirmesine yöneliktir. Buradaki amaç: SEC'in ABD'de hisse senedi ihraç eden yerel şirketlerin UFRS'yi finansal raporlama sistemine dahil etmesi yönünde karar vermesi için SEC'in Çalışma Planı'nı tamamlaması ve FASB ve IASB'nin uyum projelerini gerçekleştirmesidir. SEC bu bildiriye, ilk defa ABD'de hisse senedi ihraç edecek şirketlerin 2015 ile 2016 yılına kadar UFRS'ye göre raporlama yapabilmesi konusuna açıklık getirmektedir.⁸¹

Ekim 2002'de, UMSK ve Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FMSKABD) arasında, Birleşik Devletler'de genel kabul görmüş muhasebe standartları (US GAAP) ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın birbiri ile uyumlu hale getirilmesi ile ilgili taahhütlerini bir mutabakat anlaşması yayınlamışlardır. Söz konusu mutabakat anlaşması Norwalk Anlaşması olarak bilinmektedir. Bu iki kurul, (a) mevcut finansal raporlama standartlarını mümkün olduğunca kısa bir süre içinde

⁷⁸ Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_audit_UFRS2010_141010.pdf (01/12/2010) tarihli erişim

⁷⁹ Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_audit_UFRS2010_141010.pdf (01/12/2010) tarihli erişim

⁸⁰ Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_audit_UFRS2010_141010.pdf (01/12/2010) tarihli erişim

⁸¹ Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_audit_UFRS2010_141010.pdf (01/12/2010) tarihli erişim

birbirleriyle uyumlu hale getirecekleri ve (b) gelecek ile ilgili olan çalışma programlarını koordine edip, uyumun devamını sağlayacakları konusunda gerekeni yapacaklarını belirtmiştir. Yapılan bu uyum çalışmaları yakınsama projeleri adını almaktadır ve sadece ABD uygulamalarını değil aynı zamanda bu standartları benimsemiş olan diğer ülkelerin uygulamalarını da etkilemektedir.⁸² Her iki kurulun öncelikle gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmaya vardıkları hususları şu başlıklar altında toplayabiliriz⁸³:

a) U.S. GAAP ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartları arasında varolan bireysel farklılıkları ortadan kaldırmayı hedefleyen kısa vadeli bir projeyi başlatmak;

b) Gelecek çalışma programlarını eşgüdümlü hale getirmek, başka bir deyişle her iki kurulun aynı zamanda ele alacakları projeler yoluyla, 1 Ocak 2005 tarihi itibariyle IFRS ile U.S. GAAP arasında kalmış olan diğer farklılıkların ortadan kaldırılmasını sağlamak;

c) Mevcut ortak projelerde ilerleme kaydetmek;

d) Yorum Kurullarını faaliyetlerini koordine etme konusunda teşvik etmek.

Ayrıca IASB ve ABD, Şubat 2006 da kısa vadeli ve uzun vadeli yaklaşma projelerini içeren bir “Yol Haritası” yayınlamıştır. ABD işletme birleşmeleri, kavramsal çerçeve, gerçeğe uygun değer ölçüm rehberi, mali tabloların sunumu, emeklilik sonrası sağlanan faydalar, gelir tahakkuku, yükümlülükler ve özkaynaklar, finansal araçlar, bilanço dışı bırakma, konsolidasyonlar ve özel amazlı işletmeler, maddi olmayan duran varlıklar, finansal kiralama konuları için 2008’e kadar geliştirilmesi planlanmıştır.⁸⁴

1.6.4 Avrupa Birliği’nde (AB) Muhasebe Standartları

AB’de muhasebe uyumlaştırması; şirketler uyumlaştırma programının bir parçasıdır. Avrupa sermaye pazarının gelişmesinde, üye ülkeler arasında ticarete, işletmeler arası ilişkilerde, şirket devir ve birleşmelerinde muhasebe uyumlaştırması bir çerçeve oluşturmaktadır. AB şirketler hukuku uyumlaştırmasında kullanılan enstrümanlar genellikle direktiflerdir.⁸⁵ Direktif⁸⁶ üye ülkelere atıf edilen yasal enstrümanlardır. Bu uyumlaştırma

⁸² Arsoy, Aylin Poroy, “Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu’nun Kavramsal Çerçeve Projesine Bir Bakış” 13/02/2009 tarihli makalesinden <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/aylin/001/> (08/12/2010 tarihli erişim)

⁸³ Kaya, İdil, agt.

⁸⁴ Ağca, Ahmet - Akgün, Melek - Aksun, Mine vd, age.,s.18

⁸⁵ Sağlam, Necdet, age., s.26

tekniki dünyanın başka bir yerinde kullanılmamakta ve diğer tekniklerin hazırlanış ve etkileri yönünden farklılık göstermektedir⁸⁷. Avrupa Birliği'nce muhasebe ve muhasebe mesleğine ilişkin üç adet direktif yayınlanmıştır. Bunlardan 25.07.1978 tarihinde yayımlanan “Dördüncü Direktif”, ortaklıklara ilişkin mali tabloların yapısı ve düzenlenmesi, 13.07.1983 tarihinde yayımlanan “Yedinci Direktif”, ortaklıklara ilişkin konsolide mali tabloların yapısı ve düzenlenmesi ve 10.04.1984 tarihinde yayımlanan “Sekizinci Direktif” ise ortaklıkların mali tablolarının yasal denetiminden sorumlu kişilerin (muhasebe meslek mensuplarının) nitelikleri konularındadır⁸⁸.

AB muhasebe yönergeleri AB içinde muhasebe standartlarının oluşturulmasında başarılı olmuş; mali tabloların karşılaştırılabilirliğini sağlamış; sınır ötesi yatırımlarda koşulları iyileştirmiş ve AB içinde menkul kıymet borsalarında kotasyon için mali tabloların karşılıklı tanınması zeminini hazırlamıştır.⁸⁹ Ancak bununla birlikte⁹⁰;

- Direktifler teknik olarak eksikler taşıdığı için, üye ülkeler tarafından ulusal mevzuata zamanında aktarılmaması ve ülkeler arasında farklılıkların devam etmesi,
- Muhasebe ile ilgili direktifler yayımlandıkları tarihten itibaren, gerekli değişiklikler yapılmadığından güncelliğin sağlanamaması,
- Kalite geliştirici mekanizmalar oluşturulmadığı için muhasebe standartlarında uyumlaştırmanın karşılıklı tanıma yöntemiyle sağlanması politikasının başarısızlıkla sonuçlanması
- Birçok üye ülke ulusal muhasebe standardı oluşturucu komisyonlar veya kurullar kurduğu için direktiflerin içerdiği hükümlerin yumuşatılması
- Büyük Avrupa Şirketlerini AB Muhasebe Standartlarına uymaları halinde uluslararası sermaye piyasalarından faydalanabileceklerini ummalarına karşın bunun gerçekleşmemesi gibi bir takım sorunlarla karşılaşmıştır.

⁸⁶ Direktifler-Yönergeler: Tüzükle aynı güçte olan bu düzenlemeler AB Bakanlar Konseyince kabul edilirler ve Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girerler. Tüzükten farklı olarak üye ülkeler direktifleri belirtilen tarihe kadar ulusal yasalarına geçirmek zorundadırlar.

⁸⁷ Ağca, Ahmet - Akgün, Melek - Aksun, Mine ve diğerleri, age.,s.19

⁸⁸ Bostancı, Serpil, “**Küreselleşen Muhasebede Standartlaşma Ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu**” s.5, Mali Çözüm Dergisi, Yıl 12, Sayı 59 Nisan-Mayıs-Haziran, 2002

<http://www.tmsk.org.tr/makaleler/Diger/KURESELLESEN%20MUHASEBEDE%20STANDARTLASMA%20VE%20TURKIYE%20MUHASEBE%20STANDARTLARI%20KURULU.doc> (10/12/2010 tarihli erişim)

⁸⁹ Kaya, İdil, agm.

⁹⁰ Toraman, Cengiz - Bayramoğlu, Fatih, agm., 459

AB, 1990 lı yılların başından itibaren, söz konusu sorunların önüne geçebilmek için mevcut direktifleri gözden geçirmek ve Avrupa çapında muhasebe standardı oluşturacak bir kurul kurmak gibi konuları da içeren alternatif uyumlaştırma stratejileri üzerinde çalışmıştır. Böylece genel eğilim, finansal muhasebe ve raporlama standartlarında sadece AB içinde değil, uluslararası boyutta bir uyumlaştırmanın sağlanması şeklinde olmuştur.⁹¹ Böylece küreselleşen muhasebede aynı dili konuşabilmeyi teşvik eden Avrupa Birliği, 14 Kasım 1995'te, Avrupa Komisyonu muhasebe standartlarının uyumunda yeni stratejisini, uluslararası muhasebe standartlarına uyumunun belirlenmesinde IASC/IOSCO girişimlerinin desteklenmesi ve Avrupa Birliği muhasebe uygulamalarının Uluslararası Muhasebe Standartları ile uyumlu hale getirilmesi yönünde belirlemiştir.⁹² 1996 yılında AB İlişkiler Komitesi Uluslararası Muhasebe Standartları ile AB direktifleri arasında önemsiz ve az sayıda fark olduğunu saptamıştır. Avrupa Muhasebeciler Federasyonu (FEE) 1988 yılında Avrupa'yı IASC'nin (IASB) çalışmasından yararlanmaya çağırmış ve 1999 yılında AB direktifleri ve ABD GAAP'daki aşamalar olmadan Avrupa İşletmelerinin Uluslararası Muhasebe Standartlarının kullanmalarına destek vermiştir.⁹³

AB, Haziran 2000'de Avrupa Komisyonu tarafından uyarlanan Finansal Raporlama Stratejisi'ni uygulamak amacıyla, AB üyesi olan ve düzenlenmiş bir piyasada işlem gören tüm şirketlerin (toplamda yaklaşık 8,000 şirket) 2005 yılı konsolide mali tablolarında UFRS'ye tabi olmalarını gerektiren bir muhasebe düzenlemesini 2002 yılında onaylamıştır. UFRS'nin kullanılması ile ilgili gereklilik sadece 27 AB ülkesinde değil ayrıca Avrupa Ekonomik Alanı'ndaki (AEA) 3 ülkede de uygulanmaktadır. AB veya AEA üyesi olmayan ve İsviçre'de bulunan büyük şirketlerin büyük bir kısmı da UFRS'yi kullanmaktadır⁹⁴.

AB üyesi olmayan fakat AB borsasında işlem gören şirketlerin kullanımı için Avrupa Komisyonu'nun (AK), Aralık 2008 tarihinde kabul ettiği UFRS'lere muadil olması açısından Amerika, Japonya, Çin, Kanada, Güney Kore ve Hindistan'a özgü muhasebe ilkeleri düzenlenmiştir (Çin, Kanada, Güney Kore ve Hindistan'ın bu konuyla ilgili durumu 31 Aralık 2011 tarihine kadar yeniden incelenecektir). Diğer ülkelerdeki şirketlerin 2009 yılından

⁹¹ Toraman, Cengiz - Bayramoğlu, Fatih, agm., 460

⁹² Bostancı, Serpil, agm.s.6

⁹³ Sağlam, Necdet, age., s.28

⁹⁴ Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_audit_UFRS2010_141010.pdf (01/12/2010) tarihli erişim

itibaren AB tarafından kullanılan UFRS'leri ya da IASB tarafından kullanılan UFRS'leri kullanması zorunludur⁹⁵.

Üye devletler, borsada işlem görmeyen şirketleri ve sadece kendi işletmeleri için mali tablo düzenleyen şirketleri de UFRS zorunluluğu kapsamı içine alabilirler. Neredeyse üye devletlerin tümü UFRS'leri borsada işlem görmeyen şirketlerin tamamının ya da bazılarının konsolide mali tablolarında, büyük çoğunluğu ise bireysel mali tablolarında kullanmalarına izin vermektedir⁹⁶.

AB tarafından uygulanan prosüdüre bakıldığında, uyumlaştırma taraftarı olduğu bilinmekle birlikte, Avrupa Komisyonu'nun muhasebe standardı oluşturma sürecini, üzerinde hiçbir kontrol gücü olmayan ve çok az etkisi olabilecek bir özel sektör organizasyonuna koşulsuz olarak devretmek istemediği sonucuna ulaşmak mümkündür. Zira, AB, bu konuda bir onay mekanizması oluşturmuş olup, yeni standartları bu mekanizmayla değerlendirmekte ve AB'de kullanılmasına yönelik olarak onaylamaktadır. Onay konusunda sorumluluğun verildiği birim Muhasebe Düzenleme Komitesi (ARC) dir. ARC üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan ve bir Komisyon üyesi tarafından başkanlık edilen yasal bir oluşumdur. Komiteye teknik görüşler Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu (EFRAG) tarafından sağlanmaktadır. EFRAG, özel sektördeki muhasebe uzmanları (finansal rapor hazırlayıcı, kullanıcı, muhasebe meslek mensupları ve ulusal standart koyucular) tarafından oluşturulan bir yapıdır. Yukarıda bahsedilen teknik uzman grup yanında EFRAG ayrıca bir gözetim kuruluna sahiptir. Gözetim Kurulu, tüm Avrupa'nın görüşlerinin yansıtılabilmesini teminen teknik uzman grubunun çalışmalarını izlemekle sorumludur. Uluslararası Standartların zorunlu olması durumunda uygulamanın bir şekilde denetlenmesi ve yaptırımlara bağlanması gerektiği açıktır. Bu konuda denetimin bir çok düzeyde olması mümkündür. Örneğin hükümetler eliyle, menkul kıymetler düzenleyici kuruluşları eliyle veya gerektiğinde diğer düzenleyici kurumlar tarafından uygulamanın gözetilmesi mümkündür. AB'de muhasebe standartlarının uyumlaştırılmasının, denetimin harmonizasyonu ile geliştirilebileceği ve dolayısıyla üye ülkelere belli bir hareket alanı sağlanmasının uygun olacağı görüşü hakim olmuştur. Avrupa Komisyonu, Avrupa Menkul Kıymet Düzenleyici Kuruluşları Komitesi (CESR) ile birlikte bu görüşe paralel olarak uygulamaya yönelik ortak bir yaklaşım

⁹⁵ Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_audit_UFRS2010_141010.pdf (01/12/2010) tarihli erişim

⁹⁶ Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_audit_UFRS2010_141010.pdf (01/12/2010) tarihli erişim

oluşturmuştur. Bu yaklaşım, uygulamanın tanımı, denetlenecek mali tablolara ilişkin tekniklerin seçimi ve denetçilerin güçleri gibi ana konuları kapsamaktadır⁹⁷.

1.7 Türkiye’de Muhasebe Standartlarının Gelişimi

Hesap tutma tekniği olan muhasebe, ülkemizde de aynen batıda olduğu gibi ekonomik hayata paralel bir gelişme seyri izlemiştir. Bu çerçevede ülkemizde muhasebe ilk kez, 1850 tarihli Kanunname-i Ticaret ile bir düzene bağlanmıştır. Adı geçen kanun, Fransız Ticaret Kanunu’nun tercümesi niteliğinde olduğundan muhasebe uzun süre Fransız literatürünün etkisinde kalmıştır. Halen kullandığımız bir çok muhasebe terimi (aktif, pasif, provizyon vb.) dilimize Fransızca’dan geçmiştir. Bu arada muhasebe orta öğretimde bazı okulların programına girmiş, 1883 yılında açılan İstanbul Ticaret Mekteb-i Alisi’nin önemli derslerinden biri olarak okutulmaya başlamıştır.⁹⁸

1926 yılında yürürlüğe giren 856 sayılı Ticaret Kanunu’nun Alman Ticaret Kanunu’na dayanması nedeniyle, Türkiye’de görülen muhasebe uygulamalarında bir süre, Alman muhasebe literatürünün etkisi gözlenmiştir.⁹⁹

1950 yılında yapılan genel vergi reformu ile yürürlüğe giren Gelir ve Vergi Usul Kanunları, 1956 yılında yürürlüğe giren 6752 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri ve İştirakleri Hakkında Kanun, İşletme hesapları ve bütçeleri için yeni düzenlemeler getirmiş ve kamu iktisadi teşebbüslerinin muhasebe usul ve esaslarının tekdüzen hale getirilmesini yasal zorunluluk saymıştır. Söz konusu kanun gereğince kurulan İktisadi Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonu büyük ölçüde Amerikan muhasebe teori ve uygulamasına dayanan, yer yer de Fransız Genel Hesap Planı’nın etkisi görülen Tekdüzen Muhasebe Sistemi’ni önermiştir. Daha sonra kurulan Kamu İktisadi Kuruluşları Reform Komisyonu’nun alt komisyonu durumunda olan ve 1971 de oluşturulan Tekdüzen Muhasebe Sistemi’ni önermiştir. Daha sonra kurulan Kamu İktisadi kuruluşları Reform Komisyonu’nun alt komisyonu durumunda olan ve 1971 de oluşturulan Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulama Komisyonu tarafından, kamu iktisadi teşebbüslerinin önemi hakkındaki görüşleri de göz önünde tutularak önerilen sistemde değişiklikler yapılmış ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi 07.07.1971 gün ve 7/2762 sayılı Kararname ile 27 kamu iktisadi teşebbüsünde 01.01.1972

⁹⁷ Toraman, Cengiz - Bayramoğlu, Fatih, agm.,s. 460

⁹⁸ Duman, Ömer, age., s.21

⁹⁹ Duman, Ömer, age., s.21

tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Aynı kararname ile uygulama kapsamı dışında bırakılan bankacılık işletmeleri ve uygulama alanına giren sınıai işletmelerde maliyet muhasebesi ile ilgili esasların saptanması görevi 1972 yıllık programına dayanılarak kurulan DPT Tekdüzen Muhasebe Koordinasyon Devamlı İhtisas Komisyonu'na verilmiştir. Adı geçen Komisyonun çalışmaları sonucunda maliyet muhasebesine ilişkin esaslar saptanarak 1977 yılı başından itibaren uygulamaya geçilmiştir. Bankalar Birliği tarafından hazırlatılan Bankalar için Tekdüzen Hesap Planı 1986 yılı başından itibaren uygulamaya konulmuştur.¹⁰⁰

Muhasebecilik mesleğinin, 3568 sayılı “Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Müşavirlik Kanunu” ile 13/06/1989 tarihinden itibaren yasal bir yapıya kavuşturulmuş olması, muhasebe uygulamalarının geliştirilmesi açısından, çok önemli bir aşama oluşturmuştur. Nitekim, adı geçen kanunla oluşturulan meslek odalarının yoğun ilgi ve destekleri sonucunda; Vergi Usul Kanunu uyarınca oluşturulan “Tekdüzen Genel Hesap Planı ve Açıklamaları Komisyonu'nun” hazırladığı “Tekdüzen Muhasebe Sistemi” Maliye Bakanlığı'nın 1 sıra nolu “Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği” ile 1994 yılı başından itibaren yürürlüğe konulmuştur. Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT), ülke çapında bilanço esasına göre defter tutan bütün gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır. Söz konusu düzenleme, muhasebenin temel kavramları, muhasebe politikalarının açıklanması, mali tablolar ilkeleri, mali tabloların düzenlenmesi ve sunulması, tekdüzen hesap çerçevesi, hesap planı ve işleyişi olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır¹⁰¹.

Ülkemizde, muhasebe alanındaki bir diğer önemli gelişme Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nun (TMUDESK) oluşturulmasıdır. Bu kuruluş bünyesinde muhasebe standartları taslakları hazırlamış ancak bir yaptırım gücü olmadığı için uygulamaya geçememiştir.

Ancak muhasebe alanında ülkemizde yaşanan ve muhasebe tekniğine en önemli katkıyı verecek gelişme ise 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na 18/12/1999 tarih ve 4487 sayılı Kanunla eklenen Ek-1 inci madde ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun (TMSK) kurulup faaliyetine başlamasıdır. Anılan maddeye göre kurulun görevi 2002 ve sonraki yıllara ait faaliyet raporlarında; “denetlenmiş finansal tabloların sunumunda finansal tabloların

¹⁰⁰ Duman, Ömer, age., s.22

¹⁰¹ Çiftçi, Yavuz, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminden Bugüne Yapılan Muhasebe Düzenlemeleri” II. Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalıştayı, 1. Muhasebe Tarihi Günleri, 2007, s.5.

<http://www.mu.edu.tr/private/yciftci/calismalar/yciftci2beiw.pdf> (13/12/2010 tarihli erişim)

ihtiyaca uygun, gerçek, güvenilir, dengeli, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir nitelikte olmaları için ulusal muhasebe ilkelerinin gelişmesi ve benimsenmesini sağlayacak ve kamu yararı için uygulanacak ulusal muhasebe standartlarını saptamak ve yayınlamaktır” şeklinde tanımlanmıştır. 07.03.2002 tarihinde fiilen faaliyete geçmiş bulunan TMSK, Hazine Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Yüksek Öğretim Kurulu ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinden birer, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği’nden bir yeminli mali müşavir ve bir serbest muhasebeci mali müşavir olmak üzere 9 üyeden oluşmaktaydı¹⁰².

TMSK, yukarıda belirtilen temel görevi doğrultusunda 2005 yılı başından itibaren UMS Uluslararası Muhasebe Standartları ve UFRS Uluslararası Finansal raporlama Standartlarına paralel olarak ve aynı numaraları oluşturacak şekilde TMS Türkiye Muhasebe Standartları ve TFRS Türkiye Finansal Raporlama Standartları şeklinde hazırlayıp ve seri olarak Resmi Gazetede yayınlamakla da görevliydi¹⁰³.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumundan (BDDK) Bankaların 2002 yılı sonu itibariyle finansal tablolarının Uluslararası Muhasebe Standartları ile uyumlu olmasını sağlamak amacıyla, Haziran ayı sonu itibariyle Uluslararası Muhasebe Standartlarına paralel düzenlemeler içeren Muhasebe Uygulama Yönetmeliği (MUY) ve bu yönetmeliğe ilişkin 01/10/2002 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 18 adet tebliğ yayınlamıştır. Ancak BDDK'nın 2006 yılının Kasım ayı başında çıkarttığı yeni yönetmelikler ile MUY yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni çıkan yönetmelikler ile bankaların faaliyetlerinin Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak muhasebeleştirilmesinin esas olduğu hüküm altına alınmıştır. Böylece bankalar 2006 yılının sonundan itibaren UFRS ile uyumlu muhasebe standartlarını kullanmaya başlamışlardır.¹⁰⁴

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) sermaye piyasası araçları bir borsada işlem gören işletmeler için 15 Kasım 2003 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliği (Seri:XI, No:25) ile uluslararası muhasebe

¹⁰² http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=59 (13/12/2010 tarihli erişim)

¹⁰³ http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=59 (14/12/2010 tarihli erişim)

¹⁰⁴ Ağca, Ahmet - Akgün, Melek- Aksun, Mine vd, age.,s.25

standartlarını özetleyerek halka açık şirketlere uygulamaya koymuştur. Bu standartlar 01/01/2005 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır.

Hazine Müsteşarlığınca 14/07/2007 tarih ve 26582 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Sigorta ve Reasürans Şirketleri ile Emeklilik Şirketlerinin Finansal Raporlamaları Hakkındaki Yönetmelik” ile 01/01/2008 tarihinden itibaren sigorta sektöründe de TMSK tarafından, UFRS ile birebir uyumlu şekilde belirlenen TFRS uyum esasını kabul edilmiştir.

Ülkemizde muhasebe ve denetim ile ilgili olarak yapılan en son düzenleme ise 20 Kasım 2011 tarihli resmi gazetede yayınlanmış olan Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun (KGMDSK) kurulmasıdır. Yeni kurul, muhasebe ve denetim standartlarının oluşturulması, bağımsız denetçilerin ve kuruluşlarının yetkilendirilip gözetiminin yapılması konularında tam yetkili olarak teşekkül etmiştir. 13 Ocak 2011 ve 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu, şirketlerin denetim sistemini tamamen değiştirmiştir. Yeni kanun ile getirilen bağımsız dış denetim mekanizması sayesinde şirketlerin finansal tabloları ve yıllık faaliyet raporları bağımsız denetçiler tarafından denetlenmek zorundadır. Denetimin yapılabilmesi için öncelikle muhasebe standartlarının oluşturulması şarttır. Bu standartlar yukarıdaki paragraflarda izah edildiği üzere bugüne kadar Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından oluşturulmuş gelmiştir. Yeni kurulun (KGMDSK) kurulmasıyla birlikte TMSK kapatılıp yetkisi yeni kurulan Kamu Denetim Kurulu'na aktarılmıştır. Dolayısıyla yeni kurul, uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları'nı yayımlamaya devam edecektir.

Muhasebe standartlarının oluşturulmasından sonraki aşama ise bu standartlarla uyumlu olarak hazırlanması gereken finansal tabloların denetimidir. Dolayısıyla finansal tabloların denetiminde de belirli standartların oluşturulması gerekmektedir. Nitekim yeni Türk Ticaret Kanunu bu konuda bir düzenleme yapmış ve Denetim Standartları Kurulu'nun 2013 yılının başına kadar kurulmasını hükme bağlamıştır.

İşte yeni oluşturulan Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu bahsettiğimiz muhasebe ve denetim standartlarını belirleyecek, aynı zamanda denetim işini yapacak olan bağımsız denetçileri ve bağımsız denetim kuruluşlarını hem yetkilendirecek hem de gözetimini yapacaktır.

ABD’de 2002 yılında finansal skandallara tepki olarak çıkarılan Sarbanes Oxley Yasası (SOA)¹⁰⁵ ve bu yasaya bağlı olarak kurulan Kamu Gözetimi Kurulunun (Public Company Accounting Oversight Board-PCAOB) Amerikan Sermaye Piyasasında işlem gören halka açık şirketlerin bağımsız denetimlerini yapan denetim firmalarına kayıt zorunluluğu getirmesi ve denetlemeye başlaması, Avrupa’daki denetim firmalarını da etkilemiştir. PCAOB ile Avrupa birliği (AB) yetkililerinin 2003 ve 2004 yıllarında gerçekleştirdikleri görüşmeler ve Avrupa’da yaşanan finansal skandalların da etkisi ile AB Komisyonu yeniden düzenlenen 8. Yönerge Taslağı’nda PCAOB benzeri bir modele yer vermiştir. Özellikle üyesi olmayı hedeflediğimiz AB’nin söz konusu düzenlemeleri ülkemiz için ayrı bir önem taşımaktadır. Şayet Türkiye’de PCAOB benzeri denetim firmalarını ve denetçileri denetleyen etkin bir kurum oluşturulmamış olsa idi, ABD ve AB sermaye piyasalarında faaliyet gösteren şirketlerin bağımsız denetimlerini yapan Türkiye’deki denetim firmalarının o ülkelerin yetkili kamu gözetim kurullarına kayıt olmaları gerekecekti. Aksi takdirde yaptıkları bağımsız denetimin o ülkelerde yasal bir etkisi olmayacaktı. Türkiye’de SPK, SOA’dan sonra Kasım 2002’de Seri X/19 nolu tebliğ ile bağımsız denetimle ilgili bazı önemli düzenlemeleri (denetçi bağımsızlığı, denetimden sorumlu komite, yönetim kurulu üyelerinin mali tablolardan sorumluluğu gibi) ayrıntıya kaçmadan oluşturmuştur. Söz konusu düzenlemede ve sonrasında ülkemiz için PCAOB benzeri bir model gündeme gelmemiştir¹⁰⁶. İşte 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulması kararlaştırılan Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetimi Kurumu ile bu açık da giderilmiştir.

Oluşturulan yeni Kurum ile birlikte 2 Kasım 2011 tarihinden itibaren Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu’nun her türlü varlıkları, borç ve alacakları, yazılı ve elektronik

¹⁰⁵ Şirketlerin finansal raporlamaları üzerindeki kontrollerin iyileştirilmesini amaçlayan ve aynı zamanda etkin kurumsal yönetimi destekleyen bir çaba olarak görülen Halka Açık Şirketler Muhasebe Reformu ve Yatırımcıyı Koruma Yasası veya diğer adıyla **Sarbanes-Oxley** yasası, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki borsalarda işlem gören halka açık şirketlerin tamamını kapsayacak şekilde 30 Temmuz 2002’de imzalanmıştır. Yasanın 302 ve 404 numaralı maddeleri çerçevesinde şirketlerin finansal raporlamaları üzerindeki risklerin belirlenmesi, belirlenen risklere ilişkin kontrollerin dokümanite edilmesi ve değerlendirilmesi zorunlu tutulmuş, kontrollerin etkinliğinden şirket yöneticileri direk olarak sorumlu tutulmuştur. Yasa ile birlikte gelen ağır cezai yaptırımlar şirket yöneticileri başta olmak üzere tüm çıkar sahiplerini ve bağımsız denetçileri derinden etkilemiş, yasaya tabi tüm şirketler finansal raporlamaya yönelik iç kontrollerinin iyileştirilmesi için kapsamlı projeler başlatmışlardır.

¹⁰⁶ Uzay, Şaban “**Denetçilerin Denetiminde Yeni Bir Model Olarak Kamu Gözetimi Kurulu ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**” Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt 8 Sayı:4 2006, s.177

ortamdaki kayıtları ve diğer dökümanları ile nakit ve benzerleri hiçbir hiç bir işleme gerek kalmaksızın KGMSK'na devredilmiş sayılacaktır¹⁰⁷.

KGMSK, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı tarafından önerilecek dörder aday arasından ikişer kişi, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun bağlı olduğu Bakanlıklar ile Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından önerilecek ikişer aday arasından birer kişi olmak üzere, Bakanlar Kurulu tarafından atanan dokuz üyeden oluşacaktır¹⁰⁸. Üyelerden biri başkan olarak görev yapacaktır. Aynı zamanda diğer ilişkili kuruluşlarda olduğu gibi bir de kamu tüzel kişiliğini haiz ve idari özerkliğe sahip bir kurum yapılanması olacak¹⁰⁹. Kurul aynı zamanda meslek personeli olarak uzman ve uzman yardımcısı da istihdam edebilecektir¹¹⁰. Kurul başkan ve üyelerinin görev süresi altı yıl olacak ve süresi biten başkan ve üyeler yeniden atanamayacaklardır¹¹¹. Kurul Başkan ve üyeleri, bilimsel amaçlı ders ve konferans gibi etkinlikler hariç olmak üzere, Kurumdaki resmi görevlerinin dışında resmi veya özel hiçbir görev alamayacak, serbest meslek faaliyetinde bulunamayacak, Kurumun düzenlemek ve denetlemekle yetkili olduğu sektör veya alanla ilgili ortaklıklarda pay sahibi olamayacak, hakemlik ve bilirkişilik yapamaz ve ticaretle uğraşamayacaklardır¹¹².

Kurulun görev ve yetkileri şunlardır¹¹³:

- Tabi oldukları kanunlar gereği defter tutmakla yükümlü olanlara ait finansal tabloların; ihtiyaca uygunluğunu, şeffaflığını, güvenilirliğini, anlaşılabilirliğini, karşılaştırılabilirliğini ve tutarlılığını sağlamak amacıyla, uluslararası standartlarla uyumlu **Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak.**
- Türkiye Muhasebe Standartlarının uygulamasına yönelik **ikincil düzenlemeleri yapmak** ve gerekli kararları almak, bu konuda kendi alanları itibarıyla düzenleme yetkisi bulunan kurum ve kuruluşların yapacakları düzenlemeler hakkında onay vermek.

¹⁰⁷ 660 Sayılı KHK “Hak ve Alacakları Devri Geçici Madde 5”
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111102-5.htm> (17.11.2011 tarihli erişim)

¹⁰⁸ 660 Sayılı KHK, “**Kurulun Oluşumu Madde 4**”

¹⁰⁹ 660 Sayılı KHK, “**Kurumun Teşkilatı Madde 3**”

¹¹⁰ 660 Sayılı KHK, “**Meslek Personeli Madde 16**”

¹¹¹ 660 Sayılı KHK, “**Görev Süreleri Madde 5**”

¹¹² 660 Sayılı KHK, “**Yasaklar Madde 6**”

¹¹³ 660 Sayılı KHK, “**Kurumun Görev Yetkileri Madde 9**”

- Finansal tabloların; işletmelerin finansal durumunu, performansını ve nakit akışlarını Türkiye Muhasebe Standartları doğrultusunda gerçeğe uygun olarak sunumunu, kullanıcıların ihtiyaçlarına uygunluğunu, güvenilirliğini, şeffaflığını, karşılaştırılabilirliğini ve anlaşılabilirliğini sağlamak amacıyla, kamu yararını da gözetmek suretiyle, bilgi sistemleri denetimi dahil, uluslararası standartlarla uyumlu **ulusal denetim standartlarını oluşturmak ve yayımlamak.**
- **Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarının kuruluş şartlarını ve çalışma esaslarını belirlemek,** bu şartları taşıyan kuruluşları ve bağımsız denetim yapacak meslek mensuplarını yetkilendirerek listeler halinde ilan etmek ve bunları oluşturacağı resmi sicile kaydederek Kurumun internet sitesinde kamuoyunun erişimine sürekli olarak açık tutmak.
- Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarının faaliyetleri ile denetim çalışmalarının, Kurumca yayımlanan standart ve düzenlemelere uyumunu gözetmek ve denetlemek.
- İnceleme ve denetimler sonucunda aykırılıkları saptanan bağımsız denetçiler ve **bağımsız denetim kuruluşlarının faaliyet izinlerini askıya almak veya iptal etmek.**
- Bağımsız denetim yapacak meslek mensuplarına **yönelik sınav, yetkilendirme ve tescil yapmak, disiplin ve soruşturma işlemlerini yürütmek,** sürekli eğitim standartları ile mesleki etik kurallarını belirlemek, bunlara yönelik olarak kalite güvence sistemini oluşturmak ve bu alanlardaki eksikliklerin düzeltilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak.
- **Yabancı ülkelerin Kurulun görev alanıyla ilgili konularda yetkili birimleriyle işbirliği yapmak,** mütekabiliyet esasına göre Türkiye’de bağımsız denetim yapmasına yetki verilen yabancı ülke denetim kuruluşları ve denetçilerini listeler halinde ilan etmek ve bunları oluşturacağı resmi sicile kaydederek Kurumun internet sitesinde kamuoyunun erişimine sürekli olarak açık tutmak.
- Denetimin bağımsızlığının ve tarafsızlığının sağlanmasına, **denetime olan güven ile denetimin kalitesinin artırılmasına yönelik düzenlemeler yapmak** ve gerekli tedbirleri almak.

- Düzenlemek ve denetlemekle görevli olduğu alanla **ilgili ikincil düzenlemeleri yapmak** ve bu konularda gerekli kararları almak.
- **Görev alanıyla ilgili uluslararası uygulama ve gelişmeleri izlemek**, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu ve Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu ile muhasebe ve denetim alanında çalışmalar yapan diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak, lisans ve telif anlaşmaları akdetmek ve gerektiğinde bu kuruluşlara üye olmak.
- Muhasebe standartları ve denetim standartlarının benimsenmesi ve uygulanması ile görev alanıyla ilgili konularda **kamu bilincinin yerleştirilmesine yönelik olarak toplantı, konferans ve benzeri etkinlikler ile gerekli yayınlarda bulunmak.**
- Kurumun **ana stratejisini**, performans ölçütlerini, amaç ve hedeflerini, hizmet kalite standartlarını belirlemek, insan kaynakları ve çalışma politikalarını oluşturmak, Kurumun hizmet birimleri ve bunların görevleri hakkında öneride bulunmak.
- Kurumun ana stratejisi ile amaç ve hedeflerine uygun olarak hazırlanan **bütçesini görüşmek ve karara bağlamak.**
- Kurumun performansını ve mali durumunu gösteren raporları onaylamak.
- Taşınmaz alımı, satımı ve kiralanması konularındaki önerileri görüşüp karara bağlamak.
- Başkanın önerisi üzerine, Başkan Yardımcıları ve Daire Başkanlarını atamak.
- Çalışma ve danışma komisyonlarının üyelerini belirlemek.
- Mevzuatla verilen diğer benzeri görevleri yapmak.

TMS Seti; Kavramsal Çerçeve, Türkiye Muhasebe Standartları, Türkiye Finansal Raporlama Standartları, TMS Yorumları ve TFRS Yorumları'ndan oluşmaktadır. Söz konusu Set, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayımlanan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Seti ile tam uyumludur. Halen yürürlükte olan Türkiye Muhasebe Standartlarının listesi aşağıda gösterildiği gibidir¹¹⁴:

Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve

¹¹⁴ http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=145&Itemid=69&lang=tr
(15/12/2011 tarihli erişim)

TFRS 1 Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması

TFRS 2 Hisse Bazlı Ödemeler

TFRS 3 İşletme Birleşmeleri

TFRS 4 Sigorta Sözleşmeleri

TFRS 5 Satış Amaçlı Elde

TFRS 6 Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi

TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar

TFRS 8 Faaliyet Bölümleri

TFRS 9 Finansal Araçlar

TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu

TMS 2 Stoklar

TMS 7 Nakit Akış Tablosu

TMS 8 Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar

TMS 10 Raporlama Döneminden (Bilanço Tarihinden) Sonraki Olaylar

TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri

TMS 12 Gelir Vergileri

TMS 16 Maddi Duran Varlıklar

TMS 17 Kiralama İşlemleri

TMS 18 Hasılat

TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar

TMS 20 Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması

TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri

TMS 23 Borçlanma Maliyetleri

TMS 24 İlişkili Taraf Açıklamaları

TMS 26 Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama

TMS 27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar

TMS 28 İştiraklerdeki Yatırımlar

TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama

TMS 31 İş Ortaklıklarındaki Paylar

TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum

TMS 33 Hisse Başına Kazanç

TMS 34 Ara Dönem Finansal Raporlama

TMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü

TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar

TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar

TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme

TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller

TMS 41 Tarımsal Faaliyetler

TFRS Yorum 1 Hizmetten Çekme, Restorasyon ve Benzeri Mevcut Yükümlülüklerdeki Değişiklikler

TFRS Yorum 2 Üyelerin Kooperatif İşletmelerdeki Hisseleri ve Benzeri Finansal Araçlar

TFRS Yorum 4 Bir Anlaşmanın Kiralama İşlemi İçerip İçermediğinin Belirlenmesi

TFRS Yorum 5 Hizmetten Çekme, Restorasyon ve Çevre Rehabilitasyon Fonlarından Kaynaklanan Paylar Üzerindeki Haklar

TFRS Yorum 6 Özel Bir Piyasaya Katılımdan Doğan Yükümlülükler - Atık Elektrikli ve Elektronik Aletler

TFRS Yorum 7 TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı Kapsamında Düzeltme Yaklaşımının Uygulanması

TFRS Yorum 10 Ara Dönem Finansal Raporlama ve Değer Düşüklüğü

TFRS Yorum 12 İmtiyazlı Hizmet Anlaşmaları

TFRS Yorum 13 Müşteri Sadakat Programları

TFRS Yorum 14 TMS 19 - Tanımlanmış Fayda Varlığının Sınırı, Asgari Fonlama Koşulları ve Bu Koşulların Birbiri ile Etkileşimi

TFRS Yorum 15 Gayrimenkul İnşaat Anlaşmaları

TFRS Yorum 16 Yurtdışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırımın Finansal Riskten Korunması

TFRS Yorum 17 Nakit Dışı Varlıkların Ortaklara Dağıtımı

TFRS Yorum 18 Müşterilerden Varlık Transferleri

TFRS Yorum 19 Finansal Borçların Özkaynağa Dayalı Finansal Araçlarla Ödenmesi

TMS Yorum 10 Devlet Yardımları - İşletme Faaliyetleri ile Özel Bir İlişkisi Bulunmayanlar

TMS Yorum 12 Konsolidasyon - Özel Amaçlı İşletmeler

TMS Yorum 13 Müştereken Kontrol Edilen İşletmeler - Ortak Girişimcilerin Parasal Olmayan Katılım Payları

TMS Yorum 15 Faaliyet Kiralamaları - Teşvikler

TMS Yorum 25 Gelir Vergileri - İşletmenin veya Hissedarlarının Vergi Statüsündeki Değişiklikler

TMS Yorum 27 Yasal Açıdan Kiralama Görünümündeki İşlemlerin Özünün Değerlendirilmesi

TMS Yorum 29 İmtiyazlı Hizmet Anlaşmaları-Açıklamalar

TMS Yorum 31 Hasılat - Reklam Hizmetleri İçeren Takas (Barter)

TMS Yorum 32 Maddi Olmayan Duran Varlıklar

1.7.1. Türkiye Muhasebe Standartlarının Gruplandırılması

Türkiye muhasebe standartları seti; Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayınlanan muhasebe standartları, finansal raporlama standartları ve yorumlarından oluşmaktadır. Bu standartlar, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayınlanan Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS), Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) ve yorumların (IFRIC) aynen Türkçe'ye çevrilmiş şeklidir. TMSK bünyesinde, çeşitli uzmanlardan oluşan çalışma komisyonu UFRS/UMS'lerin tam setinin çevirisi çalışmalarını sürdürmektedir. Bu komisyon tarafından oluşturulan taslaklar, Kurul Genel Sekreterliği'nin onayını takiben Kurula sunulmaktadır. Kurula sunulan standart taslak metinleri Kurul tarafından incelenip, Türkiye Muhasebe / Finansal Raporlama Standardı olarak kabul edilmekte ve Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır.

IASB tarafından yayınlanan standartlar ile TMSK tarafından yayınlanan standartlar arasındaki tek fark tercüme çalışmaları nedeniyle yayınlanma tarihlerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla dünyada yaşanan UFRS ile ilgili gelişmeler eş zamanlı olarak Türkiye Muhasebe Standartları'na da yansımaktadır¹¹⁵.

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASCF) ile akdedilen telif anlaşması çerçevesinde standartların resmi Türkçe çevirisi yapılmış ve 1 adet Kavramsal Çerçeve ve 38 adet Muhasebe Standardı (TMS/IFRS) ile 24 adet Yorumdan oluşan setin tamamı Resmi Gazete'de yayımlanmış bulunmaktadır. TMSK (Yeni düzenlemede Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun - KGMDSK bu standartları Kanunun kendisine verdiği yetkiye dayanarak yayımlamış olmasına rağmen, Maliye Bakanlığı ile SPK, BDDK ve Hazine Müsteşarlığının kendi alanları ile ilgili olarak standart yayımlama konusunda yasal yetkileri bulunmaktadır. Ülkede uygulama birliğinin sağlanabilmesi için TFRS'leri zorunlu kılan genel bir yasal düzenlemeye ihtiyaç hissedilmiş ve Yeni Türk Ticaret Kanununda bu gereksinim giderilmiştir. Ancak, Yeni Türk Ticaret Kanunu TBMM Genel Kurulunda Kabul edilmeden önce de, başta BDDK olmak üzere, SPK ve Hazine Müsteşarlığı kendi muhasebe yönetmeliklerini iptal ederek TFRS'leri zorunlu hale getirmiş bulunmaktadır¹¹⁶.

¹¹⁵ Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı

¹¹⁶ TMSK 2009 Yıllık Rapor, s.1, http://www.tmsk.org.tr/dosyalar/2009_Faaliyet_Raporu.pdf (14/12/2010 tarihli erişim)

Şimdi de günümüze kadar yayınlanan standartları çeşitli açılardan gruplandırarak tanımaya çalışalım. Söz konusu standartları aşağıdaki esaslara göre sınıflandırmamız mümkündür¹¹⁷:

- Finansal Tabloların Sınıflandırılmasına İlişkin Standartlar
- Sektörlere Özgü Standartlar
- Hesaplara veya Hesap Gruplarına Özgü Standartlar
- İşlemlerin Raporlanmasına İlişkin Standartlar
- Dipnotlara İlişkin Standartlar
- Kapsadıkları Birimlere İlişkin Standartlar

Bu gruplar içerisinde yer alan standartlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir:

Finansal Tabloların Sınıflandırılmasına İlişkin Standartlar	Sektörlere Özgü Standartlar	Hesaplara veya Hesap Gruplarına Özgü Standartlar	İşlemlerin Raporlanmasına İlişkin Standartlar	Dipnotlara İlişkin Standartlar	Kapsadıkları Birimlere İlişkin Standartlar
TMS-1 Finansal Tabloların Sunuluşu	TMS-11 İnşaat Sözleşmeleri	TMS-2 Stoklar	TMS-10 Raporlama Döneminden (Bilanço Tarihten Sonraki Olaylar)	TMS-8 Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar	TMS-34 Ara Dönem Finansal Raporlama
TMS-7 Nakit Akım Tablosu	TMS-26 Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama	TMS-12 Gelir Vergileri	TMS-17 Kiralama İşlemleri	TMS-24 İlişkili Taraf Açıklamaları	TFRS-8 Faaliyet Bölümleri
TMS-27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar	TMS-41 Tarımsal Faaliyetler	TMS-16 Maddi Duran Varlıklar	TMS-20 Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması	TFRS-7 Finansal Araçlar: Açıklamalar	
	TFRS-6 Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi	TMS-18 Hasılat	TMS-21 Kur Değişiminin Etkileri		
	TFRS-4 Sigorta Sözleşmeleri	TMS-19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar	TMS-23 Borçlanma Maliyetleri		
		TMS-28 İştiraklerdeki Yatırımlar	TMS-29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama		
		TMS-31 İş Ortaklıklarındaki Paylar	TMS-33 Hisse Başına Kazanç		

¹¹⁷ Pekdemir, Recep, “Çam Sakızı Çoban Armağanı Muhasebeciler İçin TMS-TFRS Uygulama Rehberi”, İstanbul, Kasım 2008, s.19 http://www.muhasabetr.com/ekitap/haber_oku.php?haber_id=13 (02/11/2010 tarihli erişim)

	TMS-32 Finansal Araçlar: Sunum	TFRS-1 TFRS'nin İlk Uygulaması	
	TMS-36 Varlıklardaki Değer Azalışları	TFRS-2 Hisse Bazlı Ödemeler	
	TMS-37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar	TFRS-3 İşletme Birleşmeleri	
	TMS-38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar		
	TMS-39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme		
	TMS-40 Yatırım Amaçlı G. Menkuller		
	TFRS-5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler		
	TFRS-9 Finansal Araçlar		

Tablo 4: TFRS/TMS'nin Sınıflandırılması¹¹⁸

1.7.2. 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu ve Türkiye Muhasebe Standartları

1 Ocak 1957 tarihinde yürürlüğe girmiş ve yaklaşık 50 yıldır uygulanmakta olan Türk Ticaret Kanunumuz, 13/01/2011 tarihinde TBMM de kabul edilmiş olan 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu ile yürürlükten kalkmıştır.

1957 yılından bu zamana kadar geçen süreçte, dünya çapında yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler, Türk Ticaret Kanununun tekrar gözden geçirilmesini ve yenilenmesini gerektirmiş ve günün gereksinimlerini karşılayacak şekilde yeni bir Kanun çıkarılması maksadıyla, Adalet Bakanlığı'na 1999 yılı sonunda "Ticaret Kanunu Komisyonu" kurulmuş ve bu komisyonca bir "Türk Ticaret Kanunu Tasarısı" hazırlanmıştır. Tasarı, Adalet Komisyonunca gerekli görülen değişiklikler yapıldıktan sonra, 03.05.2007 tarihinde TBMM Başkanlığı'na iletilmiş ve 6102 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu 13/01/2011 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilerek 14.02.2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve 6103 sayılı Türk

¹¹⁸ Pekdemir, Recep, "Çam Sakızı Çoban Armağanı Muhasebeciler İçin TMS-TFRS Uygulama Rehberi", İstanbul, Kasım 2008, s.19-20

Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'da belirtildiği üzere Yeni Türk Ticaret Kanunu, -iki grup hüküm müstesna-, 1 Temmuz 2012'de yürürlüğe girecektir¹¹⁹.

a) Birinci grubu; sermaye ortaklıklarının bilgi toplumu hizmetlerine özgülemek amacıyla açacakları internet sitesine ilişkin hükümler oluşturmaktadır. İnternet sitesi, modern ticaret hukukunun kullandığı bir bilgi açıklama aracıdır. Sermaye ortaklıklarının pay sahiplerini veya ortaklarını, işçilerini, tedarikçilerini; tahvil, finansman bonosu vs. gibi borçlanma senedi alacaklılarını, nihayet yatırımcıları ilgilendiren seçilmiş bilgiler bu sitede yer alacaktır. İşte bu mekanizmaya ait hükümler 1 Temmuz 2013'den itibaren uygulanacaktır.

b) İkinci grup, sermaye şirketlerinin Uluslararası Denetleme Standartlarının özdeşi olan Türkiye Denetleme Standartlarına göre denetlenmesi hakkındaki hükümlerle finansal raporlama standartlarından meydana gelir. Gerçek ile tüzel kişi tacirlerin Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın (IFRS) özdeşi olan Türkiye Muhasebe Standartları'na tabi olmasını öngören finansal raporlamaya ilişkin düzenlemeler 1 Ocak 2013'den itibaren geçerli olacaktır.

6102 Sayılı Kanun, Ticari İşletme Hukuku, Şirketler Hukuku, Kıymetli Evrak Hukuku, Taşıma Hukuku, Deniz Hukuku ve Sigorta Hukuku olmak üzere altı bölümden ve toplam 1535 maddeden oluşmaktadır¹²⁰.

Yeni bir Ticaret Kanunu'nun hazırlanmasını gerekli kılan nedenlerin başında, Avrupa Birliği düzenlemelerine uyum sağlayacak esnekliğe sahip bir Kanun ihtiyacıdır. Ayrıca, uluslararası ticaretin gelişmesine paralel olarak ulus şirketlerin yerini uluslararası şirketler almış, Türk şirketlerinin rekabet gücünü ve itibarını sağlamlaştıracak standartlar getirecek bir Kanuna ihtiyaç duyulmuştur. Teknolojik gelişmeler ile Türk Ceza Kanununda ve Türk Medeni Kanununda yapılan düzenlemelere uyum sağlayacak düzenlemelerin yapılması ihtiyacı da gerekçeler arasında sayılabilir¹²¹. Bu bağlamda ticaret kanununun değişimini zorunlu kılan faktörler;

- AB Süreci
- Muhasebe Mesleğindeki Skandallar

¹¹⁹ Yeni Türk Ticaret Kanunu Geleceği Hazırlayan Bir Düzenleme PWC Yayınları, s.6
<http://www.pwc.com/tr/tr/publications/turkish-commercial-code.jhtml> (22/11/2011 tarihli erişim)

¹²⁰ 6102 Sayılı TTK

¹²¹ Özkök, Servet, "Türk Ticaret Kanunu Tasarısının Şirketlerin Muhasebe Sistemine Getirdiği Yenilikler" Vergi Sorunları Dergisi, Yıl:31, Sayı:237, Haziran 2008

- Teknolojik Gelişim
- İç dinamiklerdir.¹²²

AB Hukuk düzeninin tamamı Topluluk Müktesebatı olarak isimlendirilir. AB'ye üye olmanın temel koşulu, topluluk müktesebatına uyum sağlanması, müktesebatın bütün bölümlerinin kabul edilmesi ve yürürlüğe konulmasıdır. Topluluk bünyesinde muhasebe dünyasındaki gelişmelere paralel şekilde, tek muhasebe dilinin kullanımını yaygınlaştırmaktadır. Topluluğa girmek isteyen Türkiye'nin de tek muhasebe dilini benimsemesi gerekmektedir. Küresel etkili muhasebe ve denetim skandalları, yatırımcıların şirketlere, finansal bilgilere ve bu şirketlerin denetimini yapan bağımsız denetim şirketlerine olan güveni sarsmış, denetim ve kamusal yönetişimin tekrar gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Yeni Türk Ticaret Kanunu ile, bilgi kullanıcıların doğru bilgiyi, daha şeffaf bir şekilde alması, muhasebe ve denetim mekanizmalarının etkinliğinin artırılması, mali yapıların gizlilik ilkesinden çıkarılması planlanmıştır.¹²³

Yeni Türk Ticaret Kanunu'na (Yeni Kanun) hâkim olan düşünce; kurumsal yönetim, yani "Corporate Governance"ın, halen borsa şirketleri için öngörülen kurallar bütünü olmasına rağmen, esasında tüm işletmelere uygulanması gereken bir kodeks (kanunname) olduğudur. Bu kodeks yatırımcıya güven vermeyi, sürdürülebilir gelişmeyi hedefler. Bu sebeple Yeni Kanun, tüm sermaye şirketlerine uygulanan iyi yönetime, iç ve bağımsız denetime ilişkin somut hükümler getirmiştir. Yeni Kanun'un amacı son yıllarda dünyada yaygınlık kazanan ancak ülkelerin ekonomik finansal, siyasal ve kültürel yapılarının farklılığı dolayısıyla çeşitlilik gösteren bu açılımı, Türk hukukuna sade ve karmaşa yaratmayacak şekilde yansıtmaktır¹²⁴.

Yeni TTK'nın kurumsal yönetim açısından getirdiği en önemli düzenleme, düzenleyici ve denetleyici organların yetki alanlarının genişletilmesidir. Bunun sonucunda söz konusu kurumlara yeni işlevler yüklenecektir. Yeni Kanunun kurumsal yönetim anlayışı, ABD'deki

¹²² Çelebi, Ali - Güçlü, Fırat Coşkun, "**Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ve TMSK**", http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=82&Itemid=92 (14/12/2010 tarihli erişim)

¹²³ Çelebi, Ali - Güçlü, Fırat Coşkun, agm.

¹²⁴ Yeni Türk Ticaret Kanunu Geleceği Hazırlayan Bir Düzenleme PWC Yayınları <http://www.pwc.com/tr/tr/publications/turkish-commercial-code.jhtml> (22/11/2011 tarihli erişim)

Sarbenes Oxley Yasası(bkz 105 nolu dip not) ile ilgili yeni yaklaşımlara dayanmaktadır. Bu yeni yaklaşımlar, Yeni TTK' nın temel gerekçesi olarak da belirtilmektedir.¹²⁵

Yeni Kanunun genel gerekçesinin 89. paragrafında kurumsal yönetim anlayışının temeli olan dört önemli blok açıklanmıştır¹²⁶:

1 Şeffaflık

2 Adillik

3 Sorumluluk

4 Hesap verebilirlik

Bu dört ana temel, kurumsal yönetim öğretisinde evrensel niteliktedir. **Derinlemesine şeffaflık**, münferit şirketin ve şirketler topluluğunun **(1) Finansal Tablolarında, (2) Yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunda, (3) Bağımsız denetiminde, (4) İşlem denetçisinde ve (5) Tüm denetleme raporlarında** aranmıştır. **Adillik**, menfaatler dengesi kurularak ve nesnel adalet ile sağlanmıştır. **Hesap verilebilirlik**, YK raporlarında, bilgi akışında, geniş bilgi ve inceleme haklarında somutlaşmıştır. **Sorumluluk**, hesap verilebilirliğe paralel olarak düzenlenmiştir.

Yeni Kanunun 1524. maddesi, Kurumsal Yönetim İlkeleri ile ilgili en önemli düzenlemedir. Bu madde ile şeffaflığın en üst düzeyde sağlanması amaçlanmıştır. Bu madde, Kurumsal Yönetim İlkeleri'nin şeffaflık bloğunun ileri düzeyde uygulamaya sokulması olarak düşünülmelidir.¹²⁷ Yeni Kanun'da her sermaye şirketi bir internet sitesi açmaya, böyle bir site mevcutsa bir bölümünü bilgi toplumu hizmetlerine özgülemeye mecbur tutulmuştur. Yeni Kanun "bilgi toplumu"nu bilgiye ulaşabilen toplum olarak anlamaktadır. Bu yaklaşım **sermaye şirketleri bağlamında** gerçekleşmektedir. İnternet Sitesine¹²⁸;

1. a. Şirketle ilgili olup, pay sahibini, küçük yatırımcıyı, alacaklıyı ve şirkette menfaati olan kişileri ilgilendiren tüm bilgiler,
- b. Genel kurul toplantısı belgeleri ve çağrıları,
- c. Yılsonu ve ara dönem finansal tabloları ile birleşme, bölünme bilançoları,

¹²⁵ Yeni TTK Genel Gerekçesi, s.11. <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf> (22/11/2011 tarihli erişim)

¹²⁶ Yeni TTK Genel Gerekçesi, s.30. <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf> (22/11/2011 tarihli erişim)

¹²⁷ Tunç, Ferruh, "Yeni Türk Ticaret Kanunda Kurumsallaşmayla İlgili Düzenlemeler", Kurumsallaşma ve Denetim Konferansı, 5-9 Ekim 2001 Antalya, s.7

¹²⁸ Yeni Türk Ticaret Kanunu Geleceği Hazırlayan Bir Düzenleme PWC Yayınları, s.8-9

- d. Denetleme raporları (denetçi, işlem denetçisi, özel denetçi ve benzeri raporları),
- e. Değerleme raporları,
- f. Rüçhan hakkı kullanma çağrıları,
- g. Tasfiyeye ilişkin ilanlar,
- h. İptal davası ilanları ve benzeri bilgiler konulur.

2. İnternet sitesine erişim açık ve engelsizdir. Bundan erişim olanağı ve erişim hakkı doğar.

3. Bu site elektronik Genel Kurul ve Yönetim Kurulu'nu gerçekleştirir, oy kullanımını sağlar.

4. Bir çeşit eksiksiz, görsel elektronik sicil dosyasıdır.

5. Site Türk hukukuna menfaat sahibi (Stakeholder) kavramını getirmiştir.

6. İnternet sitesine konulan içerik, üzerinde bulunan tarihten itibaren en az altı ay süreyle internet sitesinde kalır, aksi halde konulmamış sayılır. Finansal tablolar için bu süre beş yıldır. Yeni Kanun 1 Temmuz 2012 tarihinden itibaren yürürlüğe girmekle birlikte, internet sitesine ilişkin hükümleri içeren 1524 üncü madde 1 Temmuz 2013 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir.

Yeni TTK'nun şirketlere Yönetim İlkeleri temelinde yapılanmaları için getirdiği diğer bir önemli zorunluluk da Uluslararası Finansal Raporlama ve Türkiye Muhasebe Standartlarına Uyum ile ilgili getirilen düzenlemelerdir. İlgili düzenlemeler Kurumsal Yönetim İlkeleri'nin yasada yer alan hesap verilebilirlik ve şeffaflık blokları ile de bağlantılıdır¹²⁹. Ülkemizde, özellikle 2007 yılında uygulanan raporlama standartlarına baktığımızda karşımıza çok farklı sonuçlar veren ve birbirinden tamamen ayrı raporlamalar içeren setler çıkmaktadır. Bu kapsamda, vergi matrahının hesaplanmasını esas alan tek düzen hesap planı, bankalarca uygulanan TMS, ortak sayısına bağlı olarak halka açık kabul edilen ve SPK denetimine tabi şirketlerce uygulanan SPK Seri XI-1 tebliğine uygun standartlar, hisseleri İMKB'de işlem gören şirketlerce uygulanan SPK Seri XI-25 tebliğine uygun standartlar ve gene aynı şirketlerce seçimlik olarak uygulanabilen Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) karşımıza çıkmıştır. Bu kapsamda, örneğin hisseleri

¹²⁹ Tunç, Ferruh, ags, s.3

İMKB’de işlem gören halka açık bir şirketin bağlı ortaklığı olan bir (X) anonim şirketinin diğer ortağı yabancı başka bir kurumun (ABD) olduğunu varsayalım. Bu şirket (X) öncelikle tekdüzen hesap planına göre muhasebesini tutacak ve mali tablo hazırlayacaktır. Ayrıca; yabancı ortağın talebi doğrultusunda Amerikan Raporlama Standartlarına göre mali tablolar hazırlayacak, ana ortaklık borsaya kayıtlı olduğundan SPK Seri: XI-25 tebliğine uygun olarak konsolidasyon nedeniyle mali tablolar hazırlayacak, son olarak da yurt dışından kullanılan kredi nedeniyle kredi veren bankaya verilmek üzere UFRS uygun mali tablolar hazırlamak durumunda kalacaktır. Bu durumun karmaşa yarattığı tartışılmazdır.¹³⁰

Yeni Kanunun 88. maddesinde Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu’nun¹³¹ yetkisi açıklığa kavuşturulmuş olup; “gerçek ve tüzel kişilerin gerek ticarî defterlerini tutarken, gerek münferit ve konsolide finansal tablolarını düzenlerken, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayımlanan, Türkiye Muhasebe Standartlarına, kavramsal çerçevede yer alan muhasebe ilkelerine ve bunların ayrılmaz parçası olan yorumlara aynen uymak ve bunları uygulamak zorunda olduğu, yapılan düzenlemelerin, uygulamada birliği sağlamak ve finansal tablolara uluslararası pazarlarda geçerlilik kazandırmak amacıyla, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına tam uyumlu olacak şekilde, yalnız Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından belirlenip, yayımlanacağı, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunca, değişik ölçütteki işletmeler ve sektörler için, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları tarafından farklı düzenlemelere izin verildiği hâllerde özel ve istisnaî standartların konulabileceği ve bunları uygulayanların da söz konusu durumu finansal tablo dipnotlarında açıklayacakları, kanunlarla, belirli alanları düzenlemek ve denetlemek üzere kurulmuş bulunan kurum ve kurulların, Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olmak ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun onayını almak şartıyla, kendi alanları için geçerli olacak standartlar ile ilgili olarak ayrıntıya ilişkin, sınırlı düzenlemeleri yapabilecekleri, uygulamada, Türkiye Muhasebe Standartlarında hüküm bulunmayan hâllerde, ilgili oldukları alanlar itibarıyla belirtilen ayrıntıya ilişkin düzenlemelere, anılan düzenlemelerde de hüküm

¹³⁰ Özkök, Servet, agm.

¹³¹ TTK nun yayımlandığı tarih itibarıyla henüz Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetimi Kurumu kurulmadığından standart yayınlama yetkisinin TMSK da olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de Muhasebe Standartlarının Gelişimi Başlığı altında izah edildiği üzere 2 Kasım 2011 tarihi itibarıyla bu yetki kurulan Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Kurumuna verilmiş TMSK aktif ve pasifiyle yeni kurulan Kuruma devrolmuştur.

bulunmadığı hâllerde dünyada yaygın uygulaması bulunan genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin uygulanacağı” şeklinde ifade edilmiştir¹³²

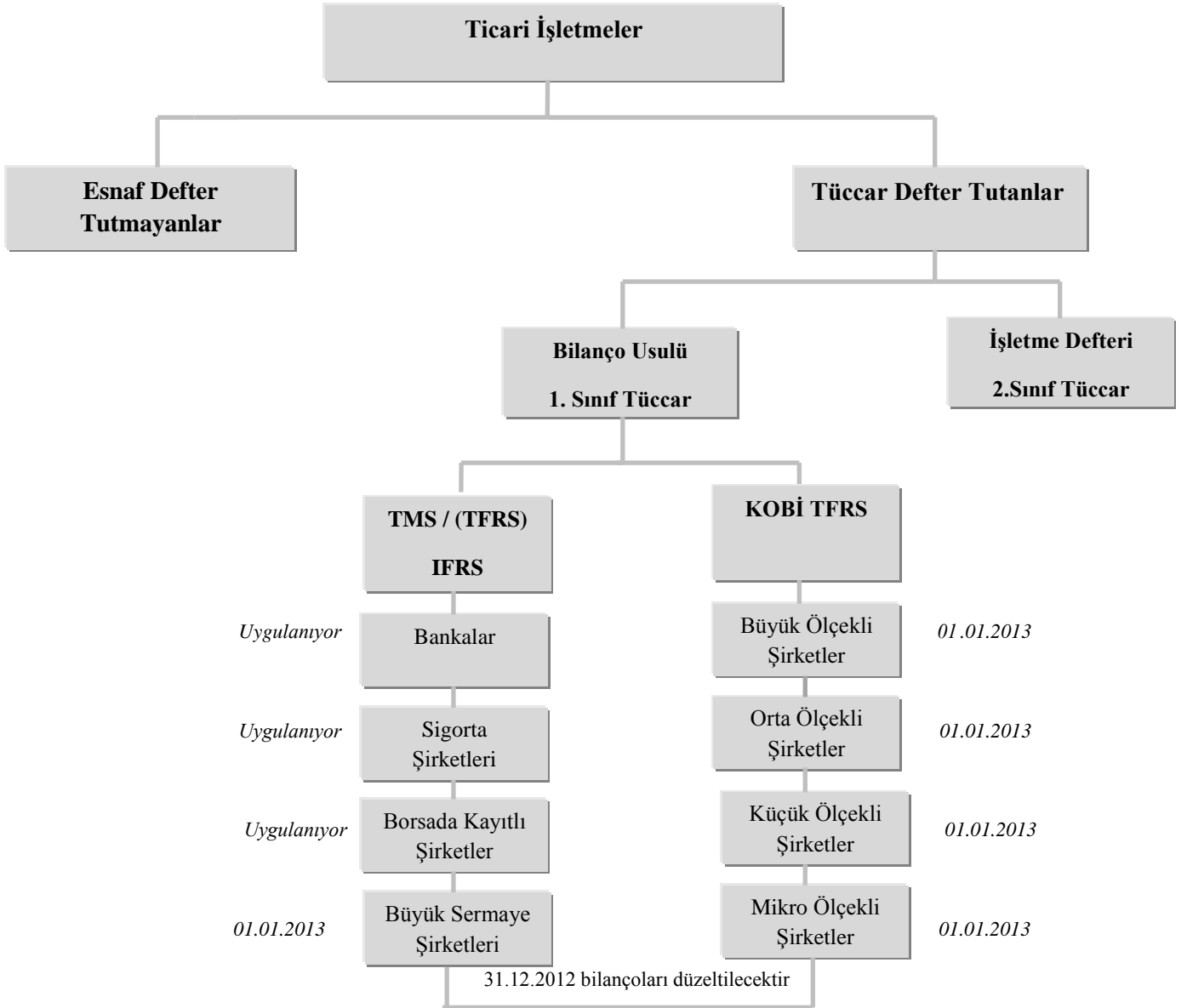
Yeni Kanun’da TMS’lerin uygulanması ve yürürlük tarihleri ilgili hükümler şu şekildedir:

- a) Büyük ölçekli sermaye şirketleri ile bunların konsolidasyon kapsamına giren bağlı şirketleri, iştirakleri ve şirketler toplulukları,
- b) Sermaye Piyasası Kanununa göre, ihraç ettikleri sermaye piyasası araçları borsada veya teşkilatlanmış diğer bir piyasada işlem gören şirketler, aracı kurumlar, portföy yönetim şirketleri ve konsolidasyon kapsamına alınan diğer işletmeler,
- c) Bankacılık Kanununun 3 üncü maddesinde tanımlanan bankalar ile bağlı ortaklıkları,
- d) Sigortacılık Kanununda tanımlanan sigorta ve reasürans şirketleri,
- e) Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda tanımlanan emeklilik şirketleri bakımından **1 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe girer**¹³³.

Küçük ve orta ölçekli sermaye şirketleri (KOBİ) ile yukarıda sayılanlar dışında kalan her ölçüdeki gerçek ve tüzel kişi tacirler için yayımlanan ve yayımlanacak olan özel Türkiye Muhasebe Standartları 1 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe girer.

¹³² TTK, madde.88

¹³³ TTK, madde 1534, 2. fıkra

Şekil 3: TFRS'nin Kapsamına Aldığı İşletmeler ve Uygulamannın Başlayacağı Dönemler¹³⁴

Yeni Kanun'un anonim şirketlerin denetlenmesine ilişkin 397 ile 406 ncı maddeleri 1 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe girer¹³⁵.

Söz konusu şirketler 1 Ocak 2013 tarihinde veya özel hesap dönemi dolayısıyla daha sonraki bir tarihte başlayacak hesap dönemi için, gerek ticari defterlerinin tutulmasında, gerek münferit ve konsolide finansal tablolarının düzenlenmesinde, TMSK tarafından yayımlanmış olan TMS'leri uygulamak zorundadır. Yukarıda sayılan şirketler 31 Aralık 2012 tarihinde veya özel hesap dönemi dolayısıyla daha sonraki bir tarihte sona erecek olan hesap

¹³⁴ Kobi TFRS Kobiler İçin Türkiye Finansal Raporlama Standardı Bilgi Notu, Ekim 2010
http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187:28102010&catid=3:flaberler
 (21/12/2010 tarihli erişim)

¹³⁵ TTK, madde 1534, 3.fıkra

dönemlerine ilişkin ticari defterlerine dayanarak hazırlayacakları bilançolarını, TMS'ye göre düzeltmek ve düzeltilmiş bilançolarını 1 Ocak 2013 tarihinde veya özel hesap dönemi bulunanlar daha sonraki bir tarihte başlayacak hesap döneminin açılış bilançosu olarak ticari defterlerine ve finansal tablolarına geçirmek zorundadır¹³⁶.

Küçük ve orta ölçekli sermaye şirketleri ile büyük ölçekli şirketlerin dışında kalan her ölçekteki tacirler, 1 Ocak 2013 tarihinde veya özel hesap dönemi dolayısıyla daha sonraki bir tarihte başlayacak hesap dönemi için, gerek ticari defterlerinin tutulmasında gerek münferit ve konsolide finansal tablolarının düzenlenmesinde, TMSK tarafından yayımlanmış olan özel Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulamak zorundadır. Bu tacirler, 31 Aralık 2012 tarihinde veya özel hesap dönemi dolayısıyla daha sonraki bir tarihte sona erecek olan hesap dönemlerine ilişkin ticari defterlerinden çıkaracakları bilançolarını, TMS'ye göre düzeltmek ve düzeltilmiş bilançolarını 1 Ocak 2013 tarihinde veya özel hesap dönemi bulunanlar daha sonraki bir tarihte başlayacak hesap döneminin açılış bilançosu olarak ticari defterlerine ve finansal tablolarına geçirmek zorundadır¹³⁷.

Bağımsız denetçi, anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketin yetkili organı tarafından en geç 1 Mart 2013 tarihine kadar seçilir. Seçim ile birlikte 6762 sayılı Kanuna göre görev yapan denetçinin görevi sona erer. 31 Aralık 2012 tarihinde veya özel hesap dönemi dolayısıyla daha sonraki bir tarihte sona erecek olan dönemin bilançosu, 6762 sayılı Kanun hükümleri uyarınca 6762 sayılı Kanun hükümlerine göre seçilmiş bulunan denetçi tarafından denetlenir. 1 Ocak 2013 tarihini taşıyan veya özel hesap dönemi dolayısıyla daha sonraki bir tarih itibarıyla çıkarılmış bulunan açılış bilançosu, Yeni Kanun'a göre seçilmiş denetçi tarafından ve bu Kanun hükümleri uyarınca denetlenir¹³⁸.

Türk Ticaret Kanununa göre seçilen denetçi, denetimini yeni kanuna göre yapar. Ancak, denetçi, geçmiş yıla ait finansal tablolar ile gerekli karşılaştırmayı yapabilmek için, 6762 sayılı Kanuna veya diğer mevzuata göre hazırlanan finansal tablolara raporunda yer verir¹³⁹.

Yeni Kanunun, muhasebe standartlarına ilişkin maddelerinin gerekçesinde yer alan açıklamalar, yıllardır vergi matrahını doğru hesaplama mantığı ile muhasebe tutan ülkemiz

¹³⁶ TTK, Geçici Madde 6, 1. fıkra

¹³⁷ TTK, Geçici Madde 6, 2. fıkra

¹³⁸ TTK, Geçici Madde 6, 3. fıkra

¹³⁹ TTK, Geçici Madde 6, 3. fıkra

şirketleri için yeni bir dönemin başlayacağını göstermektedir. Gerekçeye göre; muhasebenin tutulduğunda Türkiye Muhasebe Standartları ve bu bağlamda UFRS emredici niteliktedir. Muhasebe Vergi Usul Kanununa ve vergi mevzuatına göre tutulamaz. Vergi, verileri ve sonuçlarını bu suretle tutulan muhasebeye dayandırır. Açıklığın ölçüsü, uzman bir üçüncü kişinin defterlerden edineceği fikirdir. Başka bir deyişle, söz konusu uzman kişi defterlerden işletmenin durumunu anlayabilmelidir. Yine Kanunun 88 inci maddesinde; “TMSK, değişik ölçekteki işletmeler ve sektörler için, UFRS tarafından farklı düzenlemelere izin verildiği hallerde özel ve istisnai standartlar konulabilir” açıklaması yer almaktadır. Bu belirleme ile şirketler, küçük, orta ve büyük sermaye şirketleri olarak üçlü ayırımı tabi tutulmuşlardır. Bu ayırmada, bilanço toplamı, 12 aylık satışlar toplamı ve yıllık çalışan işçi sayısı esas alınmıştır.¹⁴⁰ Bu bağlamda KOBİ’ler için ayrı bir muhasebe standardı düzenlemesi yapılmıştır.

1.7.3. KOBİ (Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme) Finansal Raporlama

Standartlarının IAS/IFRS (TMS,TFRS) lerden Farklılığı

Tam set IAS/IFRS’ler, küçük ve orta işletmeleri ihtiyaçlarını karşılamada biraz karmaşık ve zor gelmiştir. Bu nedenle KOBİ’ler için, gereksinmelerine uygun, tam setin genel yapısından ayrılmadan onlara özgün daha basit bir standart yayımlanması ihtiyacını gündeme getirmiştir. Aslında her ülkenin kendisine özgün muhasebe uygulamaları varken bütün dünyada uygulanacak KOBİ standardına gerek olup olmadığı hususundaki bir soruyu akla getirebilir. Ancak uluslararası ticaretin gelişmesi, uluslararası piyasalarda internet ortamında yatırım yapabilme kolaylığı, yatırımcıların ülkeler arasında hareket kolaylığı KOBİ’ler için de gelişmelerinde bir fırsat olabilmektedir. KOBİ muhasebe standartları; gelişmekte olan ülkelerin KOBİ’lerine uluslararası ortamda kendini gösterme olanağı verecek ve KOBİ’ler arasında eşitlik sağlanacaktır¹⁴¹.

KOBİ’ler için IFRS’nin yayınlanması görece olarak uzun zaman almıştır. Standardın geliştirilmesine Eylül 2003’de başlanmış, 20 ülkede 116 gerçek KOBİ üzerinde yapılan saha testleri Kasım 2007’de tamamlanmıştır. Standardın yayınlanması ise 2009 yılının ortalarını bulmuştur. Standardın daha önce taslak olarak yayımlanıp, gelen yoğun eleştiriler sonucunda

¹⁴⁰ Özkök, Servet, agm.

¹⁴¹ Akdoğan, Nalan, “KOBİ Finansal Raporlama Standardına Genel Bakış ve Tam Set IAS/IFRS’lerden Farklılığı”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Ocak 2010, Yıl:9 Sayı:30, s.2

geri çekilmesi ve yeniden hazırlanarak yayımlanması doğal olarak bu süreyi uzatmıştır. Bu durum, standardın çok geniş bir kesimin beklentilerini karşılayabilecek açıklıkta hazırlanma gereğinin bir sonucudur¹⁴². Standart ilke bazlı ve kural bazlı standartların karışımı bir yapıya sahiptir. KOBİ'ler için UFRS standardı incelendiğinde, önemli sadeleştirmelerin yapıldığı, alternatif tercih gerektiren birçok durumun azaltıldığı ve IASB'nin devam eden, tam set UFRS'lerdeki geliştirme projelerinden etkilendiği görülmektedir.¹⁴³

Ülkemizde de KOBİ TFRS hakkında tebliğ 01.11.2010 tarih ve 27746 sayılı Resmî Gazete de yayımlanmıştır. Halen uygulanmakta olan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ve Eki Tekdüzen Hesap Planı, bu standartlara göre revize edilecektir. 2011 yılında eğitim çalışmalarının yapılmasına geçilmiştir¹⁴⁴.

KOBİ Standardının orijinal metni yaklaşık 230 sayfadır. IFRS setinin yaklaşık 2.800 sayfa olduğu dikkate alınırse gerçekte önemli bir sadeleştirme yapılmış olduğu açıktır. Bunun yanı sıra, IFRS seti finansal tablolar ekinde yaklaşık 3.000 adet bilginin finansal tablo notlarında açıklanmasını öngörürken standardın gerektirdiği notların hacmi 300'e kadar düşürülmüştür. Standart ile IFRS setinin halka açık olmayan şirketlerde uygulanmasında önemli bir darboğaz olarak ifade edilen açıklanacak bilgilerin çok fazla olması sorununun bu şekilde aşılmış olduğu görülmektedir¹⁴⁵.

KOBİ'ler için yayımlanan Finansal Raporlama Standardı, KOBİ'leri; "Kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunmayan ve dış kullanıcılar için genel amaçlı finansal tablo yayımlayan işletmelerdir" biçiminde tanımlanmaktadır. Tanımda ifade edilen dış kullanıcılar;¹⁴⁶

- İşletme yönetiminde yer almayan işletme sahipleri,
- İşletmeye borç verenler veya potansiyel borç verecek olanlar,
- Kredi derecelendirme kuruluşları gibi bilgi kullanıcılarıdır.

¹⁴² Çelik, Orhan, "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler İçin Uluslararası Finansal Raporlama Standardı: Ne Zaman ve Nasıl?" Muhasebe ve Denetim Bakış, Ocak 2010, s.43

¹⁴³ Demir, Volkan, "KOBİ'ler için UFRS'de Kavramlar ve İlkeler-Finansal Tabloların Sunuluşu" XIII. Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu, İzmir SMMM 18-22 Kasım 2009, s.1

¹⁴⁴ http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=188:01112010&catid=3:flaberler (14/12/2010 tarihli erişim)

¹⁴⁵ Çelik, Orhan, agm.,s.43

¹⁴⁶ Akdoğan, Nalan, agm., s.2

Standart kamuya hesap verme yükümlülüğünün bulunduğu durumları aşağıdaki gibi sıralamıştır:¹⁴⁷

- İşletmenin borç ve özkaynak araçlarının (hisse senetlerinin) yerli veya yabancı bir sermaye piyasası veya tezgah üstü piyasa, yerel ve bölgesel piyasalarda dahil olmak üzere, kamuya açık bir piyasada işlem görmek üzere bu araçları ihraç etme aşamasında olunması,
- Varlıkların, yeddi emin sıfatıyla geniş bir muhatap kitle adına muhafaza olunması (bankalar, yatırım bankaları, yatırım fonları, sigorta şirketleri, bireysel emeklilik fonları, aracı kuruluşlar, faktoring şirketleri, finansal kiralama şirketleri ve benzeri finansal kuruluşlar gibi)

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik'in yürürlüğe konulması; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 28/7/2005 tarihli ve 5674 sayılı yazısı üzerine, 3143 sayılı Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun ek 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 19/10/2005 tarihinde kararlaştırılmıştır. Buna göre KOBİ'ler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır¹⁴⁸:

- Mikro işletme: On kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu bir milyon Türk Lirasını aşmayan çok küçük ölçekli işletmeler,
- Küçük işletme: Elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu beş milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler,
- Orta büyüklükteki işletme: İkiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu yirmibeş milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.

¹⁴⁷ Akdoğan, Nalan, agm., s.2

¹⁴⁸ 2005/9617 Karar Sayılı Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik, Madde 5

İKİNCİ BÖLÜM

PERFORMANS ÖLÇÜMÜ VE YÖNTEMLERİ

2.1. Performans Ölçümü Kavramı

Bir sistemin performansı, belirli bir zaman sonucundaki çıktısı ya da çalışma sonucudur. Bu sonuç, işletme amaçlarının ya da görevinin yerine getirilme derecesidir. Bu bağlamda işletme performansı, işletme amaçlarının gerçekleştirilmesi için gösterilen tüm çabaların değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir¹⁴⁹. Performans ölçümü; ürünlerin, hizmetlerin veya işlemlerin yerine getirilmesinde, görevlerin nasıl gerçekleştiğinin bir program dahilinde tarafsız olarak ölçülmesi yöntemidir¹⁵⁰. İşletme performansının ölçümü; işletmelerin önceden belirlenen hedeflerine ne ölçüde ulaşıldığını belirleyen bir işlem dizisi olup, performans hedeflerinin belirlenmesi, performans ölçümü, geri bildirim ve motivasyon aşamalarından oluşan performans yönetimi sürecinin bir aşamasını oluşturmaktadır¹⁵¹.

İşletme yönetiminin dört temel işlevi vardır: Planlama, organizasyon, yönetim ve kontrol. Performans ölçümü ve yönetimi, yönetimin kontrol işlevinin en önemli faaliyetidir. Kontrol işlevi, organizasyonun amaçlarına ulaşip ulaşmadığının farklı araçlar ve yöntemler kullanılarak izlenmesidir. Kontrol, performans hedeflerini belirlemeyi, performansı ölçmeyi, hedefler ile ulaşılan performansı karşılaştırmayı, ölçülen performans ile hedefler arasındaki farkları hesaplamayı ve bu farkların ortadan kaldırılması için harekete geçmeyi içermektedir¹⁵².

Bu konuya ilişkin olarak şöyle bir örnek verebiliriz: Eğer şirketinizin CEO'su bir gün sizi 12 ay içerisinde, halen devam eden bir sürecin çevrim zamanını %50 oranında azaltmak konusunda görevlendirse ne yapardınız ? Büyük olasılıkla hemen bir beyin fırtınası yapar ve ortaya çıkan fikirlerden bir kaçını uygulamaya koyardınız. 12 aylık sürecin sonunda, CEO'nuz sürecin %50 oranında kısaldığı garantisini verdiğinizde CEO'nuz sizden bu iddianızı ispatlamanızı isterse şaşırıp muhtemelen “gayet açık değil mi?” diye sorduğunuzda

¹⁴⁹ Zerenler, Muammer, “**Performans Ölçüm sistemleri Tasarımı ve Üretim Sistemlerinin Performansının Ölçümüne Yönelik Bir Araştırma**” Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Bahar 2005/ 1, s.2

¹⁵⁰ Demirkaya, Hülya (Çevirmen), Performans Ölçüm Rehberi, Sayıştay Araştırma İnceleme Çevri Dizisi, Ankara 2000 (ABD Hazine Bakanlığı Malî Yönetim Dairesi tarafından hazırlanan Performance Measurement Guide, ABD 1993 adlı eserden dilimize çevrilmiştir), s.3

¹⁵¹ Harrington, H. James, **Business Process Improvement**, McGraw-Hill, Inc, 1991 USA, s.182-183

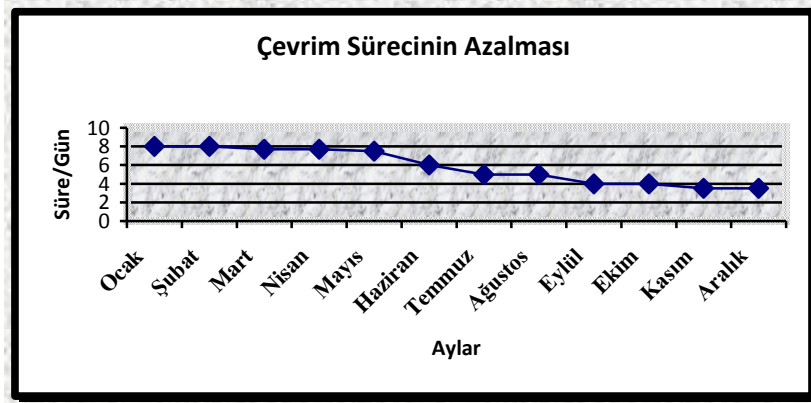
¹⁵² Robert S. Kaplan - Anthony A. Atkinson, age., s.442

bunun artık yeterince açık olmadığını bilmelisiniz. Çünkü ISO 9000 gibi standartlar bu tür iyileştirmelerin mutlaka belgeye bağlanmasını istemektedirler.¹⁵³

CEO'nuzun size verdiği göreve dair farklı ve daha savunulabilir bir yaklaşım şu şekilde olabilirdi¹⁵⁴;

- İlk olarak halen devam eden sürecin çevrim süresi saptanır; örneğin cari çevrim süresi 8 gün gibi.
- Daha sonra mevcut sürecin %50'sinin ne olacağı tespit edilir. Böylece gelecek yıl hedefi belirlenmiş olur. Verdiğimiz örnekte bu hedef 4 gündür.
- Mevcut çevrim süreci ile hedef çevrim süreci arasındaki boşluklar tespit edilir. Belirlediğimiz hedefe ulaşmak için mevcut süreçten bazı şeyleri bir şekilde elimine etmek gerekecektir.
- Süreç iyileştirme programı uygulamaya konur.
- Son olarak yıl boyunca, belki aylık olarak, işleyen sürecin tekrardan ölçülmesi gerekmektedir. Bu tür periyodik ölçümler arzu edilen 4 günlük hedefe ulaşılmasına yardımcı olacaktır.

Bu aşamalardan sonra yıl sonunda CEO'nuzla süreci şekil 4 deki gibi bir grafik ile izah edip kendisine istediği bilgileri verebilirsiniz:

Şekil 4: Çevrim Sürecinin İyileşme Grafiği¹⁵⁵

¹⁵³ Harbour, Jerry L., **The Basics of Performance Measurement**, , A Division of The Kraus Org.Ltd., NY, 1997, s.1

¹⁵⁴ Harbour, Jerry L, age., s.2

¹⁵⁵ Harbour, Jerry L age., s.3

CEO'nuza 12 ay önceki çevrim sürecinin 8 gün olduğunu söyleyebilir daha sonraki süreçleri gösterip mevcut sürecin 3,5 güne indirildiği konusunda bilgi verip ve gerçekte belirlenen süreçte %50'lik hedefin de üstünde bir iyileşme sağlandığını ispatlayabilirsiniz.

Bu örnekte görüldüğü üzere performans ölçümü, yöneticilere örgütlerinin ne kadar başarılı olduğunu belirlemelerine ve işletmelerinin geleceği ile ilgili doğru kararlar almalarına yardımcı olmaktadır. Performans ölçümü, işlemlerin ve çıktıların kontrolünü, değerlendirilmesini ve gelişimini sağlar ve önceden belirlenmiş hedefler ile gerçekleşen sonuçları karşılaştırarak hedeflerden sapmaların boyutunun belirlenmesine yardımcı olur. Performans ölçümü sayesinde, süreçlerde geliştirilebilecek alanlar belirlenebilir, var olan verimsizliklerin nedeni ve maliyeti ortaya konabilir ve karşılaştırma yapılabilecek standartlar oluşturulabilir.

2.2. Performans Ölçümünün Nedenleri

Her organizasyonun performans ölçümü yapmak için kendine özgü bazı nedenleri vardır. Bununla birlikte, genel olarak işletmeler aşağıdaki nedenlerden dolayı performans ölçümü yapmaktadır:¹⁵⁶

- İşletmenin genel olarak başarılı olup olmadığını belirlemek.
- İşletmenin müşterilerinin isteklerini karşılayıp karşılayamadığını belirlemek, yani onların arzu ettikleri malların ve hizmetlerin sunulup sunulmadığını öğrenmek.
- İşletmenin yaptığı faaliyetler hakkında bilgi sahibi olmasına yardımcı olmak, yani bildiklerinin doğruluğunu onaylayabilmek ve neleri bilmediğini ortaya çıkarmak.
- İsraf yapılan veya dar boğaz olan yerler gibi sorunlu alanları ortaya çıkarmak ve gelişme olabilecek alanları belirlemek.
- Kararların, duygusal, sezgisel, inanışlara veya varsayımlara dayalı olarak değil de, gerçek verilere dayanarak alındığından emin olmak.
- İşletmenin işlem ve süreçlerinde bir gelişme planlanmışsa, bunun gerçekleşip gerçekleşmediğini anlamak.

¹⁵⁶ Coşkun, Ali, “İşletmelerde Performans Yönetimi: Bir Yönetim Muhasebesi Aracı Olarak Performans Karnesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005, s.6

Unutulmamalıdır ki belirlenen performans amaçlarına ulaşılmasını mümkün kılan en kritik faktör performansın ölçülmesidir. Eğer ölçemiyorsak geliştiremeyiz de. Bu anlamda performans ölçümü bize nerede olduğumuzu tespit etmek, bulunduğumuz yeri belirleyerek hedef belirlemek, bu hedefe ulaşmak için izlenecek yolu seçmek, rakiplerimizle karşılaştırma yapmak ve belirlenmiş hedefler çerçevesinde performans seviyesinin ölçümünün yapılarak gelecek için daha iyi hedefler belirlemek konularında yardımcı olan en önemli etkidir¹⁵⁷.

2.3. Performans Ölçümünün Tarihsel Gelişimi

Performans ölçüm sistemlerinin tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, önceleri bu sistemlerin üretilen ürün ya da hizmetlerin maliyetlerinin belirlenmesine dayalı prosedürler ve tekniklerden oluştuğu görülmektedir. Maliyetlere dayalı prosedürler ve teknikler, performans ölçüm sistemlerinde uzun süre etkin olmuştur. Günümüzde uygulamada birçok işletme; müşteri ilişkileri, rekabet güçleri ve kurumsal kapasiteleri hakkında stratejiler geliştirirken performans ölçüm ve değerlendirmeleri genellikle finansal ölçütlerle izlemektedir. Finansal ölçütlerle bir işletmenin performansının belirlenmesi Eski Mısır'a kadar dayanmaktadır. Mısırlılar, Finikeliler ve Sümerlerin ticari işleri kolaylaştırmak için muhasebe kayıtları tuttuğu bilinmektedir. 18. yy'da, küresel ölçekte ticaret yapan işletmelerin faaliyetleri çift yanlı defter tutma yöntemi ile ölçülmüş ve takip edilmiştir. Bununla birlikte, bazı muhasebe kavramlarının M.Ö. 3600'lü yıllarda kullanıldığı, Eski Yunan ve Roma medeniyetlerinde muhasebe kayıtlarının yapıldığı bilinmektedir.¹⁵⁸

19. yy'da endüstri çağı olarak adlandırılan dönem, büyük ölçekli tekstil, demiryolu, çelik, makine vb. alanlarda faaliyet gösteren işletmelerin doğmasına yol açmıştır. 2. Dünya Savaşından sonra, farklı ticari birimleri bir çatı altında toplayan işletmeler çoğalmış ve her bir ticari birimin performansını raporlamak ve değerlendirmek amacıyla kullanılacak işletme içi yöntemler oluşturulmuştur.

1960'lı ve 1970'li yıllarda işletmeler performans ölçümünde tamamıyla finansal ölçütlere dayanmaktaydı. 1980'lerde Japonların ve Avrupalıların Amerikalılara karşı rekabet üstünlüğü sağlaması ile, finansal ölçütlerin, yeterli olmadığı, kısa vadeli hedeflere odaklandığı ve dar bir bakış açısı sunduğu düşünülmüştür. 1990'larda ortaya çıkan performans karnesi (Balanced Scorecard) yöntemi ile, finansal olmayan performans ölçütlerinin de, sayısallaştırılıp anlamlı

¹⁵⁷ Harbour, Jerry L age., s.1-4

¹⁵⁸ Zerenler, Muammer, agm., s.3

hale getirilmesi ve performans ölçüm sistemine uyumlu bir biçimde bağlanması sağlanmıştır¹⁵⁹. Performans ölçümündeki son elli yıldaki gelişmeler, Tablo 5’te özetlenmektedir:

Yıllar	Odak Nokta	Önemli Gelişmeler
1960 lı yıllar	Finansal	<ul style="list-style-type: none"> • Muhasebe kazançları • Hisse basına kazanç • Yatırım getirisi • Net bugünkü değer
1970 lı yıllar	Finansal	<ul style="list-style-type: none"> • Muhasebe kazançları • Artık değer • Yatırım getirisi
1980 lı yıllar	Finansal/Yönetimsel	<ul style="list-style-type: none"> • Birim maliyetler • Katma bütçeler • Faaliyet karları • Nakit akışları
1990-1999	Finansal/Finansal Olmayan	<ul style="list-style-type: none"> • Performans karnesi • Ekonomik katma değer • Faaliyet tabanlı maliyetleme
1999-2000	İnternet Esaslı Performans Ölçütleri	<ul style="list-style-type: none"> • İnternet sayfasına giriş sayısı • Görülen sayfa sayısı • İlk defa siteye giren ziyaretçi sayısı

Tablo 5: Performans Ölçümünün Gelişimi¹⁶⁰

Görüldüğü üzere işletmelerin performans anlayışları günümüze gelene dek sürekli gelişen ve değişen bir süreç göstermiştir. Bu gelişim ve değişim, düşük maliyette, daha çok üretim ve yüksek kârı hedefleyen geleneksel yönetim anlayışından, günümüzün rekabetçi koşullarının gereği olarak müşteri tatminini, kaliteyi, yeniliği vb. çok farklı ölçütlere ağırlık vererek, gelecekte de var olmayı hedefleyen yönetim anlayışına geçiş olarak açıklanabilir. Tablo 6’da da işletmelerde performans ölçümü konusunda yapılan çalışmalar genel olarak görülmektedir.

¹⁵⁹ Coşkun, Ali, agt., s.7

¹⁶⁰ Bilen, Serkan, “Çok Boyutlu Rekorlama Modeli Olarak Dengeli Performans Karnesi (Balance Scorecard)”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Denetim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Bitirme Projesi, İstanbul-2006, s.7

Yazar(lar)	İncelenen Performans Ölçütleri
Skinner	Üretkenlik, hizmet, kalite, yatırımın geri dönüşü
Campanella ve Corcoran	Kalite seviyesi, kalite maliyetleri
Richardson, Tayloar ve Gordon	Çıktı hacmi, birim başına maliyet, kalite, zamanında teslim, işgücü verimliliği, yeni ürün sunma yeteneği, ürün esnekliği, hacim esnekliği
Rosenfield, Shapiro ve Bohn	Maliyet, teslim süresi
Skinner	Maliyet ve etkinlik, ürün kalitesi/güvenirlilik, teslim süresi ve güvenirliliği, yatırım, ürün esnekliği, hacim esnekliği
Fine	Uygunluk seviyesi (hatalı olmama oranı), maliyet
Miller ve Roth	Fiyat, kalite tutarlılığı, yüksek üretkenlik, esneklik, hızlı hacim değişimi, hızlı teslim, güvenilir teslim, satış sonrası hizmet
Munir Ahmad ve Nasreddin Dhafr	Ürün çeşidi, teslim süresi, esneklik, kalite, verimlilik
Ferfows ve De Meyer	Kalite, birim üretim maliyeti, envanter değişimi, gelişme hızı, zamanında teslim, yığın büyüklüğü, genel maliyetler
Miller ve Kim	Genel maliyetler, üretim maliyeti, teslim hızı, ürün geliştirme hızı, stok devir hızı, kalite
Schonberger	İşleme süresini azaltma, işgücü üretkenliği, girdi ve çıktı kalitesi, üretim birim maliyeti, tahmin uygunluğu
Rajan Suri ve Ramakrishna Desiraju	Esneklik, üretim süreci esnekliği, ürün teslim süresi, ürün çeşitliliği
Flynn, Filipini ve Forza	Teslim süresi, kalite tutarlılığı, üretkenlik, satış Maliyeti
Marcello Braglia ve Alberto Petro	Üretkenlik, esneklik, üretim süreci hızı, ürün teslim süresi, depolama süresi, yeni ürün sunumu
Mapes	Üretim süresi, kalite tutarlılığı, işleme süresi, üretim süreci esnekliği, teslimat güvenirliliği, yeni ürün sunum hızı ve oranı, ürün çeşitliliği
New ve Szwecjzewski	Üretkenlik, müşteri hizmeti
Parker ve Wirth	Üretim esnekliği, süreç esnekliği, yeni ürün sunumu, teslimat süresi

Tablo 6: Performans Ölçütleri Literatür Taraması¹⁶¹

¹⁶¹ Zerenler, Muammer, agm., s.5

2.4. Finansal Performans Ölçüm Yöntemleri

İşletmelerin performanslarının ölçümünde finansal yöntemler, geleneksel (klasik) yöntemler olarak adlandırılmaktadır. Finansal yöntemler muhasebe verilerine dayalı yöntemlerdir ve genellikle, verimlilik ve kârlılık esaslarına dayalı olarak yürütülmektedirler¹⁶².

İşletmelerin performans ölçümünde kullanılan finansal ölçüm yöntemleri, işletmelerin finansal yapılarının analizi ve değerlendirilmesinde önemli bilgiler sağlamakta olup kesin ve objektif nitelikte ölçümlerdir. Finansal performans ölçütleri, işletmenin uzun vadeli hedeflerini doğrudan ifade etmektedir ve işletmenin performansına bütünsel bir bakış sağlamaktadır.

İşletmenin bir bölümünün veya tamamının karlılığı gibi, bütünsel bir performans ölçütü, işletmenin taktiksel veya stratejik olarak başarısını göstermektedir. Beklentinin altında gerçekleşen bir kar oranı, organizasyonun stratejilerinin veya taktiklerinin istenen sonuçlara ulaşmada yetersiz kaldığı veya uygun taktik ve stratejilerin takip edilmediği anlamına gelmektedir¹⁶³. Takip eden bölümde en yaygın olarak kullanılan finansal performans ölçüm yöntemlerinden; Finansal Tabloların Oran Yöntemi İle Analizi, Artık Kar ve Ekonomik Katma Değer (EVA) hakkında bilgiler verilecektir.

2.4.1. Finansal Tabloların Oran Yöntemi İle Analizi

Finansal analiz, bir işletmenin mali yönden yeterli olup olmadığını saptamak ve o işletme ile ilgili geleceğe ait tahminlerde bulunabilmek amacıyla, finansal tablolardaki kalemler arasındaki ilişkilerin kurulması, göstermiş olduğu eğilimlerin saptanması ve diğer işletmelerin sonuçları ile karşılaştırılmasıdır.

Finansal analiz bir işletmenin borç ödeme gücünü, bu gücün sürekli olup olmadığını, işletme gelirlerinin geçmişte gösterdiği eğilimi, alınan kredileri geri ödeyecek gerekli fonları yaratıp yaratmadığını saptamak amacıyla finansal tabloların incelenmesi ile yapılan bir çalışmadır.

Finansal analizin amacı, finansal analizi yapan tarafa göre farklılık göstermektedir. Finansal analizi yapan taraflar, finansal analizi kendi amaçlarına göre kullanırlar. Bankalar

¹⁶² Çanakçıoğlu, Mustafa -Demirbaş, Mahmut, “ **Performans Ölçüm Yöntemleri İle Kurumsal Karne Yaklaşımı**”, İstanbul Üniversitesi İktisat Mecmuası, Cumhuriyet Özel Sayısı Cilt 59 Sayı:2 Yıl:2009, s.217

¹⁶³ Coşkun, Ali, agt., s.21

yaptıkları finansal analiz sonucunda, talep edilen nakit kredilerin, firmanın faaliyet gelirleri ile geri ödenip ödenemeyeceğinin bilgisini edinmek isterler. Aynı zamanda kullanacakları gayri nakdi kredilerin de nakde dönüşüp dönüşmeyeceği konusunda da bilgi edinmek isterler. Halka açık bir firmanın hisse senedine yatırım yapan bir yatırımcı ise, yapmış olduğu yatırımın verimi konusunda bilgi edinmek ister. Yatırım yapmış olduğu firma karının yıllar itibarıyla artıyor olması, firma piyasa değerinin ve dolayısıyla yapmış olduğu yatırımın değerinin artabileceğini gösterir. Bir firmanın yönetim kademesinde bulunanlar ise, firma faaliyetlerinin verimliliğini, büyüme oranlarının kendi içinde ve sektör içindeki durumlarını, karlılık oranları ve harcamaların doğru şekilde yapılıp kontrol etmek amacıyla finansal analiz tekniklerini kullanırlar. Devlet ise, özel sektörde faaliyet gösteren firmaların performanslarını, ihracat, ithalat büyüklükleri, sektörlerin gelişmeleri, problemleri, vergi kontrolü ve verimlilik konularında finansal analiz çalışması yapar.

Bir firmanın mali durumu, faaliyet sonuçları kavranırken ve değerlendirilirken, firmanın mali tablolarında görülen rakamlardan çok, bilanço ve gelir tablosunda bulunan kalemler arasındaki ilişkiler daha anlamlı olmakta, bu nedenle finansal analizde, en çok kullanılan yöntem oran yöntemi ile analizdir.

Oran (rasyo) mali tablolarda yer alan herhangi iki kalem arasındaki ilişkinin basit matematik ifadesi olarak tanımlanabilir. Mali tablolarda yer alan kalemlerin sayısına göre, geometrik olarak artan sayıda oran hesaplamak, bütün kalemleri birbiri ile karşılaştırarak geniş bir oranlar kümesi oluşturmak mümkündür. Ancak gerek mali analistler, gerek yöneticiler açısından önemli olan, firmanın likidite durumu, borç ödeme gücü, finansman şekli, faaliyet sonuçları, karlılığı, iktisadi varlıklarının etkin biçimde kullanılıp kullanılmadığı, konularındaki sorularına yanıt verecek, ışık tutacak oranların hesaplanmasıdır¹⁶⁴.

İşletmelerin büyük çoğunluğunun temel amacı kar etmek olduğundan finansal tablo analizi ile performans ölçülürken ilk akla gelen karlılığın ölçülmesidir. İster tek sahipli küçük çaplı bir şahıs işletmesi olsun, isterse büyük bir sermaye şirketi olsun, işletmelerin büyük çoğunluğu öncelikle karlı bir şekilde çalışmayı amaç olarak görmektedir¹⁶⁵. Karlılığın ölçülmesi, özellikle yatırımcıların ve yöneticilerin ilgilendiği bir konudur ve öncelikle gelir

¹⁶⁴ Akgüç, Öztin, **Finansal Yönetim**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 6. Bası, Avcıol Basım-Yayın, İstanbul, 1994, s.18

¹⁶⁵ Erdamar, Cengiz - Basık, Feryal Orhon, **Finansal Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi**, Dönence, İstanbul, 2003, s.41.

tablosu incelenerek hesaplanmaktadır. Bir işletmenin karlılığının ölçülmesinde en çok kullanılan oranlar, yatırımların getirisi, varlıkların getirisi ve öz kaynakların getirisi oranlarıdır. Bu oranlar, ilk defa 1900'lu yıllarda Dupont Firması yöneticileri tarafından, performans ölçüm sisteminde hedefleri belirleyebilmek ve bu hedeflere ulaşılma düzeyini ölçmek için kullanılmak istenmesi sonucunda bulunmuştur¹⁶⁶.

Yüksek borç yükü ile çalışan bir işletme olan Dupont Firması, yöneticilerinin faaliyetlerini bu borçları geri ödeyecek şekilde kontrol edecek ve ölçecek bir sisteme ihtiyaç duymaktaydı. Üretimle ilgili gelirlerini ve giderlerini izleyen işletme yöneticileri, üretim hattından kaynaklanan karlılığın performans ölçümünde yeterli olmadığı kanısına vardılar. Bu kar hesaplamalarında, her ürün hattı için ne kadar sermaye yatırımı yapıldığı göz önüne alınmıyordu. Aynı kar getirisi olan iki farklı üretim hattından birinin diğerinden iki-üç kat fazla sermaye yatırımı gerektirmesinden dolayı, karlılık hesaplamalarına dayanarak yapılan performans karşılaştırmalarının doğru sonuçlar vermediği anlaşılmıştır. Bu sorunların giderilmesi gereksinimi sonucunda geliştirilen ve dünyaya bu firma tarafından tanıtıldığından dolayı Dupont Sistemi diye adlandırılan bu karlılık oranları şunlardır¹⁶⁷:

Yatırımların Getirisi Oranı; yapılan herhangi bir yatırımın geri dönüşüm oranını hesaplamakta kullanılmaktadır. “*Yatırımdan Elde Edilen Kazanç / Ortalama Yatırım Miktarı*” şeklinde hesaplanmaktadır.

Varlıkların Getirisi Oranı; nasıl finanse edildiğine bakmaksızın varlıkların karlılığını ölçmektedir. Bu oran, işletmenin varlıklara yaptığı yatırımlardan ne kadar kar elde ettiğini göstermektedir. “*Vergiden Önceki Faaliyet Karı / Varlıklar*” şeklinde hesaplanmaktadır.

Özkaynağın Getirisi Oranı; hissedarların özkaynağının getirisini göstermektedir. “*Net Kar / Ortalama Özkaynak*” şeklinde hesaplanmaktadır

1920 li yılların başından beri karlılığın ölçülmesinde kullanılan bu tür oranların, kar merkezi yöneticilerinin değerlendirilmesinde yetersiz kaldığı ileri sürülmüşse de, aşağıda verilen Dupont Sistemi Oranları dışındaki karlılık rasyoları günümüzde de halen kullanılmaktadır:

¹⁶⁶ Coşkun, Ali, agt., s.12

¹⁶⁷ Coşkun, Ali, agt., s.12

Oran Adı	Formül
1)Kâr ile Sermaye Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar	
Net Kar/Öz Kaynak Oranı	Net Kar (VSK) / Öz Kaynaklar
Vergi Öncesi Kar / Öz kaynak Toplamı Oranı	Vergiden Önceki Kar/ Öz Kaynaklar
Ekonomik Rantabilite Oranı	Vergiden Önceki Kar + Finansman Gideri / Kaynak (Pasif Toplamı)
Net Kar / Varlık Toplamı Oranı	Net Kar (Vergi Sonrası Kar) / Varlık (Aktif Toplamı)
Faaliyet Karı / Faaliyetin Gerçekten Kullanılan Varlık Oranı	Faaliyet Karı / Varlık (aktif) Top – Mali Duran Varlıklar
Birikmeli (Kümülatif) Karlılık Oranı	Dağıtılmamış Karlar Top (Yedekler) / Varlık (Aktif Toplamı)
2) Kar ile Satışlar Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar	
Faaliyet Karı/Net Satışlar Oranı	Faaliyet Karı / Net Satış Tutarı
Brüt Satış Karı/Net Satışlar Oranı	Brüt Satış Karı / Net Satışlar
Net Kar/Net Satışlar Oranı	Net Kar / Net Satışlar
Satılan Malın Maliyeti / Net Satışlar Oranı	Satışların Maliyeti / Net Satışlar
Faaliyet Giderleri / Net Satışlar Oranı	Faaliyet Giderleri / Net Satışlar
Faiz Gideri / Net Satışlar Oranı	Finansman Giderleri / Net Satışlar
3)Kar ile Finansal Yükümlülükler Arasındaki İlişkileri Gösteren Oranlar	
Faiz ve Vergi Öncesi Kar / Faiz Giderleri Oranı	Vergi Öncesi Kar + Finansman Giderleri / Finansman Giderleri
Net Kar + Faiz Giderleri / Faiz Giderleri Oranı	Net Kar + Finansman Giderleri / Finansman Giderleri

Tablo 7: Karlılık Oranları¹⁶⁸

Finans yöneticileri firmanın sadece karlılık durumu ile ilgilenmezler. Karlılık yanında firmanın likidite durumu, sermaye yapısı, aktif değerlerin kullanılmasında etkinlik de yöneticilerin değerlendirmesi gereken unsurlardır. Bu noktadan hareketle literatürde karlılık rasyoları dışında kullanılan diğer oranlar da şu şekilde sınıflandırılabilir:

1) Likidite Oranları: İşletmenin kısa süreli borçlarını ödeme gücünü ölçmede kullanılan oranlardır.

¹⁶⁸ TCMB Merkez Bankası Sektör Bilançoları Oran Formülleri <http://www.tcmb.gov.tr/sector/2010/index.htm> (30/12/2010 tarihli erişim)

Oran Adı	Formül
Cari Oran	$\frac{\text{Dönen Varlıklar}}{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$
Asit-Test Oranı (Likidite Oranı)	$\frac{\text{Dönen Değerler} - (\text{Stoklar} + \text{Gelecek Aylara Ait Giderler}) + \text{Diğer Dönen Varlıklar}}{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$
Nakit Oranı	$\frac{\text{Hazır Değerler} + \text{Menkul Kıymetler}}{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$
Stok Bağımlılık Oranı	$\frac{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar} - (\text{Hazır Değerler} + \text{Menkul Kıymetler})}{\text{Stoklar}}$
Kısa Vadeli Alacaklar/Dönen Varlıklar Oranı	$\frac{\text{Kısa Vadeli Ticari Alacaklar} + \text{Diğer Kısa Vadeli Alacaklar}}{\text{Dönen Değerler}}$
Kısa Vadeli Alacaklar / Varlık Toplamı	$\frac{\text{Kısa Vadeli Ticari Alacaklar} + \text{Diğer Kısa Vadeli Alacaklar}}{\text{Aktif Toplamı}}$

Tablo 8: Likidite Oranları¹⁶⁹

2 Finansal Yapı Oranları : Finansal yapı (mali bünye) analizinde firmanın dış kaynaklarla öz kaynakların bileşimine ilişkin finanslama politikaları değerlendirilir¹⁷⁰.

Oran Adı	Formül
Kaldıraç Oranı	$\frac{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar} + \text{Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar}}{\text{Aktif Toplamı}}$
Öz Kaynak./Varlık Top.Oranı	$\frac{\text{Özkaynak}}{\text{Aktif Toplamı}}$
Öz Kaynak./Yabancı Kay.Top.Oranı	$\frac{\text{Özkaynaklar}}{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar} + \text{Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar/Kaynak Toplamı Oranı	$\frac{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}}{\text{Pasif Toplamı}}$
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar/ Kaynak (Pasif) Toplamı Oranı	$\frac{\text{Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar}}{\text{Pasif Toplamı}}$
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar / Devamlı Sermaye Oranı	$\frac{\text{Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar}}{\text{Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar} + \text{Öz Kaynaklar}}$
Maddi Duran Varlık / Öz Kaynak Oranı	$\frac{\text{Maddi Duran Varlıklar}}{\text{Öz Kaynaklar}}$
Maddi Duran Varlıklar / Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar Oranı	$\frac{\text{Maddi Duran Varlıklar}}{\text{Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$
Duran Varlıklar / Yabancı Kaynaklar Toplamı Oranı	$\frac{\text{Duran Varlıklar}}{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar} + \text{Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$
Duran Varlıklar / Yabancı Kaynaklar Toplamı Oranı	$\frac{\text{Duran Varlıklar}}{\text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar} + \text{Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar}}$

¹⁶⁹ TCMB Merkez Bankası Sektör Bilançoları Oran Formülleri

¹⁷⁰ Berk, Niyazi, **Finansal Yönetim**, 6. Baskı, Türkmen Kitapevi İstanbul 2002, , s.37

Duran Varlıklar / Öz Kaynak Oranı	Duran Varlıklar / Öz Kaynaklar
Duran Varlıklar / Devamlı Sermaye Oranı	Duran Varlıklar / Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar + Öz Kaynaklar
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar / Yabancı Kaynaklar Toplamı Oranı	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar + Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
Banka Kredileri / Varlık Toplamı Oranı	Kısa Vadeli Banka Kredileri + Uzun Vadeli Kredi Anapara Taksit ve Faizleri + Uzun Vadeli Banka Kredileri / Aktif Toplamı
Kısa Vadeli Banka Kredileri / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar Oranı	Kısa Vadeli Banka Kredileri + Uzun Vadeli Kredi Anapara Taksit ve Faizleri + Uzun Vadeli Banka Kredileri / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
Banka Kredileri / Yabancı Kaynaklar Toplamı Oranı	Kısa Vadeli Banka Kredileri + Uzun Vadeli Kredi Anapara Taksit ve Faizleri + Uzun Vadeli Banka Kredileri / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar + Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
Dönen Varlıklar / Aktif Toplamı	Dönen Varlıklar / Aktif Toplamı
Maddi Duran Varlıklar / Aktif Toplamı	Maddi Duran Varlıklar / Aktif Toplamı

Tablo 9: Finansal Yapı Oranları¹⁷¹

3) Faaliyet Oranları: Faaliyet oranları, bilanço kalemleri ile gelir tablosu kalemleri - genellikle satışlar- arasındaki ilişkiye dayanır ve çeşitli varlıkların geri dönme çabukluğunu ortaya koyarlar. Likidite oranlarının tek başına incelenmesi işletmenin gerçek nakit yaratma gücü hakkında yeterli bilgi vermez. Faaliyet oranlarının incelenmesi ile her şeyden önce, müşterilerin kendilerine tanınan ödeme sürelerine uyup uymadıkları, yatırım kapasitesinden yeterince yararlanıp yararlanılmadığı ve stoklara yapılan yatırımın uygunluğu gibi durumlara açıklık getirilmektedir¹⁷².

Oran Adı	Formül
Stok Devir Hızı	$\text{Satışların Maliyeti (Cari Yıl) / (Önceki Yıl Stok + Cari Yıl Stok) / 2}$
Alacak Devir Hızı	$\text{Net Satışlar / Kısa Vadeli Ticari Alacaklar + Uzun Vadeli Ticari Alacaklar}$
Çalışma Sermayesi Devir Hızı	$\text{Net Satışlar / Dönen Varlıklar}$
Net Çalışma Sermayesi Devir Hızı	$\text{Net Satışlar / Dönen Varlıklar - Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}$
Maddi Duran Varlıklar Devir Hızı	$\text{Net Satışlar / Maddi Duran Varlıklar}$

¹⁷¹ TCMB Merkez Bankası Sektör Bilançoları Oran Formülleri

¹⁷² Berk, Niyazi, age., s.39

Duran Varlıklar Devir Hızı	Net Satışlar / Duran Varlıklar
Öz Kaynak Devir Hızı	Net Satışlar / Öz Kaynaklar
Aktif Devir Hızı	Net Satışlar / Aktif Toplamı

Tablo 10: Faaliyet Oranları¹⁷³

2.4.2. Artık Kar

Artık kar, dönem sonunda elde edilen vergiden önceki kar ile sermaye maliyetine göre elde edilmesi istenen asgari karın arasındaki farktır. Artık kar, kısaca aşağıdaki formülle ifade edilebilir¹⁷⁴

Artık kar = Elde edilen vergiden önceki kar- (Beklenen asgari kar oranı x Yatırımlar)

Artık karın hesaplamasında kullanılan beklenen asgari kar oranının ne kadar olacağıın belirlenmesi yöneticiler için bir sorun oluşturmaktadır. Beklenen asgari kar oranının her bölüm için ayrı ayrı belirlenmesi gerekip gerekmediği ve bu oranın hangi koşullarda değiştirileceği önemli sorunlardan biridir. Ancak genel olarak uygulamada eşitlikte istenen karın belirleyici unsurunun, işletmenin katlandığı sermaye maliyeti olduğu kabul görmektedir. İşletme yatırdığı sermaye karşılığında en az katlandığı maliyet kadar getiri elde etmelidir. Bu açıdan bakıldığında artık kar şu şekilde ifade edilebilir¹⁷⁵:

Artık Kar = Elde Edilen Kar - (Yatırılan Sermaye x Sermaye Maliyeti)

Artık karın yöneticiler tarafından performans ölçütü olarak tercih edilmesinin nedeni, karın bir oran olarak değil de, mutlak bir para değeri olarak en yüksek değere ulaştırılmasının istenmesidir. Özellikle işletmenin alt birimlerinin performansının ölçülmesi için kullanılan artık değer ile; herhangi bir birimin belirlenen asgari kar miktarına ulaşması, onun yüksek performans gösterdiğinin göstergesi olarak kabul edilir ve o birime daha fazla yatırım yapılarak genişlemesine karar verilebilir¹⁷⁶.

Artık karın geliştirilmesinin önemli bir nedeni, varlıkların getirisi oranı gibi oranların hesaplamalarında bazı sorunlarla karşılaşılmasıdır. Oran hesaplamalarında örneğin,

¹⁷³ TCMB Merkez Bankası Sektör Bilançoları Oran Formülleri

¹⁷⁴ Coşkun, Ali, agt., s.17-18

¹⁷⁵ Cenger, Hatice, “**Genel İşletme Performansı ve Finansal Performans İlişkisi-Çimento Sektöründe Bir Uygulama**”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2006. S. 49

¹⁷⁶ Coşkun, Ali, agt., s.18

yöneticilerin kısa vadedeki kendi başarıları için uzun vadede karlı olacak projeleri kabul etmemeleri veya kullanılan varlık miktarı farklıolan iki ayrı bölümün performanslarının karşılaştırılmasındaki zorluklar gibi sorunlar yaşanmaktadır¹⁷⁷.

Yukarıdaki sorunlara çözüm olmasına rağmen, artık karın ölçülmesinde ve performans ölçüsü olarak kullanılmasında da bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Dönem karı, cari parasal değerlerle ölçülürken, varlıkların ve amortisman giderlerinin tarihi parasal değerlerle değerlendirilmesi, enflasyonun olduğu ortamlarda artık karın hesaplanmasında yanıltıcı sorunlara neden olmaktadır. Ayrıca, eşit paylarla amortisman yöntemi kullanan bir işletmede, varlıkların defter değerleri ilk yıllarda yüksek olduğundan düşük değerlerde olan artık gelir, son yıllarda varlıkların defter değerinin düşmesi ile yatırımın getirisi ile ilgili olmayan çok yüksek rakamlara ulaşmaktadır. Bu durum performans ölçümünde artık kar yöntemini kullanan yöneticilerin yeni yatırımlardan kaçınmasına ve amortisman süreleri dolmak üzere olan varlıklarla çalışma eğiliminde olmalarına neden olmaktadır. Böyle bir durumla karşılaşmamak için artık kar hesaplamalarında defter değeri yerine yatırımın orijinal değeri kullanılır¹⁷⁸.

2.4.3. Ekonomik Katma Değer (EVA)

1990 yılında EVA (Economic Value Added) olarak bilinen karlılık ile ilişkili yeni bir hesaplama tekniği formüle edilmiştir. EVA finansal boyutuyla ele alındığında yeni bir kavram olmasına karşın, orjin olarak yeni bir kavram değildir. EVA'ya benzer bir kavram olan "artık kar"(residual income) bir başka ifadeyle "ekonomik kar" kavramı, 100 yıldan daha uzun bir süre önce ilk kez Alfred Marshall tarafından tanımlanmıştır¹⁷⁹

EVA, bir şirketin piyasa getirisinin üzerindeki sermaye getirisinin ölçüsüdür. Başka bir deyişle net sermaye maliyetinin karlılığını ölçer. Bilindiği üzere bir kişi ancak yatırdığı paranın maliyetinin üzerinde bir getiri sağlayacak yatırım yapmışsa zenginleşmiş sayılır¹⁸⁰. Pozitif EVA, hissedarlar için değer yaratıldığına işaret ederken, negatif EVA ise değer

¹⁷⁷ Coşkun, Ali, agt., s.17-18

¹⁷⁸ Coşkun, Ali, agt., s.17-18

¹⁷⁹ Öztürk, Başaran, "Finansal Performansın Ölçülmesinde Alternatif Bir Yöntem" İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi", Cilt 18 Eylül 2004, Sayı 3-4 , s.352

¹⁸⁰ Sharma, Anil K, "Economic Value Added (EVA)-Literature Review and Relevant Issues", International Journal of Economics and Finance, Vol.2 No.2 May 2010, s.200

azalışını gösterir¹⁸¹. EVA, geleneksel muhasebe karı ölçümleri ile iki farklılığın dışında aynıdır. Bu farklılıklar, EVA'nın tüm sermaye maliyetini göz önüne alması ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile sınırlı olmamasıdır. Gelir tablosundaki net gelir rakamı genel faiz maliyetlerini içerir, buna karşılık sermaye maliyetini göz ardı eder. Özsermaye maliyetinin tahmini, yüksek derecede öznellik içermesine rağmen EVA, bu maliyet hesaplanmadan şirketin performansının şirket ortakları için yarattığı değer gerçeği olarak hesaplanmasını savunur. Bu noktadan hareketle bir işletmenin ekonomik katma değer veya ekonomik karı vergi sonrası net faaliyet karı ile o karı elde etmek için kullanılan sermaye maliyeti arasındaki farktır. Ekonomik Katma Değer hesaplaması şu şekilde formüle edilebilir¹⁸²:

Ekonomik Katma Değer = Vergi Sonrası Net Faaliyet Karı (NOPAT) – (Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti x (Toplam Kaynaklar – Faizli Olmayan Borçlar))

EVA yaklaşımının başarıyla uygulanabilmesi için işletme yönetiminin ve yönetim sistemlerinin katma değere odaklanmaları gerekmektedir. Bu amaçla aşağıda sıralanan unsurlar dikkate alınmalıdır¹⁸³:

- Hesaplama süreçlerinin planlama ve raporlama süreçlerine entegrasyonu
- Değer oluşumuna etki eden faktörlerin tanımlanması
- İşletme teşvik sistemine bağlantı
- Değer raporlaması

Genel olarak EVA'nın uygulanma aşamaları ise aşağıdaki gibidir¹⁸⁴

1. Aşama: Üst yönetim düzeylerinde EVA'nın kabulü
2. Aşama: EVA programı hakkında başlıca stratejik kararların alınması
3. Aşama; Bir uygulama planının hazırlanması
4. Aşama: Bir eğitim programının hazırlanması

¹⁸¹ Bayraktaroğlu, Ali - Ünlü, Ulaş, “Performans Değerlemede EVA ve MVA Ölçütleri: Bu Ölçütler Açısından İMKB ve NYSE'nin Karşılaştırmalı Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.2009 C.14, s.292

¹⁸² Parlakkaya, Raif, “Maliyet ve Performans Yönetim Aracı olarak Tümlümlük Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Ekonomik Katma Değer Sistemi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt V, Sayı 2, 2003, s.75-76

¹⁸³ Çakıcı, Cemal, **Ekonomik Katma Değer (EVA) Yaklaşımı**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2008, s.46-47

¹⁸⁴ Çakıcı, Cemal, age, s.47

Ekonomik Katma Değer performans ölçümünün işletme ve işletme ile ilgili tüm taraflara sağlayacağı yararlar aşağıda sıralanmıştır:¹⁸⁵

- İşletme yöneticilerini, hissedarlara sermaye maliyetinin üzerinde bir kazanç elde edebilecek şekilde değer yaratmaya yönlendirir.
- İşletmeye bağlı yatırım merkezlerinin işletmenin değerini arttıracak hareket tarzında bulunmalarını teşvik eder.
- İşletme yöneticilerini, sermaye maliyetinden daha az getirisi olan varlıkları elemeye, buna karşılık daha fazla getirisi olan varlıklara yatırım yapmaya yönlendirir.

2.5. Finansal Olmayan Performans Ölçüm Yöntemleri

İşletmelerin bir bölümü salt finansal ölçütleri kullanmanın eksikliklerini gidermek üzere, geleceğe dönük finansal olmayan ölçütler üzerinde durmuşlardır. Finansal olmayan performans ölçütleri işletmelerin performanslarının müşteri ilişkileri, kalite, insan gücü, bilgi sistemleri, toplumsal ilişkiler gibi çok sayıda faktör tarafından etkilenmesi sonucu, bu faktörlerin göz önüne alınarak yapılan değerlendirmelerdir.¹⁸⁶

Finansal olmayan ölçütlerin kullanımının genel olarak üç ana nedeni bulunmaktadır. Bunlar¹⁸⁷;

- Geleneksel finansal ölçütlerin kullanımının sınırlı olması,
- Rekabet baskısının artması,
- İşletmelerde, finansal olmayan ölçütlerin kullanımını gerektiren toplam kalite yönetimi gibi sistemlerin kullanılmaya başlanmasıdır.

Finansal olmayan performans ölçüm yöntemlerine *kalite kontrolü ölçütleri, malzeme ve stok kontrol ölçütleri, makine performans, dağıtım performans ölçütleri* örnek olarak verilebilir.

¹⁸⁵ Gökçen, Gürbüz, “**Ekonomik Katma Değer (EVA)**”, Muhasebe Finansman Dergisi, Sayı 24, Ekim 2004, s.107

¹⁸⁶ Çanakçıoğlu, Mustafa, Demirbaş, Mahmut, agm, s.220

¹⁸⁷ Akgül, Başak Ataman, “**İşletmelerde Yeni Performans Ölçümleme Sistemleri**”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:24 Ekim 2004, s.75

2.6. Yönetim Muhasebesinde Performans Ölçüm Yöntemleri

2.6.1. Bütçeleme

Önceden ortaya konan bir amaca ulaşabilmek için, işletmenin geleceğe ait bir dönemde izleyeceği politikayı ve yapacağı işleri parasal ve sayısal terimlerle açıklayan bir rapor veya raporlar dizisine bütçe denir.

Bütçe oluşturmak için kullanılan en yaygın yöntem, tarihi maliyetlere enflasyon artışlarını ve gelir tahminlerini ekleyerek bir bilanço çıkarmaktır. Ne var ki bu kaba taslak metod birbirleriyle sıkı bir şekilde ilişkili çok sayıda faktörü göz ardı etmektedir. Dikkatlice hazırlanmış bir bütçesi yoksa yanlış bütçe varsayımlarıyla işletme kendini çok ciddi bir finansal kriz içinde bulabilir¹⁸⁸.

Bu tür sorunların önüne geçmek için muhasebeci uygun formatta bir bütçe hazırlamalıdır. Uygun formatta bütçe hazırlamanın en iyi yolunu bulmak, bütçeleme sürecinde verimlilik ve bütçe içinde darboğaz yaratan unsurların ortadan kaldırılmasını sağlar ve bu unsurlarda firmanın kontrol sisteminin geliştirilmesi için kullanılır¹⁸⁹. Gelir, üretim miktarı, satılan malın maliyeti, hammadde ve malzeme alımı ve tüketimi, dolaysız işçilik maliyetleri pazarlama maliyetleri, yönetim maliyetleri için hazırlanan bütçeler ile bunların tamamını kapsayan tahmini gelir tablosu, işletme faaliyetleriyle ilgili bütçelere örnektir. Sermaye harcamaları bütçesi, nakit bütçesi, tahmini bilanço ve tahmini nakit akışı ise finansal bütçelere örnektir¹⁹⁰.

Gelir bütçesi şirketin gelecek raporlama döneminde ulaşacağına inandığı gelir unsurlarının içerir. Tahminler kısmi olarak mevcut ürünlerin satış seviyelerinin ne olacağını tahmin eden satış elemanlarının verdikleri bilgilere göre yapılır. Henüz satışa sunulmamış yeni ürünler ve mevcut ürünler için yapılan tahminler satış ve pazarlama elemanlarının tecrübelerine dayanılarak yapılır. Gelir bütçesi hazırlanırken bir çok noktanın önceden göz önünde bulundurulması gerekir. Örneğin genel pazar payı hedefi bütçelemede bir çok faktöre

¹⁸⁸ Bragg, Steven M., **Management Accounting Best Practices A Guide for The Professional Accountant**, John Wiley & Sons Inc, New Jersey 2007.,s.1

¹⁸⁹ Bragg, Steven M., age., s.1

¹⁹⁰ Horngren, Charles T.- Srikant M. Datar - Rajan, Madhav, **Cost Accounting: A Managerial Emphasis**, Fourteenth Edition., Prentice Hall International, New Jersey, 2011, s.184

de yön verecektir. Çünkü daha büyük bir pazar payı hedefi daha düşük birim maliyet veya daha yüksek kredi maliyeti demektir¹⁹¹.

Bir bütçede yapılacak en büyük hata satışla ilgili herhangi bir girdi olmadan üst yönetim düzeyinde bir gelir bütçesini empoze etmektir. Zira bu durum ulaşılmaması pek mümkün olmayan bir satış seviyesinde büyük bir bütçeye sebep olabilir. Tüm departmanlardan gelen her bir bütçe firmanın hazırlanacak olan bütçesini oluşturacaktır ve bir finansal tablolar seti olarak tanımlanır. Bu set asgari olarak gelir tablolarını ve nakit akım tablolarını içermelidir. Çünkü bu tablolar bütçeleme döneminde mali durumun en önemli kanıtlarıdır. Bilanço nispeten daha az önemlidir çünkü nakit ile ilişkili faktörler nakit akım tablosunda zaten mevcuttur¹⁹².

Bütçeleri kullanarak yapılan performans ölçümü, dönemin öncesinde belirlenen hedefler ile gerçekleşen rakamlar karşılaştırılarak yapılır. Hedeflerle yönetim ilkesi, bütçe kontrolü sistemini kullanan bir çok işletme tarafından izlenmektedir. Dönemin sonunda yönetim muhasebesi ekibi, yöneticilerin hedeflerine ne kadar ulaştıklarını gösteren bir “performans raporu” hazırlar. Performans raporunda, bütçedeki değerler, gerçekleşen değerler ve hedefler ile gerçek değerler arasındaki farklar yer almaktadır. Bütçe değeri ile gerçek değer arasında, karı artıran bir etkiye sahip bir fark varsa, bu “olumlu fark” olarak adlandırılır. Karı azaltan bir etkiye sahip olan farka ise, “olumsuz fark” denilmektedir¹⁹³.

2.6.2. Standart Maliyetleme ve Sapma Analizi

İşletmelerin en belirgin ve çoğu kez başta gelen amacı, sağlanan karların artırılması olarak karşımıza çıkar. Karın artırılması ya sağlanan gelirin artırılması ya da maliyetlerin düşürülmesi ile olanaklıdır. Ancak, satış gelirlerinin daha çok pazar koşullarına bağlı olarak belirlenmesi, karları artırmanın en güvenilir yolunun maliyetlerde tasarruf sağlamak olması sonucunu doğurmaktadır. Maliyetlerde tasarruf sağlayabilmek için de, her şeyden önce, onları kontrol altında bulundurmaktır; yani maliyet unsuru olan işlemlerdeki verimsizlik ve israfları ortadan kaldırmak gerektiği açıktır. Ancak verimsizlik ve israfların varlığı ve kaynağı bilinmiyorsa, bu konuda herhangi bir önlem alınmasından söz edilemez. Bu nedenle,

¹⁹¹ Bragg, Steven M., age., s.1

¹⁹² Bragg, Steven M., age., s.1-9

¹⁹³ Duncan Williamson, **Cost & Management Accounting**, Prentice Hall, London, 1996, s.476-477

yöneticilerin verimsizlik ve israftan haberdar olmalarını sağlayacak bazı göstergelere ihtiyaç vardır. İşte, yönetim muhasebesinin bu gereği karşılamak amacıyla geliştirdiği araçlar arasında en etkilisi, standart maliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁹⁴.

Standart maliyet sistemi, mamul maliyetlerinin önceden ve bilimsel hesaplara dayanılarak “olması gereken düzeyde” planlanması ve maliyet hesaplarında fiili rakamlar yerine bunların kullanılmasıdır¹⁹⁵.

Öncelikli hedefi maliyet kontrolü olmakla birlikte, bütçeleme ve mamul fiyatlandırma gibi diğer yönetsel çalışmalara da hatırı sayılır katkılar sağlayan standart maliyetler¹⁹⁶ hem geçmiş hem de denetlenmiş deneyleri kullanan ve bilimsel incelemelere dayanan önceden saptanmış maliyetlerdir. Bununla birlikte faaliyet öncesi saptanan tüm maliyet rakamlarını standart maliyet olarak ifade etmek mümkün değildir. Çünkü standart maliyetler geçmiş faaliyet dönemlerinin getirdiği deneyimleri ve bilimsel araştırmaları kapsayan çalışmalar sonucu belirlenmektedir. Bir başka ifade ile öngörülen maliyetler standart maliyetlerden farklıdır. Maliyetler önceden saptanan direkt madde (hammadde), direkt işçilik ve genel üretim maliyeti standartlarına göre hesaplanmaktadır. Böylece standart maliyet yöntemi aracılığı ile gerçek rakamlar ile standart rakamlar karşılaştırılarak etkin bir kontrol ve maliyet yöntemi sağlanmaya çalışılır¹⁹⁷.

Standart maliyetler, dönem sonunda ortaya çıkacak fiili maliyetlerin normal sayılıp sayılmayacağı konusunda bir yargıya ulaşmak amacıyla kullanılabilir temel ölçü niteliğini taşırlar. Örneğin, belirli bir ay içerisinde gerçekleşen (fiili) maliyet 400.000 TL ise ve elde başka bilgi yoksa, bu tutarın normal mi, normalin altında mı, yoksa aşırı mı olduğunu söyleyebilmek olanaksızdır. Buna karşılık, söz konusu aylık maliyetin 300.000 TL. olması gerektiği önceden biliniyorsa, gerçekleşen maliyetin aşırı olduğu hemen ortaya çıkacaktır. İşte, standart maliyetin ana işlevi budur¹⁹⁸.

¹⁹⁴ Büyükmirza, Kamil, age., s.605

¹⁹⁵ Bursal, Nasuhi - Ercan, Yücel, age., s.331

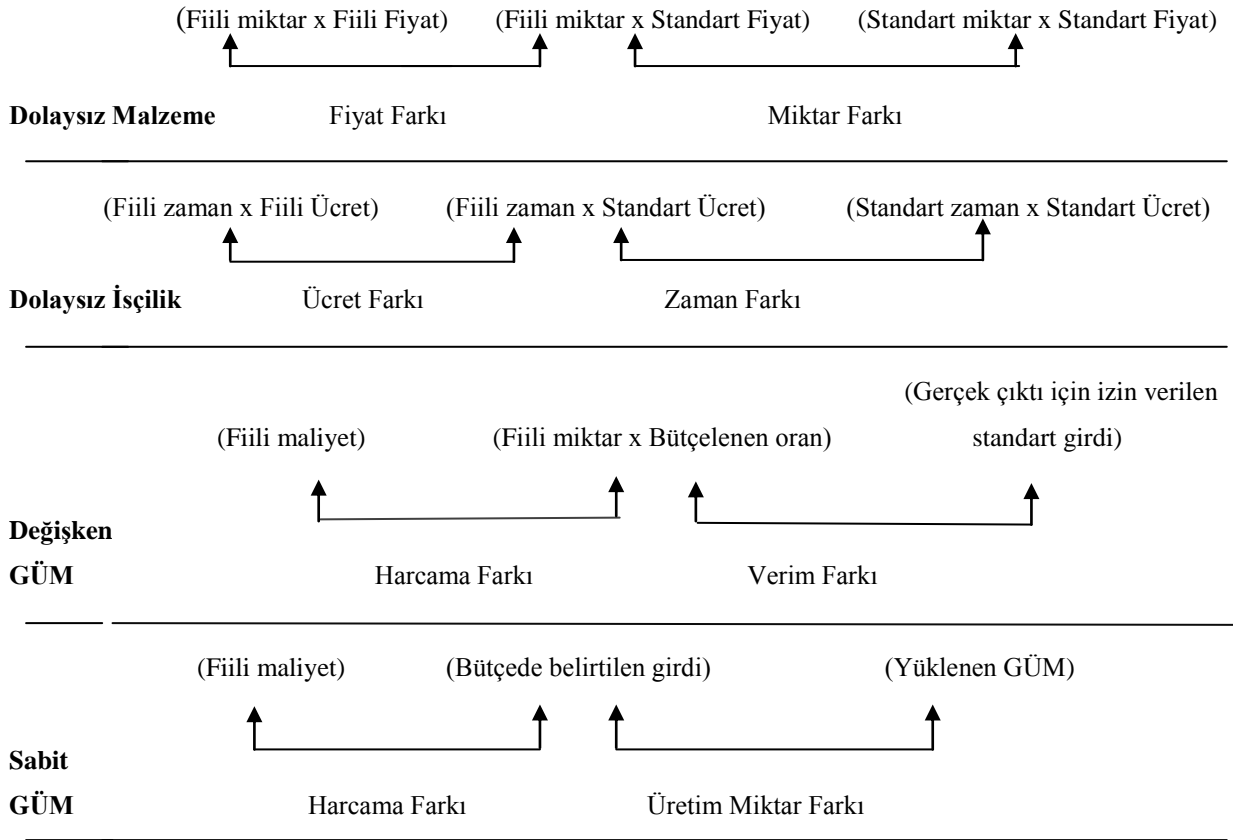
¹⁹⁶ Büyükmirza, Kamil, age., s.605

¹⁹⁷ Altuğ, Osman, age., s.351

¹⁹⁸ Büyükmirza, Kamil, age., s.607

Fiili maliyet ile standart maliyet arasındaki farka “sapma” adı verilir. Fiili maliyet standart maliyetten fazla ise sapma “olumsuz”, fiili maliyet standart maliyetin altında ise, sapma “olumlu” olarak nitelendirilir¹⁹⁹.

Bir birim ürünün standart üretim maliyetinin ayrıntılı olarak gösterildiği standart maliyet kartları, dolaysız malzeme, dolaysız işçilik ve genel üretim maliyetlerini oluşturan her kalem için standart değerler kullanılarak hazırlanır. Standart maliyet kartları kullanılarak malzeme farkları, işçilik farkları ve genel üretim maliyet farkları hesaplanır.

Şekil 5: Dolaysız Malzeme, Dolaysız İşçilik İle Değişken ve Sabit Genel Üretim Maliyetleri İçin Farkların Hesaplanması²⁰⁰

Bu önemli yararlarına karşılık, sistemin sakıncaları ve güçlükleri olarak da şunlara değinilebilir²⁰¹:

¹⁹⁹ Büyükmirza, Kamil, age., s.607

²⁰⁰ Coşkun, Ali, agt., s.45

²⁰¹ Bursal, Nasuhi - Ercan, Yücel, age., s.332

- Standartların iyi belirlenmemiş olması veya eskimesi tahlillerde yanıltıcı sonuçlara yol açabilir.
- Maliyet hesaplarında standartlara fazla önem verilmesi, fiili maliyetlerin izlenmesinde ihmallere yol açabilir.
- Sistem, kontrol bakımından pahalı hesap ve kayıt işlemleri gerektirebilir.
- Standartlar, personel üzerinde bir nevi baskı yaratıp, işletme içi beşeri ilişkileri gerginleştirebilir.
- Her işletmenin yapısı böyle bir sistemin uygulanmasına elverişli olmayabilir.

2.6.3. Faaliyet Tabanlı Yönetim

Faaliyet tabanlı yönetim performansın arttırılmasının sağlanması amacıyla uygulanan etkin süreç yönetimidir²⁰². Faaliyet tabanlı maliyetleme ise en kısa tanımıyla; faaliyetler aracılığı ile maliyetleri çıktılara yüklemektir. Böylece her bir ürün veya hizmet için daha doğru bir maliyetleme sistemi kurmayı amaçlar. Böylece yöneticilere fiyatlama ve en uygun ürün bileşeni hakkında karar hususlarında yardımcı olur²⁰³

Faaliyet tabanlı maliyetleme yaklaşımı, işletme kaynaklarının, işletme faaliyetleri tarafından kullanılması ve tüketilmesi ile genel üretim maliyetlerinin oluştuğu ve söz konusu işletme faaliyetlerinin de maliyet taşıyıcıları (yarı mamul, mamul, hizmet vb.) tarafından tüketildiği esasına dayanır. Buna göre, bir mamul diğer mamullere nazaran genel üretim maliyetlerini oluşturan faaliyetlerden daha fazla tüketiyorsa, genel üretim maliyetlerinden de o nispete daha fazla bir pay almalıdır²⁰⁴.

Faaliyet tabanlı maliyetleme, geleneksel hacim tabanlı maliyetlemenin, üretilen mamuller arasında karşılıklı genel üretim maliyeti transferi nedeniyle oluşan çarpık maliyetlemeyi (yüksek hacimli ve/veya daha az karmaşık mamullerin fazla; düşük hacimli ve/veya karmaşık mamullerin daha az maliyetlendirilmesi) ortadan kaldırmak için geliştirilmiştir. Bu amaçla, faaliyet tabanlı maliyetleme, genel üretim maliyetlerinin

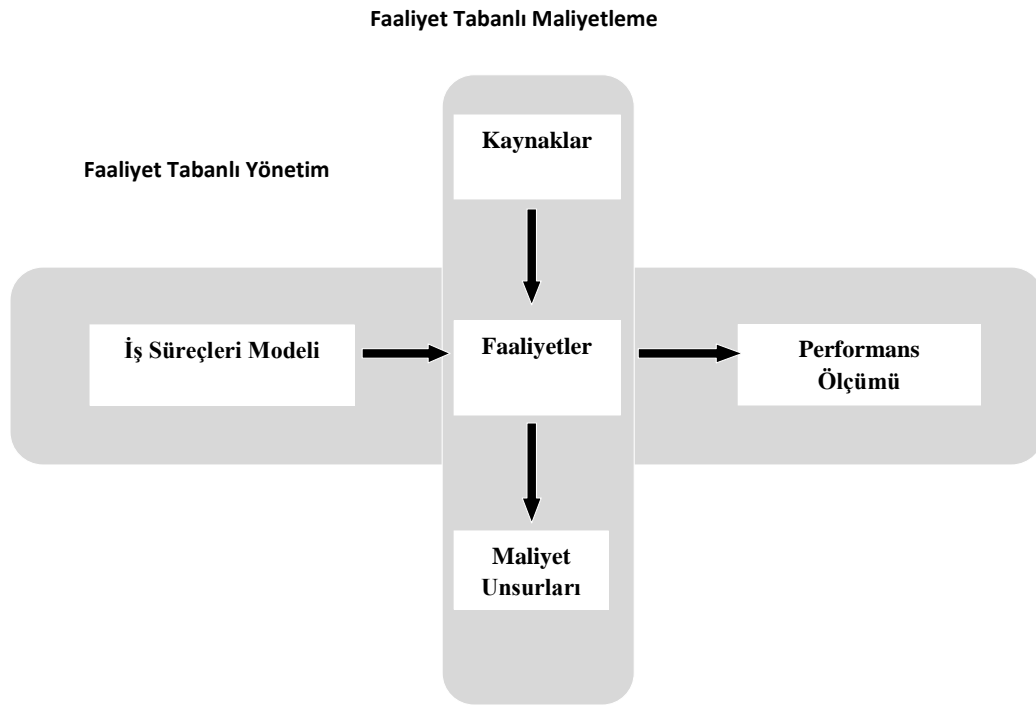
²⁰² Bahnub, Brent, **Activity-Based Management for Financial Institutions**, John Wiley & Sons, Canada 2009, s.7

²⁰³ Atrill, Peter - Eddie McLaney, **Management Accounting for Decision Maker**, Pearson Education Limited, England, 2009, s.138

²⁰⁴ Erden, Selman Aziz, “ **Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Ve Bağımsız Denetim Firmaları Örneği**” Mali Çözüm, Sayı:64, Temmuz-Ağustos-Eylül, s.1

davranışları hakkında daha iyi bir anlayışa sahip olunabilmesi için, genel üretim maliyetlerine neyin sebep olduğu ve bu maliyetlerle mamuller arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı üzerinde önemle durmaktadır²⁰⁵.

Performans ölçümü yapılırken, faaliyetlerin kontrolünde ve stratejik karar vermede gelişmiş bir mamul maliyet bilgi sistemine gerek duyulmaktadır. Bu noktadan hareketle faaliyet tabanlı maliyetleme kaynakları maliyetleri faaliyet bazlı dağıtmaya odaklanırken, faaliyet temelli yönetim de iş süreçlerini faaliyetlere göre ayırır ve buna göre de performans değerlemesi yapar. Faaliyet tabanlı maliyetleme ile faaliyet tabanlı yönetim arasındaki ilişki aşağıdaki şema yardımı ile açıklanmaya çalışılmıştır²⁰⁶.

Şekil 6: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Yönetim Arasındaki İlişki²⁰⁷

Faaliyet tabanlı yönetim, işletme performansının daha doğru ölçülmesini sağlamakta ve bu sayede işletme performansı artmaktadır. Yapılan araştırmalar, faaliyet tabanlı maliyetleme yönteminin kullanılmasının işletme performansını artırıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Faaliyet tabanlı maliyetleme ile üretim performansının ilişkisini belirlemek için yapılan ve ABD'deki 2.789 sanayi işletmesinin cevaplandığı bir

²⁰⁵ Erden, Selman Aziz, agm., s.2

²⁰⁶ Bahnub, Brent,s.7

²⁰⁷ Bahnub, Brent, age., s.7

araştırmaya göre, faaliyet tabanlı maliyetlemenin kullanılması, kalite düzeyini artırmakta, döngü süresini düşürmekte ve dolaylı olarak üretim maliyetlerinin düşmesini sağlayarak performansı artırıcı bir etki yapmaktadır. ABD'deki İç Denetçiler Enstitüsü (Institute of Internal Auditors- IIA) üyesi 204 iç denetim uzmanının cevaplandığı bir araştırmada, faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemi kullanımının işletmelerin finansal performansını artırıcı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir²⁰⁸.

2.6.4. Performans Karnesi (Balanced Scorecard)

Kullanımı en yaygın stratejik yönetim araçlarından bir tanesi olan balanced scorecard Robert Kaplan ve David Norton tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda, geleneksel yönetim ve performans değerlendirme yaklaşımlarının zayıf yönlerinin elimine edilmesi amaçlanmakta; içsel ve dışsal performans değerlendirme ölçütleri arasında bir denge (balance) kurabilmek için işletmenin gerçekte neleri ölçmesinin gerektiği belirlenmeye çalışılmaktadır²⁰⁹.

Balanced Scorecard (BSC) isminde yer alan “dengeli” kelimesi uzun ve kısa dönemli amaçların, finansal ve finansal olmayan ölçümlerin, iç ve dış ölçümlerin dengelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. BSC sisteminde bir şirketin kurumsal performansının ölçümünde “dengede” bulunması gereken dört perspektif ele alınmaktadır: **Finansal durum, müşteriler, içsel işletme süreçleri ve gelişme**. Bu noktadan hareketle BSC için bir tanım vermek gerekirse; BSC: *İşletmelerin sahip oldukları geçmiş verilere dayanan fiziksel (finansal) değerlerin yanında; geleceğe yönelik olarak müşteri memnuniyeti çerçevesinde müşteri odaklılığı; müşteri ve hissedarların beklentileri çerçevesinde şirket içi faaliyetlerin geliştirilmesi ve mükemmelleştirilmesi, değişime ayak uydurabilmek amacıyla insan, içsel işletme süreçleri çerçevesinde öğrenme ve gelişme gibi fiziksel olmayan değerleri esas alan; belirli göstergelerle bu boyutları ölçen; boyutlar arasındaki dengenin ve entegrasyonun sağlanması için stratejik geri bildirim sağlayan; veriden stratejiye ulaşmayı ve stratejiyi uygulanır kılmayı amaçlayan dinamik bir performans ölçüm sistemi ya da yönetim tekniğidir.*²¹⁰

²⁰⁸ Coşkun, Ali, agt., s.49

²⁰⁹ Bengü, Haluk - Demirgüneş Kartal, “**Ekonomik Katma Değer ve Balanced Scorecard Yaklaşımlarının Entegrasyonu**”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl:6, Sayı:20, Ekim 2006, s. 61

²¹⁰ Ölçer, Ferit, “**Dengeli Stratejik Performans Ölçüm ve Yönetim Sistemi'nin (Balanced Scorecard) Tasarımı ve Uygulanması**” Amme İdaresi Dergisi, Cilt 38 Sayı 2 Haziran 2005, s.92-93

Kaplan ve Norton BSC dört boyutu arasındaki nedensel ilişkiyi aşağıdaki süreç dahilinde açıklamaktadır:

Öğrenme ve Büyüme Ölçütleri \implies İçsel Süreç Ölçütleri \implies Müşteri Ölçütleri \implies Finansal Ölçütler

Bu sürece göre; her bir ölçüt grubu kendi önündeki ölçüt grubunu bir sebep-sonuç ilişkisinde etkilemektedir. Örneğin; öğrenme ve büyüme ölçütleri, içsel süreç ölçütlerinin değerini yaratan hususlar olurken, bu iki sürecin ölçütleri de benzer şekilde müşteri ölçütlerinin değerini yaratan unsurlar olmaktadır. Sonuç itibarıyla, BSC'ye göre, işletmenin stratejisi sebep-sonuç ilişkilerine dayalı bir varsayımlar kümesine dönüşmektedir.

Bu etkileşim sürecinde sondan başa doğru gidecek olursak; **finansal ölçütler**; firmanın uzun dönemli finansal amaçlarını kapsamakta ve firma ortaklarının beklentileri olan karlılık ve büyümeyi sağlamak üzere çalışmaktadır. Kar amacı güden işletmelerin bu hedeflerine ulaşabilmeleri için gerçekleştirmeleri gereken amaçlar, gelir artışı, maliyetlerin düşürülmesi, verimlilik artışı ve varlıkların değerlendirilmesidir. Gelir artışını ölçmede en çok kullanılan ölçü, satışlardaki artış oranı ve hedef bölge, pazar ve müşterilerden elde edilen pazar payı artış oranlarıdır. Maliyetlerin düşürülmesi, verimliliğin artırılmasına ilişkin hedefler ise işletmeden işletmeye farklılık gösterebilirler. Büyüme aşamasındaki işletmeler, maliyetleri düşürmek yerine, gelirlerin verimliliğinin artırılmasına önem verirken, varlığını sürdürme aşamasındaki işletmeler ise birim maliyetlerin düşürülmesi hususuna önem verecektir²¹¹.

Sürecin ikinci boyutu **müşteri ölçütleri** ise; bir şirketin ürün ve hizmetleri aracılığı ile müşterilerinin ihtiyaçlarını nasıl karşıladığına ilişkin bir gösterge olup bu boyutu ölçme kriterleri arasında; pazar payı, müşteri sayısı, müşteri kaybı, müşteriye telefonla veya elektronik yolla ulaşılabilirlik, müşteri ile temasa geçildikten sonra satışın gerçekleşmesine kadar geçen ortalama süre verilebilir²¹².

²¹¹ Kaplan, Robert S - Norton, David P, **Balanced Scorecard: Şirket Stratejisini Eyleme Dönüştürmek** (Çeviren: Serra Egelı), Sistem Yayıncılık, İstanbul 2003, s.67

²¹² Gürol, Yonca Deniz, “**Toplam (Dengeli) Başarı Göstergesi (Balanced Scorecard) Yönteminin Stratejik Bilginin Sağlanması Sürecindeki Yeri**” 3. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirimi Metni 24 Kasım 2004 [http://www.docstoc.com/docs/14742429/TOPLAM-\(DENGEL% C4% B0\)-BA% C5% 9EARI-G% C3% 96STERGES% C4% B0-\(BALANCED-SCORECARD\)-Y% C3% 96NTEM% C4% B0N% C4% B0N](http://www.docstoc.com/docs/14742429/TOPLAM-(DENGEL% C4% B0)-BA% C5% 9EARI-G% C3% 96STERGES% C4% B0-(BALANCED-SCORECARD)-Y% C3% 96NTEM% C4% B0N% C4% B0N) (06/01/2011 tarihli erişim), s.318

Diğer 3. boyut **içsel süreç ölçütleri** işletmenin mükemmel olarak yapması gerekli kritik iç süreçlerin tanınmasını sağlamaktır. İşletme içi değer yaratma zinciri üç temel süreci içermektedir. Bunlar, yenilikler, faaliyetler ve satış sonrası hizmetlerdir.²¹³ İçsel süreç ölçümleri müşteri memnuniyetine ve organizasyonun finansal amaçlarına odaklanmalıdır²¹⁴.

Son süreç **öğrenme ve büyüme ölçütleri** boyutunda yer alan amaçlar diğer boyutlarda belirlenen yüksek hedeflerin gerçekleştirilmesi için gereken altyapıyı sağlar. Bu süreçte 3 önemli kaynak vardır: insan kaynakları, sistem ve organizasyonel prosedürler. BSC’da belirlenen finansal, müşteri ve içsel iş süreçleri amaçlarına ulaşmada, mevcut insan kaynakları kapasitesi, sistem ve prosedürler yeterli olmayabilir ve amaçlar ile gerçekleşen sonuçlar arasında boşluklar oluşabilir. Bu anlamda belirlenen amaçlara ulaşmak ve bu boşlukları kapatmak için işletme çalışanların yeteneklerini geliştirmek, haberleşme teknoloji ve sistemlerinin kalitesini artırmak ve organizasyonel prosedür ve rutinleri düzenlemek için yatırımlar yapmak zorundadırlar²¹⁵.

2.7. Performans Ölçümünün Stratejik Maliyet Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi ve Yönetim Açısından Bölümlere Göre Raporlama

2.7.1. İşletme Faaliyetlerinde Bölümlere Göre Raporlamanın Kullanımı

Bilindiği gibi bir çok işletme büyüme ve faaliyet risklerini azaltmak amacına ulaşmak için birden çok alanda faaliyet gösterirler. Farklı iş alanlarında faaliyet gösteren işletmelerin mali yapılarını analiz etmek oldukça zordur. Örneğin bir işletme hem bilgisayar, hem tekstil, hem de sağlık alanında faaliyet gösterebilir. Farklı faaliyet kollarında bulunan bu tip işletmelerin faaliyet sonuçları tek bir mali tabloda toplanır ve bu durumda bölümlerin gelecekteki başarısı için tahmin yapmak oldukça güçtür. Farklı bölümlerin faaliyet sonuçları ekonomideki önümüzdeki 3-5 yıllık gidişata göre, birbirinden farklılık gösterebilir. Bir mali analist ve diğer bilgi kullanıcıları için, bu tür bir işletmenin hem yatırımda ve hem bölümlerde başarılı olduğunu söylemek yanlış olur. Bu nedenle, günümüzde işletmeler mali bilgilerin

²¹³ Çakıcı, Cemal, “**Muhasebede Yeni Bir Yaklaşım; Balanced Scorecard**”, Vergi Dünyası, Sayı 261, Mayıs 2003, s.156

²¹⁴ Kaplan, Robert S. - David P.Norton: “**Linking the Balanced Scorecard to Strategy**”, **California Management Review**, Vol 39, No:1 Fall 1996 s.62

²¹⁵ Kaplan, Robert S.- David P.Norton, agm. ,s.64

daha sağlıklı analizini sağlamak, kredi verenlere, mali tablo yorumcularına doğru bilgiler sunmak ve değişik bölümlerdeki riskleri azaltmak için bölümsel rapor hazırlarlar²¹⁶.

Yıllık finansal raporlarda işletmenin ürettiği ürünlerin hangilerinin diğerlerinden daha kârlı olduğu, hangi satış bölgelerinin diğerlerinden daha yüksek performansa sahip olduğu veya hangi üretim bölümlerinin kapasiteyi veya kaynakları diğerlerinden daha etkin kullandığını tespit edebilmek mümkün değildir. Bu hususlar ancak bölümsel raporlama ile sağlanan bilgilerle aydınlanabilmektedir.

2.7.1.1.Bölümsel Bilgi

İşletmelerin hedeflerine ulaşabilmeleri, geçmişlerini değerlendirebilmeleri, gelecekle ilgili yatırımlarını planlayabilmeleri ve kaynaklarını doğru şekilde dağıtabilmeleri için finansal bilgiye ihtiyaçları vardır. Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre finansal bilginin kullanıcılarına yararlı olabilmesi için;

- Anlaşılır,
- Zamanlı,
- İhtiyaca uygun,
- Güvenilir,
- Karşılaştırılabilir,

olması gerekmektedir.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB), finansal raporlarda sağlanan bilginin bilgi kullanıcılarına karar alma konusunda yararlı olması gerektiğini ve finansal raporları, içerdikleri bilgilerin yararlı kıldığını savunmaktadır.

Yatırımcılar genellikle gelecekteki nakit akımları ile ilgilenirler ve bunun için yatırım yaparlar ve yatırım yaparken aynı zamanda risk de alırlar. Bunun için özellikle çok uluslu şirketlerin belirli faaliyet konularındaki performanslarından ziyade şirketin tamamının performansını değerlendirirler. Bununla birlikte bu durum, yatırımcılar için sadece konsolide verilerin bir değer ifade ettiği anlamına gelmez. Gelecekteki nakit akımlarının ne olacağı, çok

²¹⁶ Sağlam, Necdet, age., s.57-58

uluslu şirketin bulunduğu ülkeler ve faaliyet gösterdiği sektörler de dahil olmak üzere bir çok faktöre bağlıdır. Farklı sektör ve ülkeler farklı karlılık, risk ve büyüme fırsatlarına sahiptirler ve yatırımlar ve farklı sermaye gereksinimlerindeki farklı geri dönüş oranı çeşitli iş kollarını oluşturur. Faaliyetlerin farklılaşması nedeniyle çok uluslu şirketler ve karlılığın sağlıklı değerlendirilmesi için farklılaştırılmış bilgi talebinde bulunmaktadır. Bu tür farklılaştırılmış veya bölümsel veriler coğrafi bölgeler ve farklı iş kolları tarafından sağlanır²¹⁷.

Bölümsel raporlama 1960 lı yılların başında çok uluslu şirketlerin büyüüp gelişmeye başlaması ile tartışılmaya açılmıştır. Şirketlerin geniş bir ürün yelpazesinin ve pazarının ve aynı zamanda sektörünün olması nedeniyle bu şirketlerin finansal tabloları ile ilgilenenler için firmanın faaliyet gösterdiği farklı sektörlerdeki geçmiş yıllar performansının anlaşılması ve gelecekteki olası sonuçların ne olacağı hakkında fikir yürütmesi oldukça zorlaşmıştı. Farklı sektörlerde faaliyet gösteren uluslararası firmaların birden fazla karlılık rasyosu, büyüme fırsatları ve risk faktörleri olabilir ve bunlar konsolide edilmiş finansal tablolardan net olarak anlaşılabilir. Özellikle yatırımcı grup tarafından farklı sektör sonuçlarının ve kaynaklarının ayrı ayrı açıklanması konusunda firmalara baskı gelmeye başlamıştır²¹⁸.

Bölümsel raporlama yatırımcılara sunulan dış finansal bilgi ile özel bilgiyi karşılaştırarak gelecekteki büyüme stratejisi için risk ve potansiyelleri daha doğru bir şekilde değerlendirme fırsatı verir. Ek olarak yatırımcılar geçmişteki işlemlerini benzer firmalar ile karşılaştırarak başarılı olup olmadıkları konusunda fikir edinebilirler²¹⁹.

İşletme çalışanları, kredi verenler ve şirket merkezinin bulunduğu devlet gibi diğer finansal tablo kullanıcıları da çok uluslu şirketlerin tamamının performansı yanında bölümsel performanslarıyla da ilgilidirler. Örneğin çalışanlar tesisler bazında, devlet ülkedeki faaliyet düzeyinde, kredi verenler ise ülke bazındaki iştirakler ve tüzel kişilik ile ilgili bireysel bilgi talebinde bulunabilir²²⁰.

²¹⁷ Radebaugh, Lee H.- Sidney, J. Gray, **International Accounting and Multinational Enterprises**, Fourth Edition John Wiley & Sons Inc, USA, 1997 , s.301

²¹⁸ Wilkinson-Riddi, G., **International GAAP 2008-Generally Accepted Accounting Practice Under International Financial Reporting Standards**, Hoboken, NJ USA, 2008, s.2175

²¹⁹ Radebaugh, Lee H.- Sidney, J. Gray, age., s. 301

²²⁰ Radebaugh, Lee H.- Sidney, J. Gray, age., s. 301-302

2.7.1.2 Bölümsel Bilgi İhtiyacı

İşletme faaliyetlerinin çeşitlenmesiyle konsolide mali tablolar, işletmelerin finansal durumu ile ilgilenen bilgi kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılamaya yetersiz kalmıştır. Son yıllarda finansal tabloların yanında ek finansal bilgilere, ayrıştırılmış bilgilere ya da bölümsel bilgilere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. İşletmelerin ürün ve hizmetlerinin çeşitlenmesi, hem hacim hem de kaynak olarak büyümeleri ve bunların yanında sermaye piyasalarındaki gelişmeler bilgi kullanıcılarının bölümsel bilgiye gereksinimlerini arttırmıştır.

Artan bu bilgi ihtiyacına paralel olarak çeşitli ülkelerde düzenlemeler yapılmıştır. Ülkelerde bölümsel bilgilerin mali tablolarda gösterilme yolu ve içeriği değişiklik göstermektedir. Gösterilen bu bilgilerin içeriği ve şekli işletmelerin büyük oluşlarına veya küçük oluşlarına göre değişiklik göstermektedir. Analistlere bölümsel bilgileri hangi amaçlar için kullandıkları sorulduğunda şu sonuçlar alınmıştır²²¹:

- Tahmin, ön bilgilenme
- Nakit akışı tahmini
- Aşağıdaki konuları anlamak için
 - Faaliyetler ve büyüklükleri,
 - Varlıkların ekonomik büyüklüğü,
 - Maliyetler ve karlılığın oluşumu
- Karşılaştırma;
 - Amortisman oranlarının tahmini ve bölümlerle karşılaştırma
 - Farklı ülkelerdeki farklı amortisman oranları,
 - Şerefiyelere ait amortismanların karşılaştırılması,
- Diğer nedenler;
 - Varlıkların tükenmelerini belirlemek (giderleşme),
 - Gelirlerin kalitesinin (sürekliliğinin) belirlenmesi,
 - İşletme performansını ayarlamak,

²²¹ Sağlam, Necdet, age., s.67-68

- Gelecekte oluşacak maliyetlerin marjlarını iyi belirlemek,
- Gerekli faaliyetleri tespit etmek,
- Çalışma sermayesini tahmin temelinde dağıtımda kullanmaktır.

İşletmelerde çeşitli bölümlerin ekonomik faktörlerden etkilenmeleri farklı olmaktadır. Farklı bölümler farklı ekonomik faktörlerden etkilendiğinden gelecekteki karlılığın hesaplanmasında bölümlere dayalı tahminlerin doğruluğu, sonuçlara dayalı tahminlerden daha fazla olmaktadır. Örneğin, bir ekonomik faktördeki değişiklik bir bölümü olumsuz yönde etkilerken diğer bölümü etkilemeyebilmektedir. Herhangi bir ekonomik faktördeki değişiklik bir coğrafi bölümdeki satışları azaltırken diğer coğrafi bölüm bu faktörden etkilenmeyebilmektedir²²².

2.7.2. Bölümsel Faaliyet Sonuçlarının Kullanımı

İşletmenin bölümsel bilgileriyle aşağıdaki gruplar (bilgi kullanıcıları ilgilendirir);

- Mali analistler,
- Bankalar ve işletmeye borç verenler,
- Çeşitli kamu kuruluşları,
- İşletme yönetici ve sahipleri.

Yukarıdaki kurum ve kuruluşlar bu bilgileri yatırım kararlarında, performans ölçümlemesinde, kredi kararlarında, çeşitli istatistiksel ulusal hesapların çıkarılmasında ve işletmelerarası karşılaştırmalar yapılmasında kullanılırlar²²³.

2.7.2.1. Yatırım Kararlarında Kullanımı

Geçen yüzyılda yatırımcıların profilleri önemli ölçüde değişmiştir. Diğer taraftan, işletme sahip ve yöneticileri birbirinden ayrılmış ve işletme faaliyetleri genelde profesyonel yöneticilerle idare edilmeye ve sermaye tabana yayılmaya başlamıştır. Yeni ortaklar genellikle, menkul kıymet borsalarından hisse senedi alma yoluyla, işletmeye ortak olmaktadır. Bu tür işletmeler, gün geçtikçe artmakta ve bu işletmelerin yapıları da değişmektedir. Gerek sermaye piyasası kurulları, gerekse borsalar bu işletmelerin yapılarına

²²² Poroy, Nergis, “Yönetim Açısından Bölümlere Göre Raporlama”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2009, s.43

²²³ Sağlam, Necdet, age., s.69

ve mali bilgilerine ait düzenleme ve kurallar koyabilmektedirler. Böylece, küçük yatırımcılar korunmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte işletmeye ait bilgilerin yatırımcılarca anlaşılması için daha profesyonel kişilere ihtiyaç duyulmaktadır²²⁴.

Farklı sektör ve ülkeler farklı karlılık, risk ve büyüme fırsatlarına sahiptirler ve yatırımlar ve farklı sermaye gereksinimlerindeki farklı geri dönüş oranı çeşitli iş kollarını oluşturur. Faaliyetlerin farklılaşması nedeniyle şirketlerin karlılığının sağlıklı değerlendirilmesi için farklılaştırılmış bilgi talebinde bulunmaktadır. Bu tür farklılaştırılmış veya bölümsel veriler coğrafi bölgeler ve farklı iş kolları tarafından sağlanır.

Finansal bilgi kullanıcılarının, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren işletmelerin faaliyet bölümlerinin nitelik, karlılık ve risklerini anlamaları gerekmektedir. AIMR (Association for Investment Management and Research) kuruluşuna göre “bilgi kullanıcılarının farklı bölümlere sahip karmaşık işletmelerin nasıl ekonomik olarak davrandıklarını bilmeleri ve anlamaları gereklidir. İşletme içindeki bir zayıf bölüm, sağlam meyveler arasındaki çürük meyveye benzer; bütün sağlam meyvelere çürümeyi yayma potansiyeli vardır. Farklı bölümler tamamen farklı riskler içeren ve tek değere neden olan farklı nakit akımları üretirler. Zayıflığın fark edilememesi durumunda, bölümlere ayırma yapmadan, ayrıntılı olarak miktar, zamanlama veya bütün olarak işletmenin nakit akışı riskini tahmin etme yolu yoktur.” Yıllık raporlardaki büyük hacimlerdeki veriler, içsel raporlardaki verilerin kaynaklarını ve kullanımlarını anlamaya ihtiyacı olan dışsal bilgi kullanıcılarına, işletmenin net resmini iletirken önemli eğilimleri veya olayları gizleyebilmektedir²²⁵.

Yatırımcılar, işletmenin bölümlere göre ayrılması sırasında anlamlı performans ölçümleri kullanılmasını istemektedirler. Bu ölçümler genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri dışında da sonuçlar içerebilmektedir. Ancak işletme yönetiminin yatırımcılara genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri dışında sonuçlar sunduğunda; yatırımcıların, neden bu ölçümlerin kullanıldığını, nasıl tanımlandığını ve nasıl genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile bağdaştırılacağını anlamaları gerekmektedir. Yatırımcılar bölümsel bilgileri, önceki yıllardaki bilgiler ile birleştirerek işletmenin geçmiş performansı ve gelecekte beklenenleri tartışıldığında yönetimin sağladığı diğer açıklamalar ile karşılaştırabilmek istemektedirler²²⁶.

²²⁴ Sağlam, Necdet, age., s.69

²²⁵ Poroy, Nergis, agt, s.45

²²⁶ Poroy, Nergis, agt, s.46

2.7.2.2. İşletme İçinde Kullanımı

İşletme sahip ve yöneticileri bölümlerin karlılığı ve başarısını ölçmek için bölümsel bilgiye ihtiyaç duyarlar. İşletmeler bölümsel bilgilerle bölümlerin geçmiş performanslarını ve başarı değerlemesini yapmakta ve buna göre karar almaktadırlar.

Yönetime işletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere sağlanan bilgilerin kalitesini ve kullanılabilirliğini geliştirmek gerekmektedir. Bununla birlikte, yönetim bölümsel bilgiyi değerlendirirken aşağıdaki hususları da göz önünde bulundurmalıdır²²⁷:

- Bilgi güvenilir midir ?
- Derlenen bilgilerin dayandığı prosüdür ve kontrol sistemleri nelerdir?
- Bilgiden memnun olunması için finans departmanı tarafından kullanılan inceleme prosedürleri nelerdir?

Bu özelliklerin dışsal olarak raporlanan diğer bilgiler ile aynı kontrol ve inceleme seviyelerini sunmaları gerekmektedir. Uygulamada genellikle işletmeler bölümsel raporlamayı iç yönetim amaçları doğrultusunda yaparlar ve birkaç bölümün bilgilerini dışarıya verilen raporlarda gösterirler²²⁸.

2.7.2.3. Kredi Kararlarında Kullanımı

Kredi, sonucunda kazanç sağlanması amaçlanan, temeli güvene dayalı bir işlemdir. Güvenin yanı sıra kredinin diğer iki önemli unsuru da zaman ve risktir. Aslında, kredideki zaman unsuru güven unsurunu doğurmaktadır. Çünkü hazır bir servetin gelecekteki bir servetle değiştirilmesi veya taahhüde girilmesi, ancak kredinin vaadedilen zamanda geri ödenmesiyle veya taahhüde girilen işlemin zamanında yerine getirilmesiyle gerçekleşebilmektedir. Bunun yanı sıra verilen kredinin kısmen veya tamamen geri dönmeme veya taahhüt konusunun yerine getirilmeme olasılığı her zaman vardır. Önemli olan bu olasılığı en düşük düzeyde tutmaktır.

Borç verenin, borç alanın risklilik derecesi ve vermiş olduğu kredinin geri ödenmesi konusunda yeterince bilgiye sahip olmaması ters seçime neden olmaktadır. Doğru ve etkin bir

²²⁷ Price Water House Coopers, “Segment Reporting An Opportunity to Explain The Business” http://www.pwc.com/en_GX/gx/ifrs-reporting/pdf/segment_reporting-flyer.pdf (12/01/2011 tarihli erişim)

²²⁸ Sağlam, Necdet, age., s.72

müşteri kredi değeri inceleme ile kredi riskinin doğması büyük ölçüde önenebilir. Kredi verilecek firmanın kredi değeri inceleme ile doğru saptanması, firma değeri inceleme kategorilerine göre doğru fiyatlandırılması, uygun teminat yapılmasının sağlanması ve aktif izleme sürecinin gerçekleştirilmesi ile kredi riski azaltılabilir ya da tamamen giderilebilir²²⁹.

Kredi ile ilgili yukarıda sayılan risklerin kontrol altında tutulması firmalardan elde edilecek finansal verilerin detaylandırılması ile daha kolaylaşacaktır. İşletmenin gelecekteki nakit akımlarının belirlemesi ve bu nakit akımlarında etkili olan bölüm ve faaliyetlerin neler olacağı, riskli sektörlerin belirlenmesi, bölümsel raporlama ile daha doğru bir şekilde tahmin edilebilecek ve kredi verenlerin işletmelerin kredi değeri inceleme ile ilgili daha doğru kararlar vermelerine yardımcı olacaktır.

2.7.2.4. Devletçe Kullanımı

Kamu kurumlarının sektör, bölgesel, büyüme, pazar payı, milli gelir bazlı yayınladıkları istatistikî çalışmalara işletmelerin sunduğu muhasebe verileri temel teşkil etmektedir.

Genel ekonomiye dair makro bazda yapılacak çalışmalarda bölümsel muhasebe bilgisi oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışmaları yapabilmek için zaman zaman kamu kuruluşları (TBMM, Devlet İstatistik Enstitüsü) işletmelerden bölümsel bilgi talep edebilmektedirler.

2.7.2.5 İşletmeler Arasında Karşılaştırmada Kullanımı

Karşılaştırılabilirlik, FASB tarafından, iki farklı ekonomik büyüklükteki farklılıkların ve benzerliklerin bilgi kullanıcılarınca ulaşılmasında, bilginin kalitesinin karşılaştırılması olarak tanımlanmaktadır. Mali bilgilerin karşılaştırılması muhasebe standartlarına göre, işletmeler arasında ve dönemler arasında yapılabilmektedir²³⁰.

Finansal bilgi kullanıcıları, işletmelerin performanslarını ve başarılarını daha net görebilmek için diğer işletmeler ile kendi işletmelerinin mali bilgilerini karşılaştırmak istemektedir. Bölümsel bilgiler, diğer işletmelerin az faaliyet gösterdiği alanlarda, belirli

²²⁹ Canbaş, Serpil - Doğukanlı, Hatice, “**Finansal Pazarlar Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri**”, Genişletilmiş 4. Baskı, Karahan Kitabevi, Adana, 2007, s. 170-171

²³⁰ Sağlam, Necdet, age., s.75

seçilmiş ürünlerin gelirleri hakkında müşterilere ve rakiplere bilgi sağlamaktadır. Özellikle dış pazarlar hakkındaki bilgiler, rakiplerin ve müşterilerin ürünün maliyet yapısını öğrenmelerine neden olmaktadır; bu da ürün maliyetinin ve fiyatının belirlenmesinde, işletmenin fiyat görüşmelerinde ve rekabet edici teklif durumlarında işletmeyi dezavantajlı duruma düşürmektedir. Bazı şirketler doğal olarak, karlı bölümlerde yeni rakipler kazanmaktan çekindikleri için bazı bilgileri açıklamamaktadırlar. Bölüm raporlaması konusunda yapılan çalışmaların gösterdiği üzere firmaların bu konudaki en büyük çekinceleri hassas bilgileri açıklamak zorunda kalmalarıdır. Hayes and Lundholm (1996) un yaptığı çalışma göstermiştir ki, hakkında açıklama yapılacak bölümler belirlenirken karlılığı yüksek bölümler saklanmaktadır. Bazı firmalar karlılığı yüksek bölümleri, düşük karlı bölümler ile birleştirmekte böylece rakiplerinin bilgi sahibi olmasını engellemektedirler²³¹.

2.8. Bölümlere Göre Raporlama ve Merkezkaç Yönetim

2.8.1. Yönetimsel Kontrol

Her ticari işletmenin birincil amacı yapılan yatırımı haklı kılacak oranda bir kar elde etmektir. Ancak bu genel amaç hemen her ciddi işletmede, toplumda adil, güvenilir ve dürüst bir işletme olarak tanınmak, ülkenin sosyal, çevre hatta politik sorunlarının çözümüne pozitif katkılarda bulunmak, olumlu bir şirket kültürü oluşturmak gibi öteki bazı amaçlarla törpülenir. İşletme amaçları belirlendikten sonra yapılması gerekli iş, işletmenin üreteceği mal ve hizmetlerle, uygulanacak üretim ve pazarlama politikalarının saptanmasıdır. Mamuller, üretim ve pazarlamayla ilgili bu politikalar, ya da stratejiler, işletmenin dönemsel faaliyetlerine yön verir. İşletme amaçları ile politikalarının belirlenmesi stratejik planlama olarak bilinir²³².

İşletme faaliyetlerinin stratejik planlar doğrultusunda yürümesini sağlamak için bir yönetimsel kontrol sistemine gereksinim vardır. Yönetimsel kontrol, işletme personelini işletme hedeflerine ulaşmak için yapılması gerekli işleri yapmaya özendirme ve motive etme

²³¹ Heem, Gregory- Valenza, Pascale Taddei, “An Analysis of Segment Disclosures under IAS 14 and IFRS 8” Working Paper Series May 25 2010, s.4

²³² Cudi, Tuncer Gürsoy, “Yönetim ve Maliyet Muhasebesi”, Ekim, 1997, Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri AŞ., İstanbul, s. 12

sürecidir. Ayrıca, her türlü yanlış, hatalı ve zararlı faaliyetlerin saptanması, düzeltilmesi ve tekrarının önlenmesi de yönetsel kontrol sürecinin bir parçasıdır²³³.

Kontrol sürecinin ve stratejilerinin kavramsal tanımları incelendiğinde, özellikle yönetsel kontrol sürecinin daha çok orta ve yönetim kademeleri tarafından yerine getirilen veya belli başlı bölümlerini kapsayan bir süreç olarak tanımlandığı görülmektedir. Buna karşın genel olarak kontrol süreci tanımlarına bakıldığında, bu sürecin aynı zamanda örgütün alt yönetsel kademeleri ve özellikle işlevsel birimlerinde ayrıca önem taşıdığı belirtilmektedir. Bu yüzden kontrol sürecini örgüt içinde, yönetsel kademelere göre kesin sınırlarla ayırıp, yalnızca bu görevin orta ve üst kademeye ait olduğunu söylemek yanlış bir yargı olacaktır. Bu yüzden yönetsel kontrolü, özellikle örgütün bütün yönetsel seviyelerini kapsayacak şekilde, iş gören performansının belirlenmesi ve değerlendirilmesine odaklanmış bir süreç olarak tanımlamak gerekmektedir. Bir kontrol sisteminin amacı, arzu edilen örgütsel hedeflere ulaşmayı sağlamak olduğuna göre, yönetsel kontrolün amacının da, iş göreni örgüt amaçlarını gerçekleştirecek şekilde yönlendirmek motive etmek ve bu doğrultuda performansını değerlendirmek olduğu söylenebilir²³⁴.

Yönetsel kontrolün temel özellikleri şöyle açıklanabilir²³⁵:

- Yönetsel kontrol hem programlara, hem de sorumluluk merkezlerine yöneliktir. Program, bir mamul, bir mamul grubu, bir araştırma-geliştirme projesi ya da hedef ve amaçlara ulaştıran başka bir özgün faaliyettir. Sorumluluk merkezi ise bir kademe yöneticisinin başkanlığında ve söz konusu programlara katkıda bulunan bir örgüt birimidir. Sorumluluk merkezleri hakkında ilerleyen bölümlerde ayrıntılı bilgi verilecektir.
- Yönetsel kontrol sisteminin kullandığı bilgilerin çok büyük kısmı finansal bilgilerdir. Diğer bir deyişle yönetsel kontrol sürecine giren bilgilerin ortak ölçü birimi paradır. Bu finansal bilgilerin ilk bölümünü bütçeler, ikinci bölümünü ise gerçekleştirme sonuçları oluşturur. Ne var ki, yönetsel kontrol süreci bu parasal bilgilerin yanı sıra işçi sayısı, standart zaman, standart madde

²³³ Cudi, Tuncer Gürsoy, age., s.599

²³⁴ Korkmaz, Sezer- Erem Türkcan, “Yönetsel Kontrol Türleri ve Boyutların Satış Gücünün Performans ve Yöneticilerinden Duydukları Memnuniyet Düzeyi Üzerindeki Etkilerini Ortaya Koymaya Yönelik Bir Araştırma”, Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl:2002 Sayı:2, s.105

²³⁵ Cudi, Tuncer Gürsoy, age., s.599-600

miktarı, kabul edilebilir fire oranı vs. gibi parasal olmayan bilgilere de ihtiyaç gösterir.

- Yönetimsel kontrol süreci örgütsel faaliyetlerin tamamını, yani bütün programları ve sorumluluk merkezlerini kapsamına alır. Böylece işletmenin tüm kısımlarıyla koordineli bir bütün olarak hedeflerle yönetilmesi mümkün olur.

2.8.2. Merkezi ve Merkezkaç Yönetim

Günümüzde işletmelerin büyümesi ile paralel olarak, örgüt yapılarında da önemli değişimler olmuştur. Günümüz büyük işletmelerini artık eskiden olduğu gibi tek elden yönetmek imkanı kalmamıştır. Bunun doğal sonucu olarak, örgütte çeşitli yönetim kademeleri oluşturma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yetkiler, üst kademeden derece derece alt kademelere devredilir. Bu şekilde örgüt içinde bir hiyerarşi oluşur²³⁶.

Merkezileşme, yetkinin sistemli ve bilinçli bir biçimde üst kademelerde toplanmasıdır. Merkezleşmiş bir organizasyonda, karar verme yetkisi üst düzey yöneticilerinde toplanmıştır. Bu yönetim anlayışına göre; işletme içerisindeki her birim ve kişi, yaptığı her türlü faaliyetten dolayı yalnızca merkeze karşı sorumludur ve faaliyetlerin denetimi de yalnızca merkez tarafından gerçekleştirilir. Örgüt yapısının merkezileşme derecesi, karar alma süreçlerini doğrudan doğruya etkilediği için, stratejik yönetim açısından oldukça önemlidir. Kriz dönemlerinde merkezileşmenin yüksek olması fayda sağlarken; diğer zamanlarda yenilikçi olmaması, değişikliklere çabuk uyum sağlayamaması veya beşeri kapasiteyi tam olarak kullanamaması gibi bir takım mahzurları beraberinde getirmektedir. Merkezileşme derecesi belirlenirken kullanılacak kriterler aşağıda özetlenmiştir:²³⁷

- **Görev, yetki ve sorumlulukların dağılımı:** Yetki ve sorumluluklar tepe yönetimde toplanabilir veya alt kademelere devredilebilir.
- **Yönetim alanı:** Bir yöneticinin yakından kontrol ettiği kişi veya ilişki sayısı fazla ise, merkezileşme derecesi yüksek olacaktır.

²³⁶ Küçüksavaş, Nihat, “Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Yönetim Açısından Bilgisayar Uygulamalı Maliyet Muhasebesi”, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2002., s. 567

²³⁷ Çimen, Emine, “Sorumluluk Merkezleri ve Transfer Fiyatlaması: Bir İşletmede Uygulama” Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bişkek 2007, s.29

- **Dik veya basık örgüt:** Bir yönetici az sayıda asta sahip ise, dik örgüt ve yetkilerin farklılaştırılması; çok sayıda eleman kontrol ediyorsa, basık örgüt ve fonksiyon farklılaştırması söz konusudur.

Merkezciliği belirleyen iki genel faktör Fayol'a göre durum ve şartlar ve yöneticilerin arzu ve eğilimleridir. Fayol, aynı işbölümü ilkesinde olduğu gibi, merkezcil yönetim ilkesinin de doğal bir olay olduğunu belirtmiştir. Merkezcil yönetim bir derece ve ölçü meselesi olup, asgari ölçüde merkezcilik, koordinasyonun getirdiği bir zorunluluktur. Fakat yönetim bütünlüğünü bozmayacak şekilde merkezden uzaklaşmak da yararlıdır. Fakat, merkeziyetçilik az veya çok işletme içinde her zaman vardır. Merkezi yönetim, işletme için en elverişli sınırı bulmakla ilgilidir. Bu nedenle firma için optimal bir noktanın bulunması yöneticilerin sorumluluğundadır. Bu yüzden merkezi yönetim anlayışının iyi veya kötü bir yönetim biçimi olduğunu söylemek zordur. Çünkü, üst kademe yöneticilerin isteklerine veya içinde bulunulan durumun gerekliliğine göre merkezi yönetim işletme içinde uygulanabilir.

Organizasyonlarda çeşitli düzeylerdeki yöneticiler en başarılı ve en uygun oldukları işi yapmalıdırlar. Bir organizasyonda yüksek kademede bulunan yöneticilerin analitik açıdan yetenekli kişiler olması gerekirken, alt kademedeki yöneticilerin ise teknik bilgiye sahip olması gereklidir. Bu sebeple, analitik beceri gerektiren kararlar merkezileştirilmeli, teknik beceri gerektiren kararlar devredilmelidir. Kısaca, üst kademede karar verme yetkisi merkezcil, alt kademede karar verme yetkisi ise merkezkaç olmalıdır²³⁸.

Merkeziyetçi yönetim yaklaşımında, üst yönetim arzu edilen performans seviyesine ulaşabilmek için önemli fonksiyonlar üzerindeki kontrolü elinde bulundurur. Üst yönetimin, bir çok önemli kararın alınmasında birinci karar mercii olması sayesinde, uzmanlaşmaya katkı sağlaması ve faaliyetler etkin bir şekilde koordine edilmesi bu yönetim tarzının faydaları arasında sıralanabilir. Ayrıca, daha az becerisi olan personelin daha alt basamaklardaki görevlerde kullanılması ve bu yolla personel harcamalarının azaltılması, üst yöneticinin istisnai yeteneğinden geniş biçimde faydalanılması ve işin kalitesinin ve girilen riskin yakından izlenmesi gibi faydaları da vardır²³⁹.

²³⁸ Birdal, İlker- Aydemir, Nilgün **Yönetim Teorileri**, 1. Baskı, Sistem Yayıncılık İstanbul 1992, s.71

²³⁹ Arslan, Mihriban Coşkun, "**Merkezkaç Yönetim Açısından, Sorumluluk Muhasebesi ve Transfer Fiyatlarının Üretim İşletmelerinin Performansına Etkisi ve Bir Uygulama**", Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat-2006, s.5-6

Sahip olduğu avantajlara rağmen büyük ve dağınık bir faaliyet yapısına sahip organizasyonlarda merkezi yönetim anlayışını uygulamak oldukça zordur. Merkezkaç (Adem-i Merkeziyet) yönetim, karar verme sürecinin birkaç üst düzey yönetici ile sınırlı olmadığı, kendi sorumluluk alanı ile ilgili önemli işletme kararlarının çeşitli düzeylerde yöneticiler ile birlikte alındığı bir örgüt yapısıdır²⁴⁰.

Genel olarak, merkezkaç bir işletme bağımsız faaliyet bölümlerinin oluşturulduğu bir işletmedir. Her bölüm, belirli kararları almada yetkili bir yönetim grubuna sahiptir. Böylece, bölüm yöneticileri işletme kararının bu bölümle ilgili kısmından sorumlu olur. Yetki devredilmesi işletmeden işletmeye farklı düzeylerde olsaydı da, merkezkaç yönetim anlayışına göre örgütlenmiş bir organizasyonda, işletme göreceli olarak bağımsız hareket edebilen bölümlere ayrılmıştır. Her bölüm, bağımsız biçimde faaliyet gösterebilmektedir. Bölümlere verilen “karar verme” yetkisinin derecesi de işletmeden işletmeye değişmektedir.²⁴¹

İşletmeleri merkezkaç yönetime yönlendiren faktörler şunlardır.²⁴²

1. Yerel veri ve bilgilerin, merkezle paylaşılmasındaki güçlükler, işletmeleri merkezkaç yönetime yönlendiren nedenlerin başında gelmektedir. Yerel yöneticilerin, yerel pazar ve üretim koşulları, insan kaynaklarına ilişkin sorunlar, tedarikçilerin kalitesi ve güvenilirliği ile ilgili gözlem ve deneyimlerine dayalı bilgileri, merkezdeki üst düzey yöneticilere aktarması olduğu gibi aynı zamanda zaman ve para kaybına neden olmaktadır. Bu nedenle karar yetkisinin yerel yöneticilere devredilmesi büyük önem kazanmaktadır.
2. Koşul güdümlü yönetim teorisine (contingency theory of management) göre bir işletmenin örgütlenme biçimi, çevre koşullarının karmaşıklığından büyük ölçüde etkilenir. Çevre koşulları ne denli karmaşık, değişken ve belirsiz ise çevreyi gözetim

²⁴⁰ “Decentralization, Segment Reporting and Transfer Pricing: Decentralization in Organizations”, http://www.accountingformanagement.com/decentralized_organizations.htm 14/01/2011 tarihli erişim

²⁴¹ Moore Carl.L.-Jaedicke, Robert.K, **Yönetim Muhasebesi**, Çev Alparslan Peker, 4. Baskı, Fatih Yayınevi, İstanbul 1980, s. 619

²⁴² Kartal, Ali- Sevim, Adnan- Gündüz, H. Erdin, **Maliyet Muhasebesi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, Ağustos 2004, s.358-359

altında tutmak için harcanması gereken kaynak miktarı ile gereksinim duyulacak uzmanlık derecesi artar ve işletmeyi bir merkezden yönetmek olanaksız hale gelir²⁴³.

3. Merkezkaç yönetim, yerel yöneticilerin çevre koşullarındaki değişimlere hemen tepki vererek kararların hızlı almasını sağlamaktadır.
4. Üst düzey yöneticilerin zamanı, bir işletmenin en önemli ve en pahalı kaynaklarından biridir. Çok sayıda yerel kararların üst düzey yöneticiler tarafından verilmesi mümkün değildir. Üst düzey yöneticiler, yerel yöneticilerden daha iyi karar verebilecek nitelikte olsalar dahi, bütün kararları onlara verdirmek uygun bir çözüm değildir.

Bu açıklamalardan sonra merkezkaç yönetimin avantajlarını da şu şekilde sıralayabiliriz.²⁴⁴

- 1) Üst yönetim günlük problemleri çözmeye çalışmaktan kurtulur ve tüm konsantrasyonunu ve enerjisi önemli kararları vermeye ve faaliyetleri koordine etmeye harcar
- 2) Adem-i Merkeziyetçilik alt düzey yöneticilerin önemli kararlar vermesine müsaade ederek tecrübe kazanmasını sağlar. Böylece üst düzeylere terfi eden yöneticiler daha önemli kararlara imza atmaya hazır hale gelir.
- 3) Sorumluluk ve yetki paylaşımı iş tatminini artırır. Sorumluluk ve yetki sahibi olmak işi daha ilgi çekici hale getirir ve çalışanların tüm performanslarını ortaya çıkartmasına olanak tanır.
- 4) Alt düzey yönetici, üst düzey yöneticiye göre bölgesel şartlar ile ilgili daha güncel bilgi ve detaylara sahiptir. Bu yüzden alt düzey yöneticinin kararları daha doğru ve güncel bilgiyi temel alır.
- 5) Bir yöneticiye neyi yapıp yapamayacağı konusunda yetki verilmezse performansını değerlendirmek zorlaşır. Bu anlamda merkezkaç yönetim bir anlamda performans değerlendirme sistemi işlevini de görmektedir.

Tüm bu olumlu yönlerine rağmen merkezkaç yönetimin sakıncaları da bulunmaktadır. Onları da şu şekilde sıralayabiliriz.²⁴⁵

²⁴³ Gürsoy, Cudi Tuncer, age., s.603

244 “Decentralization, Segment Reporting and Transfer Pricing: Decentralization in Organizations”
http://www.accountingformanagement.com/decentralized_organizations.htm (18/01/2011 tarihli erişim)

- 1) Alt düzey yönetici resmin tamamını görmeden karar vermek durumundadır. Üst düzey yönetici, alt düzey yöneticiye göre bölgesel işlemlerle ilgili daha az detay bilmekle birlikte genellikle şirketin stratejisi daha iyi anlamaya yönelik daha fazla bilgiye sahiptir.
- 2) Merkezkaç organizasyonlarda, özerk yöneticiler arasında koordinasyon eksikliği oluşabilir. Bu sorun şirketin stratejisinin belirlenmesinde ve organizasyon içinde etkin bir iletişim ile azaltılabilir.
- 3) Alt düzey yöneticinin amaçları ile organizasyonun tamamının hedefleri birbirinden farklı olabilir. Örneğin bazı yöneticiler departmanlarının büyüklüğünü artırmakla, karlılığını artırmaktan daha fazla ilgilenirler. Bu sorun yöneticileri organizasyonun yararına kararlar vermesi için motive edecek bir performans sistemi kurmakla aşılabılır.
- 4) Güçlü bir merkezkaç sisteme sahip şirketlerde etkin ve yenilikçi fikirleri yaymak zordur. Organizasyonun bir bölümündeki herhangi birinin, diğer bölümler için faydalı olabilecek harika bir fikri olabilir. Fakat merkezi yönetim olmaksızın bu fikir paylaşılamayabilir ve organizasyonun diğer bölümlerine adapte edilemez.

2.9. Sorumluluk Alanı ve Sorumluluk Merkezleri

İşletmelerin faaliyet konuları ne olursa olsun örgütlenme gereksinimi söz konusu olmaktadır. Örgütlenme söz konusu olduğuna göre, çeşitli yönetim düzeyleri arasında bir yetki ve sorumluluk ilişkisinin ortaya çıkacağı bir gerçektir. Herhangi bir yönetim düzeyinde bulunan bir yönetici, belirli bir faaliyeti yönetmek durumunda olduğuna göre, bu görevi yürütmesi için kendisine yetki verilmiş demektir. Aynı zamanda bu faaliyetin etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilmesinden de üstüne karşı sorumluluktan söz edilir.²⁴⁶

Yetki ve sorumluluk arasındaki farklılık; yetkinin üstün asttan bir görevi yerine getirmesini talep etme hakkı olmasına karşılık, sorumluluk; astın bu görevi yerine getirip getirmeme konusunda üste karşı bir hesap verme yükümlülüğünün olmasıdır. İşletmede örgütlenmeye gitmenin temel amaçlarından biri, çeşitli yönetim düzeylerindeki sorumluluk

²⁴⁵ “Decentralization, Segment Reporting and Transfer Pricing: Decentralization in Organizations”
http://www.accountingformanagement.com/decentralized_organizations.htm (18/01/2011 tarihli erişim)

²⁴⁶ Kartal, Ali- Sevim, Adnan- Gündüz, H. Erdin, age., s.360

alanlarının belirlenmesidir. Bu durum yönetsel kontrol, etkin bir maliyet kontrolü ve sorumlu yöneticilere bilgi vermek açısından büyük önem taşımaktadır.²⁴⁷

Merkezkaç yönetimin yukarıda belirttiğimiz yararları ve az bir olasılıkla da olsa olası sakıncaları karşılandıktan sonra, işletmede karar alma özgürlükleri farklı olan sorumluluk merkezlerine gereksinim duyulur. Bu sorumluluk merkezleri işletmelerin yapılarına göre oluşturulmalıdır. **Sorumluluk alanı**, işletme içindeki bir bireyin ya da bir kurulun yürütmekle görevli bulunduğu örgüt birimin kapsadığı alandır. **Sorumluluk merkezi** ise, bir yöneticinin yönetiminde çeşitli girdiler kullanarak belirli çıktılar üreten bir örgüt birimidir. O halde, sorumluluk merkezi başında bir sorumlu yöneticinin bulunduğu bir örgüt birimidir. Sorumluluk merkezi, kendisine verilen görevi, yerine getirmekle ve bu görevi yerine getirmek için kaynakları ve girdileri en etkin ve verimli bir şekilde kullanmakla yükümlüdür. Örneğin; genel müdürün sorumluluk alanı tüm işletme iken, aynı genel müdür için sorumluluk merkezi genel müdürlük ofisi olmaktadır.²⁴⁸ Yine aynı şekilde, bir yönetici, bir grup yönetici veya çalışanların sorumlu oldukları faaliyet grubu da sorumluluk merkezi olarak tanımlanabilir. Üretim makinaları ve makinanın görevleri o üretimden sorumlu yönetici için sorumluluk merkezi olabilir. Tüm üretim departmanı ise ayrı bir sorumluluk merkezi olarak departman yöneticisinin sorumluluğundadır. Tüm organizasyon ise organizasyonun en üst yöneticisi için sorumluluk merkezidir.²⁴⁹

Bazı organizasyonlarda, yatırım sorumluluğu, geniş katılımlı yönetim kararları oluşturmak, yaratıcı kararlara izin vermek, bir kişinin alınan kararların başarısızlığını tek başına üstlenme riskinden kaynaklanan baskıyı azaltmak için bir grup çalışan tarafından paylaşılabilir.²⁵⁰

Sorumluluk merkezinin sınırlarının belirlenmesinde, ilgili birime ait performansın kendine özgü başarı faktörleri veya ölçüler ile ifade edilmesi önemli bir kriterdir. Sorumluluk merkezlerinde, ilgili birimin yöneticisinin finansal performansı raporlanmaktadır. Diğer bir ifade ile, finansal performans ile sorumluluk merkezindeki yöneticinin performansı ölçülmektedir. Bununla birlikte yöneticinin performansı kontrol edilebilir faktörleri nasıl yönetebildiğine göre ölçülür. Yöneticinin bir faktörü kontrol edebilme gücü söz konusu

²⁴⁷ Kartal, Ali- Sevim, Adnan- Gündüz, H. Erdin, age., s.360

²⁴⁸ Kartal, Ali- Sevim, Adnan- Gündüz, H. Erdin, age., s.360

²⁴⁹ Ebiçlioğlu, Fatih Kemal- Kahraman, Abdulkadir, **Yönetim Muhasebesi**, Türmob Yayınları, No:104 Ankara-2000, s.202

²⁵⁰ Ebiçlioğlu, Fatih Kemal- Kahraman, Abdulkadir, age., s.202

değilse, bu faktördeki değişimler finansal performansın, haliyle yöneticinin performansının ölçümünü etkilemeyecektir.²⁵¹

2.10. Sorumluluk Merkezlerinin Sınıflandırılması

Daha öncede tanımladığımız üzere sorumluluk merkezi; bir organizasyonda faaliyet sorumlulukları bir yöneticinin kontrolü altındaki alt birimdir.²⁵² Sorumluluk merkezlerinin belirlenmesinde rol oynayan faktörler ürünün fiziksel olarak ölçülüp ölçülmediği ile sorumluluk merkezi yöneticisine göçerilecek yetkilerin, başka bir deyişle, merkezkaç yönetimin derecesidir.²⁵³

Sorumluluk muhasebesi açısından sorumluluk merkezlerini birbirinden ayıran en temel özellik; bu sorumluluk birimlerine uygulanan finansal performans kriterleri ile ilgilidir. Uygulanan finansal performans kriterine göre, sorumluluk merkezleri genellikle dört grupta toplanmaktadır. Bunlar; maliyet merkezi, gelir merkezi, kâr merkezi ve yatırım merkezi şeklinde sıralanabilir. Şimdi bu sorumluluk merkezlerini kısaca açıklayalım.²⁵⁴

2.10.1. Maliyet Merkezi

Maliyet merkezleri, maliyetlerin biriktirildiği sorumluluk merkezleridir.²⁵⁵ Bir sorumluluk merkezinde sadece oluşan maliyetlerin muhasebesi tutuluyorsa bu merkez maliyet merkezidir. Bir başka ifade ile çıktıların değil yalnızca girdilerin parasal değeri ölçülüyorsa merkez maliyet merkezi olarak adlandırılır.²⁵⁶

Her sorumluluk merkezinin ürettiği bir mal veya hizmet vardır. Ancak, bu mal veya hizmeti parasal olarak ölçmek kimi durumlarda olanaksız, kimi durumlarda ise gereksizdir. Örneğin yönetim, araştırma, danışma gibi bölümlerin sonuçlarını miktar ve değer olarak saptayabilmek çoğu kez mümkün değildir. Öte yandan özellikle araştırma ve danışma gibi hizmet bölümlerinde yapılan işlerin maliyeti yanında bunların kalitesi de büyük önem taşır.²⁵⁷ Öte yandan bir sorumluluk merkezinden beklenen yalnızca planlanmış üretim miktarını en az

²⁵¹ Kaygusuz, Sait Y, “Yenilikçi Yönetim Muhasebesi Anlayışında Sorumluluk Muhasebesi Sisteminin Değerlendirilmesi”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Eylül 2005, s. 67

²⁵² Sikdar, P.K., “Responsibility Accounting”, s.1 <http://www.pksal.com/download.php> (18/01/2011 tarihli erişim)

²⁵³ Gürsoy, Cudi Tuncer, age., s. 605

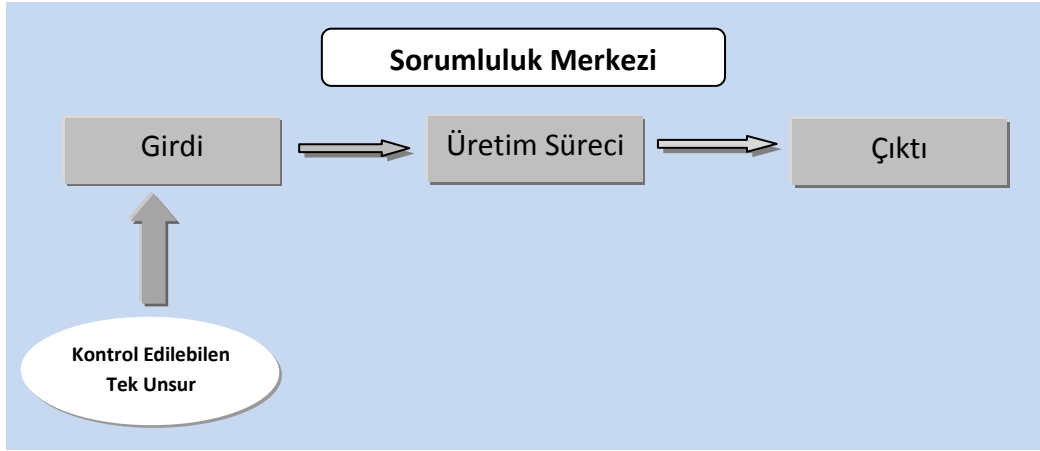
²⁵⁴ Kartal, Ali- Sevim, Adnan- Gündüz- H. Erdin, age., s.361

²⁵⁵ Ebiçlioğlu, Fatih Kemal- Kahraman, Abdulkadir, age., s.202

²⁵⁶ Sikdar, P.K., agm, s.1

²⁵⁷ Bursal, Nasuhi- Ercan Yücel, age., s.446

maliyetle üretmekten ibaretse, burada üretilen malların parasal kıymetini ölçmek gereksiz olacaktır.²⁵⁸

Şekil 7: Maliyet Merkezi²⁵⁹

Üretim maliyetlerinin doğru hesaplanması için maliyet yerleri ayrımının doğru şekilde yapılması önemlidir. Maliyet yerleri ayrımı, bunların başında bulunan yöneticilerin başarısının değerlendirilmesi bakımından da büyük önem taşır. Maliyet yerlerinin kapsamı bu iki amaç bakımından farklı olabilir. Birim maliyetlerinin hesaplanması için sınırları daha dar tutulan birkaç maliyet merkezi –bazen tek bir makine- bazen tek bir yöneticinin sorumluluğu altında toplanabilir. Bu yöneticilerden beklenen, kendilerine verilen görevleri önceden saptanan planlara ve bütçelere uygun bir biçimde yerine getirmeleridir. Bu nedenle plan ve bütçelere uyum derecesi bunlar için en önemli başarı ölçüsü sayılır. Burada karşılaşılan temel soru şudur: Bu yöneticiler kendi sorumluluk alanına giren hangi tür maliyetlerden ne ölçüde sorumlu tutulabilirler? Yönetici ancak kendisi tarafından kontrol edilebilen maliyetlerden sorumlu tutulabileceğine göre, maliyetleri şu iki gruba ayırmak gerekir:²⁶⁰

1) Kontrol Edilebilen Maliyetler

2) Kontrol Edilemeyen Maliyetler

Kontrol Edilebilen Maliyetler: Bir maliyet merkezinde yönetici tarafından kontrol edilebilecek maliyetler, genellikle, hammadde, direkt işçilik ve enerji gibi değişken maliyetlerdir. Bunların bir kısmı üretim miktarına, bir kısmı da üretim süresine bağlı olarak değişmektedir. Üretimdeki aksamalar, hammadde ve enerji tedarikinde yaşanacak sorunlar,

²⁵⁸ Gürsoy, Cudi Tuncer, age., s. 605

²⁵⁹ Barbee, Fred, “Principles Of Managerial Accounting, “Segment Reporting and Decentralization”, s. 16, www.cbpp.uaa.alaska.edu/afrfb/acct202/Chpt_12_HO.ppt, 18/01/2011 tarihli erişim

²⁶⁰ Bursal, Nasuhi- Ercan Yücel, age., s.447

kullanılan teknoloji, üretim faktörlerinde meydana gelebilecek fiyat değişikliklerine bölüm yöneticisinin etki edebilme gücü olmadığından kontrol edilebilen maliyetler de yöneticiler tarafından belirli oranda etkilenebilen ve bu yüzden dikkatle izlenmesi gereken maliyetlerdir.

Ayrıca bir giderin kontrol edilebilir sayılması için, yöneticinin tam kontrolü altında olması gerekmez; önemli ölçüde kontrol altında olması yeterlidir. Örnek olarak dolaysız işçilik maliyetlerini ele alalım. Ücret hadleri sorumluluk merkezinin dışında belirlenmekte, direkt işçilik saatleri standartlarının saptanmasında da bu yöneticinin pek rolü bulunmamaktadır. Şu halde dolaysız işçilik giderleri sorumluluk merkezi yöneticisi kendi kısmının dolaysız işçilik giderleri üzerinde başka yollardan önemli ölçüde kontrol olanağına sahiptir. Örneğin boşa geçen zamanı, işçilerin çalışma temposunu, işçilerin verimliliğini kontrol etmek yöneticinin elindedir.²⁶¹

Kontrol Edilemeyen Maliyetler: Maliyet merkezi yöneticisi tarafından kontrol edilemeyen maliyetler iki gruba ayrılabilir:

- Merkezin sabit maliyeti,
- Merkeze dağıtım yoluyla yüklenen maliyetler.

Bir maliyet merkezindeki yatırım ile ilgili sabit maliyetlerin yöneticinin kontrolü dışında kaldığı açıktır. Bunun başlıca örnekleri bina ve makinelere ait amortisman, kira, sigorta ve vergi maliyetleridir.

Maliyet merkezine dağıtım yoluyla yüklenen maliyetler, işletmenin genel yönetiminden veya yardımcı maliyet yerlerinden oraya yüklenen maliyetleridir. Burada en önemli sorun, yöneticinin kendi kısmına düşen maliyet payını etkileyip etkilemeyeceğidir. Bu ise, uygulanan dağıtım yöntemine bağlıdır. Bu yöntemler iki değişik ilkeye dayanabilir:

- Pay yüklenen kısmın faaliyet hacmi,
- Pay dağıtılan kısmın hizmet kapasitesi.

Maliyet merkezine yüklenecek payın onun faaliyet hacmine göre değişmesi geçerli bir çözüm olarak görülebilir. Ancak, çeşitli maliyet merkezlerinin fiili hacmi önceden planlanandan çok farklı ölçüde gerçekleşmişse, fazla faaliyet gösteren merkeze gereğinden çok, o dönemde faaliyeti düşük düzeyde kalan merkeze ise, gereğinden az yükleme yapılmış

²⁶¹ Gürsoy, Cudi Tuncer, age., s.608

olur. Bunu önlemenin bir yolu, yüklemeyi fiili faaliyet hacmi yerine önceden bütçelenen faaliyet hacmine göre yapmaktır. Maliyet merkezleri düzeyinde uygulanacak bütçe kontrolü sisteminin başarı değerlemesi bakımından etkili olabilmesi için, bunun bütçeye uygun bir raporlama düzeniyle tamamlanması ve hazırlanacak raporların yöneticiler tarafından zamanında ve yeterince değerlendirilmesi gerekir.²⁶²

2.10.2. Gelir Merkezi

Gelir merkezi, yöneticisi tarafından o bölüme düşen gelirlerin ölçülebildiği bir alt işletme birimi veya bölümdür. Gelir merkezlerinde yalnızca o bölüme ilişkin gelirler ölçülebilmektedir. Gelir merkezlerine örnek olarak, dağıtım işletmelerin satış mağazaları gösterilebilir.

Gelir merkezleri, esas itibari ile pazarlama faaliyetlerini örgütlemek amacıyla belirlenir. Bir gelir merkezi, üretilen mamulleri alır ve bu mamullerin pazarlanması, satışı ve dağıtımından sorumludur. Eğer bir gelir merkezi, bir mamulün satış fiyatını saptama yetkisine sahipse, o halde yarattığı gelirden de sorumlu olacaktır.²⁶³ Bir gelir merkezinin performansı, satış kotaları ile gerçekleşen satışların karşılaştırılmasıyla ölçülür²⁶⁴.

2.10.3. Kar Merkezi

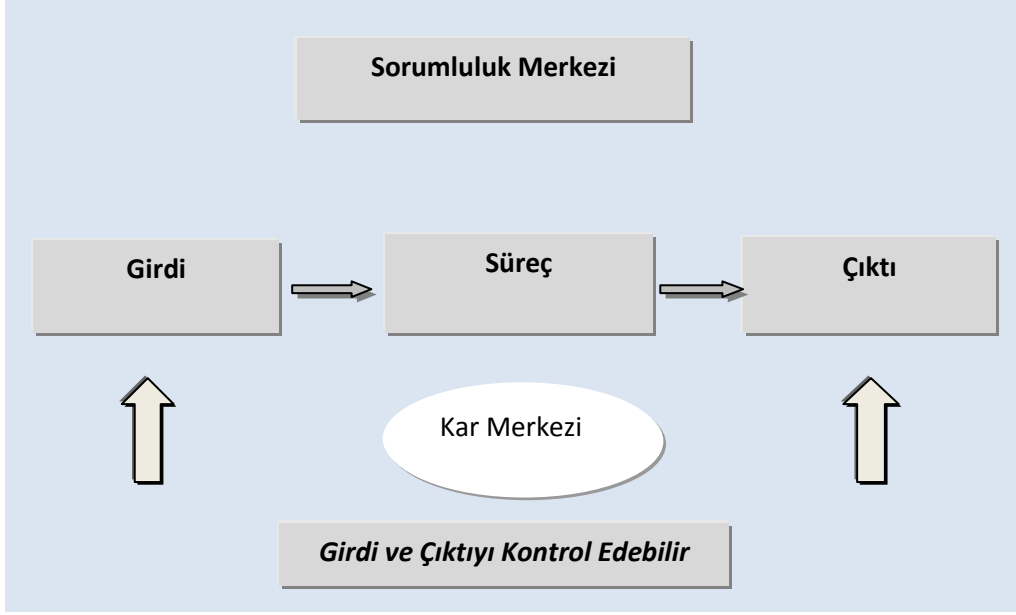
Yöneticinin hem maliyetler hem de gelirlerinden sorumlu tutulduğu sorumluluk merkezi kar merkezi olarak adlandırılır. Bir kar merkezinde girdi maliyetleri ile çıktı gelirleri para cinsinden ölçülür. Gelir ile maliyetler arasındaki olumlu fark kar olarak adlandırılır. Kabul edilmiş genel muhasebe prensiplerine göre gelir dışı alıcıya yapılan satışlardan oluşur. Kar merkezleri için ise gelir; satılın veya satılmasın çıktının parasal kıymetidir. Altı çizilmesi gereken prensip departmanın ürettiği mal veya hizmetlerin parayla ölçülebilen değeridir.²⁶⁵

²⁶² Bursal, Nasuhi- Ercan Yücel, age., s.449

²⁶³ Kartal, Ali- Sevim, Adnan- Gündüz, H. Erdin, age., s.362

²⁶⁴ Gürsoy, Cudi Tuncer, age., s. 605

²⁶⁵ Sikdar, P.K., agm., s.2

Şekil 8: Kar Merkezi²⁶⁶

Bir sorumluluk merkezinin, bir başka sorumluluk merkezine satış yapması halinde işletmenin varlıklarında bir artış olmamaktadır. Bu sadece bir defter kaydından ibarettir. Buna rağmen, bu uygulamanın kontrol süreci içinde önemli bir rolü olabilir. Bir sorumluluk merkezinin merkezkaç yönetime dayalı gerçek anlamda bir kar merkezi sayılması için aşağıdaki koşulların sağlanmış olması gerekir.²⁶⁷

- Sorumluluk merkezi yöneticisi üretilen mal ya da hizmetlerin miktar, karışım ve kalite düzeyi ile üretim biçimlerini; satış fiyatını, satış ve dağıtım sistemini belirlemede özgür olmalıdır.
- Kar merkezleri birbirinden alışveriş yapmaya zorlanmamalıdır. Böyle bir alışveriş kaçınılmaz ise, transfer fiyatları tüm kar merkezi yöneticilerinin üzerinde uzlaştıkları bir yöntemle belirlenmelidir. Bu konu transfer fiyatlama ile ilgili bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

İki tür kar merkezinin varlığından söz edilebilir; doğal kar merkezleri ve yapay kar merkezleri:

Doğal Kar Merkezleri: Bir kar merkezi hem alıcı hem de satıcıdır. Alıcı pazarında belli fiyatlardan ne kadar girdi alacağına, satıcı pazarında da hangi fiyatlardan ne kadar mal

²⁶⁶ Barbee, Fred, "Principles Of Managerial Accounting, "Segment Reporting and Decentralization", s. 19, www.cbpp.uaa.alaska.edu/afrfb/acct202/Chpt_12_HO.ppt, 18/01/2011 tarihli erişim

²⁶⁷ Gürsoy, Cudi Tuncer, age., s.606

satacağına ve ortaklığın diğer bölümleriyle alışveriş edip etmeyeceğine büyük ölçüde kar merkezi yönetimi karar verir. Bu koşullar altında bölüm karı, ortaklığın tümünün karının azamileştirme amacına yapılmış katkının anlamlı bir ölçüsünü oluşturur.²⁶⁸

Yapay Kar Merkezleri: Bazı işletmelerde, kar merkezinin yukarıda sözü edilen özelliklere sahip olmadığı halde, bazı sorumluluk birimleri için kar hesaplanır rapor edilir. Örneğin, bir firmada bilgi işlem merkezi ortaklığın diğer bölümlerine herhangi bir bedel karşılığı olmaksızın hizmet sunuyor olabilir. Bu birim, faaliyet için girdilerini pazardan sağlamakta, dışarıya hizmet satmamaktadır. Üst yönetim bu birimin diğer bölümlere sunduğu hizmeti fiyatlandırarak bilgi işlem merkezine bir kar merkezi görüntüsü verebilir. Üst yönetimin buradaki amacı, bilgi işlem hizmetlerinin kullanımında rasyonelliği sağlamak olabileceği gibi, bu hizmeti dışarıdan satın almak veya mevcut merkezin faaliyetlerini sürdürmek seçenekleri hakkında bilgi edinmek olabilir.²⁶⁹

2.10.4.Yatırım Merkezi

Yatırım merkezi, yöneticisinin, satış gelirleri ve maliyetleri yanında, çalışma sermayesi ve sermaye yatırımı yapma konusunda yetkisi olan sorumluluk merkezidir. Yatırım merkezinin performansının ölçülmesinde kullanılan en yaygın yöntemler, yatırımın geri dönüş oranı ve ekonomik katma değer yöntemleridir. Bu ölçümler, gelir, maliyet ve kullarımdaki varlıkların etkinliği tarafından etkilenmektedir ve yöneticilerin kar yaratma ve yatırımı yönetme konusunda sorumlulukları bulunmaktadır.²⁷⁰

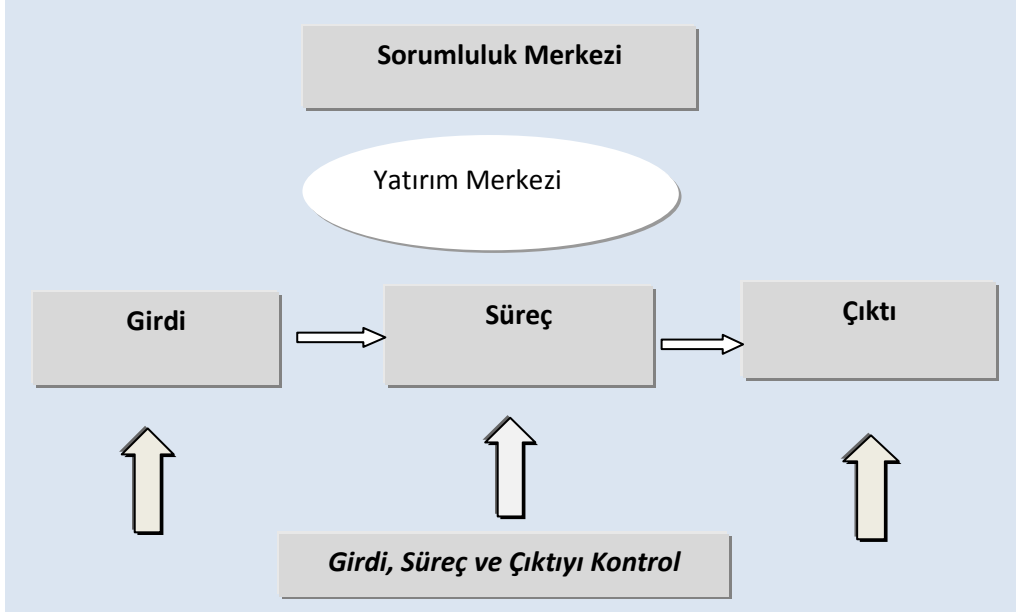
Yatırım merkezi merkezkaç yönetimin en üst düzeyini temsil etmektedir ve işletme iştiraklerini, bağlı ortaklıkları ve bölümler buna dahildir.²⁷¹

²⁶⁸ Bursal, Nasuhi- Ercan Yücel, age., s.450

²⁶⁹ Bursal, Nasuhi- Ercan Yücel, age., s.450

²⁷⁰ Drury, Colin, “**Management Accounting for Business Decision**” Second Edition, Thomson Learning, 2001-London, s.328

²⁷¹ Drury, Colin, age., s.328

Şekil 9: Yatırım Merkezi²⁷²

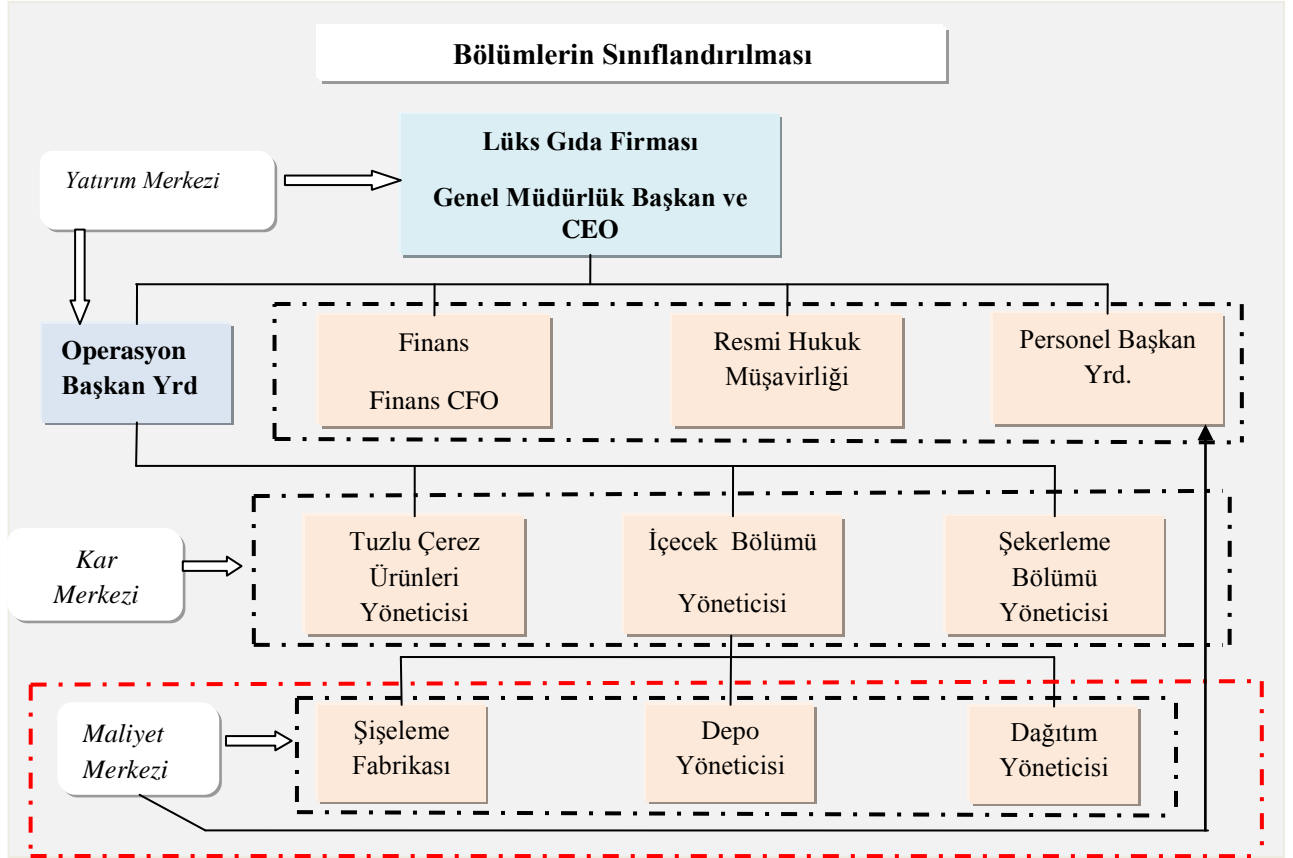
Kar merkezi ile oldukça ilgili olan bu kavram, maliyet, gelir ve aynı zamanda da yatırım fonlarının kullanılmasını kontrol edebilen işletme birimidir. Yatırım merkezleri, kâr merkezlerinin birer uzantısı durumundadır. Kar merkezindeki şartlara ek olarak bir bölümün yatırım merkezi sayılabilmesi için aşağıdaki koşulları da sağlamış olması gerekmektedir.²⁷³

- Sorumluluk biriminin yatırım temeli (kullandığı varlıklar) dönemsel olarak ölçülüyor olmalıdır.
- Ölçülen yatırım temeli ile kâr arasında bir ilişkinin olması ve bu ilişkinin dönemsel olarak raporlanması gerekmektedir.
- Sorumluluk merkezinin yöneticisinin yatırım temelini hacmini önemli sayılabilecek bir ölçüde etkileyebilmesi gerekmektedir.

Aşağıdaki Şekil 10'da, bir işletmenin bölümlendirilmiş sorumluluk merkezlerinin yukarıda yapılan açıklamalara paralel olarak örneklendirilmiş hali görülmektedir.

²⁷² Barbee, Fred, "Principles Of Managerial Accounting, "Segment Reporting and Decentralization", s. 24, www.cbpp.uaa.alaska.edu/afrfb/acct202/Chpt_12_HO.ppt, 18/01/2011 tarihli erişim

²⁷³ Akel, Veli, "İşletme Bölümlerinin Performansının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi (Segmental Analysis)", http://iibf.bozok.edu.tr/yedek/akademik/veli_akil/segmental_analysis.pdf (18/01/2011 tarihli erişim), s.8

Şekil 10: Bölümlerin maliyet, kar, yatırım merkezi olarak sınıflandırılması ²⁷⁴

2.11.Sorumluluk Muhasebesi

Yukarıdaki açıklamalarımız paralelinde, merkezkaç yönetim ve sorumluluk merkezleri aracılığı ile performans değerlendirme yaklaşımları bizi sorumluluk muhasebesi ile karşı karşıya getirmektedir.

2.11.1. Sorumluluk Muhasebesinin Tanımı ve Açıklamaları

Yöneticilerin, işletmenin plan ve amaçlarına ulaşma konusunda kendilerine düşen sorumlulukları en iyi şekilde nasıl yerine getirdiklerini açıklamasını sağlayan bir yönetim muhasebesi sistemi vardır ki, bu sistem sorumluluk muhasebesidir. Muhasebe verilerinin farklı yönetim kademelerine raporlanması ile yönetim, sorumluluk alanındaki faaliyetleri ve bu faaliyetlerin maliyetlerini kontrol etmektedir.²⁷⁵

²⁷⁴ Barbee, Fred, "Principles Of Managerial Accounting, "Segment Reporting and Decentralization",s.19, www.cbpp.uaa.alaska.edu/afrfb/acct202/Chpt_12_HO.ppt, 18/01/2011 tarihli erişim

²⁷⁵ Kaygusuz, Sait Y, "İşletmelerde Strateji Tabanlı Sorumluluk Muhasebesi Sistemi" Sosyal Bilimler Dergisi 2005/1, s.218

Robert Anthony sorumluluk muhasebesini belirlenmiş sorumluluk merkezlerindeki muhasebe bilgilerinin toplanıp raporlanmasını sağlayan yönetim muhasebesinin bir kolu olarak tanımlamıştır. Charles T. Horngren ise sorumluluk muhasebesinin; bir organizasyonda, tanımlanmış ve maliyetlerin ne olacağı hakkında öncelikli karar verme yetkisine sahip olan yöneticilerin bireysel sorumluluğundaki, çeşitli karar ve sorumluluk merkezlerinin maliyetlerini takip eden, karlılık veya faaliyet muhasebesi ile aynı anlama geldiğini söylemektedir.²⁷⁶

Sorumluluk muhasebesi, işletmede oluşan giderleri, bunları kontrol etmek durumunda olan yöneticilerin sorumluluğuna sokan bir muhasebe sistemi olarak da tanımlanabilir. Muhasebe ve raporlamaya ilişkin bu yaklaşım, işletme organizasyonundaki bireyleri, kontrol etmekle sorumlu buldukları giderleri, direkt olarak ilgilendirerek gider kontrolünü daha düzenli bir şekilde getirmek için geliştirilmiş bir muhasebe sistemidir. Böylece bu sistem, özellikle alt kademe yöneticilerinin kendi faaliyetlerini ve giderlerini kontrol etmeleri için olduğu kadar diğer tüm yönetim kademeleri için de muhasebe raporlarının düzenlenmesi sonucunu doğurur.²⁷⁷

Başka bir ifadeyle sorumluluk muhasebesi, örgütteki sorumluluk merkezlerinin, belirli hasılat, maliyet, yatırım ve/veya giderlerin bunlardan sorumlu merkezlere dağıtılmasıyla her bir merkezin plan ve hedeflerini ortaya koyan, bir muhasebe sistemidir. Görüldüğü gibi sorumluluk muhasebesi sadece, maliyetleri sorumluluk merkezlerine göre kontrol etmekten öteye, bu maliyetleri (giderleri), satın alan ve kullanan sorumluluk merkezi yöneticilerinin başarılarını ölçmede ve yöneticilerin kendilerine verilen hedeflere ne ölçüde ulaştıklarını ortaya koymada yardımcı olur.²⁷⁸

Yukarıda bahsedilen çeşitli sorumluluk muhasebesi tanımlamalarından aşağıdaki sonuçlar çıkarılabilir:²⁷⁹

1. Sorumluluk muhasebesi, genel olarak bilgi; özel olarak çeşitli karar merkezlerine doğru finansal bilgi iletişimi üzerinde durmaktadır.
2. Sorumluluk muhasebesi, insanı vurgulamaktadır (İnsan kaynakları yönetimi).

²⁷⁶ Venkathnom B., Reddy, K Raji, “ Responsibility Accounting Conceptual Framework”, <http://www.icwai.org/icwai/knowledgebank/ma34.pdf> (18/01/2011 tarihli erişim)

²⁷⁷ Çimen, Emine, agt., s.42

²⁷⁸ Küçüksavaş, Nihat, age.,s.568

²⁷⁹ Arsoy, Aylin Poroy, agt., s.80

3. Sorumluluk muhasebesi, organizasyonel yapı ile öylesine örtüşmektedir ki; bilgi iletişimi süreci, organizasyon ilkelerini izlemektedir.
4. Hem planlanmış hem de güncel muhasebe verilerini, sorumluluk merkezleri bakımından toplayan ve raporlayan bir sistemdir.

2.11.2.Sorumluluk Muhasebesinin İşletmeler Açısından Önemi

Yönetim muhasebesi sisteminin 2 temel ögesi vardır. Bunlardan ilki bütçeleme ve uzun vadeli planlama gibi unsurları içeren formel yönetim sürecidir. Bu süreç beklenen performans ile gerçekleşen performansın karşılaştırılması için gerekli olan performans sisteminin kurulması için kullanılır. İkincisi ise; sorumluluk merkezlerini içine alan sorumluluk muhasebesidir.²⁸⁰

Sorumluluk muhasebesinin en önemli araçlarından olan sorumluluk raporları, işletme içerisinde bölümlere ayrılan sorumluluk merkezlerinin faaliyetlerinden sorumlu yöneticilerin başarı derecelerinin ölçülmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılan, üst yönetime alacağı stratejik kararlarda ışık tutan işletme içi bir kontrol aracıdır. Bir işletmedeki yöneticiler, işletmenin arzu edilen hedeflerine ulaşabilmesi için hem etkin hem de verimli olmak zorundadırlar. Bu yöneticilerin etkin ve verimli olmalarını sağlamanın birinci prensibi, bölüm yöneticilerinin faaliyetleri ile ilgili bilgileri sürekli olarak toplayarak, faaliyetlerin verimliliğini ölçmek suretiyle sorumlu yöneticilere ve üst yöneticilere bildirmektir²⁸¹.

Bu ölçme ve değerlendirme işlemi, gerçekleşen sonuçlarla bütçelenmiş sonuçların karşılaştırılması ve varsa aradaki sapmaları gösteren raporlara dayanılarak yapılmaktadır. Fakat tarihsel bir nitelik taşıdıkları için bunların etkinlikleri konusunda tereddütler ortaya çıkabilir. Oysa sorumluluk raporları ile öncelikle sorumluluk merkezi yöneticileri, başarı derecelerinin ölçüleceğini ve değerlendirileceğini bileceklerinden daha verimli olmak için çaba harcamak zorunda kalacaklardır. Ayrıca, geçmişte olanları değiştirmek mümkün olmamakla birlikte, gelecekte aynı hataların tekrarlanması önlenemez. Çünkü, bu raporlar aracılığıyla hem başarı derecesi ölçülen sorumluluk merkezi yöneticisi, hem de onun üst

²⁸⁰ Drury, Colin, age., s.328

²⁸¹ Susmuş, Türker, “Maliyet Kontrolünün Sağlanmasında Sorumluluk Muhasebesi Sisteminin Rolü Ve Zincir Otel İşletmelerinde Uygulanması” Mevzuat Dergisi, Yıl: 5, Sayı:59, Kasım 2002, <http://www.mevzuatdergisi.com/2002/11a/02.htm> (21/01/2011 tarihli erişim)

yöneticisi, hataların kaynağını tespit edebilecek ve gerekli önlemler alınarak işletme verimliliğinde artışlar olacaktır²⁸².

Gerçekte sorumluluk muhasebesi maliyet muhasebesinden ayrı yeni bir sistem değildir. Tersine maliyet muhasebesinin içinde düşünülmesi gerekir. Sorumluluk muhasebesinin görevini yerine getirirken kullandığı teknikler, maliyet muhasebesinde kullanılan tekniklerdir. Örneğin; bütçelerin düzenlenmesi, bütçe rakamlarıyla gerçek duruma ilişkin verilen karşılaştırılması, sapmaların hesaplanması gibi. Birçok işletmenin maliyet muhasebesi sistemleri, birim maliyetlerin saptanması ve ürünlerin fiyatlanması için yeterlidir. Ancak maliyet kontrolü için yeterli değildir. Diğer bir deyişle, tüm bu işletmelerin maliyet muhasebesi sistemleri, maliyetlerin olduğu maliyet yerlerindeki maliyetlerin kontrolünden çok, ürün maliyetlerinin geliştirilmesine yöneliktir. Maliyet kontrolü ise, ikinci planda kalmaktadır. Yalnızca birim maliyetlerin saptanmasına, stokların ve ürünlerin fiyatlandırılmasına yönelik bir muhasebe sistemi, etkin bir maliyet kontrolü için gerekli olan bilgileri sağlamayabilir. Sorumluluk muhasebesi özellikle maliyet kontrolüne önem verir. Ancak, maliyet kontrolü için toplanmış verilerin, birim maliyetlerinin saptanmasında ve stokların fiyatlandırılmasında kullanıldığı düşünülürse, maliyet muhasebesinin öteki amaçları da yerine getirilmiş olur. Bununla birlikte sorumluluk merkezlerinde toplanan maliyetler aracılığı ile bölüm ve bölüm sorumlularının performanslarını değerlemeye de olanak sağlar.²⁸³

2.11.3. Sorumluluk Muhasebesinin Görevleri

Sorumluluk muhasebesinin bir organizasyondaki çeşitli sorumluluk merkezlerinin performansını ölçmede kullanılan bir yöntem olduğunu belirttikten sonra görevlerini şu şekilde sıralayabiliriz.²⁸⁴

- Sorumluluk merkezleri ya da sorumluluk alanları ile ilgili görev, yetki ve sorumlulukları belirlemek.
- Her yönetim düzeyi için bütçeleri düzenlemek veya standartları saptamak.
- Oluşan maliyetleri sorumluluk merkezlerine dağıtmak.
- Maliyet kontrolüne ve performans değerlemeye olanak sağlayacak özelliklerde bir hesap planı oluşturmak.

²⁸² Susmuş, Türker, agt.

²⁸³ Kartal, Ali- Sevim, Adnan- Gündüz, H. Erdin, age., s.364

²⁸⁴ Kartal, Ali- Sevim, Adnan- Gündüz, H. Erdin, age., s.365

- Sorumluluk merkezlerine dağıtılan maliyetleri, sözü edilen merkez tarafından kontrol edilebilir ve kontrol edilemez diye ayırmak.
- Sorumluluk merkezlerine dağıtılmış bulunan maliyetleri, her yönetim kademesi için düzenlenmiş bulunan bütçelerle veya saptanmış bulunan standartlarla karşılaştırmak.
- Bu karşılaştırma sonucu ortaya çıkmış bulunan olumlu veya olumsuz farkları ortaya koymak.
- Tüm bu işlemlerden sonra ortaya çıkan durumu ilgililere bildirmek amacıyla, her yönetim düzeyi için istenen özelliklerde, doğru, güvenilir ve zamanlı raporlar düzenlemek ve iletmek şeklinde sıralanabilir.

2.11.4.Sorumluluk Muhasebesinin Prensipleri

Sorumluluk muhasebesi işletmeler için bir kontrol aracıdır. Aşağıda belirtilen basamaklar sorumluluk muhasebesi aracılığı ile kontrolün gerçekleşmesinde uyulması gereken aşamalardır:²⁸⁵

- Organizasyon çeşitli sorumluluk merkezlerine ayrılır. Her bir sorumluluk merkezi yöneticisinin sorumluluğu altındadır.
- Her bir sorumluluk merkezinin amacı ve bütçesi sorumluluk merkezi yöneticisine de danışılarak belirlenmelidir. Böylece yönetici departmanı ile ilgili her türlü bilgiyi verebilir. Sorumluluk merkezi yöneticisi ondan ne istendiğini, amacının tam olarak ne olduğunu bilmelidir. Sorumluluklar ve yetkiler her bir merkez için açık bir şekilde tanımlanmalıdır.
- Yöneticilere, direkt kontrolünü önemli derecede yapabildiği unsurlar ve sorumluluklar yüklenmelidir.
- Tanımlanan amaçlar ulaşılabilir olmalıdır.
- Fiili performans ilgili yöneticilere bildirilmelidir. Eğer fiili performans, standart performanstan daha düşükse ilgili üst yönetime de bildirilmelidir.

²⁸⁵ **Advanced Management Accounting Ders Notları**, Rai University, India, s.148
<http://www.scribd.com/doc/18740959/managementaccountingnotes> (15/02/2011 tarihli erişim)

- Hazırlanan performans raporlarında farklılıklara vurgu yapılmalıdır. İlgili sorumluluk merkezi yöneticisine doğrulanmış ölçümler konusunda bilgi verilip tavsiyelerde bulunulmalıdır.

Sorumluluk muhasebesi sisteminin etkin bir şekilde kullanılabilmesi için, şu prensiplerin yerine getirilmesi gerekir:²⁸⁶

- Faaliyet raporları; yönetime, cari işlemleri etkin bir şekilde kontrol etmesini sağlayacak bilgileri vermelidir.
- Giderler, raporlarda bu raporlardan yararlananların anlayabilecekleri biçimde, doğal adlarıyla yer almalıdır. Örneğin, işçilik, hammadde, genel yönetim gibi.
- Gider dağıtımı, bu giderlerin ilgili belgelere kaydedildiği anda yapılmamalıdır. Aksi durumda unutmalar olabilir. Gider kesin olarak belirli bir yöneticinin faaliyeti sonucu ortaya çıkmışsa tamamı onun sorumlu bulunduğu gider merkezine verilmelidir.
- Giderler, sorumluluk merkezleri itibarıyla kaydedilmelidir. Merkezler, yönetim amaçları için yapılmış bulunan organizasyon sınıflamasına uygun olmalıdır. Her sorumluluk merkezi, tek bir kişinin direkt kontrolü altında olmalıdır. Yönetici, kendisine bağlı birden fazla gider merkezine sahip olabilir, fakat hiçbir gider merkezi birden fazla yöneticinin direkt kontrolü altında olmamalıdır.
- Giderler, gideri yaratan gider merkezine yüklenmelidir. Yani giderin o merkeze yüklenebilmesi için yöneticinin veya astlarından birinin satın alma talebi, personel talebi, şehirlerarası telefon konuşması yapması veya benzeri davranışlarla bir gider oluşturması gereklidir.
- Hiç kimse bir bölüme ilişkin gideri diğer başka bir gider merkezine yüklenmesini onaylayamaz.
- Departmanın faaliyetiyle ilgili tüm giderler, gider merkezi yöneticisine rapor edilmelidir. Yönetici, saat ücreti ve malzeme gibi kontrol edebileceği giderlerin yanında, amortisman, vergi gibi kendi kontrolü dışındaki giderleri de bilmelidir. Bir yönetici tüm giderlerini ve bu giderlerin birbirlerine olan etkisini bilmezse iyi bir yönetici olamaz.

²⁸⁶ Arslan, Mihriban Coşkun, agt., s.17

2.11.5. Sorumluluk Muhasebesinin Yararları ve Sakıncaları

Sorumluluk muhasebesi denetim sistemine yakın bir sistemdir. Organizasyondaki her bir bireye bazı sorumluluklar verilir ve yaptıkları işlerden sorumlu tutulurlar. Böylece herkes kendinden tam olarak ne beklendiğini bilir ve sorumluluklar konusunda boşluklar oluşmaz.²⁸⁷ Sorumluluklar, en üst düzeydeki yöneticiden en alt düzeydeki yöneticilere kadar devredilerek; yöneticilerin faaliyetlerini kontrol etmeleri, uzun dönemli plan yapmaları ve bütçe hazırlamalarına izin verilmiştir. Bu da alt düzey yöneticileri ve çalışanları motive etmeyi sağlamıştır.

Sorumluluk muhasebesinin genel olarak bir işletmeye sağladığı yararları maddeler halinde sıralayacak olursak:

- Sistem, belirli faaliyetlerden sorumlu olan yöneticilerin etkin bir değerlendirmeyle zamanında harekete geçmelerini sağlayabilecek ölçüde ayrıntılı bir biçimde faaliyetlerin finansal sonuçlarını sorumluluk alanları bakımından bütçelemeye, muhasebe kayıtlarına almaya ve raporlamaya olanak sağlar.
- Sorumluluk muhasebesi, alt kademe yöneticilerine yararlı olacak bilgilere önem verir ve giderlerini kontrol etmeleri için ne yapmak gerektiği konusunda onlara yardımcı olur.
- Giderlerin sorumluluk alanları bakımından gruplandırılması, üst yöneticilere astlarının etkinliklerini ölçmede ve yetersizlik nedenlerinin ortaya çıkarılmasında bir dayanak sağlar.
- Sorumluluk muhasebesi, sermaye değişikliklerinin yer aldığı bazı alanları ortaya koymaya yardımcı olabilir. Şöyle ki, verimli çalışan bir sorumluluk merkezi sermayeyi arttırıcı yönde verimsiz çalışan bir sorumluluk merkezi ise sermayeyi azaltıcı yönde etki yapar. Sorumluluk muhasebesi sistemi bu durumun ortaya çıkmasına yardımcı olur. Böylece yönetim, temel sorumluluklarında biri olan, uzun vadede en çok kar getirecek olan alanlara yatırım yapmak görevini de yerine getirebilir.

²⁸⁷ **Advanced Management Accounting Ders Notları** Rai University, India s.150
<http://www.scribd.com/doc/18740959/managementaccountingnotes> (15/02/2011 tarihli erişim)

- Sorumluluk merkezinin yöneticileri bu sistem yardımıyla üst yönetim tarafından nispeten önemsiz görülebilecek bazı sorunlara daha dikkatli eğilebilirler. Çünkü, çabalarının sonuçlarını gösteren sorumluluk raporları yardımıyla, hangi noktalarda normal ve kabul edilebilir sınırlarının dışına çıktıklarını görebilirler ve o merkezin çalışmasını kendilerinden başkası daha iyi bilemez. Ayrıca bu durumu üstlerine de yansıtacaklarından, sorumlu oldukları bir giderin neden kabul edilebilir sınırları aştığını ayrıntılı bir şekilde inceleyeceklerdir.
- Sorumluluk muhasebesi, tüm işletme açısından hangi faaliyetten kimin sorumlu olduğunu ve her yöneticinin nelerden sorumlu olduğunu ortaya koyar. İşletmede kimin kime rapor sunacağını ve kimin kimi kontrol edeceğini saptar.
- Alt ve üst kademe yöneticilerinin sorumluluklarını yerine getirmeye yardımcı olacak kontrol bilgilerini verecek bir yönetim bilgi sisteminin kurulması için, gerekli olan temeli sağlar.

Sorumluluk muhasebesinin aksayan yönlerine değinen yazarlar, genellikle şu konular üzerinde durmaktadırlar:²⁸⁸

- Sorumluluk muhasebesi yönetim için yararlı bir araç olmasına rağmen, büyüklük, karmaşıklık ve ürün çeşitliliği açılarından orta sınıflamasına girebilecek işletmelerde en iyi şekilde uygulanabilir. Ancak daha büyük ve özellikle uluslararası kuruluşlarda, orta işletmelerde olduğu kadar başarılı olamaz denilmektedir.
- Organizasyonel bölümlenmenin, ürün çeşitliliğinin ve bölgesel dağılımın çok olması halinde raporların da artacağı ve böylece yüksek yönetimin raporlar içinde bunalacağı belirtilmektedir.
- Sorumluluk muhasebesi, işletmedeki tüm yönetim kademelerini içine alır. Diğer bir deyişle, yüksek yönetim kademesinden en alt kademedeki usta başına kadar tüm yönetim kademeleri, sorumluluk muhasebesinin konusu içindedir. Bu bölümlenmenin en alt kademesini de, yani usta başlarını da içine almasının bazı sakıncalarının olacağı ileri sürülmüştür. Şöyle ki, ustabaşı kontrol ettiği fiziksel faaliyetlerle, bunların bir dökümü olan gider ve sapma raporlarını birleştirmekte güçlük çekebilir. Dünün

²⁸⁸ Çimen, Emine, agt., s.49

faaliyetlerini analiz edip açıklamaktan, yarının faaliyetlerini kontrol etmeye vakit bulamaz denilmektedir.

- Maliyetlerin sorumluluk alanları temeline göre ayrılması ve raporlanması oldukça güç olmaktadır. Bir maliyetten, sorumlu yöneticinin dışında diğer yöneticiler de etkilenebilmektedir. Bu da, söz konusu maliyetin tek bir kişi tarafından denetlenebilmesini zorlaştırmaktadır. Örneğin, bir fabrikada, bölüm yöneticileri arasından birine fabrikanın tümünün bakım-onarım işlerinin yürütülmesi için bir kuruluş ile tüm bölümler adına bir hizmet anlaşması yapması yetkisi verildiğinde; bu yöneticinin hizmet anlaşmasının uygulanması sürecinde denetim gücüne de sahip olması gerekmektedir. Ancak, farklı bölümlerin farklı bakım-onarım talepleri olabileceğinden, bu durum maliyetleri yükseltebilir. Maliyetlerin yükselmesinin sorumluluğu bütünüyle bu yöneticiye yüklenemez.
- Sorumluluk muhasebesi açısından hizmet bölümleri de bazı aksaklıklara neden olabilmektedir. Örneğin, beklenmedik bir şekilde yüksek miktarda siparişin geldiği bir fabrikada, acilen üretimi arttırmak için işgücüne ihtiyaç olabilir ve fazla mesai yapılması gerekebilir. Bu da maliyeti arttırabilir. Diğer bölümler hizmet bölümünün maliyetlerini etkileyebilirler. Bu durum, hizmet bölümünün maliyetlerinin diğer bölümlere, bölümlerde bulunan makine ve teçhizat yatırımlarına ve bölümler için sarf edilen hizmet saatlerine göre dağıtılarak çözümlenebilmektedir. Diğer bir çözüm ise, hizmet bölümlerinin diğer bölümlere yaptıkları hizmetlerin, fiili saat ölçüsü ve hizmet bölümü için oluşturulan bütçe temel alınarak yüklenmesidir. Her bölüm işletme dışından bir müşteri gibi yapılan hizmet için borçlandırılmaktadır. Böylece acil hizmet istenmesi durumunda, maliyet söz konusu bölüme yüklenmektedir. Yöneticileri denetleyebildikleri maliyetlerde sorumlu tutmak daha etkin bir şekilde çalışmalarına neden olduğu gibi, hizmet bölümleri ile diğer bölümler arasında meydana gelebilecek sürtüşmeleri de minimum düzeye indirecektir.

Yukarıda belirtilen sakıncalar, sisteme yeni başlayan işletmeler için sorun oluşturabilir. Fakat yöneticilere gerekli eğitim verildiğinde zamanla sistem yerleşince sakıncalı durumlar ortadan kalkacaktır.

2.11.6.Sorumluluk Muhasebesinde Raporlama

Sorumluluk merkezlerine göre düzenlenen raporlar sorumluluk raporları olarak ifade edilir. Diğer bir ifade ile, her sorumluluk merkezinin başarısı dönemler itibariyle, özet olarak sorumluluk raporlarında gösterilir.²⁸⁹Sorumluluk raporları, işletme yönetiminde, neyin nerede ve nasıl olduğunu gösteren kontrol araçlarıdır.²⁹⁰

Sorumluluk raporları, işletme yöneticilerine sorumluluk merkezlerinin bütçelenen ve faaliyetler sonucu ortaya çıkan sonuçları görebilme imkanı sağlar. Böylece merkezlerde durum değerlemesi yapılabilmektedir. Fiili tutarlarla bütçelenen tutarlar arasındaki fark sapma olarak adlandırılır. Bu raporlarda ayrıca, ortaya çıkan sapmalarda gösterilir. Bu raporlardaki bilgiler yöneticilere, işletmeyi **istisna yoluyla yönetim**²⁹¹ konusunda yardımcı olurlar.²⁹²

Sorumluluk muhasebesi hedeflerin ve hedeflerden sapmaların belirlenmesi ve olumsuz sapmaların önüne geçilmesi amacıyla geliştirildiğine göre belli dönemlerde hedeflere ne ölçüde ulaşıldığının denetlenmesi gerekir. Denetim, hedefleri, ulaşılan sonuçları ve hedeflerden sapmayı gösteren bir raporlama sistemiyle başarılabılır. Raporlama döneminin aylık olmasının uygulama açısından en uygun süre olduğu düşünülür. Çünkü daha uzun aralıklarla yapılacak denetim (örneğin 3 ayda bir) alınacak önlemlerin gecikmesini beraberinde getirirken, daha sıklıkla yapılacak bir denetim (örneğin haftada bir) gerek bütçelerin bu kadar kısa dönemler için hazırlanmasını zorunlu kılacak, gerekse fiili verilerle bütçeler arasında doğru karşılaştırma yapılmasını güçleştirecektir.²⁹³

Sorumluluk raporları aşağıdaki nitelikleri taşımalıdır:²⁹⁴

- Sorumluluk raporları, yöneticilerin başarılarını değerlendirmeye yardımcı olmalıdır. Bunun için de giderlerin kontrol edilebilir ve başkaları tarafından kontrol edilebilir giderler olarak ayrılması önemli olmaktadır.

²⁸⁹ Küçüksavaş, Nihat, age., s.570

²⁹⁰ İlkin, Taç,İlkin, “**Maliyet Yönetimi Açısından Sorumluluk Muhasebesi ve Transfer Fiyatlaması Mermer Üretim İşletmesine Yönelik Bir Uygulama**”,Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,2007, s.26

²⁹¹ İstisnalarla yönetim; bir sorun belirleme ve iletişim sistemidir. Yönetimin araya girmesini zorunlu kılan sorun yöneticiye bildirilecek, işe müdahaleyi gerektirmeyecek durum ise bilgilendirilmeyecektir. Bu organizasyon, iş bölümü, sorumluluk ve yetki devri ile yaygın bir kontrol düzeni üzerine oturmuştur.

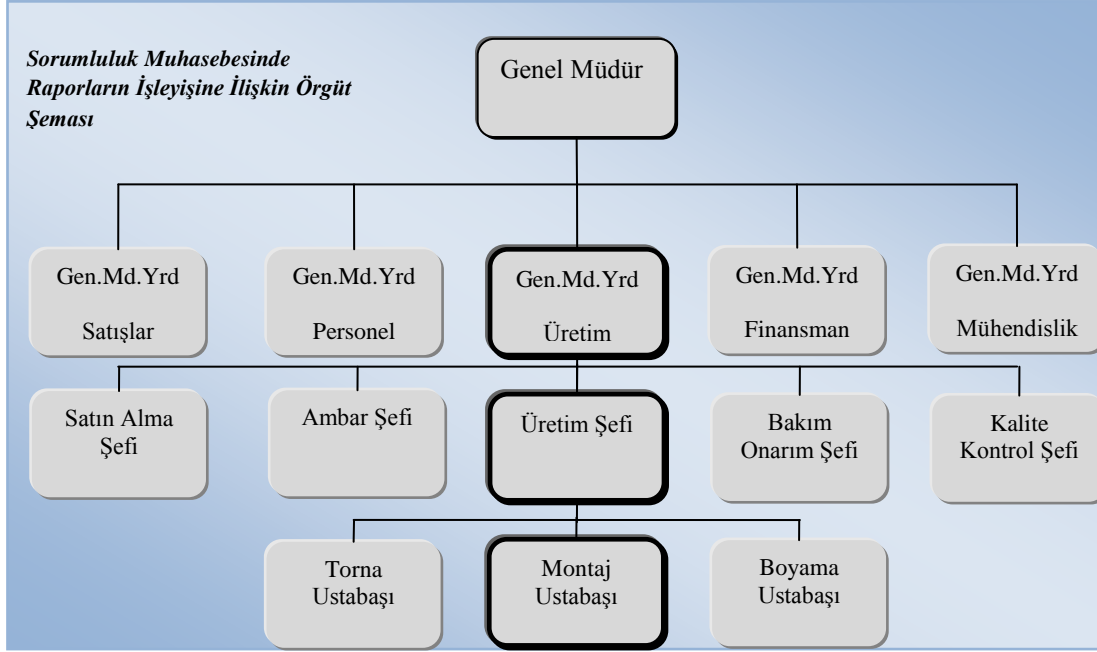
²⁹² Arslan, Mihriban Coşkun, agt., s.49

²⁹³ Arslan, Mihriban Coşkun, agt., s.51

²⁹⁴ Çimen, Emine, agt., s.50

- Sorumluluk raporları örgüt yapısına uygun olarak düzenlenmelidir. Bu raporlar alt yönetim düzeyinden başlar, üst yönetim düzeyine çıkıldıkça özet bir biçim alır.
- Sorumluluk raporlarında zamanlama önemlidir. Gecikmiş raporlamanın işletmedeki etkinliği azdır.
- Sorumluluk raporlarında yer alan bilgiler işletmede görevli yöneticiler tarafından kolay anlaşılır özellikte olmalıdır.
- Raporlar, kullanıcıyı sıkmayacak kadar detaya sahip olmalıdır. Az ayrıntı yetersizliği, aşırı ayrıntı ise sıkıcılığı ve kullanışsızlığı getirir.
- Raporlar geçmiş dönemler itibariyle karşılaştırmalı sonuçlara yer vermelidir.
- Raporlar şekil ve içerik açısından dönemler itibariyle tutarlı olmalıdır. Raporun şekli belirlendikten sonra değişiklikler sadece çok zorunlu nedenlerden dolayı yapılmalıdır.
- Teknik yöneticiler için hazırlanan raporlar tutar ile birlikte miktar bilgilerini de içermelidir. Kontrollerde sadece tutarları dikkate almak yanıltıcı olabilir.
- Raporlarda yalnızca önemli sapmalara yer verilmelidir, rutin faaliyetlere ilişkin sapmaların yöneticileri zaman kaybına uğratmak gibi bir riski bulunmaktadır.
- Raporlamada, bütün yöneticilerin aşırı başarılı olma hırsı ile gerçek dışı bilgileri raporlamalarını önleyecek standartlar konulmalıdır.

Bilindiği gibi sorumluluk muhasebesi sisteminin uygulanmasında işletme organizasyon şemasının büyük önemi vardır. Sorumluluk muhasebesi raporları organizasyon şemasına göre en alt kademedен en üst kademeye doğru verilerek düzenlenir.

Şekil 11: Sorumluluk Raporlarının İşleyiş Şekli²⁹⁵

En alt kademede yer alan yöneticiler, torna usta başısı, montaj usta başısı ve boyama ustabaşısıdır. En üst kademede yer alan yönetici ise genel müdürdür. Muhasebe raporlarının izlediği yol ise koyu renkli çizgi ile gösterilmiştir.

Buna göre; sorumluluk raporları, montaj ustabaşından üretim şefine, üretim şefinden üretimden sorumlu genel müdür yardımcısına ve oradan da genel müdüre gönderilir. Montaj ustabaşının üretim şefine göndereceği raporda montaj bölümünde kontrol edilebilen giderlerin yanında torna ve boyama bölümlerinin kontrol edilen giderleri yer almaktadır. İkinci kademede de yer alan üretim şefinin, üretim genel müdür yardımcısına göndereceği raporda ise üretim şefinin raporunun yanında, satın alma, ambar, bakım onarım ve kalite kontrol bölümüne ait olan maliyetleri de kapsamak zorundadır. Raporların en üst basamağını oluşturan genel müdüre sunulan rapor ise, kendisine bağlı tüm genel müdür yardımcılarının kontrol edilebilir maliyetlerini, kendisine ilişkin maliyetleri, ayrıca diğer üç basamaktaki kontrol edilemez olarak görülen sabit değerlerle ilgili maliyetleri içermektedir. Örgüt yapısı ile sorumluluk raporları zinciri arasındaki ilişkiye bakıldığında her yönetici kendi faaliyetlerine ilişkin bilgiler yanında emri altındaki yöneticilerin faaliyetleri hakkında da bilgi sahibi olmaktadır.²⁹⁶

²⁹⁵ Kartal, Ali - Sevim, Adnan - Gündüz, H. Erdin, age., s.367

²⁹⁶ Yükçü, Süleyman, age., s.737

2.12. Sorumluluk Muhasebesinde Transfer Fiyatlama Sorunu

Sorumluluk merkezlerinin oluşturulması ile birlikte işletme içinde bir merkezden diğerine mamul transferi üzerinde durulması gereken bir konudur. Sorumluluk merkezleri yöneticilerinin etkinliğini ölçümlemede, işletme içi bölümlerarası mal ve hizmet transferlerinin etkinliğini ölçümleme işlemi, işletme içi bölümlerarası mal ve hizmet transferlerinin ortaya çıkması ile daha da karmaşık bir hal almaktadır. Merkezkaç yönetim sorumluluk merkezleri arasındaki koordinasyonun sağlanmasında ve yöneticilerin etkinliğinin ölçülmesinde bir yönetim aracı olarak *transfer fiyatı* kavramı ortaya çıkmaktadır. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde bu kavram hakkında bilgi verilecektir.

2.12.1. Transfer Fiyatlamasının Anlamı ve Amaçları

Merkezkaç yönetim ve bunun uygulama biçimleri olan kar ve yatırım merkezleri fikrinin temelinde piyasa ekonomisinin mantığı yatar. Her kar merkezi, kendi karını maksimum kılar, bir bütün olarak işletmenin karı da maksimum olur. Şu halde kar merkezleri, işletmenin genel karlılığını artıracak için oluşturulur. Yoksa merkezkaç yönetim, dikkatin bir bütün olarak işletmeden bireysel kar merkezlerine yönelmesi demek değildir.²⁹⁷

Bir organizasyondaki bir birimin başka bir birime sağladığı mal veya hizmetler ile ilgili olarak oluşan ilişkiye transfer fiyatlaması denir.²⁹⁸ Başka bir deyişle transfer fiyatlaması, merkezkaç yönetim şeklinde yapılan bir işletmenin bölümleri arasındaki alışverişin fiyatlanmasıdır.²⁹⁹ Bir birim tarafından üretilip diğer birim tarafından kullanılan mallar ara malları olarak bilinir. Ara malı için transfer fiyatlaması alım departmanı için maliyeti, satış departmanı için ise geliri temsil etmektedir. Bu nedenle transfer fiyatlaması, ara malının ne kadar üretileceği ve ara malı kullanan birimin alım fiyatının ne kadar olacağını belirlemek için kullanılır.³⁰⁰

Transfer fiyatlamasını bir örnek yardımı ile gösterelim:

ABC şirketi A ve C olmak üzere bölümlere (kar merkezi) sahiptir. A bölümü bir komponent (parça) üretmekte ve aynı şirkette C bölümüne satmaktadır. Aralarında yapılan işlemin birim fiyatı 30 TL'dir. Bu fiyat A bölümü için gelir niteliğindedir ve bu fiyatı

²⁹⁷ Gürsoy, Cudi Tuncer, age., s.771

²⁹⁸ Smullen, John, **Transfer Pricing for Financial Institutions**, Woodhead Publishing Limited Cambridge England-2001, s.3

²⁹⁹ Mısırlıoğlu, İ. Ufuk, "Bölümlerarası Transfer Fiyatlaması", Mali Çözüm Dergisi, Mart 2003, s.1

³⁰⁰ Drury, Colin, age., s.426

arttırmak isteyecektir. Aynı şekilde, 30 TL. C bölümü için maliyet niteliğinde olup, gelirlerini azaltır ve C bölümü bu fiyatı azaltmak isteyecektir. Şirket düzeyinde bakıldığında, A'nın gelirinden, C'nin maliyeti çıkartıldığında sıfır etki olacaktır.³⁰¹

ABC ŞİRKETİ	
A Bölümü	C Bölümü
Birim fiyatı 30 TL den üretir ve C'ye transfer eder.	Birim fiyatı 30 TL'den A'dan alır ve satılmak üzere mamulde kullanır.
Transfer Fiyatı=30 TL/Tbr	Transfer Fiyatı=30 TL/br.
A için gelir	C için maliyet
Net gelir artar	Net gelir azalır
Yatırım geri dönüşü artar	Yatırım geri dönüşü azalır
Transfer fiyatlama geliri= Transfer fiyatlama maliyeti şirket düzeyinde sıfır etki	

Tablo 11: Transfer Fiyatlamasının Bölüm ve Tüm Şirket Üzerinde Etkisi

Transfer fiyatlamasının sıfır etkisi olsa da işletmenin kazandığı kar düzeyini ve bölümlerin davranışlarını etkileyerek değiştirebilir. Özerk çalışan bölümler karlılıklarını artıran yüksek transfer fiyatları belirleyebilir ancak bu işletme genelindeki karlılığı ters yönde etkileyebilmektedir. Örneğin satın alan bölüm tarafından karar verilen bir fiyat, satan bölümün nihai fiyatını etkileyebilmektedir. Satın alma bölüm yöneticisinin alımına karar verdiği ürün fiyatı işletmenin genel karlılığını sağlayacak üretim ve satış fiyatına ulaşmasını engelleyebilir. Bazı durumlarda ise satın alma bölümü ürünü dışarıdaki bir üçüncü şahıstan almayı tercih edebilir. Gerçekte ise ürünü işletme içinde üretmek daha ucuza mal olabilmektedir. Örneğin A Bölümü 24 TL'ye mal ettiği ürün için 30 TL'lik bir transfer fiyatı belirlediğinde, eğer bölüm C, ürünü dışarıdan 28 TL.ye bulabiliyorsa, bu ürünü A bölümünden satın almak istemeyecek ve parça başına 2 TL.'lik tasarruf sağlamış olacaktır (30 TL. şirket içi transfer fiyat-28 TL. dış fiyat). Ancak Bölüm A'nın dış satışlarının iç satışlar ile ikame edilmeyeceği düşünüldüğünde işletme bütün parça başına 4 TL daha az gelir

³⁰¹ Hansen,R Don - Mowen M, Maryanne, **Cost Management Accounting & Control**, Thomson South Western Publishing, Fifth Edition, USA,2005 s.450

elde edecektir (28 TL dış maliyet, 24 TL iç maliyet). Bu nedenle transfer fiyatlamasının ayarlaması işletmenin karlılığını etkilemekte kritik bir konu olabilmektedir³⁰².

Eğer kar merkezleri, ürettikleri mal ve hizmetler bakımından birbirinden tamamen bağımsız ise her kar merkezinin kendi karını en üst noktaya çıkarması yönünde alacağı kararlar, işletmenin toplam karını artırır. Ancak, bir kar merkezinin çıktısı, diğer bir kar merkezinin girdisi olursa, asıl işletmenin toplam karlılığını artırmak hedeflendiği için, bazı kar merkezlerinin bireysel karları artmayabilir. Burada işletme karlılığını üst düzeye çıkartmak amaçlandığı için üst yönetim, bazı bölümlerin karlarından feragat etmesini isteyebilir.

Günümüz ekonomik ortamında transfer fiyatlandırmaya bütün boyutları ile hakim olmak çok zordur. Tanımından da anlaşılacağı üzere, transfer fiyatlandırma firmalar arasındaki işlemleri içerir ve bu nedenle toplumun bilgisinden uzaktır. İşletmelerin işletme dışındaki kişi ve kuruluşlara sundukları bilgiler toplu bilgilerdir. Piyasa işlemleri ile işletme içi transferler bu işlemlere ilişkin rakamların birleşmesi ile ortadan kaybolur. Bu yüzden sadece bunu yapabilecek donanımına sahip birkaç vergi idaresi ya da istatistik kuruluşu vergilendirilecek işletmelerin uyguladığı transfer fiyatlamasının kapsamına hakim olabilir. Bu tür çalışmalar mevcut ancak kamuoyunun gündemine gizlilik gibi anlaşılabilir nedenlerle gelmemektedir.³⁰³

Bir işletmede transfer fiyatlama sisteminin kurulması için; devletin idari düzenlemeleri, şirketin iştirakleri ile olan ilişkileri, şirket yönetiminde kullanılacak bir sistemin kurulması ve risk yönetimi gibi bir çok sebebi bulunmaktadır. Bu farklı sebepler, kavramsal perspektiften birbirinden ayrılabilir de, özelde birbirinden tamamen ayrılamaz. Örneğin; yönetsel motivasyonu arttırmak için kurulmuş bir transfer fiyatlama sistemi aynı zamanda vergisel yükümlülüklerin belirlenmesi için de kullanılabilir.³⁰⁴ Bu yönüyle transfer fiyatlamasının amaçları genel anlamda, **iç yönetsel ve uluslar arası vergisel amaçlardan** oluşmaktadır.

³⁰² Hansen,R Don - Mowen M, Maryanne, age., s.450

³⁰³ Atış, Caner, “**Küreselleşme Sürecinde Transfer Fiyatlandırma ve Türkiye**”
<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/yonetim/yonetim24.pdf> 21/02/2011 tarihli erişim, s.3

³⁰⁴ Smullen, John, age, s.4

2.12.1.1.İç Yönetime İlişkin Amaçlar

İşletmelerin yönetime ilişkin amaçları, transfer fiyatları belirlenirken kararlarını etkilemektedir. Bu itibarla işletmeler transfer fiyatlarından, yöneticilerle işletmenin hedefleri arasındaki uyumu artırmak, bölümlerin performansını adaletli bir şekilde değerleyerek diğer bölümlerle karşılaştırmak ve yöneticileri bölümlerin karlılığını artırmak için motive etmede yararlanmaktadır. Bu bağlamda transfer fiyatlaması, yöneticilerin kararlarını doğru olarak verebilmelerine yönelik davranışsal bir araç niteliğindedir.

Yöneticiler saptayacakları transfer fiyatlarıyla, bağlı işletmelere transfer edilen mal ve hizmetlerin fiyatları ve miktarları üzerinde belirleyici kararlar almak suretiyle bölümlerinin gelir ve giderlerini ayarlayacaklarından, bölümlerin özerk yapısı sayesinde bu kişilerin performansları daha rahat belirlenmektedir.

Transfer fiyatlaması aracılığıyla, ayrıca işletmenin bünyesinde örgütlenmiş üretim ve satış birimlerinin, eşgüdümlü şekilde işbirliği içinde, yani uyumlu amaçlarla hareket etmeleri sağlanmalıdır. Böylece, bölüm ile işletmenin amaçlarının çatışması halinde, bölümün performansını da azaltmayarak optimal bir denge kurulmalı ve sonuçta işletmenin amaçları ön planda tutulmalıdır.

İyi bir transfer fiyatlaması yöntemi, diğer bir anlatımla işletmenin amaçları doğrultusunda kaynakların optimal kullanımlarını sağlayacak fiyatları belirleyecek yöntemler, işletme karını, bölümlerin gerçekleştirdikleri faaliyetleri de dikkate alarak paylaşmalı ve ilgili bölümlerin yöneticileri arasında transfer fiyatlamasına ilişkin ihtilafları minimum düzeylere çekmelidir.

2.12.1.2. Uluslararası Vergisel Amaçlar

İşletmeler uluslararası piyasalarda karşılaştıkları gümrük vergileri, kotalar, döviz kuru, ambargolar gibi bazı engelleri aşmak amacıyla da transfer fiyatlamasından yararlanabilmektedir. Bu yönüyle, transfer fiyatları kısıtlamalarını aşmak ve geliri ülkeler arasında kaydırmak ya da döviz kurlarında meydana gelecek dalgalanmalardan olumsuz şekilde etkilenmemek için kullanılabilir. Bu yönüyle, transfer fiyatları kısıtlamalarını aşmak ve geliri ülkeler arasında kaydırmak ya da döviz kurlarında meydana gelecek dalgalanmalardan olumsuz şekilde etkilenmemek için kullanılabilir.

Çokuluslu bir şirket, birden fazla ülkede bağlı ortaklıkları olan ve bunlar aracılığıyla mal ve/veya hizmet sunan şirkettir. Bu bağlı ortaklıkların yönetim merkezleri, kullandıkları kaynaklar ve hedefleri ortaktır. Tüm işletmeler gibi çok uluslu şirketlerin de birincil amacı

kardır. Bu nedenle, hammadde ve özellikle işçiliğin ucuz olduğu ülkelerde bağlı ortaklık kurup üretim yaparlar ve ürettikleri bu malları uygun pazarlarda kurmuş oldukları bağlı ortaklıklara ihraç ederek karlarını en yüksek düzeye çıkarmaya çalışırlar. Bağlı ortaklıklar arasındaki mal ya da hizmetin çok uluslu şirket tarafından belirlenen fiyatı, hedeflenen amaca ulaşmak için kritik öneme sahiptir.³⁰⁵

Çok uluslu işletmeler, global düzeyde rekabetçi bir piyasa pozisyonu oluşturarak bunu sürdürmeyi amaçlamaktadır. İşletmeler bu bağlamda yavru şirketlerine, yeni bir pazara girmeleri halinde faaliyete geçtiği ilk yıllarda, finansal ve rekabetçi pozisyonlarını kuvvetlendirecek nitelikte fiyatlarla piyasaya girebilmelerine olanak sağlamak için düşük transfer fiyatları uygulayabilmektedir. Bunun yanında çok uluslu şirket, bu fiyat ile bir yandan çeşitli ülkelerdeki bağlı ortaklıkların yöneticilerinin performans değerlemesini yapmaya çalışırken diğer yandan, küresel ölçekte kurumlar vergisi ve gümrük vergilerini azaltma, kur riskini en aza indirme, bağlı ortaklıkların faaliyette buldukları ülkelerin yönetimleriyle anlaşmazlıktan kaçınma, nakit akış yönetimi ve küresel pazarda rekabet avantajını artırma amaçlarını gözetir.

Ancak, işletmelerin transfer fiyatlaması politikaları uyarınca belirledikleri ve grup içi transferlerde uyguladıkları fiyatların yerli firmaların fiyatlarından çok düşük düzeylerde olması durumunda, ilgili hükümetler yerli endüstrilerini korumak amaçlı olarak söz konusu duruma müdahale edebilmektedir. Transfer fiyatlaması bir işletmenin alt birimleri arasında uygulandığında, işletme bütünsel geliri ile vergilendirildiğinden vergi otoriteleri açısından herhangi bir sorun oluşturmaz. Ancak, bu fiyatlandırma birbirleriye çıkar ilişkisi olan iki işletme arasında söz konusu olduğunda iş biraz daha karmaşıklaşır. Fiyatlandırma, olması gerekenin üstünde olduğunda mal ya da hizmet alımı yapan işletmeden, mal ya da hizmet satan işletmeye kazanç aktarımı yapılmış olur. Eğer söz konusu işletmeler aynı vergi otoritesine bağlı ise, kazanç üzerinden alınan vergi açısından her iki işletmenin de karlı olması durumunda bir vergi kaybı olmayacaktır. Ancak, kazanç aktarılan işletme zararda ise bu aktarılan kazanç zarar mahsubunda kullanılacağından vergi kaybı ortaya çıkacaktır. Transfer fiyatlamasına konu olan bu şirketin farklı vergi otoritelerine bağlı olması durumunda ise durum daha karmaşık hale gelecektir. Bu şirketler kazançları üzerinden farklı vergi otoritelerine vergilerini ödeyeceklerinden transfer fiyatlaması yoluyla kazanç aktarılması

³⁰⁵ Atış, Caner, agm.s.4

durumunda kazanç aktaran işletmenin bağlı olduğu vergi otoritesinin vergi geliri azalırken, kazanç aktarılan işletmenin bağlı bulunduğu vergi otoritesinin vergi geliri artacaktır.³⁰⁶

Çokuluslu şirketler farklı vergi ve diğer yasal düzenlemelerin olduğu yerlerde faaliyet gösterdiklerinden bağlı ortaklıklarının kuruluş yerlerini seçerken bu farklı düzenlemelerin avantajlarından faydalanmaya çalışırlar. Ayrıca, bağlı ortaklıklarının hangi fonksiyonları yerine getireceğine dolayısıyla hangi uluslar arası transferlerin içerisinde yer alacaklarına karar vererek çeşitli bağlı ortaklıkların sonuçlarını da etkileyebilirler. Bu konudaki klasik durum şöyle tarif edilebilir: Ana firma düşük, bağlı ortaklık ise yüksek kurumlar vergisi uygulayan ülkede kurulur. Öz sermayeyi maksimize etmek ve çokuluslu şirketin vergi durumunu en uygun hale getirebilmek için bağlı ortaklığın ürettiği malları ana firmaya mümkün olan en düşük fiyattan satabileceği ve ana şirketten bir dizi hizmeti ve hakları (maddi olmayan varlıklar) mümkün olan en yüksek fiyattan alacağı şekilde düzenleme yapılır. Uygun örgütlenme ve zeki transfer fiyatlama politikası ile bağlı ortaklık kar etmeyecek ya da çok az kar edecek, ana şirket ise yüksek kar edecektir. Böylece bu iki birimin bağımsız işletmeler olması durumuna göre ödenecek toplam vergi daha düşük olacaktır.³⁰⁷

Gerçekten de uluslararası platformda faaliyet gösteren çokuluslu işletmelerin transfer fiyatlarını değiştirmelerinde gözlemlenen en yaygın neden, global çıkarları doğrultusunda karını maksimize edebilmek için global vergi yüklerini minimize etmeyi hedefleyerek, transfer fiyatlarını kötüye kullanmaya çalışmalarıdır. Transfer fiyatlaması konusunda Business International dergisi tarafından yapılan bir araştırma da bu tespiti doğrular niteliktedir. Araştırma sonucunda, işletmelerin transfer fiyatlaması politikalarıyla izledikleri en önemli amaçlarının global düzeyde ödenen vergi miktarlarını azaltmak olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Swenson tarafından 2001 yılında yapılan bir çalışmada; ABD'ye Kanada, Almanya, Japonya, İngiltere ve Fransa'dan yapılan ithalatlarda, ilgili ülkelerin vergi ve gümrük oranları arasındaki farklılıkların çokuluslu işletmelerin transfer fiyatlarında manipülasyonlara gitmelerini teşvik edici etkileri ortaya konulmaktadır.³⁰⁸

³⁰⁶ Atış, Caner, agm.s.3

³⁰⁷ Atış, Caner, agm.s.4

³⁰⁸ Cenkeri, Elif, “**Transfer Fiyatlaması ve Türk Vergi Sistemi**”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2005, s.21

ABD Gelir İdaresi (U.S. Internal Revenue Service-IRS) ile Japon Vergi İdaresi (Japanese National Tax Agency-NTA) arasında yaşananlar buna iyi bir örnektir³⁰⁹;

1993 yılında, ABD Gelir İdaresi bir araştırma yaparak, Nissan Motor Şirketinin ABD'ye ihraç ettiği binek otomobillerinin ve kamyonların fiyatını gerçekçi olmayan bir şekilde yüksek belirleyerek ABD Gelir İdaresine düşük vergi ödediği sonucuna vardı. Nissan, Amerika gibi yüksek rekabetin olduğu bir pazarda uzun vadede pazar payını artırabilmek amacıyla kar marjını düşük tuttuğunu ileri sürdü. Sonuçta Nissan ABD Gelir İdaresine 170 milyon dolar ödemeyi kabul etti ama herhangi bir kayba uğramadı. Çünkü Japon Vergi İdaresi Nissan'ın ABD Gelir İdaresine ödediği tutarın tamamını iade etti.

1994 yılında, bu kez Japon Vergi İdaresi Coca-Cola Corporation'ın Japonya'daki bağlı ortaklığına sattığı malzemeler ve içecek konsantresi için aşırı fiyat uygulayarak ve yine telif ücretini aşırı yüksek göstererek Japonya'da düşük gelir beyan ettiğini ileri sürdü. Japon Vergi İdaresi, Japonya'daki bağlı ortaklığın ödediği telif ücretinin aynı sektördeki diğer firmaların ödediğinden yüksek olduğuna dikkat çekti. Ayrıca Japon bağlı ortaklığın kendi geliştirdiği içecekler için bile telif ücreti ödediğini belirtti. Böylece, Japon Vergi İdaresi cezası ile birlikte 150 milyon dolarlık bir vergi tahakkuk ettirdi. Bunun üzerine Coca-Cola, daha önce söz konusu gelir için Amerikan Gelir İdaresine vergi ödediğini dolayısıyla şimdi Japon Vergi İdaresinin re'sen saldığı bu vergi nedeniyle çifte vergilendirmeye maruz kaldığını belirterek Amerikan Gelir İdaresine şikayette bulundu. Bu şikayet, Amerikan Gelir İdaresi ile Japon Vergi İdaresi arasında söz konusu gelirin hangi ülkede vergilendirileceğine ilişkin görüşmelere yol açtı. 1998 yılında varılan uzlaşma ile Japon Vergi İdaresi saldığı vergiyi 150 milyon dolardan 50 milyon dolara düşürdü. Amerikan Gelir İdaresi ise kendi bölümü için Coca-Cola'nın vergi borcunu düşürdü.

2.12.2. Transfer Fiyatlamının Tarihçesi

Ekonomi tarihçileri, çokuluslu işletmelerin 15. ve 16. yy'da doğmaya başladıklarından bahsetmektedir. İlgili dönemlerde İngiltere'de bulunan çokuluslu işletmeler, İngiltere'nin kolonileriyle gerçekleştirdiği mal transferlerinde yer almışlardır. 20. yy'da, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ticaretin serbestleşmesiyle, işletmelerin farklı ülkelere pazarlama

³⁰⁹ Atış, Caner, agm.s.3

faaliyetlerine başlamaları ve yeniden yapılanan ülkelerde yatırımlarda izlenen artış, bahse konu işletmelerin günümüzde sahip oldukları konumları üzerinde etki yaratmıştır.³¹⁰

Transfer fiyatlaması kavramı, ekonomi, siyaset bilimi, işletme, muhasebe, hukuk dallarıyla yakından bağlantılı çok yönlü bir kavram olmakla beraber özellikle iktisat ve işletme ekonomisi disiplinlerinde 20. yüzyılın başında gündeme gelmiştir. 1903 yılında Schmalenbach, “Büyük Endüstri İşletmelerinde Transfer Fiyatları” isimli doçentlik çalışmasında, işletmenin farklı birimleri arasında transferlerde uygulanacak fiyatların nasıl belirlenmesi gerektiği sorununu araştırmıştır. Schmalenbach çalışmasında, transfer fiyatlarının tanımını, işletmelerin her bir biriminin hukuki bir işleme girişmekte olduğu ve bunun faturasının ise karşılıklı edim ilişkilerinin değerlendirilmesi şeklinde oluşan şahsına münhasır nitelikteki transfer fiyatları olduğunu ileri sürerek yapmıştır. Burada dikkati çeken husus, günümüzde yapılan tanımların Schmalenbach tarafından yapılan tanımdan çok farklı olmamasıdır.³¹¹

Konuya ilişkin olarak 1901 yılında İngiliz Harry Sidgwick, “The Principles of Political Economy” isimli kitabında; işletmelerin üretimlerini gerçekleştirirken kendi ürünlerini kullanma durumunda, söz konusu ürünlerin piyasa fiyatı üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini belirttikten sonra, izleyen yıllarda Du Pont ve General Motors şirketleri de, iç üretimde kendi ürünlerini hammadde ve yarı mamul olarak kullandıklarında, maliyet bedeli yerine güncel piyasa fiyatlarının uygulanması yönünde benzer kararlar vermişlerdir.³¹²

I. Dünya Savaşı esnasında ABD ile İngiltere arasında, işletmelerin uluslararası platformda grup içinde gerçekleştirdikleri transferlerde, vergi yüklerini azaltacak şekilde belirledikleri fiyatlar aracılığıyla kâr nakilleri yapmalarını engellemek için görüşmeler yapmışlardır. ABD’de 1917 senesinde transfer fiyatlaması alanında yapılan ilk düzenlemeyle devlete, uluslararası işlemlere taraf olan bağlı işletmelerin aralarında gelir ve giderlerin paylaşılması yetkisi tanınmıştır.³¹³

Uygulamacılar transfer fiyatlamasını, 1925 yılındaki Ulusal Maliyet Muhasebecileri Derneği’nin (National Association of Cost Accountants) 6. Uluslararası Maliyet Muhasebesi Konferansı’nda gündeme getirerek katılımcılarca tartışılmasını sağlamışlardır. Konuya ilişkin

³¹⁰ Cenkeri, Elif, “agt., s.8

³¹¹ Cenkeri, Elif, agt, s.9

³¹² Kapusuzoğlu, Tuncay, **Transfer Fiyatlaması**, OluşYayıncılık, İstanbul, 2003, s. 4

³¹³ Cenkeri, Elif, agt, s.10

yapılmış olan ilk araştırma 1956 yılında Ulusal Muhasebeciler Derneği (National Accountant Association) tarafından bastırdıktan sonra, Solomons **Karşılaştırmalı Bölümler Arası Performans Ölçümü** (Comprehensive Study of Divisional Performance Measurement) isimli eserini 1965 yılında yayımlamıştır.³¹⁴

Thomas Horst tarafından 1970'li yılların başında yapılan çalışmada ise işletmelerin, düşük vergi oranlarına sahip ülkelerde, vergi oranlarına karşı duyarlı olmaları sebebiyle gelirlerini yüksek gösterirken yüksek vergi oranlarının uygulandığı ülkelerde ise gelirlerini düşük göstermekte oldukları tespit edilmiştir.

Transfer fiyatlaması, 1970'li yıllarda yapılan çalışmaların çoğunda kültürel farklılık ve etkinliklerle belirtilmeye çalışırken, İngiltere Vergi İdaresi (Inland Revenue in the UK) ve ABD Vergi İdaresi (Internal Revenue Service in the USA-IRS) vergi kaçırma amacına yönelik transfer fiyatlaması uygulamalarına karşı sistemler geliştirmişlerdir.

Muhasebe yönetiminde bilgisayar teknolojisinin de yarattığı etkiyle stoksuz çalışma, diğer bir ifadeyle tam zamanında üretim (Just In Time), Toplam Kalite Yönetimi (Total Quality Management), Sıfır Stok Düzeyi (Zero Level Stock) gibi modellerin geliştirilip kullanılması, otomasyon ve internetin de yaygınlaşmasıyla 1990'li yıllarda transfer fiyatlamasının önemi daha da artmıştır.

Topluca ifade edilecek olursak, transfer fiyatlamasının zaman içinde artan önemi birtakım gelişmelerle açıklanabilir; uluslararası ticaret hacminin artması, buna paralel yüksek teknoloji mallarının gerçek fiyatının piyasada bulunmasında yaşanan güçlükler ve yönetim biçimlerinin merkezîyetçi bir yapıdan özerk bir yapıya kayması belirleyici gelişmeler olarak sayılabilir. Ayrıca, transfer fiyatlarında yapılan manipülasyonların büyük tutarlarda vergi kaybına yol açması, uluslararası transfer fiyatlamasının vergi ve gümrük idareleri tarafından ciddi miktarlarda kaynak sarf edilerek sürekli izlenmesine ve işlemlere ilişkin bilgilerin değişimine duyulan ihtiyacın artmasına neden olmuştur.

14 Aralık 1960 yılında Paris'te ekonomik büyüme ve uluslararası ticaretin yaygınlaştırılması amaçlarıyla kurulan OECD, 1979 yılında *Transfer Fiyatlama ve Çok uluslu Şirketler* başlıklı bir dizi öneriler içeren ve ABD uygulamalarından büyük oranda etkilenen raporunu yayımlamıştır. 1980'lerin ortalarında, transfer fiyatlamasındaki artış ve ABD

³¹⁴ Kapusuzoğlu, Tuncay, age, s.5

mevzuatındaki değişiklikler sonucunda OECD raporu gözden geçirmeye karar vermiştir. Konunun karmaşıklığı ve üye devletler arasında uzlaşma sağlanamaması nedenleriyle OECD gözden geçirilmiş önerilerin ilk bölümlerini ancak 1995 yılında yayınlayabilmiştir. Bu çalışmadan sonra 2001 yılında; Mart 1996, Ağustos 1997, Şubat 1998 Ekim 1999 ve Ağustos 2010 yıllarında yapılan eklemeleri de içeren yeni ve kapsamlı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada da ilk bölüm OECD düzenlemelerinin temelinde yatan emsallere uygunluk ilkesinin açıklanmasına ayrılmıştır. OECD'nin yardımı ile hangi transfer fiyatlama yöntemlerinin kabul edilebilir olduğunu belirlemeye ve bazen çıkarları ayrılrsa da vergi idarelerinin bilgi alışverişini düzenlemek amacıyla gelişmiş ülkelerin çalışmaları devam etmektedir. Ancak, bu çalışmalar özellikle gelişmekte olan ülkeleri ilgilendirdiği halde bu ülkelerin bu çalışmalarda yer almaması dikkate değerdir. Tersine, hem en eski hem de en gelişmiş yasal düzenleme olarak ABD mevzuatı öncü bir rol oynamış ve diğer ülke yasalarına esin kaynağı olmuştur. Pek çok açıdan ABD düzenlemelerinden farklı öneriler ortaya çıkmış olsa da OECD çalışmaları üzerinde dikkate değer etkisi olmuştur.³¹⁵

Uluslararası iş çevrelerinde görülen sürekli değişimlerin sonucunda pek çok ülke ve ekonomik birlik, hem transfer fiyatlaması ile ilgili kurallar koymaya hem de mevcut kurallarını yenileme girişimleri içerisinde bulunmaya başlamıştır. Bu konuda başta OECD olmak üzere, AB, ABD, Kanada ve Avustralya tarafından alınan önlemler ve gerçekleştirilen uygulamalar diğer ülkelere örnek teşkil etmektedir.³¹⁶

Son yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti de büyük oranda yabancı sermaye çeken bir ülke olarak transfer fiyatlaması konusuna önem vermeye başlamıştır. Çin vergi idaresinin geniş araştırma ve inceleme gücüne ve ağır ek vergi ve cezalarına rağmen Çin'de faaliyet gösteren yabancı sermaye girişimleri arasında yaygın vergiden kaçınma olayları görülmüştür. Bu girişimlerin %54'ü 1994, %60'ı 1995 ve %70'i 1996 yıllarında zarar beyan etmiştir. 1996 yılı için beyan edilen toplam zarar 7,1 milyar dolar olmuştur. Çin hükümeti kullanılan temel aracın transfer fiyatlandırması olduğunun farkına varmıştır. 1996-2000 yılları arasında tazmin edilen vergi tutarı 1,28 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Zararlı vergi rekabetine maruz kalan gelişmiş ülkelerin hükümetleri bir yandan bunu yapan ülkelere baskı uygularken diğer yandan özellikle bazı uygunsuz davranışlarda bulunan çok uluslu şirketlerin kullandıkları

³¹⁵ Atış, Caner, agm.s.8

³¹⁶ Çak, Murat, "Uluslararası Vergi Rekabeti Transfer Fiyatlaması ve Vergilendirme", T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No:385, Ankara,2008, s.40

yasal boşlukları kapatmaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda mümkün olan yerlerde aynı şirketin değişik ülkelerde faaliyet gösteren birimlerine ilişkin bilgilerin karşılıklı olarak kontrol edilmesini engelleyen belirsizlikleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar.³¹⁷

Yukarıda da değinildiği gibi çok uluslu şirketlerin birincil amacı kar olduğundan bunu en yükseğe çıkarmaya çalışmaları normaldir. Yeterli düzenlemelerin olmaması durumunda maliyetlerle ya da piyasa fiyatlarıyla ilgisi olmayan işlemler yapılabilmektedir. Örneğin Güney Afrika'da; çok uluslu bir şirket tanesi 5.000 dolardan daha fazlaya dış fırçası satarken, bir Amerikan şirketi Hong Kong'a tanesi 2 dolardan tuvalet ihraç etmiş, diğer biri de Almanya'dan tanesi 3.500 dolara duman dedektörü ithal edebilmiştir. Kanada'nın Ontario yüksek mahkemesinin 2004 tarihli kararı ise transfer fiyatlamasının farklı bir sonucuna işaret etmektedir. Mahkeme, 1985-95 yılları arasında Ford'un Kanada'daki şirketi ile Amerika'daki şirketi arasındaki işlemlerde kullanılan transfer fiyatlandırma sisteminin ciddi şekilde kusurlu olduğunu ve bunun Kanada'dadaki şirketin azınlık hissedarlarının haklarına zarar verdiğini ortaya koymuştur.³¹⁸

2.12.3. Transfer Fiyatlama Yöntemleri

Bölüm yöneticilerinin, şirket haklarını en üst noktaya çıkarması yönünde alacakları kararlarda transfer fiyatlarının tespit edilmesi, en önemli engeli teşkil eder. Transfer fiyatı, satış yapan bir bölüm için geliri temsil ederken, alım yapan bir bölüm için maliyete eşittir. Bu gelirler ve maliyetler, normal bir alım satım işleminde, ticaret yapılan miktarla değişkendir. Fakat farklı transfer yöntemlerinin uygulanması bölümler arasındaki mal veya hizmet alım satımını veya bunun miktarını etkileyecektir. Ayrıca transfer fiyatı, bölüm yöneticisinin başarı ölçüsünü değerlendirmede kullanılan bölümsel kar performansını da etkileyen bir fiyattır. Transfer fiyatındaki bir birimlik azalış, önemli büyüklükteki alım satımlarda, bölümün kar veya zararını daha da artırır.

Transfer fiyatlama yöntemleri, literatürde ve uygulamada çeşitli şekillerde gruplandırılmıştır. Bu çalışmada genel kabul görmüş yöntemler üzerinde durulmuş ve açıklanmıştır. Bu yöntemler şöyle sıralanabilir:

³¹⁷ Atış, Caner, agm.s.9

³¹⁸ Atış, Caner, agm.s.9

- 1) Piyasa fiyatı yöntemi,
- 2) Pazarlık fiyatı yöntemi,
- 3) Maliyet temeline göre oluşan transfer fiyatı yöntemi,
- 4) İkili transfer fiyatı yöntemi.

2.12.3.1.Piyasa Fiyatı Yöntemi

Eğer ara ürün için bir dış piyasa söz konusu ise ve bu dış piyasa tam rekabet şartlarına göre çalışıyorsa doğru transfer fiyatlandırması yöntemi piyasa fiyatı olacaktır.³¹⁹ Kar merkezi ürettiği malı bir başka kar merkezine ya da işletme dışına satma seçeneklerinden birini tercih etmede özgür olmalıdır. Aynı şekilde alıcı kar merkezi de girdiyi işletme içinden ya da işletme dışından satın alabilmelidir. Kar merkezleri bu gibi kararları verirken kuşkusuz bölüm karını artırmak amacını gütmektedir. Bu amaca en uygun fiyat ise piyasa fiyatıdır. Zira piyasa fiyatı bu ara malını üreten bölümün malı satabileceği en yüksek fiyattır. İlgili bölüm bu fiyattan satış yaptığı halde kar elde edememişse performansı kötü demektir kapatılması bile düşünülebilir. Öte yandan piyasa fiyatı ara malını kullanan kar merkezi için bir taban fiyattır. İlgili bölüm ara malını bu fiyattan satın almasına rağmen kar elde edememişse onun da performansı kötü demektir. Bu anlamda zarar eden bölümü kapatmak firmanın yararına olabilir.³²⁰ Şu üç şartın bulunduğu durumlarda, transfer edilen mal ve hizmetin piyasa fiyatı konusunda optimum karar alınabilir.³²¹

- a. Aramalın olduğu piyasa tam rekabet piyasası ise,
- b. Alt birimler arası bağımlılık minimum ise,
- c. İşletme dışı piyasa yerine işletme içi yapılan transferlerin, şirkete ek maliyet ya da fayda getirmemesi durumunda.

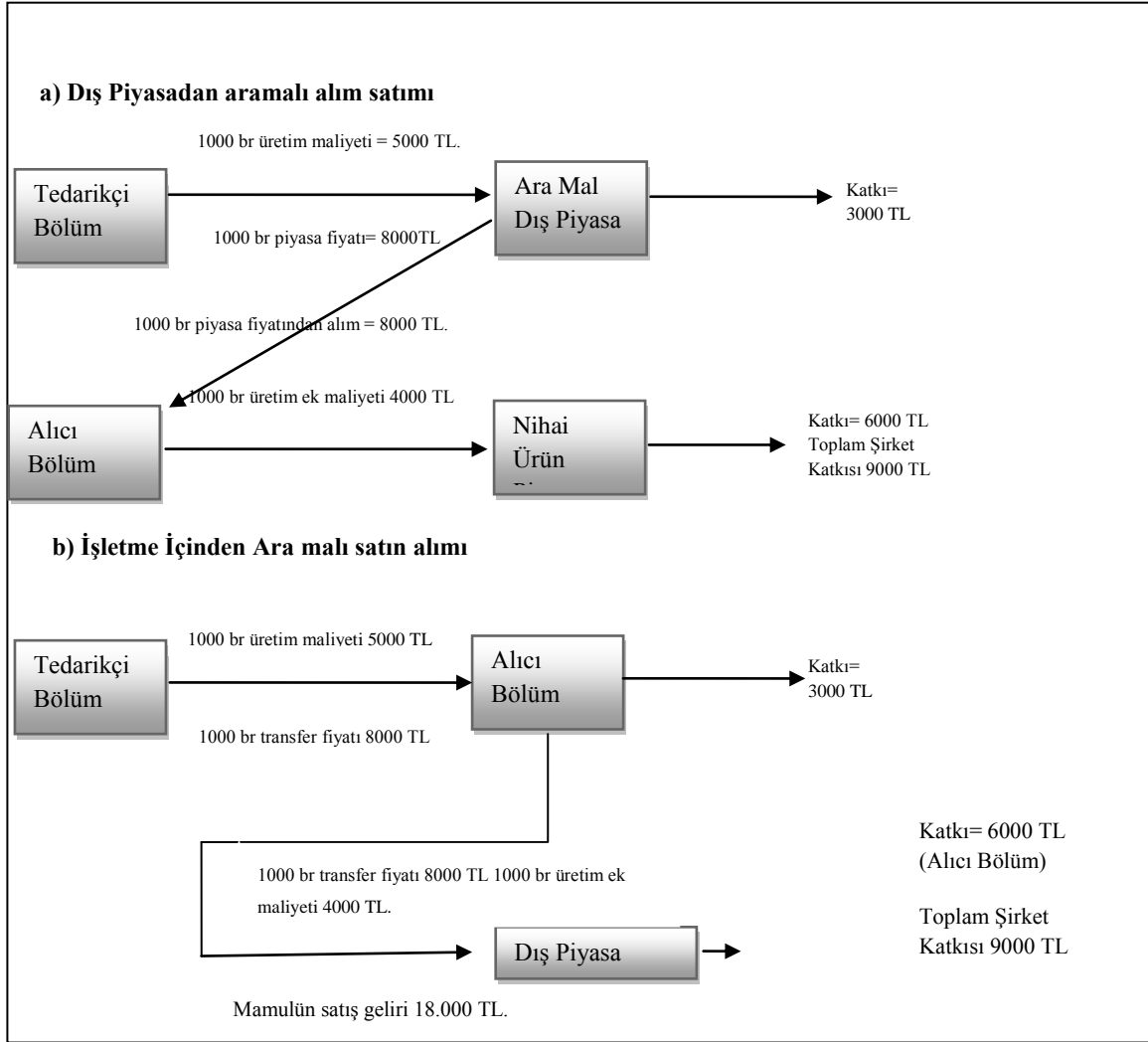
Eğer satış yapan bölümün atıl kapasitesi yoksa, işletme bölümleri arasında transfer konusu olacak mal veya hizmetlerin en uygun fiyatını dış pazardaki piyasa fiyatı oluşturur. Eğer bir kar merkezi olarak faaliyet gösteren satıcı bir bölümün transfer konusu mal ya da hizmeti dışarıya satma olanağı varken, bunun yerine işletme içinde bir satış yapması durumunda transfer edilen mal ya da hizmetin gerçek maliyetinin, işletmenin dışarıya satış

³¹⁹ Aslan, Sinan, “İşletmelerde Stratejik Faaliyet Bölümleri Arasında Transfer Fiyatlandırması”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl: 4 Nisan 2004 Sayı: 12, s. 54

³²⁰ Gürsoy, Cudi Tuncay, age., s.777

³²¹ Horngren, Charles T.- Srikant M. Datar -Rajan, Madhav, age. s.784

yapmaması nedeniyle kaybedeceği geliri gösteren fırsat maliyeti ile ilişkilendirilmesi gerekir. Böyle bir durumda transfer fiyatı olarak piyasa fiyatı kullanılırsa, işletme içine satış yapan bölüm hiç bir kayba uğramaz. Diğer taraftan işletme içindeki alıcı bölüm ise gerçek maliyetten alım yapmak durumunda kalır.³²²

Şekil 12: Ara malının iç ve dış piyasadan alım/satımı³²³

Yukarıdaki şekil alıcı bölümün dış piyasaya 1000 birim mamul satışını göstermektedir. 1000 birim aramalı üretim maliyeti 5000 TL ve pazardaki fiyatı 8000 TL'dir. Alıcı bölüm 1000 birim aramalı mamule dönüştürmek için 4000 TL. ek maliyet yapması gerekmektedir. Mamulün piyasa fiyatı 18000 TL'dir. Şekilde görüldüğü üzere

³²² Mısırlıoğlu, İ.Ufuk, age ,s.11,12

³²³ Drury, Colin, age., s.760

aramalın iç veya dış piyasadan olması fark yaratmamaktadır ve şirket bazında kar aynı kalmaktadır.

Ara malı piyasasında tam rekabet koşulları geçerli ise, piyasa fiyatı işletmenin ilgili biriminin üretim miktarından etkilenmez ve ara malının satış fiyatına bir tavan teşkil eder. Tavan diyoruz, zira gerçek transfer fiyatının, piyasa fiyatının biraz altında olmasının çeşitli nedenleri vardır. Ara malını üreten bölüm, bu malı işletmenin diğer bölümüne sattığı takdirde bazı satış giderlerinden tasarruf sağlayacaktır. Ayrıca toplu miktarda düzenli ve garantili satış yapma olanağını bulacağından belirli bir karı güvence altına alacaktır. Bu nedenlerle satıcı bölüm ile alıcı bölüm arasında yapılan pazarlık sonucunda transfer fiyatı, piyasa fiyatının bir miktar altında saptanabilir.³²⁴ Bu noktadan hareketle piyasa fiyatına dayalı transfer fiyatlaması yöntemini iki başlık halinde de inceleyebiliriz.³²⁵

- a. Güncel (Cari) piyasa fiyatı
- b. Düzeltilmiş piyasa fiyatı

Güncel (Cari) Piyasa Fiyatı: İlgili ürünün piyasada bilinen o günkü satış fiyatıdır. Bu fiyat serbest piyasa koşullarına bağlı olarak gelişen ideal transfer fiyatıdır.

Düzeltilmiş Piyasa Fiyatı: Bu fiyat, satış yapan bölümün alıcı olan bölüme yapacağı satışa (transfer) ilişkin fiyatın mümkün olduğunca düzeltilmesi yoluyla oluşmaktadır. Zaten; piyasa fiyatının, malın büyük partilerle satın alınması halinde sağlanacak indirimler ile peşin ödemelerde sağlanacak nakit indirimleri düşüldükten sonra oluşacak düzeyi yansıtması gerekmektedir.

Satış departmanının alış miktarına bağlı olarak uyguladığı indirimler dışında satış bölümünün atıl kapasite ile çalışması durumu ile aşırı kapasite ile çalışma durumuna göre uygulamak isteyeceği fiyat piyasa fiyatından farklı olabilecektir. Satış departmanının atıl kapasite ile çalışması halinde birim başına değişken maliyet alt limit olmak üzere yapılacak pazarlığa bağlı olarak bir transfer fiyatı belirlenebilir. Eğer ara mal satıcısı bölüm fiyatını düşürmek istemezse ürünü işletme içinde arz etmek zorunda değildir. Bu durumda atıl kapasite ile çalışmaya devam ederek ürüne dış piyasada daha yüksek fiyattan satış imkanı araştırabilir. Ara mal satın alıcısı durumundaki bölüm ise ürünü ara mal satıcısı bölümden almaya zorlanamaz, dış piyasadaki en iyi fiyatı tercih etmekte serbest bırakılmalıdır.

³²⁴ Gürsoy, Cudi Tuncer, age., s.777

³²⁵ Arslan, Mihriban Coştun, agt., s.87

Ancak, satış bölümü atıl kapasitede iken, satın alma bölümünün dış piyasadan ara mal temini durumu her iki bölüm için ve tüm şirket için optimal olmayan bir sonuca yol açacaktır. Bu nedenle alıcı ve satıcı bölümler arasında kabul edilebilir fiyat üzerinde anlaşma sağlanması için çaba harcanması gerekir.

Örnek 1³²⁶: AKC İşletmesi, Çimento ve Hazır Beton olmak üzere iki iş alanında faaliyet göstermektedir. Çimento iş alanı, hazır beton üretimi için çimento tedarik etmekte, aynı zamanda çoğunluğunu işletme dışına satmaktadır. Hazır beton satışı, işletme dışına yapılmaktadır. Birim satış fiyatları ve üretim maliyetleri aşağıdaki gibidir.

Çimento	(TL/Ton)	Hazır Beton	(TL/m ³)
Birim Satış Fiyatı (Piyasa)	92	Birim Satış Fiyatı (Piyasa)	75
Birim Değişken Maliyet	43	Çimento birim m ³ maliyeti* (92 TL/ 3 m ³ =30,666)	30,666
		Diğer Değişken Maliyet	34
Birim Sabit Maliyet	11	Birim Sabit Maliyet	7

* 1 ton çimento yaklaşık 3 m³ hazır betonda kullanılır

Bu koşullar altında Çimento biriminden Hazır Beton birimine çimento satışının piyasa fiyatı 92 TL/ton'dir. Ay içerisinde yapılan satış miktarları şu şekildedir. Çimento'nun işletme dışına satış miktarı 334.000 ton, Hazır Beton birimine satış miktarı 68.000 ton, Hazır Betonun dış piyasaya satış miktarı 204.000 m³'dür. Bu veriler ışığında AKC işletmesinin gelir tablosu aşağıdaki gibi olacaktır:

Çimento Satış Geliri	=(334.000 ton +68.000 ton) x 92 TL
Çimento Değişken Maliyeti	=(334.000 ton + 68.000 ton) x 43 TL
Çimento Sabit Maliyeti	=(334.000 ton +68.000 ton) x 11 TL
Hazır Beton Satış Geliri	=204.000 m ³ x 75 TL.
Hazır Beton Değişken Maliyeti	=204.000 m ³ x (30,666 TL+34 TL)
Hazır Beton Sabit Maliyeti	=204.000m ³ x 7 TL

Şirket bazında gelir tablosu oluşturulduğunda, işletme içi satışların ve bunlarla ilgili maliyetlerin elimine edilip, konsolide edilmesi gerekmektedir.

³²⁶ 2008-2009 dönemi Marmara Üniversitesi Muhasebe-Finans Doktora Programı "Maliyet Muhasebesinde Çağdaş Yaklaşımlar Dersi Seminer Notları

AKC İşletmesi 31.12.2011 tarihli Gelir Tablosu

Gelir Tablosu	Çimento	Hazır Beton	Eliminasyon	Elimine Edilmiş Konsolide Veriler
Satış Geliri	36.984.000	15.300.000	(-) 6.256.000	46.028.000
Değişken Maliyet	17.286.000	13.191.864	(-) 6.256.000	24.221.864
Sabit Maliyet	4.422.000	1.428.000		5.850.000
Kar	15.276.000	680.136		15.956.136

2.12.3.2 Pazarlık Fiyatı Yöntemi

Pazarlıkla oluşan transfer fiyatlaması, mal veya hizmet üreten işletme içi bir satıcı bölüm ile yine aynı işletmenin bu mal veya hizmeti kullanan diğer bir alıcı bölümünün yaptıkları pazarlık sonucunda oluşturdukları fiyattır. Bu yöntem, özellikle, satıcı bölüm tarafından alıcı bölüme transfer edilen ve ara mal olarak tanımlanan mal piyasasında;

- Eksik rekabet şartlarının bulunması,
- İşletme içi ve dışındaki satışlar için farklı satış giderlerinin bulunması,
- Farklı sayıda piyasa fiyatının bulunması

durumlarında kullanılması uygun olan bir yöntemdir.³²⁷

Pazarlık süreci genellikle satıcı kısmın bir fiyat teklifi yapması ve teslim koşullarını belirtmesiyle başlar. Buna karşılık alıcı kısım ya teklifi kabul eder, ya da piyasadaki diğer satıcılardan da teklifler aldıktan sonra satıcı kısım ile pazarlığa oturur.³²⁸ Ara mal piyasasında eksik rekabet şartlarının bulunması bu malı üreten bölümün marjinal maliyetinin piyasa fiyatının altında olması durumudur. Değişken maliyetin marjinal maliyete eşit olması durumunda, transfer fiyatı değişken maliyet olacaktır.³²⁹

Pazarlığa dayalı olarak saptanacak transfer fiyatının etkin ölçümleme aracı olabilmesi için;

- Alıcı ve satıcı bölümler arası tüm transfer fiyatlarının pazarlık esasına göre saptanması,

³²⁷ Mısırlıoğlu, İsmail Ufuk, agm., s.4

³²⁸ Gürsoy, Cudi Tuncer, age., s.783

³²⁹ Mısırlıoğlu, İsmail Ufuk, agm., s.4

- Pazarlığa konu olan tarafların tüm seçenekler, piyasa koşulları ve fiyatlarla ilgili bilgilere sahip olması,
- Alıcı ve satıcı bölümlerin birbirleri ile alışveriş yapıp yapmamakta serbest olmaları gerekmektedir.³³⁰

Pazarlığa dayalı fiyatlandırma yönteminde fiyat şu şekilde oluşacaktır.³³¹

Satıcı bölüm için fiyat;

$$\text{Transfer fiyatı} \geq \frac{\text{Birim değişken maliyet} + \text{Kaybediler satışların toplam karı}}{\text{Transfer edilen mal veya hizmet miktarı}}$$

Alıcı bölüm için transfer fiyatı;

$$\text{Transfer fiyatı} \leq \text{Dış piyasadan satın alma maliyeti}$$

Birim yöneticileri yukarıda oluşan fiyatların altında veya üstünde oluşacak fiyatları kabul etmeyecektir.

Örnek 2³³²: Bir önceki örneğimize baktığımızda, alıcı hazır beton birimi ve satıcı çimento biriminin, karşılıklı pazarlık etmeleri durumunda, çimento biriminin tam kapasite ile çalışıp çalışmamasına göre fiyat oluşacaktır.

Satıcı Çimento birimi için transfer fiyatı \geq Birim başına değişken maliyet + Vazgeçilen dış satışlardan kar marjı

1. durum; çimento birimi tam kapasite ile çalışıyorsa;

$$\text{Satıcı birim için transfer fiyatı} \geq 43 + (92-43)$$

$$\geq 92$$

2. durum; çimento birimi atıl kapasite ile çalışıyorsa;

$$\text{Satıcı bölüm için transfer fiyatı} \geq 43 + 0$$

$$\geq 43, \text{ olacaktır.}$$

³³⁰ Çelik Orhan, “**Uluslararası Transfer Fiyatlandırma: Teorik Bir Yaklaşım**” Muhasebe ve Denetime Bakış, Nisan 2000, s.106

³³¹ Garrison, Ray - Noreen, Eric W - Brewer, Peter C “**Managerial Accounting**”, Mc Graw-Hill, 12 th Edition, USA, 2008, s.545-546

³³² 2008-2009 dönemi Marmara Üniversitesi Muhasebe-Finans Doktora Programı “Maliyet Muhasebesinde Çağdaş Yaklaşımlar Dersi Seminer Notları”

Buna göre pazarlık yöntemiyle belirlenen transfer fiyatlarının üç önemli eksik yönü olduğu görülmektedir:

- Özel bir bilgiye sahip olan bir bölüm yöneticisi, diğer bölüm yöneticisine karşı avantaj sağlayabilir.
- Performans ölçütleri yöneticilerin pazarlama yetenekleri sebebiyle sapmalar gösterebilir
- Pazarlık önemli miktarda zaman ve kaynak kaybına sebep olabilir.

2.12.3.3. Maliyet Temeline Göre Oluşan Transfer Fiyatı Yöntemi

Maliyete dayalı transfer fiyatı, işletmenin maliyetlerinin transfer edilen ara mamulün transfer fiyatının belirlenmesinde temel alındığı yöntemdir. Uygulamada maliyete dayanan transfer fiyatları şu durumlarda önem kazanır:³³³

- Transfer fiyatının belirlenmesine konu olan mal ve hizmetler için bir dış piyasa fiyatının olmaması durumunda; ki bu duruma, ya mamulün kısmen tamamlanmamış olması ya da mamulün genellikle kısmen tamamlanmamış biçimde satılmaması neden olur.
- Bölümler için işletme içi alım ve satım zorunluluğunun olması durumunda. Mamul gizli bir maddeyi içeriyorsa ya da mamulün üretimi, yönetimin işletme dışındakilere açıklamak istemediği gizli bir üretim işlemini gerektiriyorsa, maliyetlere dayalı transfer fiyatları kullanılmalıdır.
- Bir dış piyasa fiyatının varlığına rağmen, satıcı bölümün geçerli piyasa fiyatı üzerinden tam kapasiteye ulaşamaması (atıl kapasite ile çalışmak zorunda kalınması) durumunda.

Uygulamada kullanılan maliyete dayalı transfer fiyatları şunlardır:

- Tam Maliyeti Esas Alan Transfer Fiyatlaması
- Değişken Maliyeti Esas Alan Transfer Fiyatlaması
- Maliyet Artı Transfer Fiyatlaması

³³³ İlkın, T. İlkın, agt. .s.46

2.12.3.3.1. Tam Maliyeti Esas Alan Transfer Fiyatlaması

Maliyete dayanan ve uygulamada en çok kullanılan transfer fiyatı ara malın birim başına tam üretim maliyetidir.³³⁴ Tam maliyeti oluşturan unsurlar direkt ilk madde malzeme giderleri, direkt işçilik giderleri, genel üretim giderlerinden oluşur.

Tam maliyet, standart veya gerçek maliyetler üzerinden hesaplanabilir. Transfer fiyatı gerçek tam maliyet olarak kabul edildiğinde, maliyet merkezi gider kontrolüne fazla özen göstermeyebilir. Ayrıca gerçek maliyetler tam olarak gösterilse de, bölümler arasında performans değerlemesi yapılmasına izin vermemesi ve nihai ürün elde edilene kadar transfer fiyatının belirlenmesine imkan vermemesi nedeniyle gerçek hayatta çok az kullanılan bir yöntemdir.³³⁵

Standart maliyet, bir mal üretimi için gerekli olan giderlerin tutarlarını bilimsel temele dayalı olarak ortaya koymakta ve üretim sonucunda gerçekleşen verilerle, olması gereken veriler arasındaki farkları, sapmalar şeklinde gösterebilmektedir.³³⁶ Standart maliyet kullanımının gerçek maliyet kullanımına tercih edilmesinin sebebi, standart maliyet kullanımının, mal veya hizmet transferini yapan bölümün yöneticisine verimlilik hedeflerine ulaşma olanağı sağlamasıdır. Bu maliyet sistemini kullanan yöneticiler, standart maliyet sapmalarını açıklamakla sorumludurlar.³³⁷

Transfer fiyatlamasının hesaplanmasında tam maliyet esasının uygulanmasının yararları şu şekilde sıralanabilir.³³⁸

- Basittir ve ayrı bilgilere gereksinim duyulmaksızın muhasebe kayıtlarındaki stok değerleri kullanılarak kolayca hesaplanabilir.
- Konsolide tablolar ve vergi beyannameleri düzenlenirken, bölümler arasında stoklardan doğan farkları önler.
- Karlılık analizlerinin yapılmasında, son mamulün maliyetinin kolayca hesaplanmasını sağlar.
- İşletmenin başarısını etkilemez.

³³⁴ Gürsoy, Cudi Tuncer, age, s.764

³³⁵ Arslan Mihriban Coşkun, agt, s.79

³³⁶ Altuğ, Osman, age., s.351

³³⁷ Mısırlıoğlu, İsmail Ufuk, agm., s.13

³³⁸ Arslan, Mihriban, age, s. 80

Transfer fiyatı olarak toplam maliyet kullanıldığında, işletme dışında oluşmuş fiyatlardan daha yüksek olursa, alıcı bölümün satın almaları işletme dışından yapması özendirilmiş olacaktır. Bu uygulama ise işletme içindeki satıcı bölümde atıl kapasitelerin ortaya çıkmasına neden olacaktır.³³⁹

2.12.3.3.2. Değişken Maliyeti Esas Alan Transfer Fiyatlaması

Değişken maliyet sisteminin esası, mamullere yalnızca değişken maliyetleri yüklemek ve sabit maliyetleri tümüyle dönem gideri sayarak kar ve zarar hesabına devretmektir. Böylece bu sistem bütün maliyetleri maliyet hesaplarına katan “tam maliyet” sistemlerinden ayrılan bir “kısmi maliyet” sistemidir.³⁴⁰

İşletme içinde ara mal transferi yapan bölüm atıl kapasitede çalışmaktaysa değişken maliyete göre transfer fiyatının belirlenmesi karlılığı arttırabilir. Özellikle transferi yapılan ara malın dış piyasasının bulunmaması, satış yapan bölümün atıl kapasitede olması durumunda değişken maliyet, ara malın marjinal maliyetine eşit olur. Marjinal maliyet, söz konusu malın üretimindeki bir birimlik değişimin, malın toplam maliyetinde meydana getirdiği değişimdir. Bu açıdan marjinal maliyetin ya da ona eşit olan değişken maliyetin kullanılması amaca uygundur.³⁴¹

Değişken maliyet sisteminin yararları şu şekilde sıralanabilir.³⁴²

- Gelir- maliyet ve kar arasındaki ilişkiler, ayrı hesaplara gerek kalmadan kolayca elde edilir.
- Stok değerlerinde sabit maliyet payının olmaması durumunda, stok değişimlerinden kar ve zarar etkilenmez ve dolayısıyla dönem karları sadece satışlarla orantılı olarak değişir.
- Yönteme göre düzenlenen, üretim maliyeti gelir tabloları, yöneticinin düşünce sistemine daha uygun olduğundan anlaşılması ve değerlendirilmesi daha kolaydır.

³³⁹ Çelik, Orhan, “**Uluslararası Transfer Fiyatlama: Teorik Bir Yaklaşım**”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Nisan 2000, s.106

³⁴⁰ Bursal, Nasuhi - Ercan Yücel, age., s.400

³⁴¹ Aslan, Sinan, agm., s.53

³⁴² Bursal, Nasuhi - Ercan Yücel, age., s.400

- Sabit maliyetler, finansal tablolarda ayrı olarak gösterileceğinden dikkat çekici olur.
- Marjinal gelir ve katkı konusunda elde edilecek bilgiler, işletme faaliyetlerinin çeşitli fonksiyonları, mamul türleri, satış bölgeleri ve müşteri grupları açısından kolay değerlendirilir.
- Envanter değerleri cari maliyetleri ifade ettiğinden daha gerçekçidir.

2.12.3.3.3. Maliyet Artı Transfer Fiyatlaması

Bu modelde, transfer konusu mal ve hizmetin işletme tarafından satılması durumunda oluşacak karın işletme bölümleri arasında paylaşılması benimsenmiştir. Bu durumda, satıcı bölümün maliyet temeline göre oluşturacağı transfer fiyatına bir kar marjı ilave etmek suretiyle transfer fiyatı oluşturulur. Böylece satıcı bölüm, transfer edilecek mal veya hizmetten bölümsel bir kar sağlamış olur. Aksi halde, bölümler arasındaki mal veya hizmet transferinin bir kar payı ilave edilmeden yapılması durumunda satıcı bölüm, bir kar merkezi yerine bir maliyet merkezi konumuna gelir. Burada önemli olan, karın bölümler arasında sistematik olarak paylaşımını sağlamaktır. Böylece bölüm yöneticileri arasındaki anlaşmazlıklar da önlenmiş olur.³⁴³

Sistematik kar paylaşımında, iki yaklaşım vardır. Bunlar, “maliyete normal kar payı ilavesi” (Cost plus normal markup) ve “maliyete katma değer ilavesi”(Cost plus value added) yaklaşımlarıdır.³⁴⁴

Maliyete normal kar payı eklenmesi yönteminde; transfer edilecek ara malın değişken maliyetine **piyasa koşullarına uygun** normal bir kar payı eklenir. Kar payının yüksek tutulması durumunda alıcı bölümün dış piyasadan ara malı temin etmesi ihtimali vardır. Bu nedenle kar payının dış piyasa dikkate alınarak belirlenmesi gerekir. Bu yöntem pazarlık transfer fiyatlaması tekniğini açıklamakta da kullanılır.³⁴⁵

Maliyete katma değer ilavesi yönteminde ise; son ürünün değişken maliyet yöntemine göre hesaplanan katma değerinin, her bir bölüm için bölümsel değişken maliyet oranında bölünerek transfer edilecek mal veya hizmetin değişken maliyetine ilave edilmesi esasına

³⁴³ Mısırlıoğlu, İsmail Ufuk, agm, s.14

³⁴⁴ Mısırlıoğlu, İsmail Ufuk, agm, s.14

³⁴⁵ Aslan, Sinan, agm., s.54

dayanmaktadır.³⁴⁶Bu yöntemde kullanıcı kısımlar, ara malını birim değişken maliyete eşit bir fiyatla satın alır fakat üretici kısmın sabit maliyetlerine sabit tutarlı bir katkıda bulunurlar. Başka bir deyişle karlarının bir bölümünü sabit maliyetlerin karşılayabilmesi için üretici kısma aktarırlar.³⁴⁷

Bu yöntemin ilginç yönetsel ve davranışsal sonuçları olabilir. Diyelim ki B kullanıcı kısmın, A üretici kısmının ortalama kapasitesinin %20 sini kullanması planlanmıştır. Bu durumda A'nın dönemsel sabit giderlerinin %20 si B tarafından ödenecektir. Bunun iki önemli ekonomik yararı olur. Birincisi, transferlerin marjinal ya da birim değişken maliyetle yapılması nedeniyle firma içi optimal kaynak kullanımının sağlanmasıdır. İkincisi ise, firmanın çeşitli kısımlarının kapasitelerinin daha bilinçli şekilde belirlenmesidir. Kullanıcı kesimler gelecekte ihtiyaç duyacakları ya da talep edecekleri ara malı miktarını abartılı olarak tahmin ederlerse bu yanlışlığın maliyetini ödemek durumunda kalacaklardır. Buna karşılık ara malı taleplerini daha az katkı payı ödemek için düşük tahmin ederlerse, yeteri kadar ara malı kullanmayacaklardır. Ne var ki, çeşitli kısımların olası aramalı talebi gerçekçi biçimde tahmin edilmezse, bu sistem ara malının en karlı şekilde kullanımını sağlayamaz. Bu sorunu çözenin bir yolu, kullanıcı kısımların katkı payı ödeyerek rezerve ettikleri üretici kısım kapasitesini ihtiyaç duymadıkları dönemlerde birbirine kiraya vermesi ile çözülebilir.³⁴⁸

Örnek 3³⁴⁹: Çimento şirketinde maliyetlere göre fiyatlandırma yapılması ve **tam maliyet** esasının kabul edildiği durum:

Çimento	(Ton/TL)	Hazır Beton	(m3/TL)
Birim Satış Fiyatı (Piyasa)	92	Birim Satış Fiyatı (Piyasa)	75
Birim Değişken Maliyet	43	Çimento birim m3 maliyeti* (43+11)/3=18	18
Birim Sabit Maliyet	11	Diğer Değişken Maliyet	34
		Birim Sabit Maliyet	7

* 1 ton çimento yaklaşık 3 m³ hazır betonda kullanılır.

Örnek 1 de şirket satış miktarları ile ilgili yapılan açıklamalardan devamla;

³⁴⁶ Mısırlıoğlu, İsmail Ufuk, agm, s.14

³⁴⁷ Gürsoy, Cudi Tuncer, age., s.779

³⁴⁸ Gürsoy, Cudi Tuncer, age., s.779

³⁴⁹ 2008-2009 dönemi Marmara Üniversitesi Muhasebe-Finans Doktora Programı "Maliyet Muhasebesinde Çağdaş Yaklaşımlar Dersi Seminer Notları"

Çimento Satış Geliri	=(334.000 ton x 92 TL.)+ [(68.000 ton x (43+11 TL)]
Çimento Değişken Maliyeti	=(334.000 ton+68.000 ton) x 43 TL
Çimento Sabit Maliyeti	=(334.000 ton+68.000 ton) x 11 TL.
Hazır Beton Satış Geliri	=204.000 ton x 75TL
Hazır Beton Değişken Maliyeti	=204.000 ton x (18+34 TL)
Hazır Beton Sabit Maliyeti	=204.000 ton x 7 TL

Gelir Tablosu	Çimento	Hazır Beton	Eliminasyon	Elimine Edilmiş Konsolide Veriler
Satış Geliri	34.400.000	15.300.000	(-) 3.672.000	46.028.000
Değişken Maliyet	17.286.000	10.608.000	(-) 3.672.000	24.222.000
Sabit Maliyet	4.422.000	1.428.000		5.850.000
Kar	12.692.000	3.264.000		15.956.000

Transfer fiyatlamasında değişken maliyet esası kabul edildiğinde:

Çimento	(Ton/TL)	Hazır Beton	(m3/TL)
Birim Satış Fiyatı (Piyasa)	92	Birim Satış Fiyatı (Piyasa)	75
Birim Değişken Maliyet	43	Çimento birim m3 maliyeti*	14,33
Birim Sabit Maliyet	11	Diğer Değişken Maliyet	34
		Birim Sabit Maliyet	7

* 1 ton çimento yaklaşık 3 m³ hazır betonda kullanılır.

Çimento Satış Geliri	=(334.000 ton x 92 TL.)+ (68.000 ton x 43 TL)
Çimento Değişken Maliyeti	=(334.000 ton+68.000 ton) x 43 TL
Çimento Sabit Maliyeti	=(334.000 ton+68.000 ton) x 11 TL.
Hazır Beton Satış Geliri	=204.000 ton x 75TL
Hazır Beton Değişken Maliyeti	=204.000 ton x (14,33+34 TL)
Hazır Beton Sabit Maliyeti	=204.000 ton x 7 TL

Gelir Tablosu	Çimento	Hazır Beton	Eliminasyon	Elimine Edilmiş Konsolide Veriler
Satış Geliri	33.652.000	15.300.000	(-) 2.924.000	46.028.000
Değişken Maliyet	17.286.000	9.859.320	(-) 2.924.000	24.221.320*
Sabit Maliyet	4.422.000	1.428.000		5.850.000
Kar	11.944.000	4.080.000		15.956.680*

*Tam maliyet yöntemindeki konsolide değişken maliyet ve kar tutarlarının değişken maliyet yönteminden 680

TL. farklı olmasının sebebi 14,33 TL nin devreden rakamlarından kaynaklanmaktadır

Görüldüğü üzere transfer fiyatlamaında tam veya değişken maliyet kullanılması durumunda bölümsel satış, maliyet ve karlılık rakamlarında farklılıklar oluşmakla birlikte şirket konsolide mali verilerinde bir değişiklik oluşmamaktadır. Değişken maliyet yönteminin uygulanması halinde çimento bölümünün karlılığı düşmekte ancak hazır beton biriminin maliyetlerinde azalma olduğu için karlılığı yükselmektedir.

2.12.3.4.İkili Transfer Fiyatlama Yöntemi

Bölümlerarası transfer fiyatlamaında piyasa fiyatı uygulanamadığında ya da uygulandığında maliyete dayalı fiyatın bölümlerde zarara neden olması durumunda ikili transfer fiyatı uygulanır. Fiyat yüksek tutulduğunda alıcı bölümün maliyetinin artması, fiyat düşük tutulduğunda ise satıcı bölümün bir kısım maliyetlerini karşılayamaması sorununa çözüm olarak bu fiyat sistemi tercih edilir.³⁵⁰

İkili transfer yönteminde, satıcı bölüm ara mamulü transfer ederken transfer fiyatı olarak değişken maliyetler + belirli bir oranda karla devretmesi, alıcı bölümünde transfer fiyatı olarak yalnız satıcı bölümün değişken maliyetlerini kabul etmesi ile gerçekleştirilir. Böylece satıcı bölüm katkı oranını artırmış, alıcı bölüm de yüklenmemesi gereken giderlerden arındırılmıştır.³⁵¹Böylece her iki kısım da kar merkezi olarak kabul edilmekte, ayrıca ara malını üreten kısmın, firma açısından optimal üretim miktarını saptamasına olanak hazırlanmış olmaktadır. Firmanın toplam karına ara malını üreten kısmın da katkıda bulunduğu kuşkusuzdur. İkili transfer fiyatı bu gerçeği gözetmekte ve üretici kısma bir bakıma şirket karından sübvansiyon yapmaktadır.³⁵²

Transfer fiyatı olarak ikili transfer fiyatın kullanılması durumunda, bölümlerin karlarını birbirine ekleyerek işletme karına ulaşılma olanağı bulunmamaktadır. Yani hem alıcı hem de satıcı bölümler; aynı karın bir parçasını ayrı ayrı kendi hesaplarında gösterme durumunda kalacaklardır. Bu nedenle işletmenin toplam karı saptanmadan önce kar kaleminde bazı düzeltmeler yapılması zorunlu olacaktır.³⁵³

İkili transfer fiyatı uygulaması işletme genelinde mükerrer karın oluşmasına ve kar düzeyinin gerekenden fazla görünmesine yol açabilir. Bu durumun oluşmaması için işletme

³⁵⁰ Aslan, Sinan, age, s.61

³⁵¹ Çelik, Orhan, agm., s.107

³⁵² Gürsoy, Cudi Tuncer, s.781

³⁵³ Çelik, Orhan, age, s.107

karı, işletmenin nihai ürününü en son gerçekleştiren bölüm sonuçlarına göre hesaplanmaktadır.³⁵⁴

Örnek 4³⁵⁵: Çimento şirketi ikili transfer fiyatlaması uygulamak istemektedir. Satıcı (Çimento) birimi, hazır beton birimine satışlarını değişken giderler artı % 25 kar marjı ekleyerek fiyatlamaktadır. Alıcı Hazır Beton birimi ise sadece değişken maliyetleri kendi gelir tablosunda göstermektedir.

Çimento	(Ton/TL)	Hazır Beton	(m3/TL)
Birim Satış Fiyatı (Piyasa)	92	Birim Satış Fiyatı (Piyasa)	75
Birim Değişken Maliyet	43	Çimento birim m3 maliyeti* 43/3=14,33	14,33
Birim Sabit Maliyet	11	Diğer Değişken Maliyet	34
		Birim Sabit Maliyet	7

Çimento Satış Geliri	=(334.000 x 92)+[68.000 x (43 x 1,25)]
Çimento Değişken Maliyeti	=(334.000+68.000) x 43
Çimento Sabit Maliyeti	=(334.000+68.000) x 11
Hazır Beton Satış Geliri	=204.000 x 75
Hazır Beton Değişken Maliyet	=204.000 x (14,33+34)
Hazır Beton Sabit Maliyeti	=204.000 x 7

Gelir Tablosu	Çimento	Hazır Beton	Eliminasyon	Elimine Edilmiş Konsolide Veriler
Satış Geliri	34.383.000	15.300.000	(-) 3.655.000	46.028.000
Değişken Maliyet	17.286.000	9.859.320	(-) 2.923.320	24.222.000
Sabit Maliyet	4.422.000	1.428.000		5.850.000
Kar	12.675.000	4.012.680		15.956.000

Görüldüğü üzere şirketin konsolide kar tutarı 15.956.000 TL iken, bölümlerin karlarının ayrı ayrı toplanması sonucu elde edilen kar tutarı 16.687.680 TL. olarak gerçekleşmiştir. Aradaki 731.680 TL.lik fark [68.000 x (53,75-43)] çimento bölümünün de kar merkezi olarak algılanıp konsolide şirket karından bölüme verilen sübvansiyon olarak

³⁵⁴ Aslan, Sinan, age, s.61

³⁵⁵ 2008-2009 dönemi Marmara Üniversitesi Muhasebe-Finans Doktora Programı "Maliyet Muhasebesinde Çağdaş Yaklaşımlar Dersi Seminer Notları"

tanımlanabilir. Zira uygulanan tüm transfer fiyatlaması yöntemlerinde firmanın konsolide karı aynı çıkmakta kar rakamı bölümlere göre farklılık göstermektedir. Bu noktadan hareketle bölümlerin performansının ölçülmesinde bu anlamda seçilecek transfer fiyatlama yöntemi önem arz etmektedir.

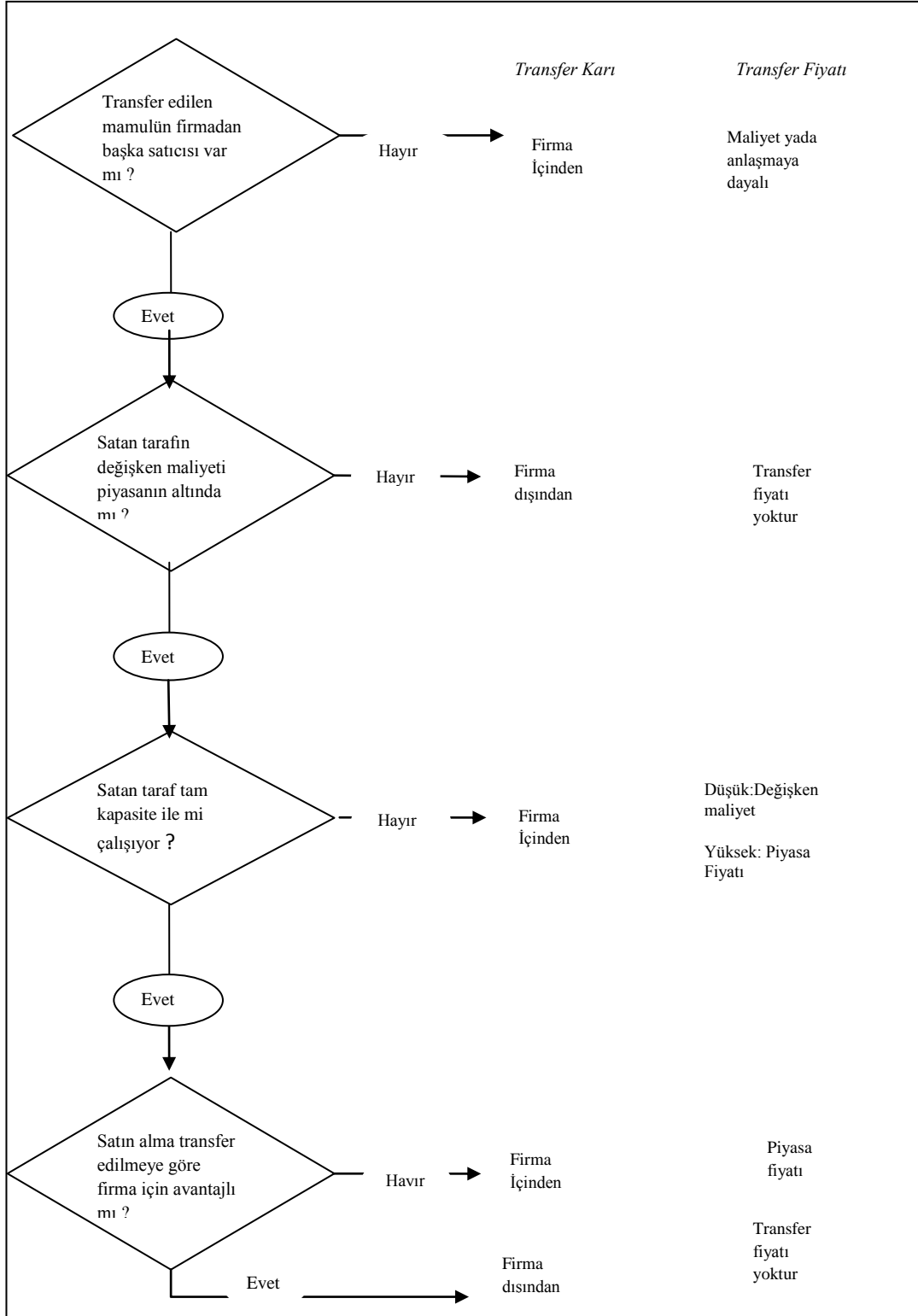
2.12.4. Transfer Fiyatlaması Yöntemlerinin Seçimi ve Karşılaştırılması

İşletmenin doğru transfer fiyatlaması yöntemini seçmesi konusunda 3 sorunun cevaplandırılması gerekir:³⁵⁶

1. Transfer yapılan ürünün dış piyasa üreticisi var mıdır ?
2. Satıcı bölümün değişken maliyeti piyasa fiyatından düşük müdür ?
3. Satıcı bölüm tam kapasitede midir ?

Bir malın dış piyasa üreticisi yoksa ara malın piyasa fiyatı yoktur ve en iyi transfer fiyatı da maliyet ya da pazarlık fiyatına dayanan fiyattır. Eğer dış piyasa üreticisi varsa satıcı bölümün de değişken maliyeti ile piyasa fiyatı arasında ilişki kurulmalıdır. Eğer satan bölümün değişken maliyeti piyasa fiyatından düşük değilse o bölümün maliyetlerinin çok yüksek olduğu anlaşılır ve alıcı bölümün ürünü piyasadan alması uygunluğu ortaya çıkar. Diğer taraftan eğer satan bölümün değişken maliyetleri piyasa fiyatından düşükse, satan bölümün kapasite durumu incelenmelidir. Eğer satıcı bölüm tam kapasite de değilse satış bölümü işletme içi alıcıyı tedarik edecek ve transfer fiyatı değişken maliyetle piyasa fiyatı arasında bir yerde olacaktır. Tersisi durumda, satış bölümü tam kapasitede iken, satıcı bölümün kaybedeceği satışlarla işletme içi satışın getirecekleri karşılaştırılmalıdır. Eğer işletme içi satışın avantajı daha fazla ise bu satış gerçekleştirilmeli ve transfer fiyatı piyasa fiyatı olmalıdır.

³⁵⁶ Aslan, Sinan, age., s.62

Şekil 13: Uygun Transfer Fiyatlama Politikası³⁵⁷

³⁵⁷ İlkın, Taç, İlkın, “**Maliyet Yönetimi Açısından Sorumluluk Muhasebesi ve Transfer Fiyatlaması Mermer Üretim İşletmesine Yönelik Bir Uygulama**”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.63

2.12.5. Transfer Fiyatlama İle İlgili Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler

2.12.5.1. OECD Tarafından Yapılan Düzenlemeler

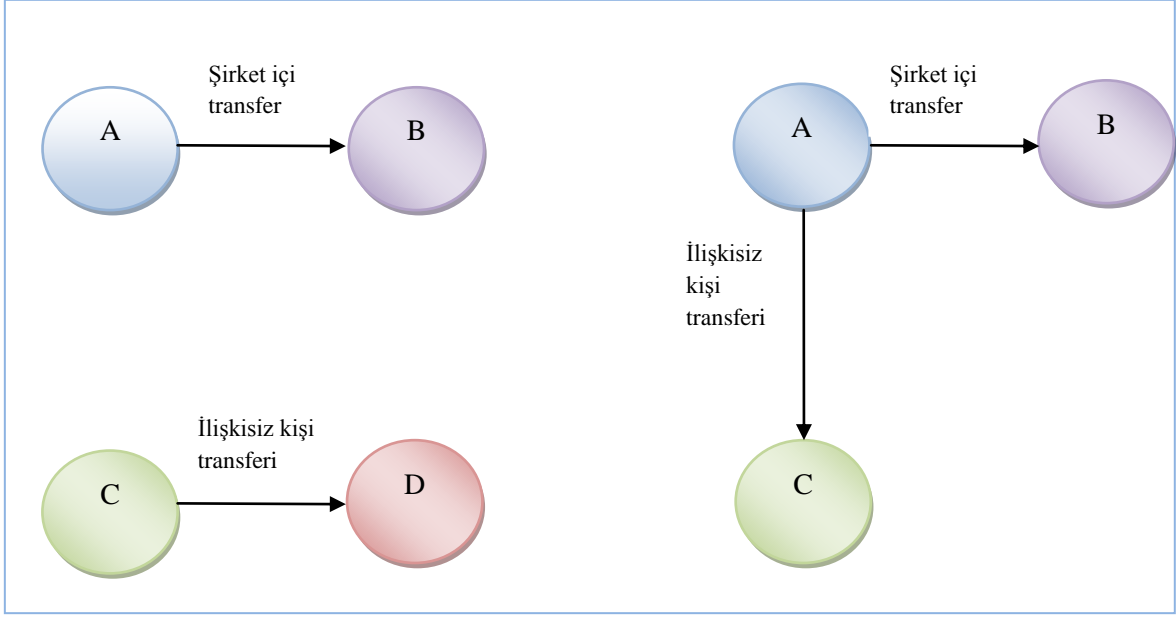
Yukarıdaki bölümlerde de kısaca değindiğimiz üzere, 14 Aralık 1960 yılında Paris'te ekonomik büyüme ve uluslararası ticaretin yaygınlaştırılması amaçlarıyla kurulan OECD, 1979 yılında *Transfer Fiyatlama ve Çok uluslu Şirketler* başlıklı bir dizi öneriler içeren ve ABD uygulamalarından büyük oranda etkilenen raporunu yayınlamıştır. 1980'lerin ortalarında, transfer fiyatlamasındaki artış ve ABD mevzuatındaki değişiklikler sonucunda OECD raporu gözden geçirmeye karar vermiştir. Konunun karmaşıklığı ve üye devletler arasında uzlaşma sağlanamaması nedenleriyle OECD gözden geçirilmiş önerilerin ilk bölümlerini ancak 1995 yılında yayınlatabilmiştir. Bu çalışmadan sonra 2001 yılında; Mart 1996, Ağustos 1997, Şubat 1998 Ekim 1999 ve Eylül 2010 yıllarında yapılan eklemeleri de içeren yeni ve kapsamlı bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

OECD tarafından yapılan düzenlemede **emsal fiyat (arm's length)** ilkesi benimsenmiştir. Bu ilkenin uygulanacağı kuruluşlar da ilişkili kuruluş olarak tanımlanmış ve hangi kuruluşların bu kapsamda değerlendirileceği şartlara bağlanmıştır. Bu şartlara göre, kuruluştan birisi diğerinin yönetimine, kontrolüne veya sermayesine doğrudan veya dolaylı olarak iştirak etmesi veya bir kuruluştaki kişi veya kişiler farklı kuruluşların yönetimine, kontrolüne veya sermayesine iştirak ederse, bu kuruluşlar ilişkili kuruluş olarak tanımlanmıştır.³⁵⁸

Emsallere uygunluk ilkesi, OECD'nin 1979 tarihinde yayınladığı rehberde; ilişkili kişilerle serbest piyasada ve aynı veya benzer mal veya hizmet alım, satımı işlemlerinde uygulanan fiyat veya bedelin, aralarında böyle bir ilişki bulunmaması durumunda oluşacak fiyat veya bedele uygun olmasını ifade eder.³⁵⁹

³⁵⁸ Terzi, Serkan, "Endüstri İşletmelerinde Transfer Fiyatlama Sistemi ve Performans Ölçümünün Stratejik Maliyet Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama Örneği", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul-2009, s.168-169

³⁵⁹ Eden, Lorraine, "Transfer Pricing and Corporate Income Taxation in North America", University of Toronto Press Incorporated Canada-1998, s.27

Şekil 14: Emsal Fiyat Standardı³⁶⁰

Metot 1	Metot 2
A ve B arasındaki transfer fiyatının belirlenmesinde C ve D ilişkisiz tarafları arasında pazarlıkla belirlenen fiyat kullanılır.	A ve B arasında uygulanacak transfer fiyatını A'nın ilişkisiz taraf C ye yaptığı satışlarda da kullanılır.
İki yöntemde de (1) aynı ürünün satışı, aynı şartlarda yapılmalıdır veya (2) düzenlemeler fiyat farklılıklarını ölçmeyi amaçlamaktadır	

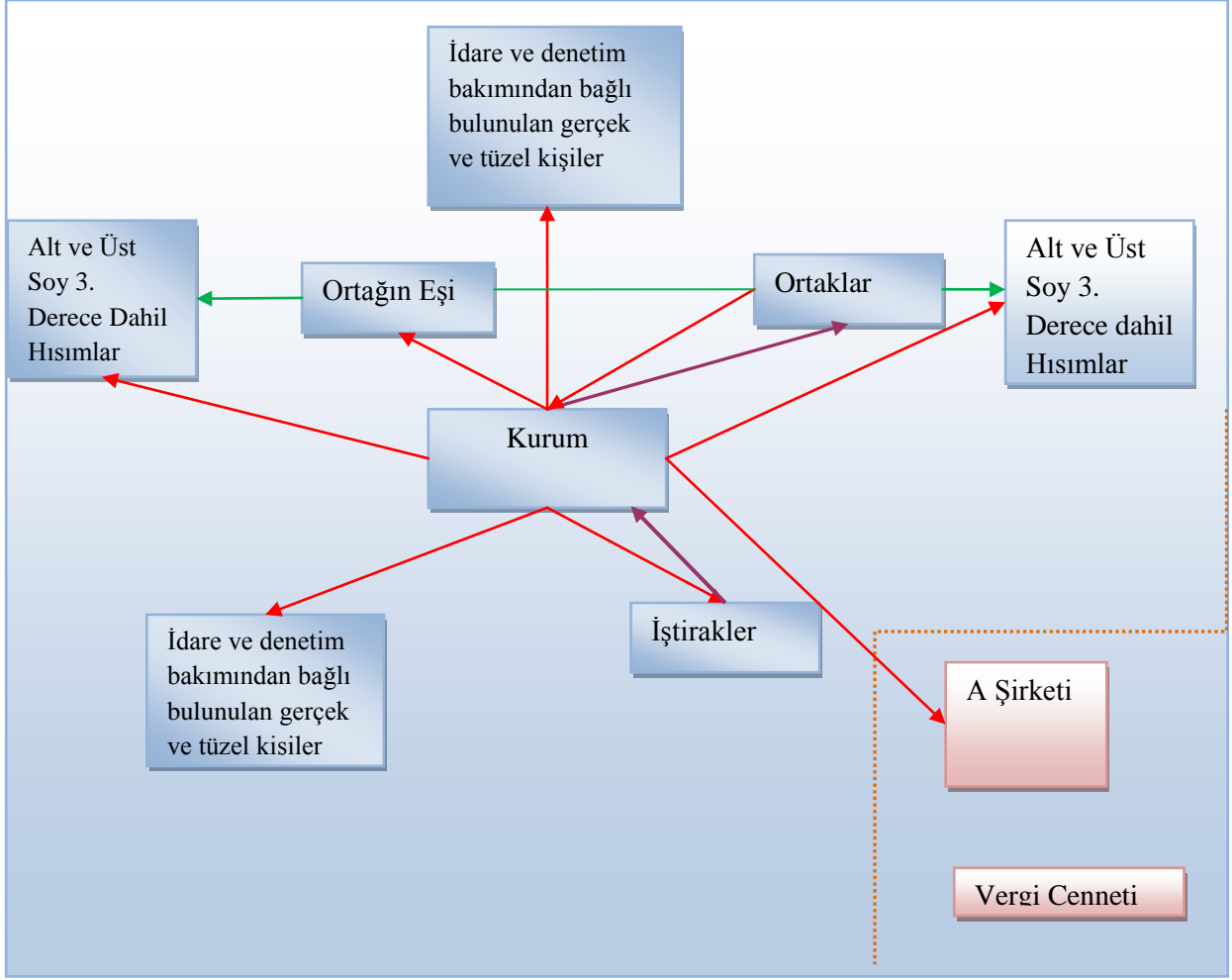
Tablo 12: Emsal Fiyat Standardı³⁶¹

1. Metodda fiyat; ilişkisiz iki taraf arasında karşılaştırılabilir şartlar altında, karşılaştırılabilir işlem fiyatı piyasa fiyatı olarak kabul edilir. Yani C ve D arasında oluşmuş piyasa fiyatı aynı şartlar altında A ve B arasında uygulanacak transfer fiyatını belirleyecektir.
2. Metodda ise; karşılaştırılabilir şartlar altında ve karşılaştırılabilir alım satış işleminde ilişkili taraflar arasında oluşmuş fiyat ilişkisiz taraflar arasındaki işlemlerde de kullanılır.

İlişkili kişi tanımını aşağıdaki tablo kanalı ile görmek mümkündür:

³⁶⁰ Eden, Lorraine, age. ,s 27

³⁶¹ Eden, Lorraine,age., s27

Şekil 15: İlişkili Kişi Tanımı³⁶²

Bu iki metot OECD Modelindeki transfer fiyatlama yöntemlerinde şu şekilde sınıflandırılmaktadır.³⁶³

Geleneksel İşlem Yöntemleri	İşlemsel Kar Yöntemleri (Transactional Profit Methods)
Karşılaştırılabilir Kontrolsüz Fiyat Yöntemi	Kar Paylaşım Yöntemi
Yeniden Satış Fiyatı Yöntemi	İşlemsel Net Kar Marjı Yöntemi
Maliyet Artı Yöntemi	

Tablo13:OECD Transfer Fiyatlama Rehberinde Yer Alan Metotlar

³⁶² Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı 15 Ekim 2006 tarihli İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Yayını
http://www.istanbulymmo.org.tr/_dosya/MaliPlatform/53.%20transfer%20fiyatlamasi%20yoluyla%20ortulu%20kazanc%20dagitimi.pdf (08/03/2011 tarihli erişim), s.7

³⁶³ Yardımcıoğlu, Mahmut - Özer, Veli - Demirel, Nuray, “Emsallere Uygunluk Prensipli Çerçevesinde Uluslar arası Transfer Fiyatlandırmanın Değerlendirilmesi” Mali Çözüm Dergisi, Eylül-Ekim Yıl:2007 Sayı:83, s.58

Transfer fiyatlaması konusunda OECD tarafından belirlenen yöntemlerin amacı, ilişkili taraflar arasındaki ticari ve finansal ilişkilerin emsallerine veya piyasa şartlarına uygunluğunu test etmektedir. Bu yöntemlerin hiç biri tüm işletmelere uygulanabilecek durumda değildir. OECD üyesi ülkelerde faaliyet gösteren çok uluslu işletmeler, OECD rehberinde açıklanan yöntemlerden istediklerini uygulamakta serbesttirler. Önemli olan, ilişkili taraflar arasındaki ticari ve finansal ilişkilerin emsal bedel ilkesine uygun olmasıdır. Emsal bedel ilkesi, işletme birden fazla yöntemin uygulanmasını gerekli kılmamaktadır.

Eylül 2010 tarihinde güncellenen OECD Transfer Fiyatlama Rehberinde, eski rehberin 1 numaralı bölümünde ayrı bir başlık olarak yer alan karşılaştırılabilirlik analizi konusu yapılan yeni çalışmada 3 numaralı bölüme alınmış ve daha detaylandırılarak açıklanmıştır. Rehberin 3 numaralı bölümünde açıklanan kar yöntemleri, yeni rehberde yöntemlerin anlatıldığı 2. bölümün 3 numaralı başlığı olarak eklenmiş olup tüm transfer fiyatlandırması yöntemleri 2. bölüm altında toplanmıştır. Kar yöntemlerine ilişkin 3 yeni örnek rehberde eklenmiştir. OECD rehberindeki yenilikler aşağıdaki üç konu üzerinde yoğunlaşmaktadır;³⁶⁴

- Fiyatlandırmada uygulanacak transfer fiyatlandırması yönteminin seçimi,
- Karşılaştırılabilirlik analizi;
- Kar yöntemlerinin uygulamaları ilişkin konular.

OECD eski rehberinde, ilişkili kişiler arasındaki işlemlerin fiyatlandırılmasında uygulanacak yöntem öncelikle geleneksel yöntemlerin test edilmesi ve bu yöntemlerin uygulanamıyor olması halinde kar yöntemlerine başvurulması gerektiği şeklinde açıklanmaktaydı. OECD'nin yeni rehberinde transfer fiyatlandırması yöntemleri ile ilgili bu hiyerarşik kural yerini her bir yöntemin aynı uzaklıkta olduğu kuralına bırakmakta ve uygulanacak yöntemin seçiminde "durumun koşullarına en uygun yöntem" düşüncesi ana kural olarak belirtilmektedir.³⁶⁵

OECD rehberindeki yeniliklerin büyük bir bölümü 1 numaralı bölümden 3 numaralı bölüme alınarak daha detaylandırılan karşılaştırılabilirlik analizi konusu oluşturmaktadır. İşlemlerin fiyatlandırmasında uygulanacak en uygun yöntem seçilirken karşılaştırılabilirlik

³⁶⁴ Değer, Ayça, “Transfer Fiyatlandırması Konusunda OECD Tarafındaki Gelişmeler”, 02/06/2010 tarihli Dünya Gazetesi, Yazarın Vergi Portalı Köşesinden alıntılanmıştır. http://www.dunya.com/transfer- fiyatland%C4%B1rmas%C4%B1-konusunda-oecd-taraf%C4%B1ndaki-geli%C5%9Fmeler_89595_haber.html (05/03/2011 tarihli erişim)

³⁶⁵ Değer, Ayça, agm.

analizi ile mümkün olan en güvenilir emsalin bulunması amaçlanmıştır. Bunun için 10 adımdan oluşan bir süreç açıklanmış ve bu yolla durumun koşullarına göre en güvenilir emsale ulaşılabileceği belirtilmiştir. Bu 10 adımlık sistematığın bir parçası olan (varsa) iç emsallerin analizi işlemi dış emsallerin aranmasından önce gelmektedir. Hatta gerçekten güvenilir iç emsallerin bulunması durumunda dış emsallerin aranmasının gerekli olmadığı OECD rehberine yeni eklenen bir açıklamadır. Bununla birlikte mevzuatımızdan farklı olarak dış emsallerin aranmasında halka açık veri tabanlarının kullanılabilmesi de yine OECD rehberine ilave olunacak açıklamalardandır.³⁶⁶

OECD rehberindeki kar bölüşüm yöntemine ilişkin yeni açıklamalar ana başlık halinde kısaca şöyledir;

- Kar bölüşüm yönteminin uygulanmasında işleme ilişkin karın taraflar arasında bölüşürülmesi için tarafların ortak bir muhasebe sistemi ve para birimi kullanıyor olmaları gerekmektedir.

- Karın bölüşürülmesinde;

- Varlık/Sermaye,
- Maliyet,
- Satış hacmi,
- Çalışan sayısı,
- Harcanan zaman
- Server sayısı
- Depolanan veri, vb.

anahtarlar kullanılabilir. Karın paylaşımında kullanılacak anahtar işlemin koşullarına ve niteliğine göre seçilecek olup anahtar seçiminde transfer fiyatlandırması politikalarından tamamen bağımsız hareket edilmelidir. Kar bölüşümüne tabi tutulacak karın tespiti ve kar bölüşümünde kullanılacak anahtarlar ilişkili kişiler arasında işlem devam ettiği sürece (zarar ile sonuçlanan zamanlar olsa dahi) aynı şekilde kullanılmalıdır. Kar bölüşümüne tabi tutulacak karın tespiti ve kar bölüşümünde kullanılacak anahtarlar ilişkili kişiler arasında

³⁶⁶ Değer, Ayça, agm.

işlem devam ettiği sürece (zarar ile sonuçlanan zamanlar olsa dahi) aynı şekilde kullanılmalıdır.

Bu açıklamalardan sonra OECD tarafından kabul edilmiş transfer fiyatlama yöntemlerini kısaca açıklayalım.

2.12.5.1.1. Karşılaştırılabilir Kontrolsüz Fiyat Yöntemi (Comparable Uncontrolled Price Method)

Bir kurumun uygulayacağı emsallere uygun satış fiyatının karşılaştırılabilir mal veya hizmet alım veya satımında bulunan ve aralarında herhangi bir şekilde ilişki bulunmayan gerçek veya tüzel kişilerin birbirleriyle yaptıkları işlemlerde uygulanan piyasa fiyatı ile karşılaştırılarak tespit edilmesidir³⁶⁷.

Bu yöntem, ilişkili taraflar arası, yani kontrollü bir mal ve hizmet transferi işleminde uygulanan fiyatı, benzer şartlar altında gerçekleşmiş ancak bağımsız, kontrol dışı mal ve hizmet transferi işlemindeki fiyat ile karşılaştırılmasıdır. Eğer iki fiyat arasında farklılık söz konusuysa, bu durum ilişkili taraflar arasında yapılan mal ve hizmet transferine ilişkin ticari ve finansal koşulların emsal bedel ilkesine uygun olmadığına işareti olarak değerlendirilmektedir. Bağımsız ve kontrol dışı işleme uygulanan fiyat, kontrol dahilinde yapılan işleme uygulanmaktadır. Bu yöntem, **piyasa fiyatı yöntemi** olarak da isimlendirilmektedir. Kontrollü bir işlemin kontrol dışı bir işlemle karşılaştırılabilmesi için ise iki şartın sağlanması gerekmektedir.³⁶⁸

- İşlemler arasındaki farklılıklar karşılaştırılabilir nitelikte olmalı ve eğer varsa taraflar arasındaki farklılıklar, fiyatı dış piyasa şartlarında ciddi bir biçimde etkiler nitelikte olmamalıdır.
- Sonuçları maddi açıdan etkileyen farklılıklar, bazı makul düzeltmelerle ortadan kaldırılabilir nitelikte olmalıdır.

³⁶⁷ Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı 15 Ekim 2006 tarihli İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Yayını
<http://www.istanbulymmoo.org.tr/dosya/MaliPlatform/53.%20transfer%20fiyatlamasi%20yoluyla%20ortulu%20kazanc%20dagitimi.pdf> (08/03/2011 tarihli erişim), s.8

³⁶⁸ Terzi, Serkan, agt., s.170-171

2.12.5.1.2. Yeniden Satış Fiyatı Yöntemi (Resale Price Method)

Emsallere uygun fiyat, işlem konusu mal veya hizmetlerin aralarında herhangi bir şekilde ilişki bulunmayan gerçek veya tüzel kişilere yeniden satılması halinde uygulanacak fiyattan, uygun bir brüt satış karı düşülerek hesaplanmasını ifade eder.³⁶⁹Üstlenilen işlevin niteliğinin bir gereği olarak da makul düzeyde bir kar marjı eklenmektedir. Mal ve hizmetin satın alma fiyatı ve ilişkili diğer giderler de dikkate alındıktan sonra brüt kar marjı da eklenmek suretiyle, ilişkili taraflar arasında uygulanması gereken fiyat (emsal fiyat) elde edilmektedir. Bu yöntem, pazarlama faaliyetlerinde uygulandığında büyük ihtimalle en etkili yöntem olacaktır.

2.12.5.1.3 Maliyet Artı Yöntemi (Cost Plus Method)

Bu yöntem, kontrollü bir işlemde, transfere konu olan mal veya hizmetin tedarikçisinin, bu mal veya hizmet için belirlediği maliyete piyasa şartlarına uygun bir kar marjı eklemesidir. Maliyet artı yöntemi, özellikle ortak tesislere sahip ve uzun dönemli alım-satım anlaşmaları yapmış ilişkili kuruluşlar arasındaki ara mal/mamul veya hizmet transferinde uygulanabilecek en etkili yöntemdir. Maliyet artı yönteminin seçilmesi durumunda, kar marjının maliyet yapısı ile karşılaştırılabilir olduğuna dikkat etmek gerekmektedir.³⁷⁰

2.12.5.1.4 İşlemsel Kar Yöntemleri

İşlemsel kar yöntemleri, kontrollü işlemlerde ortaya çıkan karı incelemektedir. Bu yöntemler de, karın paylaşımı yöntemi (profit split method) ve işlemsel net kar marjı (transactional net marj method) yöntemlerinden oluşmaktadır. Uygulamada işletmeler, fiyatları belirlerken, nadir olarak, işlemsel net kar marjı yöntemini uygulamaktadır.

Karın bölüşümü yönteminde, piyasaya uygun transfer fiyatının belirlenememesi halinde, elde edilmesi beklenen karlar esas alınarak transfer fiyatları belirlenmektedir. Bu yöntemin bir çok güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. İşlemsel net kar marjı yöntemi, vergi mükellefinin kontrollü bir işlemde, uygun bir ölçüte (örneğin maliyet, satış veya aktifler)

³⁶⁹ Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı 15 Ekim 2006 tarihli İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Yayını
<http://www.istanbulymmoo.org.tr/dosya/MaliPlatform/53.%20transfer%20fiyatlamasi%20yoluyla%20ortulu%20kazanc%20dagitimi.pdf> (08/03/2011 tarihli erişim), s.8

³⁷⁰ Terzi, Serkan, agt., s.171

dayalı olarak elde ettiği göreceli net kar marjını incelemektedir. Bundan dolayı bu yöntem, maliyet artı ve yeniden satış fiyatına uygun bir mantıkla çalışmaktadır.

Bu yöntemler, 2010 Eylül ayında yayınlanmış OECD rehberinden önce geleneksel yöntemlerin uygulanamaması halinde geçerli olurken, yeni yayınlanan OECD rehberine göre transfer fiyatlandırması yöntemleri ile ilgili bu hiyerarşik kural yerini her bir yöntemin aynı uzaklıkta olduğu kuralına bırakmakta ve uygulanacak yöntemin seçiminde "durumun koşullarına en uygun yöntem" düşüncesi ana kural olarak belirtilmektedir.

2.12.5.2 Amerika Birleşik Devletlerinde Yapılan Düzenlemeler

Transfer fiyatlandırmasına ilişkin olarak dünyadaki ilk yasal düzenlemeler ABD’de yapılmıştır. Düzenlemelerde ve uygulamalarda bu ülke başı çekmiştir. Bundan sonra diğer ülkeler ve uluslar arası kuruluşlar yaptıkları düzenlemelerde, sürekli ABD örneğini esas almışlardır. Özellikle OECD’nin düzenlemeleri, ABD Gelir idaresinin geniş kapsamlı ve detaylı düzenlemelerinden ilham almıştır.

Transfer fiyatlandırması konusu ABD’de Gelir Vergisi Kanunu’nun 482 numaralı kısmında (Internal Revenue Code, Section 482) yer almıştır. Bu kısım ilk olarak 1928 yılındaki Gelir Anlaşmasında (The Revenue Act of 1928) yer almaktadır. Daha sonraki önemli gelişme, 1968 yılında 482 numaralı kısmın bugünkü şeklinin yayınlanmasıyla ortaya çıkmıştır. ABD’nin 1968 yılındaki hukuksal düzenlemelerinden sonra konu ile ilgili olarak dünya liderliğini ele almıştır. Bundan sonra diğer ülkeler de emsallerine uygunluk ilkesini benimsemeye başlamışlardır.³⁷¹

ABD’deki 482 numaralı bölüm diğer grup içi işlemlerde olduğu gibi çok uluslu şirketlerin mal ve hizmet ihraç ve ithalatındaki fiyatların emsallerine uygun olmasını vurgulamaktadır. ABD’de uygulanan transfer fiyatlandırma yöntemleri maddi ve maddi olmayan varlıkların transferine göre ayrı ayrı düzenlenmiştir. Tablo 14’de bu yöntemler şematize edilmiştir.³⁷²

³⁷¹ Yardımcıoğlu, Mahmut - Özer, Veli - Demirel, Nuray, agm., s.57

³⁷² Yardımcıoğlu, Mahmut - Özer, Veli - Demirel, Nuray, agm., s.58

Maddi Varlıkların Transferinde Kullanılan Yöntemler	Maddi Olmayan Varlıkların Transferinde Kullanılan Yöntemler
Karşılaştırılabilir Kontrolsüz Fiyat Yöntemi	Karşılaştırılabilir Kontrolsüz İşlem Yöntemi
Yeniden Satış Fiyatı Yöntemi	Karşılaştırılabilir Kar Yöntemi
Maliyete Artı Yöntemi	Kar Bölüşüm Yöntemi
Karşılaştırılabilir Kar Yöntemi	Belirtilmeyen Yöntemler
Kar Bölüşüm Yöntemi	
Belirtilmeyen Yöntemler	

Tablo 14: ABD’de Uygulanan Transfer Fiyatlama Yöntemleri

ABD’de kullanılan yukarıdaki yöntemler arasında sayılan Belirtilmeyen Yöntemler ile Karşılaştırılabilir Kar Yöntemi emsallerine uygunluk ilkesiyle tutarlı olmayan yaklaşımlar olarak göze çarpmaktadır. İki yöntem, ABD dışındaki OECD üyesi diğer ülkeler tarafından kabul edilmemektedir. Belirtilmeyen Yöntemler yaklaşımında koşullara bağlı olarak birkaç alternatif arasında uygulanabilecek yöntem seçilecektir. Karşılaştırılabilir Karlar Yönteminde, karşılaştırılabilecek durumdaki emsali kurumlardaki kar göstergelerinden (profit level indicator) yararlanılarak, bağımlı şirketlerin karşılaştırılabileceği emsal şirketler objektif olarak belirlenmeye çalışılacaktır. Dolayısıyla emsallerine uygun bedelin aranmasından vazgeçilmektedir. Buna rağmen sonuçlar emsallerine uygunluk aralığında ise kabul edilecektir.³⁷³

2.12.5.3. Türkiye’de Transfer Fiyatlandırması

Ülkemizde, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nda (KVK) yer alan “örtülü kazanç” müessesesi, 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 13. Maddesi ile “Transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı” adı altında yeniden düzenlenerek Transfer fiyatlandırması konusu vergi mevzuatımıza girmiştir. Doğal olarak düzenlemeye OECD’nin çalışmaları ve tavsiyeleri kaynaklık etmiştir. Bakanlar Kurulu’nun 06.12.2007 tarih ve 2007/12888 sayılı kararnamesi ile gerekli düzenlemeler yapılmış ve arkasından 18.11.2007 tarih ve 26704 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 1 Seri No.lu Genel Tebliğ ile uygulamaya ilişkin ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Türkiye’deki tam ve dar mükellef gerçek kişi ve

³⁷³ Yardımcıoğlu, Mahmut - Özer, Veli - Demirel, Nuray, agm., s.59

kurumların tamamı örtülü kazanç uygulamasının kapsamı içerisinde. İlişkili kişilerle gerek yurt içi gerekse yurt dışı faaliyetlerle ilgili olarak yapılan mal ya da hizmet alım-satım işlemleri transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtım çerçevesinde değerlendirilecektir. Diğer bir ifadeyle örtülü kazanç uygulaması kurumlar vergisi mükelleflerinin yanı sıra gelir vergisi mükellefleri için de geçerli bulunmaktadır.³⁷⁴

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 13. Maddesi “*kurumlar, ilişkili kişilerle emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit ettikleri bedel veya fiyat üzerinden mal veya hizmet alım ya da satımında bulunursa, kazanç tamamen veya kısmen transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılmış sayılır. Alım, satım, imalat ve inşaat işlemleri, kiralama ve kiraya verme işlemleri, ödünç para alınması ve verilmesi, ikramiye, ücret ve benzeri ödemeleri gerektiren işlemler her hal ve şartta mal veya hizmet alım ya da satımı olarak değerlendirilir*” denmektedir.³⁷⁵

5520 sayılı KVK'nın 13. maddesinde ise belirtilen ilişkili kişilerin kimler olduğu b fıkrasında “*kurumların kendi ortakları, kurumların veya ortaklarının ilgili bulunduğu gerçek kişi veya kurum ile idaresi, denetimi veya sermayesi bakımından doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunduğu ya da nüfuzu altında bulundurduğu gerçek kişi veya kurumları ifade eder. Ortakların eşleri, ortakların veya eşlerinin üstsoy ve altsoyu ile üçüncü derece dahil yansoy hısımları ve kayın hısımları da ilişkili kişi sayılır. Kazancın elde edildiği ülke vergi sisteminin, Türk vergi sisteminin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme imkânı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişimi hususunun göz önünde bulundurulması suretiyle Bakanlar Kurulunca ilan edilen ülkelerde veya bölgelerde bulunan kişilerle yapılmış tüm işlemler, ilişkili kişilerle yapılmış sayılır*” şeklinde açıklanmıştır³⁷⁶.

Yine aynı maddenin c fıkrasında ilişkili taraflarla yapılan işlemlerde emsallere uygunluk ilkesinin esas alınması gerektiği belirtilmiş ve “*emsallere uygunluk ilkesi, ilişkili kişilerle yapılan mal veya hizmet alım ya da satımında uygulanan fiyat veya bedelin, aralarında böyle bir ilişkinin bulunmaması durumunda oluşacak fiyat veya bedele uygun olmasını ifade eder. Emsallere uygunluk ilkesi doğrultusunda tespit edilen fiyat veya bedellere ilişkin hesaplamalara ait kayıt, cetvel ve belgelerin ispat edici kâğıtlar olarak saklanması zorunludur*” denmektedir.

³⁷⁴ Atış,Caner, agm., s.17

³⁷⁵ <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=860> 09/03/2011 tarihli erişim

³⁷⁶ <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=860> 09/03/2011 tarihli erişim

Kurumlar, ilişkili kişilerle yaptığı işlemlerde uygulayacağı fiyat veya bedelleri, aşağıdaki yöntemlerden işlemin mahiyetine en uygun olanını kullanarak tespit eder.³⁷⁷

- **Karşılaştırılabilir fiyat yöntemi:** Bir mükellefin uygulayacağı emsallere uygun satış fiyatının, karşılaştırılabilir mal veya hizmet alım ya da satımında bulunan ve aralarında herhangi bir şekilde ilişki bulunmayan gerçek veya tüzel kişilerin birbirleriyle yaptıkları işlemlerde uygulayacağı piyasa fiyatı ile karşılaştırılarak tespit edilmesini ifade eder.
- **Maliyet artı yöntemi:** Emsallere uygun fiyatın, ilgili mal veya hizmet maliyetlerinin makul bir brüt kâr oranı kadar artırılması suretiyle hesaplanmasını ifade eder.
- **Yeniden satış fiyatı yöntemi:** Emsallere uygun fiyatın, işlem konusu mal veya hizmetlerin aralarında herhangi bir şekilde ilişki bulunmayan gerçek veya tüzel kişilere yeniden satılması halinde uygulanacak fiyattan, makul bir brüt satış kârı düşülerek hesaplanmasını ifade eder.

Emsallere uygun fiyata yukarıdaki yöntemlerden herhangi birisi ile ulaşma olanağı yoksa mükellef, işlemlerin mahiyetine uygun olarak kendi belirleyeceği diğer yöntemleri kullanabilir. İlişkili kişilerle yapılan mal veya hizmet alım ya da satımında uygulanacak fiyat veya bedelin tespitine ilişkin yöntemler, mükellefin talebi üzerine Maliye Bakanlığı ile anlaşarak belirlenebilir. Bu şekilde belirlenen yöntem, üç yılı aşmamak üzere anlaşmada tespit edilen süre ve şartlar dahilinde kesinlik taşır.³⁷⁸

Tamamen veya kısmen transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılan kazanç, Gelir ve Kurumlar Vergisi kanunlarının uygulamasında, bu maddedeki şartların gerçekleştiği hesap döneminin son günü itibarıyla dağıtılmış kâr payı veya dar mükellefler için ana merkeze aktarılan tutar sayılır. Daha önce yapılan vergilendirme işlemleri, taraf olan mükellefler nezdinde buna göre düzeltilir. Şu kadar ki, bu düzeltmenin yapılması için örtülü kazanç dağıtan kurum adına tarh edilen vergilerin kesinleşmiş ve ödenmiş olması şarttır.³⁷⁹

³⁷⁷ <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=860> 09/03/2011 tarihli erişim

³⁷⁸ <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=860> 09/03/2011 tarihli erişim

³⁷⁹ <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=860> 09/03/2011 tarihli erişim

2.12.5.4.Uluslararası Muhasebe Standartlarında Transfer Fiyatlaması

IAS/IFRS'lerde de ilişkili taraflarla yapılan işlemler ele alınmış ve bazı düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemeler vergisel açıdan olmayıp, finansal tabloların sunumu açısından dır. Diğer bir ifadeyle, 24 no'lu standart, ilişkili tarafları tanımlamakta ve bunlara ilişkin örnekler sunmaktadır. Ayrıca ilişkili taraflarla yapılacak işlemlerin finansal tablolarda nasıl sunulacağını belirtmektedir. 24 nolu standarda göre (IAS 24), bir tarafın bir işletme ile ilişkili sayılması için;

(a) Söz konusu tarafın, doğrudan ya da dolaylı olarak bir veya birden fazla aracı yoluyla:

(i) İşletmeyi kontrol etmesi, işletme tarafından kontrol edilmesi ya da işletme ile ortak kontrol altında bulunması (ana ortaklıklar, bağlı ortaklıklar ve aynı is dalındaki bağlı ortaklıklar dahil olmak üzere),

(ii) İşletme üzerinde önemli etkisinin olmasını sağlayacak payının olması veya

(iii) İşletme üzerinde ortak kontrole sahip olması,

(b) Tarafın, işletmenin bir iştiraki olması ("IAS 28 İştiraklerdeki Yatırımlar"

Standardında tanımlandığı gibi),

(c) Tarafın, işletmenin ortak girişimci olduğu bir is ortaklığı olması (bakınız: "IAS 31 İş Ortaklıklarındaki Paylar"),

(d) Tarafın, işletmenin veya ana ortaklığının kilit yönetici personelinin bir üyesi olması,

(e) Tarafın, (a) ya da (d) de bahsedilen her hangi bir bireyin yakın bir aile üyesi olması,

(f) Tarafın; kontrol edilen, ortak kontrol edilen ya da önemli etki altında veya (d) yada (e)' de bahsedilen her hangi bir bireyin doğrudan ya da dolaylı olarak önemli oy hakkına sahip olduğu bir işletme olması veya

(g) Tarafın, işletmenin ya da işletme ile ilişkili taraf olan bir işletmenin çalışanlarına işten ayrılma sonrasında sağlanan fayda planları olması, gerekir.

İlişkili tarafla yapılan işlem, ilişkili taraflar arasında kaynakların, hizmetlerin ya da yükümlülüklerin bir bedel karşılığı olup olmadığına bakılmaksızın transfer edilmesidir

27, 28 ve 31 no'lu standartlar ise işletmenin sermaye, yönetim, oy kullanma veya faaliyetlerin yönetilmesinde etkili olunan ilişkili işletmelerin finansal tablolarında nasıl sunulacağını göstermektedir. 27 no'lu standart gereği, bağlı ortaklıklar konsolide edilmekte ve finansal tablolarında mali duran varlıklar içerisinde gösterilmemektedir.

İştirakler ise, özkaynak yöntemi kullanılarak düzeltilmekte ve finansal tablolarında raporlanmaktadır. İş ortaklıkları ise, özkaynak yöntemi veya kısmi konsolidasyon yöntemlerinden biri kullanılarak düzeltilmekte ve raporlanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TFRS 8 FAALİYET BÖLÜMLERİNE İLİŞKİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI

3.1.Bölümsel Raporlamanın Amacı

Büyüme, teknoloji ve ekonomideki hızlı değişiklikler, faaliyetlerde farklılaşma ve karmaşıklığı da beraberinde getirmiştir. Böylece şirketler, çok uluslu firmalar ve birden fazla faaliyete sahip kuruluşlar halinde faaliyetlerini çeşitlendirmeye başlamışlardır. Farklılaşmadaki temel amaç riski dağıtmak ve farklı pazarlarda büyüme fırsatlarını yakalamaktır. Sağlıklı bir farklılaşma ve küreselleşme politikasında açıktır ki, finansal tablo kullanıcılarının farklı faaliyet bölümleri ve şirketlerdeki karlığı, riskleri, büyüme oranlarını sağlıklı ve eksiksiz bir şekilde anlamaları için sadece konsolide mali tabloların hazırlanması yeterli değildir. Şirket faaliyetlerini geniş oranda değiştiren şirket birleşmeleri ve evlilikleri de firmaların faaliyetlerini karmaşıklaştıran diğer bir husustur. Bu problemlere bağlı olarak, finansal tablo kullanıcıları şirketi değerlendirirken ve gelecek faaliyetlerine dair öngörü de bulunurken sadece bilanço ve gelir tablosundan yararlanmanın getirdiği sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır³⁸⁰.

Özellikle 1960 lı yılların ortalarına doğru karmaşık yapılı işletme sayısındaki artış ve holdingleşmenin popüler hale gelmesi ile birlikte daha detaylı bilgi veren finansal tablolar hazırlanmadıkça varlık düzeyinde hazırlanan mali tablolar, gelecekteki gelir ve nakit akımlarının tahmin edilmesinde yetersiz kalmıştır³⁸¹. Finansal raporları kullanarak işletmenin finansal yapısı ile ilgili genel bir fikir edinmek mümkün olmakla birlikte, yönetimin faaliyetleri ve finansal stratejileri, özellikle de faaliyet gösterdiği coğrafi bölge ve özellikli iş alanları ile ilgili bir değerlendirme yapmak güçtür. Örneğin gelecekte büyüme potansiyeline sahip bir ürün ile şirketin toplam satışlarının çoğunluğunu oluşturmasına rağmen üretimi oturmuş bir ürünün karşılaştırması finansal tablolardan tam olarak yapılamaz.³⁸² Kısacası finansal tablolar ve konsolide finansal tablolar tüm işletmenin tüm faaliyetleri ile ilgili bilgi verir ancak farklı iş kollarında ulaşılan sonuçlarla ve sahip oldukları risklerle ilgili bilgi

³⁸⁰ Low, Lock Teng Kevin - Zain, Mat Mazlina “Segmental Reporting: An Insight into Malaysia’s Companies”s.4 http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=293522

³⁸¹ Epstein, Barry J - Mirza, Abbas Ali, Wiley **IAS 2003: Interpretation and Application of International Accounting Standards**, John Wiley & Sons Inc, New Jersey 2003, Chapter 20

³⁸² Epstein, Barry J - Jermokowicz, Eva K. **2008 IFRS Interpretation And Application Of International Financial Reporting Standards** John Wiley&Sons Ltd New Jersey, 2008, s.772-776

sağlamaz.³⁸³ Analistlerde çok yönlü bir işletmenin bileşenlerinin anlaşılmasının, işletmenin bütünsel olarak anlaşılması için zorunlu olduğunu belirtmektedirler³⁸⁴.

Bunun yanında sermaye piyasalarında yatırım fonlarının, bankaların, sigorta şirketlerinin ağırlıkları artmaya başlamış ve piyasaya uzun vadeli fonlar sunar hale gelmişlerdir. Diğer taraftan, bireysel yatırımcılarında sermaye piyasasındaki ağırlıkları gün geçtikçe artmaktadır. Gerek kurumsal yatırımcılar, gerekse de bireysel yatırımcılara profesyonel yatırım ve aracılık yapan kuruluşlar hizmet vermektedirler. Bu profesyonel kuruluşlar yatırımcılarına yol gösterirken yatırım yapılacak işletmelerin bölümsel bilgilerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bunların yanı sıra ortaklar, işletmeye borç verenlerde bölümsel bilgilerle yakından ilgilenmektedirler.³⁸⁵

Bölümsel bilgi her bir bölümün finansal pozisyon ve performansını göstererek şirketin risk ve getirilerinin altını çizer.³⁸⁶ Bölümsel raporlamanın kilit noktası kullanıcılara ilişkili bilgiler sağlamasıdır. Bölümsel bilginin anlaşılması firmanın sahip olduğu potansiyelin ve performansının bir bütün olarak anlaşılmasını sağlar.³⁸⁷ Bölümlere göre raporlama farklı sektörlerde faaliyet gösteren bir işletmenin sınır ötesi faaliyetleri, ihracatları, önemli müşterileri hakkında bilgi veren açıklamalardır.³⁸⁸

Bölümsel bilginin muhtemel faydaları çeşitli araştırma teknikleri ile incelenmiştir. Bu araştırmaların bir çoğunda finansal tablo kullanıcılarına bölümsel bilgiye ihtiyaç duyup duymadıkları sorulmuştur. Bu konuda uygulanan 2 tip test şu şekildedir:³⁸⁹

- 1) Tahmin edilebilirlik testi
- 2) Hisse senedi piyasası tepkisi testi (piyasanın bölüm açıklamaları hakkındaki görüşü)

³⁸³ Nicolo, Domenico, “**Segment Reporting and IAS 14: Toward a Theory**” Emerging Issues in International Accounting and Business 2006 Emerging Issues In International Accounting Conference, 3

³⁸⁴ Uyar, Ali - Güngörmüş, Ali Haydar, “**TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardının Uygulanmasına İlişkin İMKB’de İşlem Gören Sanayi Şirketleri Üzerinde Bir Araştırma**, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 18, Sayı:2, 2009, s.428

³⁸⁵ Ağca, Ahmet - Akgün, Melek - Aksu, Mine vd, age.,s. 1337

³⁸⁶ Mirza, Abbas Ali - Orrell, Magnus - Holt, Graham J, **IFRS Practical Implementation Guide and Workbook** John Wiley & Sons, Second Edition New Jersey, 2008, s.75

³⁸⁷ Hessling, Anna Karin, “**Through the Eyes of Management; A Study on Segment Reporting in Swedish Companies and Possible Implications of IFRS 8**”, Stockholm School of Economics Department of Accounting and Business Law Master’s Thesis in Accounting and Financial Management Fall 2007, s.6

³⁸⁸ Epstein, Barry J. - Mirza, Abbas Ali, age., Chapter 20

³⁸⁹ Radebaugh, Lee H. - Sidney, J. Gray, age.,s.302

Tahmin edilebilirlik testi; gelecekteki satışların ve kazancın konsolide bilançolardan tahmin edilmesi ile bölümsel bilgi temelinde tahmin edilmesi arasındaki doğruluk derecesini karşılaştırmaktadır. Yatırımcılar açısından gelecekteki kazancın değerinin ne olacağı temel göstergelerden biri olduğundan dolayı bunun tahmin edilmesine yardımcı olacak her bilgi yararlı olacaktır. Bu yaklaşımda zımni olarak, hissedarların bu bilgiye ulaşma imkanının olmadığı ve bölümsel bilgi açıklamalarının yapılması ile birlikte bu bilgiyi kullanabilecekleri varsayılmaktadır. **Hisse senedi piyasası tepkisi testinde** ise; eğer bölümsel bilgi hisse senedi piyasasında etkili ise bilgi mutlaka kullanılmalıdır. Eğer bilgi etkili değilse veya zaten başka kaynaklardan da elde edilebiliyorsa bölümsel bilgi açıklamasına ihtiyaç yoktur³⁹⁰.

Karın tahmin edilmesi ile ilişkili araştırma çalışmalarında da; iş kollarını temel alan bölümsel bilgi verilerinin kullanılması halinde, konsolide verilere göre daha doğru tahmin yapıldığı görülmüştür. İlave olarak bölümleri temel alan tahminlerin doğruluğunun firma büyüklüğü ile ilgisinin olduğuna dair kanıtlar mevcuttur. Daha küçük firmalar için bölüm açıklamaları daha faydalı olmaktadır.³⁹¹

Bölüm bilgilerinin açıklanmasına; ilave maliyet getireceği gerekçesi ve özellikle hassas bilgilerin açıklanmasının getirdiği tereddütler yüzünden karşı çıkanlar olmuştur.³⁹² Bu durumda sunulan bölümsel bilginin şirketin rekabetsel pozisyonunu zayıflatması söz konusu olabilmektedir.³⁹³ Ne var ki bu endişeler finansal bilgi kullanıcılarının ihtiyaçları karşısında önemsiz kalmaktadır. Bir işletmenin faaliyet sonuçlarına olumlu katkıyı yapan faaliyetleri bilinmemesi halinde finansal tablo kullanıcılarının doğru yatırım kararları almasına engel olduğu anlaşılmıştır. Sonuçta bu ihtiyaç rekabetin getirdiği risklerden daha önemli görülmüştür.³⁹⁴

³⁹⁰ Radebaugh, Lee H. -Sidney, J. Gray, age.,s.302

³⁹¹ Radebaugh, Lee H. - Sidney, J. Gray, age.,s.302

³⁹² Epstein, Barry J. – Mirza, Abbas Ali, age., Chapter 20

³⁹³ Uyar, Ali - Güngörmüş, Ali Haydar, agm., s.428

³⁹⁴ Epstein, Barry J - Mirza, Abbas Ali, age., Chapter 20

3.2 Faaliyet Bölümlerine İlişkin Standart Oluşturma Çalışmaları

Bölümsel raporlamanın konusu ilk olarak, yönetim fonksiyonunun³⁹⁵ merkezi olan ABD muhasebe sisteminde geliştirilmiştir.³⁹⁶ Genel amaçlı finansal tablolardan ayrıştırılmış bilgi çeşitlemesi ihtiyacı 1960 lı yılların sonlarında ortaya çıkmıştır ve milli muhasebe kural koyucuları bu konu üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Amerikan Borsa Komisyonu (SEC) 1970 yılında borsaya kote firmalardan yıllık bildirimlerinde ana iş kolları ile ilgili sınırlı bilgiler vermesini istemiştir. Ancak hissedarlar için yayınlanan raporlarda bir çok bilgi bulunmamaktaydı.³⁹⁷ Diğer taraftan, bölümsel bilgi konusu FASB'nin 1973 yılı ajandalarında yer almış ve uzun süren tartışmalar ve çalışmalar sonucu 1976 yılında Amerikan GAAP SFAS 14 kabul edilmiş ve FASB No:14 Mali Bilgilerin Bölümlere Göre Raporlanması olarak yayınlanmıştır³⁹⁸.

Başlangıçta bu standart GE ve ITT gibi firmalar için geliştirilmiş sanayi tipi bir yaklaşımı içermektedir.³⁹⁹ SFAS 14, önemli finansal verilerin endüstriyel ve coğrafi bölümlere göre raporlanmasını gerekli görmüş; endüstriyel bölümleri ayrı ayrı ürün veya hizmetlere veya ürün veya hizmetlerin gruplarına dayanarak tanımlamıştır. Bu standart; 1977'de SFAS 18 "**Mali Bilgilerin Bölümlere Göre Raporlanması: Dönemsel Mali Tablolar**", 1978'de SFAS 24 "**Bir Başka İşletmenin Mali Raporlarında Sunulan Mali Bilgilerin Bölüm Bilgilerine Göre Raporlanması**" ve 1978'de SFAS 30 "**Başlıca Müşteriler Hakkında Kamuya Açıklanması Gereken Bilgilerin Sunumu**" standartları ile değiştirilmiş ve daha sonra bu standart, SFAS 94'de ara dönem raporlarına konulmuştur. SFAS 14 standardında endüstriyel bölümlere yaklaşımının, uygun endüstriyel bölümlerin tanımlanmasının her işletmenin kendine bırakılması ilkesi, bazı işletmelerin bölümlerin tanımlanmasındaki bu belirsizliği sömürmeye başlamalarına neden olmuştur. SFAS 14 standardı, işletme yönetimlerine bölümsel bilgilerin açıklanmasından kaçınmaları konusunda fazla özgürlük sağlamıştır. Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) ve Kanada Muhasebe Standartları Kurulu (Accounting Standards Board-ACSB), bölümlere göre

³⁹⁵ Buradaki amaç yatırımcılar ve hissedarlara işin nasıl işlediğinedair bilgi tedarik etmektir.

³⁹⁶ Hessling, Anna Karina, agt, s.6

³⁹⁷ Epstein, Barry J – Jermokowicz, Eva, age, s.772

³⁹⁸ Sağlam, Necdet, age., s.60

³⁹⁹ Heem, Gregory - Valenza, Pascale Taddei, agm, s.3

raporlama hükümlerini düzenlemek için ortak çalışmalar yapmaya karar vermişlerdir.⁴⁰⁰1997 yılında da SFAS 14 uygulamadan kaldırılarak SFAS 131 “Bağlantılı Bilgi ve Kuralların Bölümsel İçeriği Hakkında Kamuoyu Bilgilendirme Standardı” düzenlenmiştir.⁴⁰¹ SFAS 131; yönetim yaklaşımını içermektedir. Bölümlerin belirlenmesinde şirketin iç raporlama yapısını (organizasyonunu) temel alarak ve bu yapıya uygun olarak açıklama yapma gerekliliğini düzenlemekte, analistlere ve finansal tablo kullanıcılarına şirkete “yönetimin gözünden” (through the eyes of management) bakabilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Yönetim yaklaşımına ilaveten, raporlanan bölüm sayısını arttırarak, ara dönemlerde de belirli bölümler hakkında bilgi verip daha fazla finansal datanın açıklanmasını gerektirmektedir⁴⁰². SFAS 131 in uygulanması konusunda Harris (1998) her şeyden önce, bu standardın değişim amaçlarından birinin bölüm sayısının artırılması olduğuna inanmaktadır. Bu tez, Amerikan standardının şirketler tarafından raporlanan bölüm sayısını arttırdığını belirten Berger ve Hann (2003) tarafından da doğrulanmıştır⁴⁰³.SFAS 14 ve SFAS 131’in karşılaştırılması aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

SFAS 14	SFAS 131
Endüstriyel Bölüm Açıklaması: Raporlanabilir bölümler gruplanabilir ürünler ve hizmetlerin endüstriyel hatlarına göre belirlenmektedir.	Raporlanabilir Faaliyet Bölümlerinin Açıklanması Raporlanabilir bölümler yönetim yaklaşımına göre işletmenin organizasyon yapısına göre belirlenir.
Coğrafi Bölüm Açıklaması: İşletme, dış faaliyet bilgilerini ya birleştirme yada önemli bölgelere göre raporlar.	İşletme büyüklüğü açıklaması Bütün işletmeler ürünler, coğrafik bölgeler ve büyük müşteriler hakkında bilgi vermelidir.
Büyük Müşteriler: İşletmeler büyük müşterilerine ait bilgileri raporlamalıdır.	Coğrafi bölge raporlamasında işletmelerden ülke bilgilerinin ayrı raporlanması istenir.

Tablo 15: SFAS-14-131 in Karşılaştırılması⁴⁰⁴

İngiltere’de ilk olarak 1967 yılı Şirketler Kanunda sınırlı bölüm bilgilerinin açıklanması hüküm altına alınmıştır. 1981 yılında ayrıştırılmış bilginin mali tabloların bir

⁴⁰⁰ Ettredge, Michael - Kwon, Soo Young - Smith, David, “The Effect of SFAS No. 131 on Numbers of Reported Business Segments”, April 2000, s.5-6 **Reported Business Segments**”, April 2000, s. 5-6, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=208549 (29.03/2011 tarihli erişim)

⁴⁰¹ Öztürk, Can, “Faaliyet Bölümleri Konulu UFRS 8 Satandardı: Eski UMS 14 Bölümlere Göre Raporlama Standardı İle Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, MÖDAV Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi 2008/1 , s.175

⁴⁰²Ettredge, Michael - Kwon, Soo Young - Smith, David, agm., s.6

⁴⁰³ Heem, Gregory - Valenza, Pascale Taddei, agm, s.7

⁴⁰⁴ Sağlam, Necdet, age., s.61

parçası olması şartı resmen kabul edilmiştir. Profesyonel anlamda bölümsel bilgi ile ilişkili muhasebe standardı SSAP 25, faaliyet sınıfları (benzer ürün veya benzer hizmet alanları) veya coğrafi bölge tanımlamaları ile birlikte, şirket yönetimini, finansal tablo kullanıcıları için en anlamlı sınıflandırmayı yapmak konusunda sorumlu tutarak 1990 yılında uygulamaya konulmuştur⁴⁰⁵.

Bölümlere göre raporlama alanında ilk Uluslararası Muhasebe Standardı (UMS) 14 “Mali Bilgilerin Bölümlere Göre Raporlanması” 1983 yılında yayınlanmıştır. Bu standardın hazırlanmasında SFAS 14’ten yararlanılmıştır. 1995 yılında kısmen yenilenmiş 1998 yılında Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board-IASB) tarafından, UMS 14’ün revize edilmesi karara bağlanmıştır. SFAS 14, UMS 14 ile uyumludur. SFAS 14, her bölümün genel kabul görmüş bir endüstriyel sektöre karşılık geldiği endüstri yaklaşımını temel almıştır. SFAS 131’de ise faaliyet bölümlerinin belirlenmesinde içsel yönetim raporları kararlarına dayanan “yönetim yaklaşımı” temel alınmıştır. Buna karşılık revize olmuş UMS 14’te ise faaliyet bölümlerinin belirlenmesinde işletmenin faaliyetlerinin değişik risk düzeyleri ve potansiyel değer yaratma durumlarına dayanan “risk ve ödül yaklaşımı” temel alınmıştır.⁴⁰⁶ UMS 14’de temel bölüm raporlama esasının faaliyet alanı mı yoksa coğrafi bölüm mü olacağını, işletmenin risk ve getirilerinin temel kaynak ve niteliği belirler fikri geçerli olmuştur. UMS 14 altında her bir bölüm kendi risk ve karlılıkları tarafından karakterize edilmiştir.⁴⁰⁷

Ancak UMS 14 büyük değişim yapılması fikri 1988 yılında IASB tarafından karara bağlanmıştır. Bu hususta; gerek Amerikan Finansal Muhasebe Standartlarını gerek Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını küreselleşen dünyada birbirine yakınlaştırmak ve farklılıkları azaltmak amacıyla çalışmak üzere FASB ve IASB arasında Norwalk Antlaşması 2002 yılında imzalanmıştır. FASB ve IASB arasında bölümlere göre raporlama konusunda yapılan çalışmalar sonucunda Ocak 2006’da yayınlanan taslak metin ED 8 (exposure draft 8) in yerini Kasım 2006’da Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (UFRS) 8 “Faaliyet Bölümleri” almıştır. UFRS 8, UMS 14 ile SFAS 131’in karşılaştırması ile

⁴⁰⁵ Epstein, Barry J- Jermokowicz, Eva, age, s.776

⁴⁰⁶ Ettredge, Michael - Kwon, Soo Young - Smith, David agm., s. 5-6

⁴⁰⁶ Öztürk, Can, “Faaliyet Bölümleri Konulu UFRS 8 Satandardı: Eski UMS 14 Bölümlere Göre Raporlama Standardı İle Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, MÖDAV Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi 2008/, s.4 http://veron.typepad.com/main/files/EuroParl_IFRS8_Sep07.pdf (29.03.2011 tarihli erişim)

⁴⁰⁷ Heem, Gregory – Valenza, Pascale Taddei, agm, s.3

ortaya çıkan ve de faaliyet bölümlenmesinde SFAS 131'in şartlarını talep eden bir standarttır⁴⁰⁸. UFRS 8 standardı, 01/01/2009 tarihinden sonra başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere yürürlüğe girer. UFRS 8'in uygulanması ile UMS 14 yürürlükten kalkmıştır.⁴⁰⁹

Kasım 2006 tarihinde UFRS 8'in yayınlanması ve 1 Ocak 2009'da da UFRS 8 in yürürlüğe girmesi ile UMS 14'ün yürürlükten kalkmasına karar verilmiş olmasına bağlı olarak, TMSK da, standardı Türkçeleştirerek 15.07.2007 tarihli ve 26583 nolu Resmi Gazete'de yayınlamıştır. "Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) 8 Faaliyet Bölümleri" Standardı 31.12.2008 tarihinden sonra başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere yürürlüğe girmektedir. TFRS 8 Standardı esas itibariyle 31/12/2008 tarihinden sonra başlayan hesap dönemleri için geçerli olup, erken uygulanma imkânı da bulunmaktadır. TFRS 8 Standardının uygulanmasıyla "TMS 14 Bölümlere Göre Raporlama" Standardı yürürlükten kalkmaktadır. Ancak; isteyen işletmeler bu standardı 31.12.2007 ve 31.12.2008 tarihli finansal tablolarında TMS 7 "Nakit Akış Tabloları", TMS 27 "Konsolide ve Bireysel Tablolar" ve de TMS 36 "Varlıklarda Değer Düşüklüğü" kapsamında standartta ifade edilen gerekli değişiklikleri yaparak uygulayabilirler.⁴¹⁰

3.3.TFRS 8 Faaliyet Bölümlerine İlişkin Finansal Raporlama Standardı

3.3.1. Faaliyet Bölümü Standardının Temel Özellikleri

TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı'nın kendine özgü bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler aşağıda maddeler halinde verilmiştir⁴¹¹.

- TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı, bir işletmenin yıllık raporlamalarda ve ara finansal raporlarda işletme bölümlerinin rapor bilgisini nasıl sunması gerektiğini belirler. Aynı zamanda ana müşteriler, coğrafi alanlar, ürün ve hizmetler hakkında ilgili kamu açıklamalarının gerekliliklerini de ortaya koyar.
- TFRS 8, bir işletmenin raporlanabilir bölümleri hakkında finansal ve tanımlayıcı bilgilerin raporlamasını gerektirir. Raporlanabilir bölümler, işletme bölümleri veya

⁴⁰⁸ Öztark, Can, agm., s.17

⁴⁰⁹ <http://eifrs.iasb.org/eifrs/bnstandards/en/ifrs8.pdf> (29.03.2011 tarihli erişim)

⁴¹⁰ TFRS 8: http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=145&Itemid=69 (30.03.2011 tarihli erişim)

⁴¹¹ IFRS 8 Operating Segments Main Features of the IFRS, s. A 284
<http://eifrs.iasb.org/eifrs/bnstandards/en/ifrs8.pdf> (30.03.2011 tarihli erişim)

istenen kıstasları sağlayacak işletme bölümlerinin birleştirilmiş halidir. İşletme bölümleri, kaynakların nasıl bütçelendirileceği ve performansın nasıl değerlendirileceği hakkında işletme karar vericileri tarafından düzenli olarak değerlendirilen ayrı finansal bilginin ulaşılabilir olduğu işletme unsurlarıdır. Genelde finansal bilgi, işletme bölümünün performansının dahili olarak değerlendirilmesinde ve kaynakların işletme bölümlerine nasıl paylaşılacağına karar verilmesinde kullanıldığı şekli ile rapor edilmelidir.

- TFRS 8 bir işletmenin, işletme bölümünün kar-zarar ve bölüm mal varlığı ölçütünü rapor etmesini gerektirir. Aynı zamanda eğer ölçütler işletme karar vericilere düzenli olarak sağlanıyorsa, bölüm borçları, maliyet ve gelir ölçütlerini rapor etmek zorundadır. Toplam raporlanabilir bölüm gelirlerinin mutabakatlarını, toplam kar ve zararı, toplam borçları ve işletmenin finansal raporlarındaki diğer açıklanan miktarlarında raporlanmasını gerektirir.
- TFRS 8, işletmenin ürün ve hizmetlerinden kaynaklanan gelirler hakkında, gelir elde ettiği veya borçlandığı coğrafi alan hakkında, ana müşteriler hakkında, yönetim işletme kararlarında bu finansal bilgileri kullansa da kullanmasa da raporlamayı gerektirir. Ancak, eğer bilgi ulaşılabilir değilse veya bu bilgilere ulaşmanın maliyeti fazla olursa TFRS 8 bölümsel bilgi raporlamayı gerektirmez.
- TFRS 8 aynı zamanda işletme bölümlerinin, ürünlerin ve hizmetlerin, raporlama bölüm bilgisinde ve işletme finansal raporlarında kullanılan ölçütler arasındaki farklılıkların belirlenme yöntemi hakkında ve bölüm miktarlarının ölçütünde zaman zaman meydana gelen değişiklikler hakkında işletmenin detaylı bilgi vermesini gerektirir.

3.3.2.Standardın Amacı ve Kapsamı

TFRS 8 in temel ilkesi “bir işletme, finansal tablo kullanıcılarının, işletmenin gerçekleştirdiği faaliyetler ile faaliyette bulunduğu ekonomik ortamın niteliğini ve finansal etkilerini değerlendirmelerini mümkün kılan bilgileri açıklar” şeklinde belirtilmiştir⁴¹².

Bir işletme farklı sektörlerde, farklı coğrafi bölgelerde büyüme ve gelişme fırsatları yakalayabilmek, maruz kalabileceği riskleri azaltmak amacıyla faaliyette bulunabilir. Örneğin

⁴¹² TFRS 8 paragraf 1

bir firma hem elektronik sektöründe hem de enerji alanında faaliyet gösterebilir. Böyle bir durumda firmanın finansal verilerini doğru analiz edebilmek için elektronik ve enerji alanındaki faaliyet sonuçlarına ayrı ayrı değerlendirmek firmanın gelecekteki sahip olduğu riskleri ve getirileri doğru yorumlamak açısından önem arz etmektedir.

Bu noktadan hareketle TFRS 8 işletmelerin farklı iş kolları ve farklı ekonomik şartlarda gerçekleştirdikleri faaliyetler hakkında bilgi sağlayan raporlama standardı prensipleridir. Bu bilgi finansal tablo kullanıcılarına işletmenin geçmiş performansı, riskleri ve getirileri hakkında tam bilgi vererek daha doğru yargılara varması konusunda yardımcı olur⁴¹³.

TFRS 8 in ana prensibi finansal tablo kullanıcılarına işletmenin faaliyette bulunduğu ekonomik ortamdaki iş kollarını etkileyen finansal ve yapısal unsurları değerlendirebilecek bilgiyi sunmaya olanak sağlamaktır⁴¹⁴.

Özetleyecek olursak TRFS 8'in amacı;

- İşletmenin geçmiş performansının daha iyi anlaşılması
- Faaliyet gösterdiği sektörlerdeki risklerin ve getirilerin daha iyi değerlendirilmesi
- İşletmenin bütünü hakkında daha doğru bir yargıya varılabilesidir.

Hangi işletmelerin bu standardı uygulaması gerektiği standardın 2. paragrafında belirtilmiştir. Standart, aşağıdaki şartları sağlayan bir işletmenin ayrı veya bireysel finansal tabloları ve bir grubun ana ortaklığı ile konsolide edilmiş finansal tablolarına uygulanır.

(a) (i) Borçlanma araçları veya özkaynağa dayalı finansal araçları borsa veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda (yurtiçi veya yurtdışı borsa veya yerel ve bölgesel piyasaların da dahil olduğu tezgah üstü piyasada) işlem gören veya

(ii) Finansal araçlarını halka arz etmek üzere, ilgili düzenleyici kurum kaydına alınan ya da kayda alınma süreci kapsamında finansal tablolarını düzenleyen bir işletmenin ayrı veya bireysel finansal tabloları; ve

⁴¹³ Greuning, Henni Van, **International Financial Reporting Standards A Practical Guide** The World Bank Fifth Edition Washington D .C., 2009, s. 306

⁴¹⁴ Hessling, Anna Karina, agt., s.9

(b) (i) Borçlanma araçları veya özkaynağa dayalı finansal araçları borsa veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda (yurtiçi veya yurtdışı borsa veya yerel ve bölgesel piyasaların da dahil olduğu, bir tezgah üstü piyasada) işlem gören veya

(ii) Borsa veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda herhangi bir finansal aracının işlem görmesini teminen, ilgili düzenleyici kurum kaydına alınma süreci kapsamında konsolide finansal tablolarını düzenleyen bir grubun ana ortaklığı ile konsolide edilmiş finansal tabloları.

Standartta yukarıdaki kapsam dışındaki işletmelerin bu standardı uygulamaları ihtiyari tutulmuştur. Standardı uygulama zorunluluğu olmayan bir işletmenin, bu TFRS ye uygun olmayan bölüm bilgilerini açıklamayı tercih etmesi halinde, söz konusu bilgileri bölüm bilgisi olarak tanımlaması/açıklaması zorunlu değildir⁴¹⁵.

Bir finansal raporun, bir ana ortaklığın bu TFRS kapsamında olan konsolide finansal tablolarına ek olarak bu ana ortaklığın bireysel finansal tablolarını da içermesi durumunda; bölümlere ilişkin bilgi sadece konsolide finansal tablolarda açıklanır⁴¹⁶.Örneğin aynı ülke içerisinde birden fazla bağlı ortaklarını konsolide tablosunda gösteren bir şirket olduğunu kabul edersek sadece konsolide tablo için bölümsel bilgi hazırlanır. Borsada işlem görmeyen ana şirketin, borsaya kote bağlı ortaklığı varsa bağlı ortaklık için bölümsel bilgi sunulur.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere TFRS 8 standardı yerli, yabancı, yerel, bölgesel her türlü borsaya kote olmuş veya halka arz olmak üzere gerekli girişimleri yapmış firmaların bireysel veya konsolide finansal tablolarına kapsamaktadır. Borsaya kote olmamış veya böyle bir hazırlığı bulunmayan firmalar için TFRS 8 standardının uygulaması ihtiyaridir.

Bu açıklamalardan yola çıkarak **TFRS 8 standardının kapsamının TMS 14 den farklı yönlerini özetleyecek olursak; TMS 14 standardında borsalar veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören işletmelerce ve öz kaynağa dayalı veya borçlanma senetlerini kamuya açık menkul kıymet piyasalarında ihraç etme aşamasında olan işletmeler tarafından uygulanması ifade edilmekle beraber, TFRS 8'de uygulama alanı genişletilerek finansal araçlarını halka arz etmek üzere, ilgili düzenleyici kurum kaydına alınan ya da kayda alınma sürecinde olan işletmeler de kapsama dahil edilmiştir.**

⁴¹⁵ TFRS 8, md 2-3

⁴¹⁶ TFRS 8 md 2-4

3.3.3. Faaliyet Bölümlerinin Seçimi

Faaliyet bölümleri raporlaması konusundaki en önemli tartışmaların başında işletme dışına sunulacak finansal tablolarda bölümlerin seçiminin nasıl yapılacağı gelmektedir. Raporlamada ürünlerin mi yoksa alt bölümlerin mi gösterileceği kararının verilmesi gerekmektedir⁴¹⁷. İç muhasebe ve kontrol sistemine uygun örgütsel yapıya göre bölümlenme yapılması bölümsel bilginin dış kullanıcılara sunulmasında kolaylık ve tasarruf sağlayacaktır. Bununla birlikte bu tür bir bölümlendirmede yönetim, bölümlerin sahip olduğu risk ve getirileri önemli ölçüde değişik bir şekilde sunabilecektir⁴¹⁸.

Mali bilgilerin bölümlere göre raporlanması, bölümlerin bağımsız işletmeler olarak kabul edilebileceklerini ya da çeşitli işletmelerin benzer nitelikteki bölümleri arasında yapılacak karşılaştırmaların güvenilir sonuçlar verebileceğini ifade etmektedir. Yapılan araştırmalarda birden fazla faaliyet alanına sahip işletmelerin, gelir kaynaklarının anlaşılması için, bölümsel raporlamaya gerek duyulduğu belirtilmiştir⁴¹⁹.

Yönetime ilişkin kaynaklarda işletmelerdeki bölümlerin belirlenmesinde, fonksiyonlarına göre, coğrafi temele göre, mamul temeline göre, müşteri temeline göre, zaman temeline göre, süreç ve araca göre ve karma örgüt yapısına göre bölümlenme yapıldığı görülmektedir.⁴²⁰

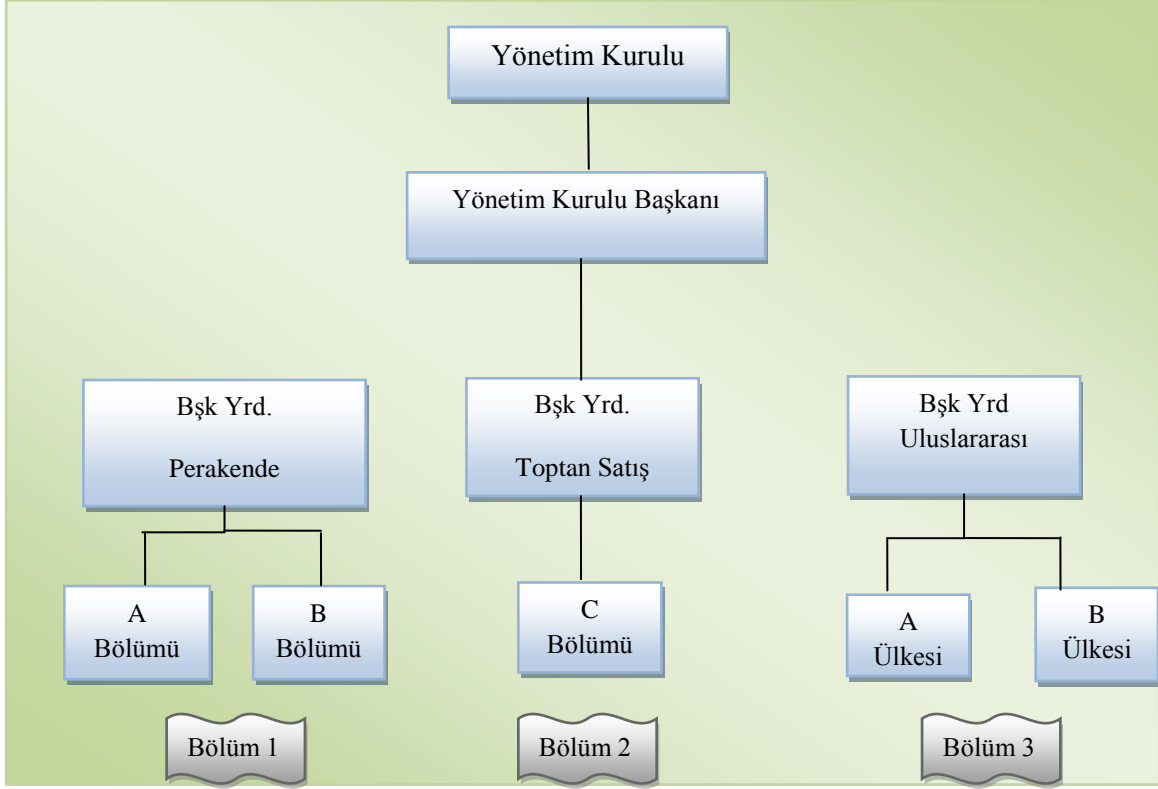
Şekil 16 da yönetim yaklaşımına göre bölümsel raporlama organizasyon şeması verilmiştir. Görüldüğü gibi A ve B ülkesinden bir başkan yardımcısı sorumluluğunda ayrı bir bölüm, A ve B bölümünden yani perakende satıştan sorumlu bir başkan yardımcısına bağlı ayrı bir bölüm ve C Bölümünden (toptan satış) sorumlu bir başkan yardımcısı yer almakta ve ayrı bir bölüm olarak organizasyonda ve kayıtlarda yerini almaktadır.

⁴¹⁷ Ağca, Ahmet - Akgün, Melek - Aksu, Mine vd., age., s.1346

⁴¹⁸ Radebaugh, Lee H.- Sidney, J. Gray,age., s.310

⁴¹⁹ Sağlam, Necdet, age., s.79-80

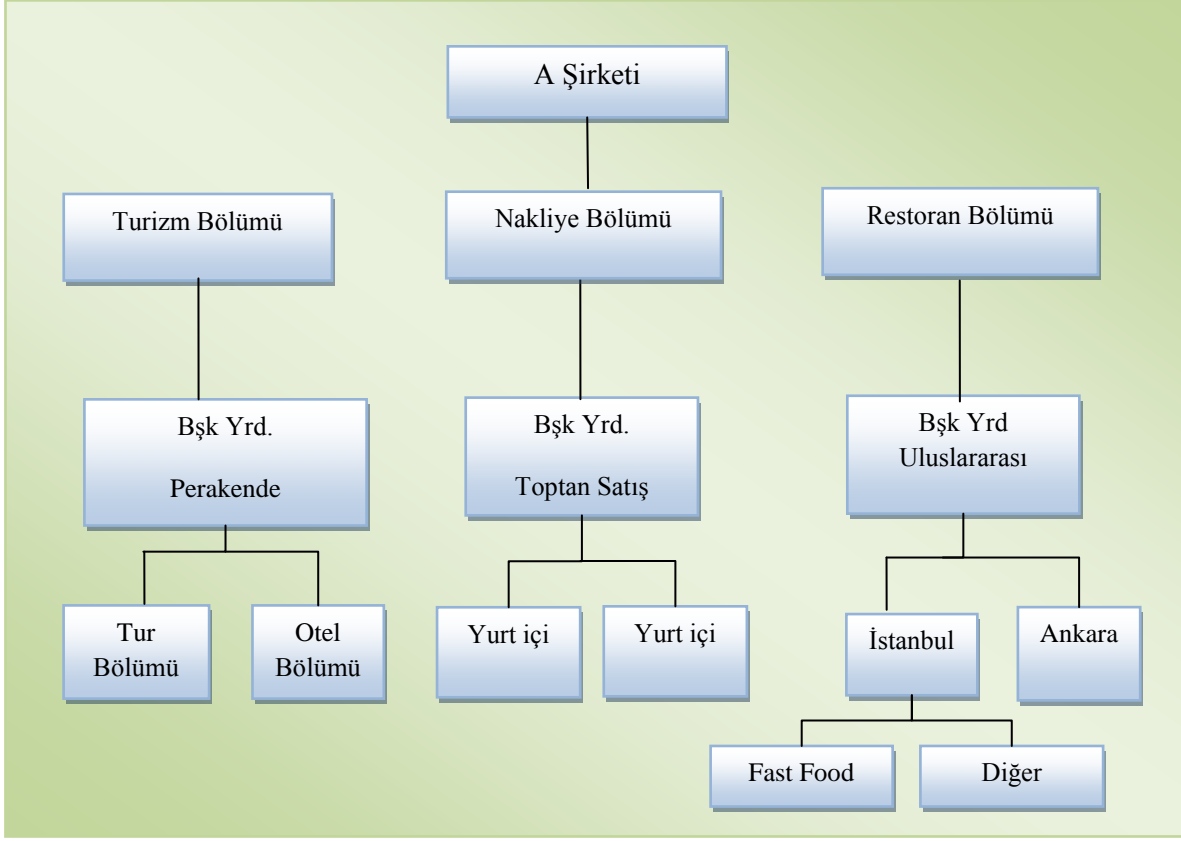
⁴²⁰ Sağlam, Necdet, age., s.80

Şekil 16: Yönetim Yaklaşımına Göre Bölümlendirme⁴²¹

Şekil 17 de ise endüstriyel bazda bir bölümlenmeye örnek bir organizasyon şeması yer almaktadır. Burada da işletmede turizm, nakliye ve restoran olmak üzere üç bölüm ve bu bölümlerin alt bölümleri yer almaktadır.

⁴²¹ Sağlam, Necdet, age., s.83

Şekil 17: Endüstriyel Bölümlemeye Ait Organizasyon Yapısı⁴²²

TFRS 8 bölümlerin belirlenmesinde “yönetimin bakış açısı ile” anlayışını benimsemektedir. Standart, yönetimin işletme faaliyetleri hakkında karar vermek için kullandığı işletme bölümleri hakkında bilgi vermesi gerekliliğini temel alır. Bölüme tahsis edilecek kaynaklara ilişkin kararların alınması ve bölümün performansının değerlendirilmesi amacıyla faaliyetleri ilişkin karar almaya yetkili mercii tarafından düzenli olarak gözden geçirilen işletmenin unsurları hakkındaki içsel raporlara dayanılarak faaliyet bölümlerinin tanımlanması gerektiğini belirtmektedir⁴²³.

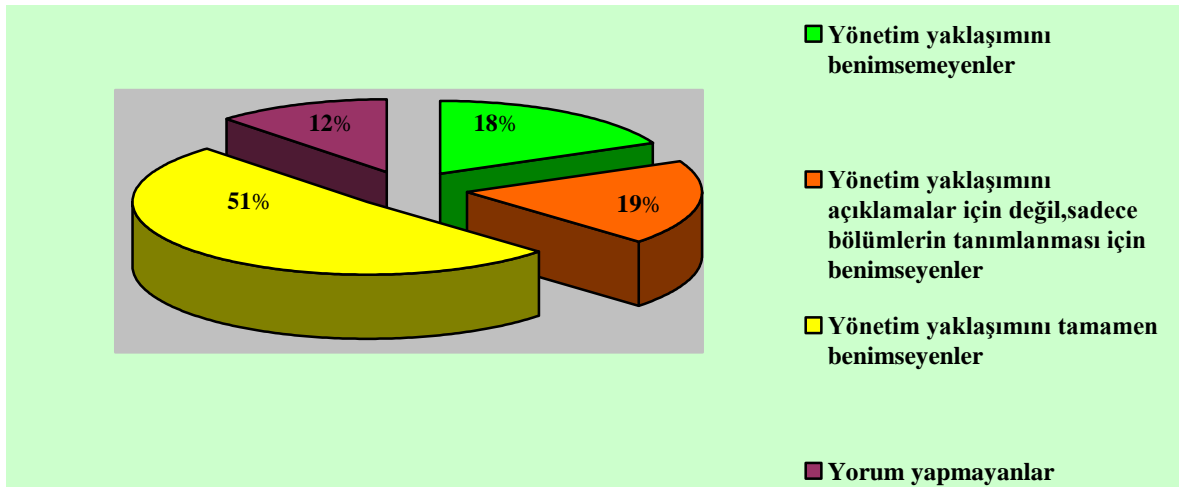
TFRS 8, içerdiği yönetim yaklaşımı ile yöneticilere, işletmenin faaliyet bölümlerinin tespit edilmesine dair tam bir serbesti tanımaktadır. TFRS 8’in en önemli noktalarından biri hali hazırda yönetim tarafından kullanılan bilgilerin açıklanması ve bu durumun işletmeye zaman ve para tasarrufu sağlamasıdır.

⁴²² Sağlam, Necdet, age., s.84

⁴²³ IFRS 8 Operating Segments, Identification of segments, s.A285
<http://eifrs.iasb.org/eifrs/bnstandards/en/ifrs8.pdf> (07/04/2011 tarihli erişim)

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun (IASB), 19 Ocak 2006 tarihinde UFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı'nın taslağını yayınlamaya 19 Mayıs 2006'ya kadar yorumları almak üzere kamuya açıklanmıştır. IASB finansal tablo kullanıcıları, hazırlayıcıları ve ulusal muhasebe standardı belirleyici kurumlardan oluşan toplam 182 cevaplayıcıdan yorum almıştır. Cevaplayıcılardan bazıları, UFRS 8'in pay sahiplerinin değerlerine bazı açılardan zarar verebileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. UFRS 8 uyarınca açıklanacak bilgilerin rekabetçi zararlara yol açabileceğini belirtmişlerdir. Bu açıdan işletmelerin bölümsel bilgileri açıklamak yerine, Kurumsal Yönetim İlkelerine uyum için de benimsenen “uy ya da açıkla” yaklaşımının benimsenmesini önermişlerdir. Ancak IASB bu tartışmaları reddetmiştir⁴²⁴.

Yorumda bulunan 182 cevaplayıcının %18'i UFRS 8'de önerilen yönetim yaklaşımını benimsemedikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. %19'u yönetim yaklaşımını bölümlerin tanımlanması için benimsediklerini ancak çeşitli bölümsel açıklamaların ölçümlenmesi için benimsemediklerini ifade etmişlerdir. %51'i tamamen yönetim yaklaşımını benimsemiş ve %12'si bu konuda yorum yapmamıştır.⁴²⁵

Şekil 18: IASB'ın 19 Mayıs 2006 tarihinde yayınladığı UFRS 8 Taslağı hakkında 182 katılımcının “Yönetim Yaklaşımı” konusunda verdiği cevaplar

⁴²⁴ January 2006: IASB Issues Segment Reporting Exposure Draft (Competitive Harm Başlığı)

<http://www.iasplus.com/agenda/converge-ias14.htm#ed8> (07/04/2011 tarihli erişim)

⁴²⁵ <http://www.iasplus.com/agenda/converge-ias14.htm#ed8> (Management Approach başlığı) (07/04/2011 tarihli erişim)

3.3.4. Faaliyet Bölümlerinin Belirlenmesi

TFRS 8'e göre faaliyet bölümlerinin tanımlanmasında 4 anahtar adım bulunmaktadır⁴²⁶:

- Faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili merciinin tanımlanması,
- Mercilere ait faaliyetlerin tanımlanması,
- İş faaliyetleri için münferit finansal bilgilerin mevcut olup olmadığının belirlenmesi,
- Finansal bilgilerin karar almaya yetkili merciler tarafından düzenli olarak gözden geçirilip geçirilmediğinin belirlenmesi.

Daha öncede belirttiğimiz üzere TFRS 8 bölümlerin belirlenmesinde “yönetim yaklaşımını” empoze etmektedir. Bu yaklaşım birincil ve ikincil olmak üzere, faaliyetlere ve coğrafi bölgelere göre faaliyet bölümlenmesi tanımlaması yapan TMS 14'den ayrılmaktadır⁴²⁷.

TMS 14'deki birincil bilgilendirme, faaliyet alanı veya coğrafi bölümler arasında daha yüksek getiri ve riske sahip bölüme bağlı olarak belirlenir. Diğer bölüm bilgilendirmesi ikincildir. Eğer her iki bölümünde risk ve getiri birbirine eşitse faaliyet alanı önceliklidir.⁴²⁸ Benzer olarak, işletmenin risk ve getiri oranlarının, daha ziyade, söz konusu işletmenin farklı ülkelerde veya diğer coğrafi bölgelerde faaliyet göstermesinden etkilenmesi durumunda; bölüm bilgilerinin raporlanmasına yönelik temel esas coğrafi bölgeler olurken, ilgili ürün ve hizmet gruplarına ilişkin bilgiler faaliyet alanı esasında ikincil olarak raporlanır. Bu durumda, temel bölüm bilgileri, ikincil bölüm bilgileri ile desteklenmiş olur⁴²⁹.

TMS 14 iki durum için de aynı bilgilerin açıklanmasını gerekli görmemektedir. Birincil bilgilendirme daha detaylıdır ve bölüm gelirleri, bölüm karı, bölüm varlık ve yükümlülükleri, bölümün yatırım harcamaları, varlık amortismanları, karşılıklar ve önemli tutardaki ödenmemiş yükümlülükler, önemli bölüm gelirleri ve maliyetleri, hisse senedi değerleri ve bağlı firma faiz gelirlerini içermektedir. TMS 14 bu bilgilere ek olarak, raporlama dönemlerinde bölümlerin performansının ölçülmesi amacıyla nakit akım tablosunun yayınlanması, bölüm gelirleri ve maliyetlerinin miktarı ve niteliğinin belirtilmesi konusunda

⁴²⁶ A Practical Guide to Segment Reporting, Price Water House Coopers September 2008, s.6

⁴²⁷ Epstein, Barry J - Jermokowicz, Eva age., s. 789

⁴²⁸ Heem, Gregory - Valenza, Pascale Taddei, agm, s.,6

⁴²⁹ Öztürk, Can, agm., s.177

da teşvik edicidir. İkincil bilgilendirme ise daha kısa ve özür. Eğer birincil bilgilendirme faaliyet bölümlerini temel alıyorsa ikincil bilgilendirme coğrafi bilgilendirmeyi temel alır (vice-versa-)⁴³⁰.

TFRS 8'e göre faaliyet bölümü, bir işletmenin⁴³¹:

- a) Hasılat elde edebildiği ve harcama yapabildiği (aynı işletmenin diğer kısımları ile yapılan işlemlere ilişkin hasılat ve giderler de dahil olmak üzere) işletme faaliyetlerinde bulunan,
- b) Faaliyet sonuçlarının, bölüme tahsis edilecek kaynaklara ilişkin kararların alınması ve bölümün performansının değerlendirilmesi amacıyla işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii tarafından düzenli olarak gözden geçirildiği ve
- c) Hakkında ayrı finansal bilgilerin mevcut olduğu bir kısımdır.

Bölümün kendi faaliyetlerinden hasılat elde edip, harcama yapıp yapmamasına bakılmaksızın, örneğin, kuruluş faaliyetleri ve işletme bölümlerinden birinin satışlarının başlıca ve yalnızca aynı işletmenin diğer bölümlerine olduğu zamanki gibi, bölümler hasılat elde etmeden önce de faaliyet bölümleri olabilmektedir (Örneğin, kuruluş faaliyetleri hasılat elde edilmeden önce de faaliyet bölümleri olabilir) . Bunun tersine genel merkez ve bazı fonksiyonel departmanlar, hasılat elde etmiyor veya işletmenin faaliyetlerine benzer hasılatlar elde ediyor olabilir. Söz konusu kısımlar faaliyet bölümü değildir.⁴³²

⁴³⁰ Heem, Gregory - Valenza, Pascale Taddei, agm, s.,6-7

⁴³¹ TFRS 8, paragraf 5

⁴³² TFRS 8, paragraf 6

Örnek 1:

Bir şirketin çim ve bahçe ürünleri ürettiğini ve salıncak ile çim ekme ve biçme makinelerinden oluşan faaliyet bölümleri bulunduğunu varsayalım. Şirket 2010 yılında barbekü üretimi yapmak amacıyla yeni bir üretim merkezi inşasına başlamıştır. 2011 yılında üretime geçmesi beklenen bölümün 2 yıl içerisinde toplam ciro içerisinde ikinci en büyük paya sahip olacağı tahmin edilmektedir. Kuruluş faaliyetleri ile ilgili münferit finansal bilgiye sahip bu bölüm karar vermeye yetkili mercii tarafından düzenli olarak gözden geçirilmektedir. TFRS 8 e göre bölüm henüz kuruluş aşamasında olsa dahi ayrı bir faaliyet bölümü olarak değerlendirilecektir⁴³³.

Örnek 2:

Şirketin Genel Merkez Fonksiyonları Faaliyet Bölümü Olarak Tanımlanabilir mi ?

Genel merkezde faaliyette bulunan bölümler (örneğin faiz geliri ve gideri yaratan hazine faaliyetleri) elde ettiği gelirler arızı gelirin ötesinde olduğu sürece (devamlılık arz ettiği sürece) ve karar vermeye yetkili mercii tarafından gözden geçirilen münferit finansal bilgi yayınladığı sürece faaliyet bölümü olarak tanımlanabilir.

Eğer Genel Merkezin fonksiyonları (muhasabe, bilgi teknolojileri, insan kaynakları ve iç denetim gibi departmanlar) tamamen arızı gelirler yaratıyorlarsa faaliyet bölümü olarak tanımlanmazlar Bu fonksiyonlar, bölüm toplamlarının mutabakatları içinde “diğer mutabakatlar” başlığı altında raporlanmalıdır⁴³⁴.

Arızı Gelirler ve Giderler Nelerdir ? :

Arızı gelirlere örnek olarak; faiz gelir ve gideri, gerçekleşmiş veya olmamış (realize olmuş veya olmamış) kur farkı gelir/giderleri ve emekli maaş ödemesi ile ilgili emeklilik programları verilebilir⁴³⁵.

⁴³³ “Firs Impressions: IFRS 8 Operating Segments International Financial Reporting Standards July 2007” KPMG IFRG Limited , s.12

⁴³⁴ A Practical Guide to Segment Reporting, September 2008,PWC, s. 14

⁴³⁵ PWC, age., s. 15

Örnek 3 :

Dikey olarak entegrasyon içinde olan faaliyetler ile gelir yaratmayan maliyet merkezleri faaliyet bölümü olarak tanımlanabilir mi ?

TFRS 8'e göre, bir işletmenin "hasılat elde edebildiği ve harcama yapabildiği (aynı işletmenin diğer kısımları ile yapılan işlemlere ilişkin hasılat ve giderler de dahil olmak üzere) faaliyette bulunduğu" kısmı faaliyet bölümü olarak tanımlanır denmektedir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere tüm faaliyetlerin gelir yaratması gerekli görülmemektedir. Sadece maliyet merkezleri de faaliyet bölümü olarak tanımlanabilir⁴³⁶.

Örneğin; firmaların faaliyetleri için, işletme çapında tahsis ettikleri (ayrıştırdıkları) araştırma geliştirme maliyetleri, münferit veriler, karar vermeye yetkili mercii tarafından gözden geçirildiği sürece faaliyet bölümü olarak kabul edilir. Yine transfer fiyatlamanın söz konusu olduğu işletmelerde (örneğin petrol şirketleri) karar vermeye yetkili mercii tarafından transfer fiyatlamanın değerlendirilmemesi gerçeği işletmenin her bir faaliyetinin ayrı bir faaliyet bölümü olarak kabul edilmesine engel değildir. Petrol şirketinin arama, geliştirme, üretim rafine ve pazarlama bölümleri faaliyet bölümü olarak kabul edilebilir.

ABD GAAP SFAS 131 standardına paralel olarak TFRS 8'de de "karar vermeye yetkili mercii" belirlemesi tek başına bireysel bir ayrımı gerekli görmemekte, fakat bir fonksiyonu/işlevi ifade etmektedir.⁴³⁷ Bu işlev, bir işletmenin işletme bölümlerine kaynak tahsisi ve bu bölümlerin performansının değerlendirilmesidir. Genellikle, bir işletmede işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii, icra kurulu başkanı (CEO) veya işletmenin günlük işlerini yürütmekle sorumlu yönetici (COO) olabilir ancak; örneğin, işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii yürütmeden sorumlu yöneticiler veya diğer kişilerden oluşan bir grup olabilir.⁴³⁸

⁴³⁶ PWC, age., s. 15

⁴³⁷ Epstein, Barry J- Jermokowicz, Eva, age., s. 789

⁴³⁸ TFRS 8 Paragraf 7

Örnek 4:

Karar vermeye yetkili merci (CODM chief operating decision maker) kişilerden oluşan bir grup olabilir mi ?

Karar vermeye yetkili mercii bir kişi olabileceği gibi bir grupta olabilir.

Örnek 5:

Karar vermeye yetkili mercii (CODM) daima en üst düzey yönetici olarak mı görülür ?

Genel anlamda daima en üst düzey yönetici olarak görülebilir. Çünkü birçok şirket yapısında, kaynakların dağıtımı ve performans değerlemesi en üst düzey yöneticilerce yapılmaktadır.⁴³⁹

Farz edelim ki bir şirketin, bir başkanı, bir CEO'su (chief executive officer) ve bir de COO'su (chief operating officer) bulunmaktadır. Bunların her üçü de işletmenin birbiri ile ilişkili farklı faaliyet kolları için kararlar alan ve üyeleri arasında fikir birliği esasına göre çalışan bir yönetim komitesinde görev yapmaktadırlar. Bu durumda “karar vermeye yetkili merci” (chief operating decision maker CODM) komitenin kendisi olacaktır.

Bununla birlikte gerçekte bir yönetim komitesinin varlığı mutlaka bu komitenin “karar almaya yetkili mercii” olduğu anlamına gelmez. Örneğin eğer komite tarafından alınan kararlarda CEO daha ağır basıyorsa “karar vermeye yetkili mercii” (CODM) CEO olabilir çünkü “karar vermeye yetkili mercii” aslında yönetim komitesini kontrol eder ve bunun için “karar vermeye yetkili mercii” verilen faaliyet kararları üzerinde kontrol yetkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte, pratikte “karar vermeye yetkili merci” olarak ne yönetim komitesi ne de CEO arasında bir fark vardır çünkü her ikisi tarafından da düzenli olarak gözden geçirilen faaliyet sonuçları büyük ihtimalle birbirinin aynısıdır.⁴⁴⁰

Bir çok işletme faaliyet bölümlerini yukarıda belirtilen hususları referans alarak rahatlıkla belirleyebilecektir. Bununla birlikte, işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii, birden fazla bölüme ilişkin bilgi setini kullanması durumunda faaliyet bölümlerinin belirlenmesinde diğer faktörler geçerli olabilir. **İşletme bölümlerinin her birine ait faaliyetlerin niteliği, bu faaliyetlere dair sorumlu yöneticilerin varlığı, bu**

⁴³⁹ A Practical Guide to Segment Reporting, September 2008,PWC, s. 14

⁴⁴⁰ “IFRS 8 Operating Segments: Implementation Guidance”, Ernst & Young-2009, s. 8

faaliyetler ile ilgili yönetim kuruluna bilgi sunulması gibi faktörleri içeren diğer faktörler işletmenin faaliyet bölümlerini oluşturan tek bir bileşenler grubunu tanımlayabilir.⁴⁴¹

Genellikle bir faaliyet bölümünün doğrudan işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili merciiine karşı sorumlu olan ve bölüme ilişkin işletme faaliyetlerini, finansal sonuçları, tahminleri veya planları tartışmak üzere işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii ile düzenli temasları sürdüren bir bölüm yöneticisi vardır. “Bölüm yöneticisi” terimi ile, belirli bir unvanı olan bir yönetici yerine, bir işlev belirtilmektedir. İşletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii bazı faaliyet bölümleri için aynı zamanda bölüm yöneticisi de olabilir. Tek bir yönetici, birden fazla faaliyet bölümünün bölüm yöneticisi olabilir. Yukarıda sayılan özellikler bir kuruluşun birden fazla bileşenler grubu için geçerli ise (örneğin hem ürün temelli hem de coğrafi bölge bileşeni) fakat bölüm yöneticilerinin sorumlu olduğu sadece bir grup varsa, bu bileşenler grubu, faaliyet bölümlerini oluşturur⁴⁴².

Örnek 6: Bir işletmenin 7 faaliyet birimi bulunmaktadır. Bu birimler 3 bölüm halinde gruplandırılmıştır. Gruplandırılan bu üç bölümün de “karar vermeye yetkili merciiye” doğrudan raporlama yapan yöneticileri bulunmaktadır. Bu durumda büyük olasılıkla mevcut faaliyet birimlerine karşın, raporlama amacıyla faaliyet bölümleri, karar vermeye yetkili merciiye doğrudan raporlama yapan yöneticiler baz alınarak saptanmıştır. Bununla birlikte doğrudan raporlama yapan yöneticilerin varlığı, mutlaka sadece 3 bölümün belirlenmesi gerektiği anlamına gelmez. Eğer “karar almaya yetkili mercii” yedi birimden de onların performansının değerlendirilmesi ve kaynakların dağılımını yapmak için bilgi talep ediyorsa bölüm yöneticilerinin bireysel sorumluluklarının sınırlandırılması ve 7 faaliyet bölümünün oluşturulması tavsiye edilmektedir⁴⁴³.

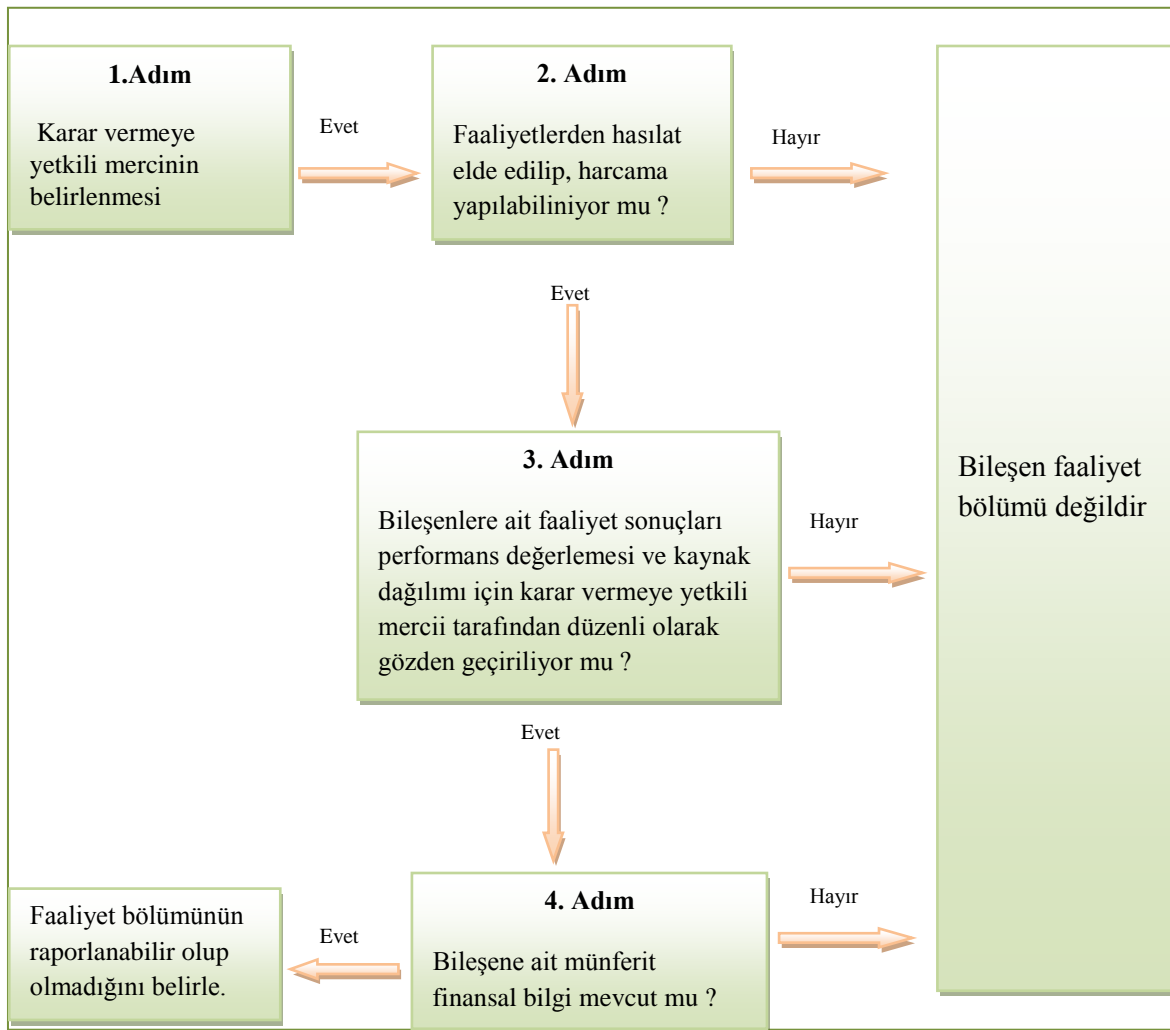
Ayrıca bu özellikler, yöneticilerin sorumlu tutulduğu iki veya daha fazla çakışan kısım grubu için geçerli olabilir. Bu yapıya bazen kuruluşun matris şekli de denilmektedir. Örneğin, bazı işletmelerde, bazı yöneticiler dünya çapında farklı ürün ve hizmetlerden sorumlu olurken, diğer yöneticiler belirli coğrafi bölgelerden sorumlu olur. İşletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii, her iki kısım grubunun faaliyet sonuçlarını düzenli olarak gözden geçirir. Ayrıca, söz konusu iki kısım grubu için de finansal bilgi

⁴⁴¹ TFRS 8 Paragraf 8

⁴⁴² TFRS 8 Paragraf 9

⁴⁴³ “IFRS 8 Operating Segments: Implementation Guidance”, Ernst & Young-2009, s. 9

mevcuttur. Bu durumda işletme, hangi bileşenler grubunun faaliyet bölümlerini oluşturduğunu temel ilkeye göre belirler⁴⁴⁴. Yani bu durumda şirket hangi bileşenler grubunu faaliyet bölümü olarak atayacağını, dış finansal tablo kullanıcılarının, firmanın faaliyetleri ve iş ortamına dair neleri bilmek isteyeceklerini göz önünde bulundurarak belirler. Örneğin bir firmanın öncelikleri; toplam satışları arttırmak, pazar payını arttırmak veya coğrafi yayılım ise, finansal tablo kullanıcılarını bu amaçlarla ilişkili olarak en çok ilgilendiren bilgi coğrafi pazar temeline dayanan bilgi olacaktır. Eğer bir şirketin karar vermeye yetkili mercii ürün bazlı gelişmeyi amaç edinmişse bu durumda finansal tablo kullanıcıları için bu amaçla ilgili en önemli bilgi ürün bazlı bilgi olacaktır.⁴⁴⁵

Şekil 19 : Faaliyet Bölümlerinin Belirlenmesi⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ TFRS 8 Paragraf 10

⁴⁴⁵ A Practical Guide to Segment Reporting, September 2008, PWC, s. 18

⁴⁴⁶ Ernst & Young, "IFRS 8 Operating Segments: Implementation Guidance", s. 9

TFRS 8 standardının faaliyet bölümlerinin belirlenmesi açısından TMS 14 den farklı yönlerini incelersek; *TMS 14’te finansal bilgiler, işletmenin ürettiği farklı tür mal ve hizmetler ile faaliyette bulunduğu farklı coğrafi alanlar bazında bölümlere ayrılarak raporlanmaktaydı. TFRS 8’de ise faaliyet bölümleri, işletmenin hasılat elde etme ve harcama yapabilme durumu ile karar almaya yetkili mercii tarafından düzenli olarak gözden geçirilme ve ayrı finansal bilgilerin mevcut olduğu bileşenlere göre belirlenmektedir.*

Dennis’e göre (2009) UMS 14 standardını değiştirmek, şirketlere raporlanabilir bölümlerin belirlenme ve ölçümünün yapılması yolunun değiştirilmesi konusunda şans vermiş, raporlanabilir bölümlerin belirlenmesinde de daha büyük bir çeşitlilik hakkı tanımıştır. SFAS 131 in uygulanması konusunda Harris (1998) her şeyden önce, bu standartların değişim amaçlarından birinin segment sayısını arttırmak olduğuna inanmaktadır. Bu tez Amerikan standardının şirketler tarafından raporlanan bölüm sayısını arttırdığını belirten Berger ve Hann (2003) tarafından doğrulanmıştır. Herman ve Thomas’ın (2000) Amerika’nın en büyük 250 firmasından 100 ‘ü üzerinde yaptığı aynı doğrultudaki çalışmasında da şirketlerin 2/3 sinin faaliyet bölümlerinin tanımlanma yöntemini değiştirdikleri görülmüştür. Söz konusu yazarlar, daha hassas bilgilendirmenin sağlanmasını mümkün kılan tek bir ülke için sektörlerin olduğu coğrafi bölgelerin sayısında bir artış olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmanın sonucunda aşağıdaki hipoteze ulaşılmıştır⁴⁴⁷:

IFRS 8 raporlanan bölüm sayısında artışa yol açacaktır. Örneğin maliyet merkezleri, henüz gelir yaratmayan veya çok az gelir yaratan yeni şirket faaliyetleri, münferit finansal bilgiye sahip olmaları ve karar vermeye yetkili mercii tarafından düzenli olarak gözden geçirilmeye devam ettiği sürece faaliyet bölümü olarak tanımlanacaktır⁴⁴⁸.

3.3.5.Raporlanabilir Bölümlerin Belirlenmesi

TMS 14’e göre bir faaliyet alanının veya coğrafi bölümün, raporlanabilir bölüm olarak belirlenebilmesi için; bölüm hasılatının büyük bir çoğunluğunun işletme dışı müşterilere yapılan satışlardan kazanılması şartı başta gelmektedir. Bu itibarla, TMS 14 raporlanabilir bölümleri sınırlamaktaydı. Ancak, TFRS 8’de faaliyet bölümü kavramı tanımlanırken bir işletmenin hasılat elde edebildiği ve harcama yapabildiği (aynı işletmenin diğer kısımları ile

⁴⁴⁷ Heem, Gregory - Valenza, Pascale Taddei, agm., s. 7-8

⁴⁴⁸ “**Making Sense of a Complex World IFRS 8 Operating Segments ,Industry Views Telecommunications Industry Accounting Group**”, Price Water House Cooper, 2009, s.1

yapılan işlemlere ilişkin hasılat ve giderler de dahil olmak üzere) işletme faaliyetlerinde bulunan kısmı ifadesine yer verilmiştir (TFRS-8,paraf 5). Bu ifadeye baktığımızda raporlanabilir bölümler sadece işletme dışı hasılatı dayandırmamakta aynı zamanda işletmenin diğer kısımları ile ilişkisi söz konusu ise işletmenin bu işlemlere ilişkin hasılatını da kapsamaktadır.⁴⁴⁹

TFRS 8 standardına göre işletme, her bir faaliyet bölümüne ilişkin aşağıdaki bilgileri ayrı olarak raporlar⁴⁵⁰:

- a) Standartta uygun olarak faaliyet bölümü olma şartlarına göre belirlenmiş olan veya standartta belirtilen birleştirme kriterlerine uygun olarak bu bölümlerin iki veya daha fazlasının bir araya getirilmesinden elde edilen sonuçları ve
- b) Standartta belirtilen sayısal alt sınırları (eşik değerleri) geçmeleri.

Standart, bir faaliyet bölümüne ilişkin ayrı bilgilerin raporlanmasını gerektiren diğer durumları ayrıca belirtir.

Birleştirme kriterlerine göre; faaliyet bölümleri benzer ekonomik özelliklere sahip iseler, genellikle benzer uzun vadeli finansal performans gösterirler. Örneğin, ekonomik özelliklerinin benzer olması durumunda, iki faaliyet bölümünün uzun vadeli ortalama brüt satış karlarının benzer olması beklenir. Birleştirmenin bu TFRS'nin temel ilkesi ile uyumlu olması, bölümlerin benzer ekonomik özelliklere sahip ve bölümlerin aşağıdaki sayılanların her biri açısından benzer olmaları durumunda, iki veya daha fazla faaliyet bölümü tek bir faaliyet bölümü olarak birleştirilebilir⁴⁵¹:

- **Ürün ve hizmetlerin niteliği;** ürünler ve hizmetlerin maruz kaldığı riskler ve gelişim fırsatları benzer nitelikte olmalıdır. Ürün ve hizmetler aynı niteliklere sahip olmasalar da eğer bir firma geniş bir ürün ve hizmet gamına sahipse birbiri ile ilişkili olarak gördüğü iki ürünü birleştirirken, dar bir ürün gamına sahip başka bir firma ise bu iki ürünü benzer ürün olarak görmeyerek ayrı raporlama yapabilir. Örneğin; Finansal hizmet (bankacılık gibi), taahhüt ve tüketici ürünleri üreten bir firma tüm tüketim ürünlerini birleştirip, finansal hizmet ve taahhüt faaliyetleri de ayrı birer bölüm olmak üzere 3 bölüm halinde raporlama yapabilir. Bunun yanında sadece tüketim ürünleri

⁴⁴⁹ Epstein, Barry J.- Jermokowicz, Eva K., age., s.789

⁴⁵⁰ TFRS 8, paragraf 11

⁴⁵¹ TFRS 8, paragraf, 12.

üreten bir firma mesela traş bıçağı ve tost makinesi üretim hatırı birleştirmeksizin – diğer koşullarında sağlanıyor olması halinde- iki ayrı bölüm halinde raporlama yapabilir⁴⁵².

- **Üretim süreçlerinin niteliği;** iki veya daha fazla faaliyet bölümündeki üretim süreçleri birbirine benziyor, eğer faaliyet bölümleri birbirlerinin tesislerinden ve elemanlarından faydalıyor veya faydalanabiliyorsa, aynı hammaddeyi kullanıyorlarsa benzer üretim süreçlerine sahiptirler. Örneğin iki tip otomobil koltuğu üreten bir firmayı düşünelim. Ürünlerden bir tanesi minibüs koltuğu, diğeri ise lüks araç koltuğudur. Her iki ürün de benzer hammadde kullanmakta, benzer sermaye yatırımı gerektirmekte, mevcut personeli, makine, tesis ve cihazları ortak kullanabilmektedir. Diğer birleştirme kriterleri de sağlanması halinde bu iki ürün, üretim süreci nitelik olarak aynı kabul edilerek birleştirilebilir⁴⁵³.
- **Ürün ve hizmetleri için müşteri türü veya sınıfı;** ürün tanıtım yöntemleri, coğrafi bölge özellikleri, kullanılan satış yöntemleri gibi bir çok faktör birleştirme kriterinin belirlenmesinde etkilidir. Örneğin; 2 tip temizlik solüsyonu üreten bir firma, solüsyonlardan birini evlere diğeri iş yerlerine pazarlamaktadır. Evlere satışı yapılan solüsyonda doğrudan tanıtım ve satış yöntemi uygulanırken (televizyondan tanıtım gibi), iş yerlerine yapılan satışlarda ise satış temsilcileri kullanılmaktadır. Bu durumda her iki ürün benzer gibi görünmesine rağmen, hitap ettiği müşteri kitlesi bakımından farklılık göstermektedir⁴⁵⁴.
- **Ürünlerini dağıtmak veya hizmetlerini sunmak üzere kullandıkları yöntemler;** örneğin yemek sektöründe hizmet veren bir işletmenin bir bölümü toptancılık faaliyetinde bulunmakta diğeri bölümü ise lokanta işletmeciliği yapmaktadır. İşletmenin toptancılık faaliyeti yapan kısmı yüksek iş hacminin olduğu ancak düşük karın elde edildiği bir yapıdadır. Diğer taraftan işletmenin lokanta işletmeciliği faaliyeti ise yüksek karın elde edildiği ancak düşük iş hacminin olduğu bir faaliyet

⁴⁵² “Firs Impressions: IFRS 8 Operating Segments International Financial Reporting Standards July 2007”

KPMG IFRG Limited, s. 18

⁴⁵³ KPMG, age., s.18

⁴⁵⁴ KPMG, age., s.18

yapısına sahiptir. Bu durumda, benzer ekonomik yapıdan söz edilemeyeceğinden her iki faaliyet alanı da ayrı ayrı bölümlerdir.⁴⁵⁵

- **Uygulanabilir olması durumunda bankacılık, sigorta veya kamu hizmetleri gibi düzenleyici çevrenin niteliği;** örneğin hem bankacılık hem de evlere elektrik sağlayan bir işletme bu faaliyetlerden dolayı oluşacak ticari durumunu farklı devlet kurumlarına bildirmek durumundadır. Dolayısıyla her iki sektörde düzenleyici çevrenin farklı olması nedeniyle her iki faaliyet alanı da ayrı ayrı bölümler olarak raporlanmalıdır.⁴⁵⁶

Birleştirme kriterlerinin uygulanabilir olması farklı durum ve şartlara göre değişiklik gösterebilir. İçinde bulunulan duruma göre temel prensipten yola çıkılarak, finansal tablo kullanıcılarının şirket performansının değerlendirilmesinde önemli rolü olduğuna kanaat getirilen durumlar birleştirilmeyebilir ve ayrı olarak gösterilebilir.⁴⁵⁷

Örnek 7:

Bir şirket 3 komşu Avrupa ülkesine tur operatörlüğü hizmeti sunmaktadır. Karar vermeye yetkili mercii, her biri için performans değerlemesi ve kaynak dağıtımını yapmak için 3 bölümün de faaliyet sonuçlarını ayrı olarak gözden geçirmektedir. Her bir faaliyet bölümü TFRS 8 deki sayısal alt sınırları (paraf 13) geçmektedir. Buna bağlı olarak standart birleştirmeye izin vermiş olmasına karşın, birleştirme yapılması halinde finansal tablo kullanıcılarının işletmenin tamamına ait performansı anlayabilmeleri ve gelecekteki nakit akımlarının ne olacağına dair tahminlerde bulunabilme imkanları kısıtlanmış olacaktır. Bu nedenle işletme 3 ayrı raporlanabilir bölüm bilgisi açıklamalıdır ve bu durum karar vermeye yetkili mercinin, işletme faaliyetlerinin yönetimi için ihtiyaç duyduğu 3 bölüm bilgisinin kamuya da açıklanması prensibi ile uyumludur⁴⁵⁸.

TFRS 8’de faaliyet bölümlerinin belirlenmesi, TMS 14’den farklılık gösterse de; TFRS 8 de şirketlere istemeleri halinde iki veya daha fazla faaliyet bölümünü birleştirme imkanı tanınması, TMS 14 ile benzeşmektedir. Standart “benzer ekonomik özelliklerin” tam

⁴⁵⁵ Öztürk, Can, agm., s.182

⁴⁵⁶ Öztürk, Can, agm., s.182

⁴⁵⁷ KPMG age., s.16

⁴⁵⁸ KPMG, age.,s.16-17

olarak ne anlama geldiği konusunda “uzun dönemde benzer brüt kar marjına sahip iki faaliyet bölümü benzer ekonomik özelliklere sahiptir” açıklamasından başka bir tanımlama yapmamıştır. Bu tanım, TMS 14 de belirtilen “uzun dönemde benzer performans sergileyen bölümler birleştirilebilir” demenin farklı bir yoludur. Ayrıca TFRS 8 uzun dönem brüt kar marjındaki benzerliğin altını çizerken, belirtilen kriteri karşılamasalar da diğer ölçümler de birleştirme kriteri olarak kullanılabilir. Örneğin karar vermeye yetkili mercii, performans ölçümü ve kaynakların dağıtımı için ekonomik karakterli anahtarları temel alıyorsa, satış ölçümleri (m² ile satış gibi), yatırımın geri dönüşü, diğer sektörlerdeki faiz, vergi, amortisman öncesi kar (EBITDA), brüt kar marjından daha uygun bir kriter olabilir. Sonuç olarak uygun değerlendirme ölçüsü şartlara ve duruma göre belirlenmelidir.⁴⁵⁹ Özetle işletme yönetimleri bölümlerin benzer ekonomik faaliyetlere sahip olup olmadıklarına karar verirken ilgili bütün faktörleri dikkate almalıdır. İşletme yönetimleri finansal performans ölçütlerini gözden geçirdikleri ve bölümleri karşılaştırdıkları zaman sadece nicel sonuçları değil, aynı zamanda bölümlerin ekonomik özelliklerinin benzer olup olmadığı kararına ulaşmadan önce sonuçların benzer olup olmama nedenlerini dikkate almaları gereklidir. İşletme yönetimleri birleştirme yaparken aşağıda yer alan maddeleri göz önünde bulundurmalıdır⁴⁶⁰.

- Benzer ekonomik özellikler göstermeyen bir işletme, faaliyet bölümlerini birleştirme kriterlerine dayanarak birleştirme yapamaz.
- Ürün büyüme eğilimleri, brüt kar oranı ve ürün hakkında uzun dönem yönetim beklentileri gibi çeşitli faktörleri dikkate almak önemlidir.
- Yıllara yaygın hem geçmiş hem de gelecek finansal performanslar dikkate alınmalıdır.
- Bölümlere göre raporlama, web siteleri ve finansal tablolar dışında sunulan diğer finansal bilgiler gibi diğer genel bilgiler ve açıklamalar ile uyumlu olmalıdır.
- Yönetim, bölümlerin ekonomik olarak benzer olduğu hakkındaki görüşünü belgelemelidir.

Örnek 8: Perakende bayan mantosu satan bir firma faaliyet bölümü olarak; şirket etiketli yün manto, diğer markalı mantolar ve kürk manto olmak üzere 3 faaliyet bölümü belirlemiştir. Aşağıdaki tablo her bir bölümün finansal bilgilerini vermektedir:

⁴⁵⁹“IFRS 8 Operating Segments: Impelementation Guidance”,2009, Ernst & Young, s.10

⁴⁶⁰“A Practical Guide to Segment Reporting,” September 2008, PWC, s. 20

	Şirket Etiketli Yün Manto	Diğer Markalı Mantolar	Kürk manto
Ort. brüt kar marjı oranı	% 25	% 30	% 33
Satış miktarı	500.000 adet	375.000 adet	20.000 adet
Ortalama birim satış fiyatı	175 TL	265 TL	4.200 TL.
Yıllık büyüme oranı	% 3 (istikrarlı)	% 2 (istikrarlı)	-% 5 (düşüş halinde)

Tablo 16: Manto Satışı Yapan Firmanın Finansal Verileri⁴⁶¹

Kürk manto satışları son yıllarda düşüş trendi göstermektedir ve düşüş trendinin sürmesi beklenmektedir. Şirket yönetimi bu düşüşü tüketicilerin hayvan hakları ile ilgili duyarlılıklarının artmasına bağlamaktadır. Kürk mantonun %33 lük kar marjının en azından önümüzdeki 3 yıl daha aynı kalması beklenmektedir. Şirket yönetimi kürk mantonun halen şirket faaliyetlerine bir katkısı olduğunu düşünerek faaliyeti sürdürmekle birlikte 5 yıllık bir periyotta meydana gelen gelişmelere bağlı olarak satışlara devam edip etmeyeceğine karar verecektir.

Mağaza etiketli (kendi markası) ve diğer markalı yün manto bölümleri **aynı üreticiden alım** yapmaktadır. Fakat son 10 yıldır **her iki bölümünde satışları artmakta** ve **bu artış oranın gelecekte de devam edeceği** beklenmektedir.

Mağaza etiketli manto ile diğer markalı manto bölümü, farklı oranda brüt kar marjlarına sahip olsalar da benzer ekonomik özellikleri bulunmaktadır. Kürk manto bölümü ise diğer markalı manto bölümü ile benzer brüt kar marjına sahip olmasına karşın, sahip olduğu riskler ve satış tutarında yaşanan düşüş nedeniyle farklı ekonomik özelliklere sahiptir.

Yönetim mağaza etiketli manto bölümü ile diğer markalı manto bölümü arasında birleştirme yaparken bir çok şeyi sorgulamalıdır. Farklı brüt kar marjına sahip bu iki bölümü birleştirirken dikkatli olmalı ve her iki bölümünde benzer ekonomik özelliklere sahip olduğu konusunda emin olmalıdır. Uzun dönemde brüt kar marjlarının daha da farklılaşması durumunda bu iki bölümün aynı ekonomik özelliklere sahip olduğunu söylemek daha da zorlaşacaktır⁴⁶².

⁴⁶¹ A Practical Guide to Segment Reporting,” September 2008, PWC, s. 21

⁴⁶² A Practical Guide to Segment Reporting,” September 2008, PWC, s. 21

Sayısal alt sınırlara göre işletme, aşağıdaki sınırlarından herhangi birini karşılayan faaliyet bölümüne ilişkin bilgiyi ayrı olarak raporlar⁴⁶³:

- (a) İşletme dışı müşterilere yapılan satışlar ve bölümlerarası satışlar veya transferler de dahil olmak üzere, raporlanan hasılatının, işletme içi ve dışı tüm faaliyet bölümlerinin toplam hasılatının yüzde 10'unu veya daha fazlasını oluşturması.
- (b) Raporlanan kârının veya zararının mutlak tutarının, (i) zarar bildirmemiş olan tüm faaliyet bölümlerinin birleştirilerek raporlanmış kârının, ve (ii) zarar bildirmiş olan tüm faaliyet bölümlerinin birleştirilerek raporlanmış zararının, mutlak rakamlarla, yüzde 10'u veya daha fazlası olması.
- (c) Varlıklarının, tüm faaliyet bölümlerinin toplam varlıklarının yüzde 10'u veya daha fazlası olması.

Yönetimin bölüme ilişkin bilgilerin finansal tablo kullanıcıları için faydalı olacağına inanması durumunda, yukarıdaki sayısal alt sınırlardan herhangi birini karşılamayan faaliyet bölümleri raporlanabilir bölümler olarak değerlendirilebilir ve bunlara ilişkin bilgiler ayrı olarak açıklanabilir.

Faaliyet bölümlerinin benzer ekonomik özellikler taşıması ve ürün özellikleri ile ilgili sıralanan birleştirme kriterlerinin çoğunluğunu paylaşmaları durumu ile sınırlı olmak üzere, işletme, sayısal alt sınırları karşılamayan faaliyet bölüm bilgileri ile sayısal alt sınırları karşılamayan diğer faaliyet bölüm bilgilerini, bir raporlanabilir bölüm oluşturmak üzere birleştirebilir⁴⁶⁴.

Faaliyet bölümleri tarafından raporlanan toplam dış hasılatın işletmenin hasılatının yüzde 75'inden düşük olması durumunda, işletme hasılatının en az yüzde 75'i raporlanabilir bölümlere dahil oluncaya kadar, ek faaliyet bölümleri, sayısal alt sınırlarda yer alan kriterleri karşılamasalar dahi, raporlanabilir bölüm olarak tanımlanır.⁴⁶⁵

Raporlanabilir olmayan diğer işletme faaliyetlerine ve faaliyet bölümlerine ilişkin bilgiler bir araya getirilir ve standardın gerektirdiği bölümlerden ayrı olarak "diğer tüm

⁴⁶³ TFRS 8, paragraf 13

⁴⁶⁴ TFRS 8, paragraf 14

⁴⁶⁵ TFRS 8, paragraf 15

bölümler” kategorisi altında açıklanır. “Diğer tüm bölümler” kategorisine dahil olan hasılat kaynakları açıklanır.⁴⁶⁶

Yönetim, hemen bir önceki dönemde raporlanabilir bölüm olarak belirlenmiş bir faaliyet bölümünün öneminin devam ettiğine karar verirse, ilgili bölüme ilişkin bilgiler, sayısal alt sınırlar bölümünde yer alan raporlanabilirlik ile ilgili kriteri artık karşılamasa dahi, cari dönemde ayrı olarak raporlanır⁴⁶⁷.

Bir faaliyet bölümünün sayısal alt sınır uyarınca cari dönemde raporlanabilir bölüm olarak tanımlanması durumunda, bu bölüm önceki dönemde sayısal alt sınırlar bölümünde yer alan raporlanabilirlik kriterlerini karşılamamış olsa dahi karşılaştırma amacıyla daha önceki dönem için sunulan bölüm verileri, gerekli bilginin mevcut olmaması ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyetli olması gibi durumlar söz konusu olmadığı sürece, yeni raporlanabilir bölüm ayrı bir bölüm olarak yansıtılacak şekilde yeniden ifade edilir.⁴⁶⁸

İşletmenin ayrı olarak açıklama yaptığı raporlanabilir bölüm sayısında, bu sayının üstüne çıkıldığında bölüm bilgisinin aşırı ayrıntılı hale geldiği durumlarda bir uygulama sınırı konulabilir. Kesin bir sınır belirlenmemiş olmasına rağmen, raporlanabilir olan bölümlerin sayısı 10’un üzerine çıktıkça, işletme, uygulama sınırına ulaşıp ulaşılmadığını değerlendirmelidir⁴⁶⁹.

⁴⁶⁶ TFRS 8, paragraf 16

⁴⁶⁷ TFRS 8, paragraf 17

⁴⁶⁸ TFRS 8, paragraf 18

⁴⁶⁹ TFRS 8, paragraf 19

Örnek 9: Satış Testi

	Gelirler		
	Dış Satışlar	İç Satışlar	Toplam
Birleştirilmiş A, B ve C Bölümleri	4.000	1.000	5.000
Bölüm D	200	2.000	2.200
Bölüm E	500	100	600
Bölüm F	700	-	700
Toplam	5.400	3.100	8.500
Eliminasyon	(300)	(3.100)	(3.400)
Konsolide Toplam	5.100	-	5.100

Tablo 17: Satışların Sayısal Alt Sınırlarının Test Edilmesi

Firmanın 4 adet faaliyet bölümü mevcuttur ve her bölümün iç ve dış satış verileri Tablo 17 de gösterildiği gibidir. Elimine edilmiş konsolide verilere göre toplam satış tutarı 5.100 TL. olmasına rağmen standartta belirtildiği üzere sayısal alt sınırlar konsolide edilmemiş iç ve dış satışlar toplamı üzerinden test edilmelidir. Buna göre 8.500 TL. nin %10 nu 850 TL. yapmaktadır. Bu sayısal alt sınıra göre raporlanabilir bölümler, ABC birleştirilmiş bölümleri ile Bölüm D dir. Bölüm E nin toplam iç ve dış satış tutarı 600 TL ile bölüm F'nin toplam iç ve dış satış tutarı 700 TL.; 850TL'nin altında kaldığından satış testini karşılamamaktadır. Bu nedenle bu bölümler satış alt sınır testine göre raporlanabilir bölüm olmadığı için, varlık ve kar/zarar testinin uygulanması gerekmektedir⁴⁷⁰.

Örnek 10: Kar/Zarar Testi

Bir firmanın 5 faaliyet bölümü bulunmaktadır. Karar vermeye yetkili merci bölüm kar/zararını değerlendirirken vergi öncesi karı kullanmaktadır. Faaliyet bölümlerinin sonuçları aşağıda gösterildiği gibidir:

⁴⁷⁰ **Firs Impressions: IFRS 8 Operating Segments International Financial Reporting Standards July 2007**
KPMG IFRG Limited, age., s.20

	Vergi Öncesi K/Z
Bölüm A	10.800
Bölüm B	8.100
Bölüm C	(3.700)
Bölüm D	2.400
Bölüm E	(800)
TOPLAM	16.800
<i>Eliminasyon</i>	<i>(1.800)</i>
Konsolidasyon	15.000

Tablo 18: Kar/Zarar Sayısal Alt Sınırlarının Test Edilmesi

Tabloda eliminasyon satırında gösterilen 1.800 TL. lik tutar bölümler arası ortak maliyetleri ifade etmektedir. Standarda göre elimine edilmemiş k/z tutarları esas alınmalıdır. Kar eden bölümlerin elimine edilmemiş toplam kar tutarı 21.300 TL.(10.800+8.100+2.400) toplam zarar tutarı ise 4.500 TL. dir (3.700+800). Standartta belirtilen %10'luk sayısal alt sınıra göre 2.130 (karın %10'nu) ve 450 (zararın %10'nu) TL lik tutarların her ikisinden de yüksek tutarda k/z'a sahip bölümler raporlanabilir bölümdür. Bu itibarla Bölüm A, B, C,D raporlanabilir bölüm (10.800 TL, 8.100 TL, 3.700 TL, 2.400 TL> 2.130 ve 450) ancak Bölüm E k/z sayısal alt sınırları kuralını karşılamadığı için raporlanabilir bölüm değildir (800 > 450 fakat 450<2.130 TL.) ancak satış ve varlık sayısal alt sınırlarının karşılayıp karşılamadığı test edilmelidir⁴⁷¹.

Bölüm varlıklarının sayısal alt sınırları karşılayıp karşılamadığının test edilmesi sırasında tüm varlıkların teste dahil edilmesine gerek yoktur. Karar vermeye yetkili mercii performans değerlemesi ve kaynakların dağıtımında hangi varlık grubunu gözden geçiriyorsa onların bölümlere göre raporlanması yeterlidir. Örneğin bir üretim firmasında 10 tane faaliyet bölüm varsa ve karar vermeye yetkili mercii sadece alacaklar ve stokları gözden geçiriyorsa

⁴⁷¹ KPMG, age., s. 21

tesis, makine ve cihazlar gibi varlıkların da bölümsel bazda tanımı yapılabilir olmasına rağmen varlıkların sayısal alt sınır testi alacaklar ve stoklar toplamı üzerinden yapılacaktır.⁴⁷²

Örnek 11: Faaliyet Bölümünün Gelirinin Olmadığı Durum

	Gelir	Vergi Öncesi Kar	Varlık
Bölüm A	3.200	110	10.000
Bölüm B	200	30	600
Bölüm C	300	170	1.000
Bölüm D (Ar Ge Bölümü)	-	(1.800)	-
Toplam	3.700	(1.490)	11.600
<i>Eliminasyon</i>	<i>(700)</i>	<i>90</i>	<i>1.400</i>
Konsolidasyon	3.000	1.400	1.300

Tablo 19: Ar Ge Bölümünün faaliyet bölümü olarak belirlenmesi halinde sayısal alt sınırların test edilmesi

Bu örnekte karar vermeye yetkili merci araştırma geliştirme departmanını faaliyet bölümünü olarak belirlemiştir.

Gelir Testi: Sadece **Bölüm A sayısal alt sınırı karşılamaktadır**. Zira toplam satış tutarı 3.700 TL.'nin %10'nu 370 TL. tutarına sadece Bölüm A sahiptir.

Kara/Zarar Testi:Sadece **bölüm D sayısal alt sınırı karşılamaktadır**.Zira toplam kar rakamı 310 TL.'nin %10'nu 31 ve toplam zarar tutarı 1.800 TL.'nin %10'nu 180 TL.'ye aynı anda sahip tek bölüm D dir.

Varlık Testi: Sadece Bölüm A sayısal alt sınırı karşılamaktadır. Zira varlıklar toplamının %10'nuna (1.160 TL.) sahip tek bölüm A dır.

Bu durumda faaliyet bölümleri içerisinde Bölüm A ve Bölüm D olmak üzere 2 raporlanabilir bölüm bulunmaktadır. Karar vermeye yetkili mercii Ar GE Bölümünün maliyetlerini şirket içindeki bölümlere dağıtmak yerine ayrı olarak raporlamış ve böylece diğer bölümlerin karlılığının finansal tablo kullanıcıları tarafından doğru anlaşılmasını

⁴⁷² KPMG, age., s.22

sağlamıştır⁴⁷³. Aşağıdaki örnekte hangi faaliyet bölümlerinin ayrı bir raporlanabilir bölüm olacağına nasıl karar verileceğine dair işlem adımları anlatılmıştır⁴⁷⁴.

Bölümler	Toplam Satışlar USD (000)	%	EBİTDA USD (000)	%	Toplam Varlıklar USD (000)	%
Mobilya Üretimi (Avustralya)	15.100	25	3.390	24	11.730	23
Yurtiçi Satış	9000		1.370		7.000	
Yurtdışı Satış (Commercial Office)	6100		3.390		4.730	
Mobilya Üretimi (İngiltere)	5.100	9	1.400	10	5.500	11
Yurtiçi satış	3.000		820		3.300	
Yurtdışı Satış (Commercial Office)	2.100		580		2.200	
Perakende mobilya satışı	11.600	20	1.900	14	11.600	23
IT Danışmanlık (Avustralya)	13.300	22	4.000	28	9.640	19
IT Danışmanlık (Asya)	4.100	7	700	5	3.500	7
Elektronik Gereçler	3.850	6	900	6	2.590	5
Arazi Islahı	5.500	9	1.000	7	4.500	9
Makine Kiralama	1.100	2	897	6	1.718	3
Bölüm Toplamları	59.650		14.187		50.778	
<i>Konsolide Gelir</i> ⁴⁷⁵	<i>53.900</i>					

Tablo 20: Faaliyet bölümlerinin ayrı bir raporlanabilir bölüm olacağına nasıl karar verileceğine dair işlem adımları

Yukarıdaki tabloda finansal verileri verilmiş A Firması, Avustralya ve İngiltere'deki yurtiçi ve yurtdışı (commercial office) üretim bölümleri benzer ekonomik özelliklere sahiptir. Bu bölümler tüm birleştirme kriterlerine sahip olduğu için birleştirilmiştir. Bu itibarla

⁴⁷³ KPMG, age., s.25

⁴⁷⁴ **A Practical Guide to Segment Reporting,**” September 2008, PWC, s. 25

⁴⁷⁵ Bölüm satış toplamlarından 5.750 TL.bölümlerarası mobilya satışları elimine edilmiştir.

belirlenen 8 faaliyet bölümünden hangilerinin raporlanabilir bölüm olduğunu anlamak için gelir, kar/zarar ve varlık testinin yapılması gerekmektedir. Gelir, varlık ve k/z testine göre %10'luk sayısal alt sınırları aşan Avustralya mobilya, İngiltere mobilya, perakende mobilya, IT Danışmanlık Avustralya bölümleri raporlanabilir bölümlerdir.

Bu 4 raporlanabilir bölümün toplam dış hasılatı, işletmenin hasılatının %73'nü karşılamaktadır. Şöyle ki;

Avustralya Mobilya Satışları: 15.100

İngiltere Mobilya Satışları: 5.100

Perakende Mobilya Satışları: 11.600

IT Danışmanlık Avustralya Satışları: 13.300

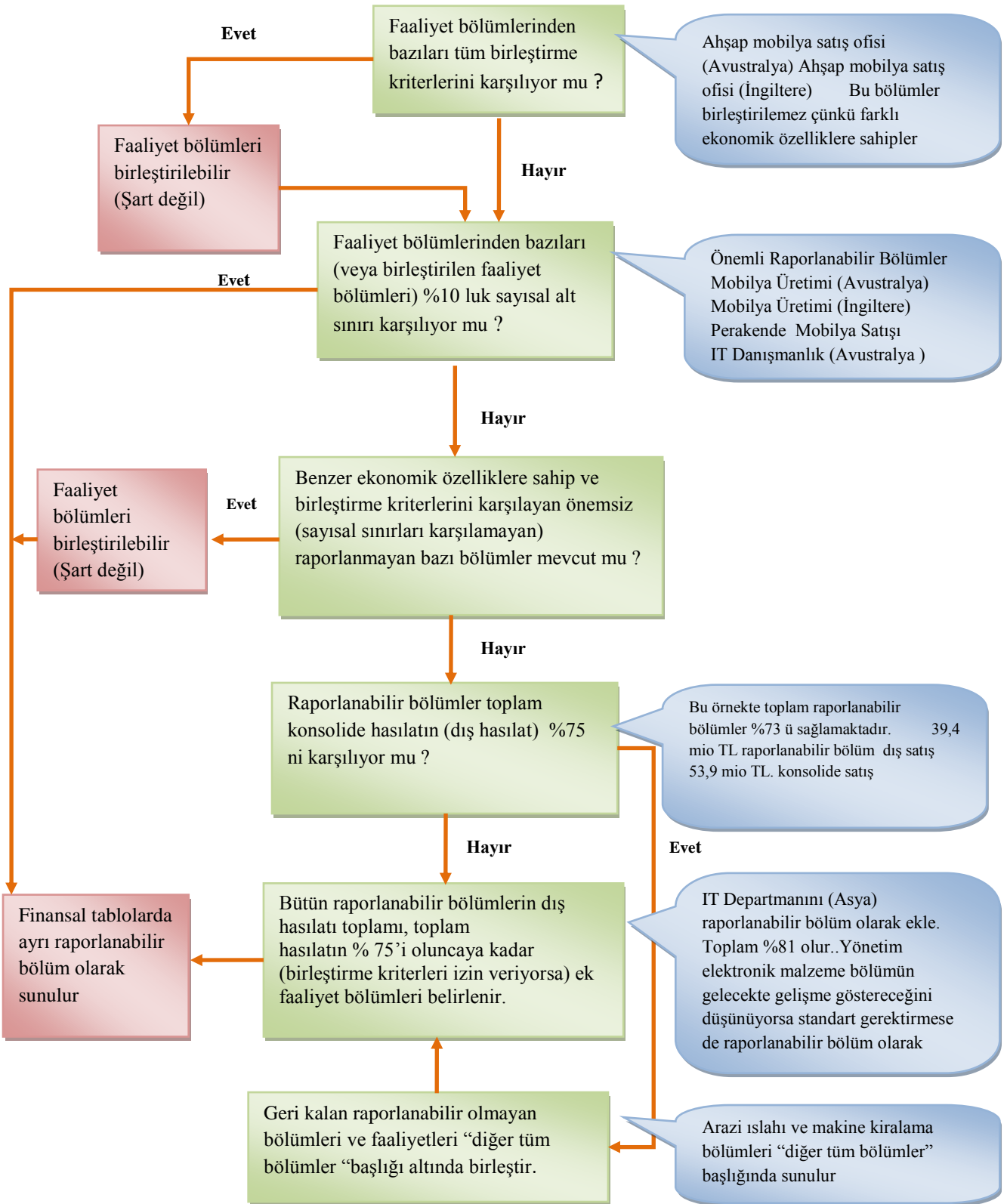
TOPLAM: 45.100 TL. (iç dış satış dahil)

Mobilya Bölümleri Arasındaki İç Satış Tutarı: (-5.700)

Toplam Raporlanabilir Bölümler Dış Hasılatı: 39.400

Standarda göre raporlanabilir bölümlerin dış hasılatının toplamı, şirketin konsolide satış tutarının %75'ini karşılaması istenmektedir. Halbuki örneğimizde bu oran $39.400/53.900 = \%73$ 'e denk gelmektedir. Bu durumda IT Departmanı (Asya) raporlanabilir bölüm olarak tanımlanır ve böylece toplam raporlanabilir dış satış hasılatı %81'e ulaşmış olur. Yönetim eğer elektronik malzeme bölümünün gelecekte gelişme göstereceğini düşünüyorsa standart gerektirmese de raporlanabilir bölüm olarak ekleyebilir.

Arazi ıslahı ve makine kiralama bölümleri sayısal alt sınırları karşılamayan önemsiz raporlanabilir olmayan bölüm olduğundan "diğer tüm bölümler" bölümünde raporlanır.

Şekil 20: Raporlanabilir Bölümlerin Belirlenme Basamakları⁴⁷⁶

⁴⁷⁶ PWC, age., s.26

3.3.6.Finansal Tablo Kullanıcılarına Açıklanacak Bilgiler

Standartta işletmelerin finansal tablo kullanıcılarına hangi bilgileri açıklayacağı genel olarak şu şekilde açıklanmıştır:

“Bir işletme, finansal tablo kullanıcılarının, işletmenin gerçekleştirdiği faaliyetler ile faaliyette bulunduğu ekonomik ortamın niteliğini ve finansal etkilerini değerlendirmelerini mümkün kılan bilgileri açıklar”⁴⁷⁷.Daha sonraki bölümlerde de detaylı olarak aşağıdaki bilgilerin açıklanması gerektiğini belirtmiştir.

1. Genel Bilgiler

İşletme aşağıdaki genel bilgileri açıklar⁴⁷⁸:

- İşletmenin raporlanabilir bölümlerinin belirlenmesinde kullanılan faktörler,
- Raporlanabilir bölüm hasılatının elde edildiği ürün ve hizmet türü.

2. Kar veya Zarar, Varlıklara ve Borçlara İlişkin Bilgiler

İşletme her bir raporlanabilir bölüme ait aşağıdaki hususları açıklar:

- Kar veya zararı
- Toplam varlıklara ilişkin tutarı
- İşletmenin karar almaya yetkili mercisinin düzenli olarak gözden geçiriyor olması durumunda raporlanabilir her bir bölüme ait borç tutarları.

Bu hususlara ilaveten, işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii tarafından gözden geçirilen bölüm kar veya zararının ölçümüne dahil ediliyorsa ya da bölüm kar veya zararının ölçümüne dahil edilmese bile işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili merciiine düzenli olarak sunuluyorsa, işletme, her bir raporlanabilir bölüm için aşağıdakileri de raporlar⁴⁷⁹:

- İşletme dışı müşterilerden elde edilen hasılatlar,
- Aynı işletmenin diğer faaliyet bölümleri ile olan işlemlerinden elde edilen hasılatlar,

⁴⁷⁷ TFRS 8, paragraf 20

⁴⁷⁸ TFRS 8, paragraf 22

⁴⁷⁹ TFRS 8, paragraf 23

- Faiz geliri,
- Faiz gideri,
- Amortisman ve itfa payları,
- TMS 1 “Finansal Tabloların Sunuluşu”nun 86. Paragrafı uyarınca açıklanan önemli gelir ve gider kalemleri⁴⁸⁰,
- İşletmenin; özkaynak yöntemi ile muhasebeleştirilen iştiraklerin ve iş ortaklıklarının kar veya zararında bulunan payı,
- Vergi gideri veya geliri
- Amortisman ve itfa payları dışında önemli nakit dışı kalemler

Bölüm hasılatının önemli bir kısmı faizden elde edilmediği ve işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii, bölümün performansını değerlendirmek ve bölüme tahsis edilecek kaynaklara ilişkin karar almak üzere net faiz gelirini esas almadığı sürece, işletme, her bir raporlanabilir bölüm için faiz gelirini faiz giderlerinden ayrı raporlar. Bu durumda işletme, bölümün faiz gelirlerini faiz giderlerinden çıkartarak net olarak raporlayabilir ve bu şekilde raporladığını açıklar⁴⁸¹.

Belirtilen tutarlar, işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii tarafından gözden geçirilen bölüm varlıklarına ilişkin ölçüme dahil edildiyse veya bölüm varlıklarına ilişkin ölçüme dahil edilmese dahi, işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili merciiine düzenli olarak sunuluyorsa, işletme her bir raporlanabilir bölüm hakkında aşağıdaki hususları da açıklar:⁴⁸²

- Özkaynak yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilen iştiraklerdeki ve iş ortaklıklarındaki yatırım tutarı,

⁴⁸⁰ TMS 1 86.paragraf: İşletmenin çeşitli faaliyetlerinin, işlemlerinin ve diğer olayların etkileri sıklık, kar veya zarar yaratma potansiyelleri ve tahmin edilebilirlik açılarından farklı olduğu için finansal performansın bölümlerinin açıklanması, kullanıcıların sağlanan finansal performansı anlamalarına ve gelecekteki finansal performansa ilişkin kestirim yapmalarına yardımcı olur. Finansal performansın unsurlarının açıklanması için gerekli olduğu takdirde, işletme kapsamlı gelir tablosuna veya (eğer sunulmuşsa) bireysel gelir tablosuna ek kalemler ve ekler ve kullanılan tanımları ve kalemlerin sıralamasını düzeltir. İşletme, önemlilik ve gelir ve gider kalemlerinin nitelik ve işlevlerini kapsayan unsurları dikkate alır. Örneğin, bir finansal işletme, bir finansal işletmenin faaliyetlerine ilişkin bilgileri sağlamak üzere söz konusu tanımları düzeltebilir. İşletme, 32. Paragraftaki kriterler karşılanmadığı sürece gelir ve gider kalemlerini mahsup edemez.

⁴⁸¹ TFRS 8, paragraf 23

⁴⁸² TFRS 8, paragraf 24

- Finansal araçlar, ertelenmiş vergi varlıkları, işten ayrılma sonrasında çalışanlara sağlanan faydalara ilişkin varlıklar ve sigorta sözleşmelerinden doğan haklar dışındaki duran varlıklara eklenen tutarlar (arsa, arazi, teçhizat ve gayri maddi varlıklar ve yatırımlar gibi)

3.3.7.Bölümsel Faaliyet Sonuçlarının Ölçümü

3.3.7.1.Faaliyet Bölümleri Arasında Dağıtım

TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı'nda, faaliyet bölümündeki hasılatın ve maliyetlerin ölçüm ve dağıtımını düzenlenmiştir. Standartta bu dağıtımla ilgili konular “ölçme” başlığı altında ele alınmıştır. Standarda göre bölüm ile ilgili raporlanan her bir kalemtedki tutar, bölüme ilişkin kaynak tahsisi kararlarının alınması ve bölümün performansının değerlendirilmesi amacıyla işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii raporlanan tutardır. İşletmenin finansal tablolarının hazırlanmasında yapılan düzeltme ve elemeler; hasılatların, giderlerin, kazançların veya zararların dağıtımını, işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii tarafından bölümün kar veya zarar tutarına dahil edilmeleri durumunda, bölüm kar veya zararının belirlenmesine dahil edilir. Benzer şekilde, ilgili bölüm için sadece işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii tarafından kullanılan bölüm varlıklarının ve borçlarının ölçümünde yer alan varlık ve borçlar raporlanır. Eğer tutarlar raporlanan bölüm kâr veya zararına, varlıklarına veya borçlarına dağıtılıyor ise, bu tutarlar, mantık esasına göre dağıtılır.⁴⁸³

İşletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii bölüm performansını değerlendirirken ve kaynakların nasıl tahsis edileceğine karar verirken, faaliyet bölümünün kâr veya zararının, bölüm varlıklarının veya borçlarının sadece tek bir ölçümünü kullanıyorsa; bölüm kâr veya zararı, varlıkları ve borçları bu ölçüme göre raporlanır. İşletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii faaliyet bölümünün kâr veya zararı, bölüm varlıkları veya borçları için birden fazla ölçüm kullanıyorsa, raporlanan ölçümler; yönetimin, işletmenin finansal tablolarında karşılık gelen tutarların ölçümünde kullanılanlar ile en uyumlu ölçüm ilkelerine göre belirlendiğine inandığı ölçümler olmalıdır⁴⁸⁴.

⁴⁸³ TFRS 8, paragraf 25

⁴⁸⁴ TFRS 8, paragraf 26

Örnek 12: A Şirketinde, işletmenin karar almaya yetkili merciine şirkete ait (konsolide), faaliyet karı ve vergi öncesi kar rakamı olmak üzere iki tip kar rakamı raporlanmaktadır.

Bölüme ait faaliyet karı bilgisi konsolide karla aynı yöntemle göre hesaplanmaktadır. Ancak bölüme ait vergi öncesi karın hesaplanmasında şirket içi sermaye maliyeti de tahakkuk ettirilmekte ancak bu tutar konsolide verilerde elimine edilmektedir. Bu durumda bölüme ait dış raporlama yapılırken şirket finansal tabloları ile en uyumlu olan **faaliyet karı** raporlanmalıdır⁴⁸⁵.

TMS 14 standardı bölüm hasılatı, bölüm giderleri, faaliyet sonucu, bölüm varlıkları, bölüm borçları kavramlarını tanımlamıştır. TMS 14'den farklı olarak, TFRS 8 sözü geçen bu kavramların tanımını yapmamıştır. TFRS 8 standardına göre işletmenin her bir raporlanabilir bölüm için, bölüm kar ve zararını, bölüm varlıklarının ve borçlarının **nasıl ölçüldüğünü** açıklamasını istemektedir.⁴⁸⁶

İşletme aşağıdakileri, asgari ölçüde, açıklar⁴⁸⁷:

- Raporlanabilir bölümler arasında gerçekleşen herhangi bir işlem için muhasebeleştirme esası.
- Raporlanabilir bölümlerin kâr veya zararlarının ölçümü ile işletmenin vergi gideri veya gelirinden ve durdurulan faaliyetlerinden önceki kâr veya zararlarının ölçümü arasındaki herhangi bir farklılığının niteliği (eğer, 28 inci Paragrafta açıklanan mutabakatlarda açık değilse). Bu farklılıklar, muhasebe politikaları ve raporlanan bölümün bilgilerinin anlaşılması için gerekli olan, merkezi olarak gerçekleştirilen masrafların tahsisine ilişkin politikaları içerebilir.
- Raporlanabilir bölümlerin varlıkları ile işletme varlıklarının ölçümü arasındaki herhangi bir farklılığın niteliği (eğer, mutabakatlar bölümünde açık değilse). Bu farklılıklar, muhasebe politikaları ve raporlanan bölümün bilgilerinin anlaşılması için gerekli olan ve ortak kullanılan varlıkların tahsisine ilişkin politikaları içerebilir.
- Raporlanabilir bölümlerin borçları ile işletme borçlarının ölçümü arasındaki herhangi bir farklılığın niteliği (eğer, mutabakatlar bölümünde açık değilse). Bu farklılıklar,

⁴⁸⁵ PWC, age., s.27

⁴⁸⁶ International Financial Reporting Standard 8 Operating Segments, s.285
<http://eifrs.iasb.org/eifrs/bnstandards/en/ifrs8.pdf> (21.04.2011 tarihli erişim)

⁴⁸⁷ TFRS 8, paragraf 27

muhasebe politikaları ve raporlanan bölümün bilgilerinin anlaşılması için gerekli olan ve ortak gerçekleştirilen borçların tahsisine ilişkin politikaları içerebilir.

- Raporlanan bölümün kâr veya zararının tespitinde kullanılan ölçüm yöntemlerinde geçmiş dönemlere göre gerçekleşen herhangi bir değişikliğin niteliği ve bu değişikliklerin bölüm kâr veya zararının ölçümü üzerindeki etkisi.
- Raporlanabilir bölümlere yapılan asimetrik tahsislerin niteliği ve etkisi. Örneğin, bir işletme, ilgili amortisman tabi varlıkları ilgili bölüme tahsis etmeden amortisman giderlerini bir bölüme tahsis edebilir.

Örnek 13: Şirketin A departmanı ayrı bir müşteri grubuna sahip olup, B departmanına ait varlıkları kullanarak faaliyetlerini sürdürmektedir. B departmanı A departmanı ile birlikte kullandığı varlıklara ait maliyetlerin dağıtımını yapar ancak iç raporlamada varlıklar departman B 'nin finansal verilerinde gösterilir. Departman A, ölçülebilir bir varlığı olmasa da ayrı bir faaliyet bölümü olarak tanımlanır ve bu asimetrik dağıtımın açıklaması yapılır⁴⁸⁸.

3.3.7.2.Mutabakatlar

İşletmeler, faaliyet bölümlerine ilişkin finansal bilgilerin hazırlanması sürecinde ilgili olaylar ve bölümlere ilişkin mutabakatları yapar. TFRS 8 Faaliyet Bölümleri standardı'na göre işletmenin aşağıdaki mutabakatları yapması gerekir:⁴⁸⁹

- **Hasılat Mutakabati:** Raporlanabilir bölümlerin hasılatının toplamının işletme hasılatı ile mutabakatı.
- **Kar / Zarar Mutabakatı:** Raporlanabilir bölümlerin kar veya zarar tutarlarının toplamının, vergi giderinden (vergi gelirinden) ve durdurulan faaliyetlerden önce işletme kar veya zararı ile mutabakatı. Ancak, işletme, raporlanabilir bölümlere vergi gideri (vergi geliri) gibi kalemleri tahsis ederse, işletme, bölümlerin kâr veya zararlarının toplamı ile işletmenin bu kalemlerden sonraki kâr veya zararının mutabakatını yapabilir.

⁴⁸⁸ KPMG, age., s.30

⁴⁸⁹ TFRS 8, paragraf 28

- **Varlıkların Mutabakatı:** Raporlanabilir bölümlerin varlıkları toplamının işletme varlıkları ile mutabakatı.
- **Borçların Mutabakatı:** Eğer bölüm borçları, raporlanabilir bölüm uyarınca raporlanmış ise raporlanabilir bölümlerin borçları toplamının işletme borçları ile mutabakatı.
- **Diğer Bilgilerin Mutabakatı:** Açıklanan bilginin diğer her önemli kalemi için raporlanabilir bölümlerin tutarlarının toplamının, işletme için bu tutarlara karşılık gelen tutar ile mutabakatı.

Tüm önemli mutabakat kalemleri ayrı olarak belirtilir ve açıklanır. Örneğin, farklı muhasebe politikalarından kaynaklanan, raporlanabilir bölümün kâr veya zararının işletmenin kâr veya zararıyla mutabakatı için ihtiyaç duyulan her bir önemli düzeltme tutarı ayrı ayrı belirtilmeli ve açıklanmalıdır.

Raporlanabilir bölümlerin gelir tablosu kalemleri ile işletme gelir tablosunun kalemleri arasındaki mutabakatın her raporlama döneminde, bilanço kalemlerinin mutabakatı ise her yıl yapılmalıdır⁴⁹⁰.

Mutabakat gerektiren hususlar aşağıda belirtilen durumlardan kaynaklanmaktadır⁴⁹¹:

- Faaliyet bölümlerinin finansal verilerinin hazırlanmasında kullanılan muhasebe politikaları ile işletmenin bütününe ait finansal verilerin hazırlanmasında kullanılan muhasebe politikaları arasındaki farklar. Örneğin; bölüm stoklarının FIFO, grup stoklarının ağırlıklı ortalama yöntemine göre değerlendirilmesi.
- Dağıtım metotları. Örneğin; genel müdürlüğün faaliyet bölümlerine sermaye maliyeti yüklemesi ve bunun bölüm kar veya zararı üzerinde etkili olması ancak grubun bütününe ait finansal verilerde sadece reel faiz maliyetlerine yer verilmesi.
- Firmanın bütününe ait konsolide gelir, konsolide vergi öncesi kar/zarar ve konsolide varlıklar “diğer tüm bölümler” başlığı altında açıklanmayan kısımları da içermektedir. Örneğin; genel müdürlük faaliyet bölümü olarak kabul edilmenin şartlarını karşılamıyorsa “diğer tüm bölümler” başlığı altında

⁴⁹⁰ KPMG, age., s.30

⁴⁹¹ KPMG, age., s.30

herhangi bir açıklama yapılmayacaktır. Oysaki genel müdürlüğün finansal verilerin konsolide finansal verilerde yer alacaktır.

- Konsolidasyon için yapılan eliminasyonlar

Yukarıda belirtilen bu hususlar firmanın bütününe ait bazı finansal veriler ile faaliyet bölümleri arasındaki finansal verilerin farklı çıkmasına neden olmaktadır. Bu hususlar açıklanarak gerekli mutabakatların yapılması böylece sağlanmış olacaktır.

3.3.7.3. Geçmişte Raporlanan Bilgilerin Yeniden Düzenlenmesi

Bir işletmenin, işletme içi organizasyon yapısını raporlanabilir bölümlerinin bileşiminin değişmesine neden olacak şekilde değiştirmesi durumunda, ara dönemler de dahil olmak üzere geçmiş dönemlere ilişkin karşılık gelen bilgiler; gerekli bilginin mevcut olmaması ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyetli olması gibi durumlar söz konusu olmadığı sürece yeniden düzenlenir. Bilginin mevcut olup olmadığı ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyete sahip olup olmayacağı belirlenmesi, her bir açıklanan kalem için yapılır. İşletmenin raporlanabilir bölümlerinin bileşimindeki bir değişimi takiben, işletme, daha önceki dönemlerde bölüm bilgilerine karşılık gelen kalemleri yeniden düzenleyip düzenlemediğini açıklar.⁴⁹²

Bir işletmenin, işletme içi organizasyon yapısını raporlanabilir bölümlerinin bileşiminin değişmesine neden olacak şekilde değiştirmesi durumunda ve ara dönemler de dahil olmak üzere geçmiş dönemlere ilişkin karşılık gelen bilgiler bu değişimi yansıtabilecek şekilde yeniden düzenlenmemiş ise, işletme, gerekli bilginin mevcut olmaması ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyetli olması gibi durumlar söz konusu olmadığı sürece, cari döneme ilişkin bölüm bilgilerini, değişimin gerçekleştiği yılda hem eski bölümlendirme hem de yeni bölümlendirme esasına göre açıklar.⁴⁹³

TFRS 8 standardında bir işletmenin raporlanabilir faaliyet bölümlerinde nelerin değişikliğe neden olduğunu açıklayan bir rehber bulunmamaktadır. Karar vermeye yetkili mercideki değişiklik ve/veya mercie sunulan bilgilerdeki değişiklikler raporlanabilir bölümlerin değişmesinde etkilidir. Bunun için her bir raporlama döneminde yönetim mevcut faaliyet bölümleri açıklamalarının halen organizasyon yapısına uygun olup olmadığını göz

⁴⁹² TFRS 8, paragraf 29

⁴⁹³ TFRS 8, paragraf 30

önünde bulundurmalıdır. Yönetim aşağıdaki şu hususları gözden geçirerek mevcut faaliyet bölümlerinin yapıya uygun olup olmadığına karar verebilir⁴⁹⁴:

- Karar vermeye yetkili mercii kim ve kaynakların dağılımına karar vermek ve performans değerlemesi yapabilmek için neleri gözden geçiriyor ?
- Karar vermeye yetkili mercii değişmiş mi ?
- Karar vermeye yetkili mercie yapılan raporlamada meydana gelen değişiklikler nelerdir?
- Organizasyon şeması değişmiş mi ? (firmanın faaliyetleri ile ilgili satışlar veya birleşmeler gibi)
- Bütçeleme sürecinde ve bütçe düzenlemelerinde bir değişiklik olmuş mu ?
- Şirketin yatırımcılar, kredi verenler ve müşteriler ile olan ilişkilerinde bir değişiklik olmuş mu?

Şirketin faaliyet bölümlerinin değişmesine etki eden hususlar şunlardır⁴⁹⁵:

- Yeni bir sektörde faaliyet göstermeye başlamak
- Hizmet hattının coğrafi bölgelere göre düzenlemesi. Örneği; şirketin CEO su değişmiş ve yeni CEO iç raporlama yapısını ürün hattının raporlanmasından coğrafi raporlamaya göre değiştirmiş olabilir.
- Yeni bir raporlama sistemine geçiş. Örneğin; işletmenin faaliyetlerini farklı şekilde yönetmesine ve raporlamasına imkan tanıyan çeşitli raporlama araçlarını içeren yeni bir sistem uygulanması gibi.

Aşağıdaki tabloda raporlanabilir bölümlerle ilgili yeniden düzenlemeyi gerektirecek örnekler verilmiştir.⁴⁹⁶

⁴⁹⁴ PWC, age., s.30

⁴⁹⁵ PWC, age., s.30

⁴⁹⁶ PWC, age., s.31

Senaryo	Düzenleme Gerekli mi ?	Açıklama
Geçmiş dönemde önemli olmayan bir raporlanabilir olmayan faaliyet bölümü, cari dönemde önemli hale gelmişse	Evet. Önceki yıl bilgileri yeni raporlanabilir bölümü yansıtacak şekilde düzenlenir.	Bölüm gelecek dönemlerde %10 luk sayısal alt sınırları karşılamayacak olsa bile geçmiş dönemlere ilişkin karşılık gelen bilgiler yeniden düzenlenir.
Geçmiş dönemde raporlanabilir olan bir bölüm cari dönemde raporlanabilir olmayan bir bölüm haline gelmişse	Hayır. Eğer yönetim faaliyet bölümünün önemli olduğunu düşünüyorsa yeniden bir düzenleme gerekmez ve bölüm ayrı bir raporlanabilir bölüm olarak raporlanmaya devam eder. Evet. Eğer bölümün öneminin kalmadığına karar verilirse geçmiş yıl bilgileri de cari dönem bilgilerine göre yeniden düzenlenir.	Bölüm sayısal alt sınırları karşılamıyor olsa bile eğer önemli olduğuna karar verilmişse bölüm ile ilgili açıklamalara yer verilir Açıklamalar yeni düzenlemeye göre yapılmalıdır.

Tablo 21: Yeniden düzenleme gerektiren/gerektirmeyen hususlar

Eğer bölümün kar ve zararının hesaplanmasında herhangi bir değişiklik meydana gelmişse faaliyet bilgileri ile ilgili yeni bir düzenleme yapılmasına gerek yoktur. TFRS 8 işletmenin sadece iç organizasyon yapısında bir değişiklik meydana gelmesi halinde yeni bir düzenlemeyi öngörmektedir.

3.3.8. Tüm İşletmeyi Kapsayan Açıklamalar

TMS 14 standardına göre raporlamada işletmeler, faaliyet veya coğrafi bölümlerinden birini birincil (temel) bölüm diğerini ise ikincil bölüm olarak belirlemektedir. Buna göre, temel bölüm raporlama esasının faaliyet alanı mı yoksa coğrafi bölüm mü olacağını, işletmenin risk ve getirilerinin temel kaynak ve niteliği belirler. İşletmenin risk ve getirileri daha çok ürettiği ürün ve hizmetlerden kaynaklanıyorsa bu durumda birincil bölüm faaliyet bölümü; ikincil bölüm ise coğrafi bölüm olarak raporlanmaktadır. Benzer olarak, işletmenin risk ve getiri oranlarının, daha ziyade söz konusu işletmenin farklı ülkelerde veya coğrafi bölgelerde faaliyet göstermesinden etkilenmeleri halinde; bölüm bilgilerinin raporlanmasına yönelik temel esas coğrafi bölgeler olurken, ilgili ürün ve hizmet ve hizmet gruplarına ilişkin bilgiler faaliyet alanı esasında ikincil olarak raporlanır. Bu durumda birincil bölüm bilgileri, ikincil bölüm bilgileri ile desteklenmiş olmaktadır⁴⁹⁷.

TFRS 8 deki uygulama TMS 14'dekinden farklıdır. Buna göre, tek bir raporlanabilir bölümü olan işletmeler de dahil olmak üzere, bir işletmenin bütünü ele alan ürün ve hizmetlere, coğrafi bölgelere ve de büyük müşterilere ilişkin bilgileri açıklaması sadece bu TFRS kapsamında gerekli olan raporlanabilir bölüm bilgilerinin bir parçası olarak sağlanmadığı durumda sunulur. Bir başka deyişle; TFRS 8 raporlanabilir bölüm bilgilerinin yanı sıra yukarıda sözü edilen diğer bilgilerin raporlanabilir bölüm bazında değil de işletmenin bütünü kavrayacak şekilde açıklanmasından yanadır. Dolayısıyla bu bilgiler varsa ve de elde edilmesi maliyetli değilse finansal tablo dipnotlarında açıklanır.⁴⁹⁸

3.3.8.1. Ürün ve Hizmetlere İlişkin Bilgi

Gerekli bilginin mevcut olmaması ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyetli olması gibi durumlar söz konusu olmadığı sürece -ki böyle olması halinde bu durum açıklanır- işletme, her bir ürün ve hizmet veya her bir benzer ürün ve hizmetler grubu için **dış müşterilerden elde edilen hasılatı raporlar**. Raporlanan hasılat tutarları, işletmenin finansal tablolarını hazırlamak üzere kullanılan finansal bilgilere dayanır.⁴⁹⁹

Örneğin ürün ve hizmet temelli bir organizasyon yapısına sahip olmayan bir işletmede, her bir raporlanabilir bölüm geniş bir ürün yelpazesine sahip olabilir. Böyle bir durumda

⁴⁹⁷ Öztürk, Can, agm., s.177

⁴⁹⁸ Öztürk, Can, agm., s.177

⁴⁹⁹ TFRS 8, paragraf 32

benzer ürün ve hizmetler bir grup olarak belirlenerek -bilginin mevcut olması ve hazırlanmasının aşırı maliyetle olmadığı durumlarda- tamamlayıcı açıklamalar yapılır.

3.3.8.2.Coğrafi Bölgelere İlişkin Bilgi

Gerekli bilginin mevcut olmaması ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyetli olması gibi durumlar söz konusu olmadığı sürece, işletme aşağıdaki coğrafi bilgileri raporlar⁵⁰⁰:

- İşletmenin **genel merkezinin bulunduğu ülke ile ilişkilendirilen ve işletme hasılatının elde edildiği tüm yabancı ülkelerle toplu olarak ilişkilendirilen**, dış müşterilerden elde edilen hasılatlar. Eğer tek bir yabancı ülkeyle ilişkilendirilen dış müşterilerden elde edilen hasılatlar **önemli ise**, bu hasılatlar ayrı olarak açıklanır. İşletme, dış müşterilerden elde edilen hasılatları ayrı ayrı ülkelerle ilişkilendirme esasını açıklar.
- Finansal araçlar, ertelenmiş vergi varlıkları, işten ayrılma sonrası çalışanlara sağlanan fayda varlıkları ve **işletmenin genel merkezinin bulunduğu ülkede yer alan ve işletmenin varlıkları elinde tuttuğu tüm yabancı ülkelerde toplamda yer alan sigorta sözleşmelerinden doğan haklar dışındaki duran varlıklar**. Eğer tek bir yabancı ülkedeki varlıklar **önemli ise**, bu varlıklar ayrı olarak açıklanır.

Raporlanan tutarlar, işletmenin finansal tablolarının hazırlanması amacıyla kullanılan finansal bilgileri temel alır. Gerekli bilginin mevcut olmaması ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyetli olması gibi durumlar söz konusu olmadığı sürece bu durum açıklanır. İşletme, bu Paragrafın gerektirdiği bilgilere ek olarak, ülke gruplarıyla ilgili coğrafi bilgi alt toplamlarını sunabilir.

Standartta önemli kabul edilmesi gereken gelir ve varlık tutarı ile ilgili sayısal bir alt sınır getirilmemiştir. Ancak genel olarak standartta faaliyet bölümlerinin raporlanabilir olup olmadığına karar verirken uygulanan %10'luk sınır bu hususta da uygulanabilir.

3.3.8.3. Büyük Müşterilere İlişkin Bilgi

İşletme, büyük müşterilerine olan güveninin derecesine ilişkin bilgi sunar. Eğer, tek bir işletme dışı müşteri ile yapılan işlemlerden elde edilen hasılat, işletmenin hasılatının yüzde 10'u veya daha fazlası kadarsa, işletme, bu durumu, buna benzer her bir müşteriden elde edilen hasılatın toplam tutarını ve hasılatları raporlayan bölüm veya bölümlerin hangileri

⁵⁰⁰ TFRS 8, paragraf 33

olduğunu açıklar. İşletmenin büyük müşterinin kimliğini veya her bir bölümün söz konusu müşteriden elde ederek raporladığı hasılat tutarını açıklamasına gerek yoktur. Bu TFRS amaçları doğrultusunda, ortak kontrol altında raporlayan bir işletme olarak bilinen bir grup işletme tek bir müşteri olarak değerlendirilir; ve bir idarenin (ulusal, devlet, il, bölgesel, yerel veya yabancı) kontrolü altında raporlayan bir işletme olarak bilinen söz konusu idare ve işletmeler, tek bir müşteri olarak değerlendirilir.⁵⁰¹

3.3.9. Diğer Hususlar

“TFRS 8 Faaliyet Bölümleri” Standardı 31.12.2008 tarihinden sonra başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere yürürlüğe girmektedir. Standardı erken benimsemeye izin verilmektedir. TFRS 8 Standardının uygulanmasıyla “TMS 14 Bölümlere Göre Raporlama” Standardı yürürlükten kalkmaktadır. İsteyen işletmeler, TFRS 8 standardını 31.12.2007 ve 31.12.2008 tarihli finansal tablolarında uygulayabilmektedirler. TFRS 8 standardı geçiş hükümlerine göre ilk uygulama yılı için karşılaştırmalı bilgi olarak raporlanan geçmiş yıllara ilişkin bölüm bilgileri, gerekli bilginin mevcut olmaması ve bilginin hazırlanmasının aşırı maliyetli olması gibi durumlar söz konusu olmadığı sürece, bu TFRS hükümlerine uygunluk sağlayacak şekilde yeniden sunulur.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, küçük ve orta ölçekli işletmeler için (KOBİ) IFRS standartlarının kesinleşmesinden sonra IFRS 8’in kapsamının değişebileceğine dikkat çekmiştir. Ancak KOBİ ler için uluslararası muhasebe standartlarının kesinleşmiş olmasına rağmen IFRS 8 ile ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bunun anlamı kamuya açık tüm işletmeler ister KOBİ’ler için uluslararası muhasebe standartlarını uygulasin ister tam muhasebe standartlarını uygulasin IFRS 8 faaliyet bölümleri standardına tabidir⁵⁰².

IFRS 8 standardı, ABD SFAS 131 standardı ile hemen hemen benzer bir standarttır. Ufak birkaç noktada ayrım göstermektedir. SFAS 131 ile IFRS 8 arasındaki ufak farklar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir⁵⁰³:

⁵⁰¹ TFRS 8, paragraf 34

⁵⁰² PWC, age., s.33

⁵⁰³ PWC., age., s.33

IFRS 8	SFAS 131	Açıklama
Cari Olmayan Varlıklar (Non-Current Assets) Terimini Kullanmaktadır	Duran Varlıklar (Long Lived Assets) Terimini Kullanmaktadır	Duran varlıklar sadece fiziksel varlıklarla sınırlıyken, cari olmayan varlıklar maddi olmayan duran varlıkları da içermektedir.
Karar vermeye yetkili mercie düzenli olarak sunulması halinde açıklamalar bölüm yükümlülükleri de kapsamalıdır	Böyle bir açıklama gerekli görülmemiştir.	
Matriks yapıya bölümlerin ürün/hizmet veya coğrafi bölge bazlı mı olacağını belirlemek için izin verilir	Bölümlerin ürün veya hizmetlere dayanarak belirlenmesi için matriks yapı gerekmektedir.	IFRS 8 standardı altında işletmeler en yararlı bilgiyi sağlayacak tanımlamayı yapmak için bir yargıya varmak zorundadırlar.

Tablo 22: IFRS 8 ve SFAS 131 Arasındaki Farklılıklar

Yapılan tüm açıklamalardan sonra IFRS 8 standardının, yürürlükten kalkmış olan UMS 14 standardı ile olan farklı yönlerine toplu halde bakacak olursak⁵⁰⁴:

⁵⁰⁴ International Financial Reporting Standard 8 Operating Segments, s.285-286
<http://eifrs.iasb.org/eifrs/bnstandards/en/ifrs8.pdf> (21.04.2011 tarihli erişim)

IFRS 8	UMS 14
Bölümlerin Belirlenmesi	
<p>İşletmenin bileşenleri hakkındaki yönetimin işletme faaliyetleri ile ilgili karar vermek için kullandığı bilgileri temel alır. Faaliyet bölümlerinin belirlenmesinde karar vermeye yetkili mercinin kaynakların dağıtım ve performans değerlemesi yapmak amacıyla düzenli olarak gözden geçirdiği iç raporlama sistemini temel alır.</p>	<p>Ürün/hizmet ve coğrafi bölge bazlı 2 temel grubu esas alır. Raporlama birincil ve ikincil bölüm olarak ifade edilmektedir.</p> <p>Bir faaliyet alanının veya coğrafi bölümün raporlanabilir bölüm olarak belirlenmesi için bölüm hasılatının büyük bir çoğunluğunun işletme dışı müşterilere yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla dikey olarak bütünleşmiş faaliyetlerin ayrı bir bölüm olarak gösterilmesine izin verilmemektedir.</p>
Bölüm Bilgilerinin Ölçümü	
<p>Her bir faaliyet bölümüne ait raporlanan hususların tutarı dair karar vermeye yetkili mercie sunulan tutarlar ile aynı olmalıdır. Bölüm hasılatı, bölüm giderleri, faaliyet sonucu, bölüm varlıkları, bölüm borçları kavramlarının tanımı yapılmamıştır. Bunun yerine işletmenin her bir raporlanabilir bölüm için, bölüm kar ve zararını, bölüm varlıklarının ve borçlarının nasıl ölçüldüğünü açıklamalarını istemektedir</p>	<p>Bölüm bilgileri konsolide veya bireysel finansal tabloların hazırlandığı muhasebe politikalarına uygun olarak raporlanmalıdır.</p> <p>Bölüm hasılatı, bölüm giderleri, faaliyet sonucu, bölüm varlıkları, bölüm borçları kavramlarının tanımlanmıştır.</p>
Açıklamalar	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Firmanın faaliyet bölümlerinin belirlenmesinde kullanılan faktörleri (örneğin, yönetimin işletmeyi; ürün ve hizmet farklılıkları, coğrafi bölgeler, düzenleyici çevreler veya değişik unsurların kombinasyonu çerçevesinde teşkilatlandırmayı tercih edip etmediği ve faaliyet bölümlerinin birleştirilip birleştirilmediğini) ✓ Her bir raporlanabilir bölümün gelirlerini elde ettiği ürün ve hizmetlerin türünü açıklar 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Birincil bölümler hakkında belirlenmiş hususları açıklar. ✓ Birincil bölümler için belirlenmiş bilgiye ek olarak ya sanayi ya da coğrafi bölümler için ikincil bölüm bilgileri açıklanması gereklidir. ✓ Faizle gelir ve giderleri ile ilgili herhangi bir açıklama yapması gerekmemektedir.

<ul style="list-style-type: none">✓ İşletme her bir raporlanabilir bölüm için kar veya zarar ve toplam varlıklara ilişkin tutarları raporlar.✓ Bölüm hasılatının önemli bir kısmı faizden elde edilmediği ve işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii, bölümün performansını değerlendirmek ve bölüme tahsis edilecek kaynaklara ilişkin karar almak üzere net faiz gelirini esas almadığı sürece, işletme, her bir raporlanabilir bölüm için faiz gelirini faiz giderlerinden ayrı raporlar. Bu durumda işletme, bölümün faiz gelirlerini faiz giderlerinden çıkartarak net olarak raporlayabilir ve bu şekilde raporladığını açıklar.✓ Tek bir raporlanabilir bölümü olan işletmelerde dahil olmak üzere işletmenin tamamına ait ürün/hizmet, coğrafi bölge ve büyük müşterilere ilişkin bilgileri açıklar.	
--	--

Tablo 23 : IFRS 8 ve UMS 14 Standartları Arasındaki Farklılıklar

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TFRS 8 STANDARDI KAPSAMINDA BÖLÜMSSEL RAPORLAMAYA İLİŞKİN BİR UYGULAMA

4.1. Firma Genel Tanıtımı⁵⁰⁵

Firmanın Ticari Ünvanı : A Holding A.Ş

Kuruluş Tarihi / Süresi : 1997

Ortaklık ve Sermaye Yapısı :

ŞİRKET ORTAKLARI	ORANI (%)	TUTARI (TL)
Tüzel Kişi Ortaklar	56,35	204.689.594
Halka Açık Olmayan Diğer Hisseler	3,52	12.775.048
Halka Açık Hisseler	40,13	145.816.608
TOPLAM	100	363.281.250

Tablo 24: A Holding A.Ş.nin ortaklık yapısı

4.1.1. Firma Özgeçmişi :

A Holding AŞ (bundan sonra sadece Holding olarak anılacaktır) inşaat sektörünün önde gelen iki firması tarafından ortak girişim olarak 1997 yılında kurulmuştur. Şirketin kuruluş amacı, yap-işlet-devret modeliyle havalimanlarının inşası ve işletilmesidir. Bu amaçla yurtiçinde ve yurtdışında açılan ihalelere girmekte ve kazandığı her bir ihalenin gerçekleştirilmesi ve işletilmesi için ayrı bir firma tesis etmektedir. Yani her bir havalimanı inşası ve işletilmesi ayrı bir tüzel kişilik bünyesinde yürütülmektedir. Bu anlamda incelemeye konu Holding bünyesinde 22 adet bağlı ortaklığı, 9 adet iştiraki bulunmaktadır.

Holdingin hisseleri 2007 yılından itibaren İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem görmekte olup iki büyük inşaat grubu tarafından kontrol edilmektedir. Holdingin bugün, bağlı ortaklıkları ve iştirakleriyle yılda yaklaşık 420 bin uçak seferine ve ortalama 48 milyon yolcuya hizmet sunduğu bildirilmektedir.

⁵⁰⁵ Uygulamada ele alınan firma bilgileri Türkiye'de ticari faaliyet gösteren gerçek bir Holding işletmesine aittir. Bu bölümde yer verilmiş tüm faaliyet, kuruluş, ortaklık bilgileri ile kullanılan tüm rakamlar gerçek faaliyet raporları ve finansal verilerden alınmıştır. Rakamlar ve faaliyet bilgilerine dair herhangi bir değişiklik yapılmazken gruba ait ticaret ünvanları ve YİD projelerinin ait olduğu firma ünvanlarının verilmesi uygun görülmemiş ve yapılan izahatlarda firma isimleri şeklinde belirtilmiştir

4.1.2. Firma Faaliyetleriyle İlgili Bilgiler

Holdingin faaliyetleri grup firmaları ve iştirakleri aracılığıyla yürütüldüğünden bu bölümden itibaren grup olarak tanıtım yapılacaktır.

31 Aralık 2010 tarihi itibarıyla Grup'taki toplam çalışan sayısı yaklaşık 18.768 (ortalama 17.535), 31 Aralık 2009'da 10.719 (ortalama 12.194) kişidir.

Grubun faaliyetleri iki başlık altında incelenebilir:

A) Proje Şirketleri

B) Hizmet Şirketleri

A) Proje Şirketleri: İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Gürcistan, Tunus ve Makedonya'da hava limanlarının inşası, geliştirilmesi, işletilmesi faaliyetlerini yürütmek amacıyla bağlı ortaklık hüviyetinde 8 ayrı tüzel kişilik tesis edilmiştir.

Grup, Türkiye Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMİ) Genel Müdürlüğü, Gürcistan Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, Makedonya Ulaştırma Bakanlığı, Gürcistan Hava Meydanları İşletmesi, Tunus Devlet Hava Meydanları İşletmecisi, Makedonya Ulaştırma Bakanlığı ile Yap-İşlet-Devret (YİD) sözleşmeleri imzalamıştır. Bu sözleşmelere göre grup, **belirlenen sürelerde havalimanı inşası, yeniden yapılması veya yönetimini gerçekleştirmekte ve bunun karşılığında önceden belirlenen süreler için havalimanı işletme hakkını elde etmektedir.** Sözleşme dönemleri sonunda, Grup inşa edilmiş binanın inşaatını ilgili kuruma devredecektir. Gruba ait YİD sözleşmeleri aşağıda izah edilmiştir:

1) ... Uluslararası Havalimanı

1998 yılında bu proje için tesis edilmiş bağlı ortaklık niteliğindeki tüzel kişilik ile DHMİ arasındaUluslararası Havalimanının yeniden inşası, yatırımı ve işletilmesini düzenleyen bir YİD sözleşmesi imzalanmıştır. İşi üstlenmiş olan grup firması inşaatı Ağustos 2000 tarihi itibarıyla tamamlamayı taahhüt etmiş ve sonrasında da Havalimanı Terminal binasını 3 yıl, 8 ay ve 20 gün için de işletme hakkını elde etmiştir. Grup firması bağlı ortaklık Uluslararası Terminal Binasını 2000 Ocak ayında tamamlanmış ve sözleşmede belirtilen süreden 7 ay önce işletilmeye başlanmıştır.

Haziran 2000 de ise yapılan yeni bir sözleşme ile Havalimanı Terminalinin %30 oranında genişletilmesi taahhüt edilmiş buna karşılık olarak da Uluslararası Hava

Terminalinin işletim hakkı 13 ay 12 gün daha uzatılarak (toplamda 65 ay) 2005 yılı olarak belirlenmiştir.

Sözleşme Haziran 2005 de sona ermiş Uluslararası Hava Terminali DHMİ'ne devredilmiş ve aynı yıl DHMİ ile tekrardan aynı grup firması ile Havalimanının İç Hatlar Terminalini 2021 yılına kadar 15,5 yıl boyunca işletme hakkını içeren bir kira sözleşmesi imzalanmıştır. Kira sözleşmesinin tutarı 2.543.000.000 USD+KDV'dir. Sözleşme uyarınca bu tutarın 584.900.000 USD+KDV si peşinen ödenmiştir. Geri kalan tutar ise yıllık eşit taksitler halinde ödenmektedir.

2008 yılında söz konusu grup firması ile DHMİ arasında yine işletme hakkı karşılığında yeni yolcu köprüleri ve çeşitli ticari geliştirmeler yapılması için 36.000.000 EUR tutarlı bir sözleşme imzalanmıştır.

2) ... Uluslararası Havalimanı

2004 Ağustos ayında Gruba dahil başka bir grup firması ile DHMİ arasında, Türkiye'nin başka bir ilindeki başka bir Uluslararası Hava Limanı'nın iç ve dış hatlar terminallerinin yeniden inşaatı, yatırım ve Mayıs 2023 tarihine kadar işletilmesini düzenleyen başka bir YİD sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmeye göre Hava Terminalinin inşaatı sözleşmeden 36 ay sonra tamamlanacaktı ve bu süreden sonra 15 yıl 8 ay müddetince Hava Terminalinin işletim hakkı konumuz grup firmasında olacaktı. Söz konusu Hava Terminali inşaatı tamamlanmış olup 2006 Ekim ayından itibaren grup firması tarafından işletilmektedir.

3) ... Uluslararası Hava Limanı

2005 Mayıs ayında diğer bir grup firması ile DHMİ arasındaUluslararası Havalimanı Dış Hatlar Terminalinin yeniden inşaatı, yatırımı ve işletilmesini düzenleyen bir YİD sözleşmesi imzalanmıştır. Dış Hatlar Terminalinin inşaatı 2006 Eylül ayında tamamlanmış olup bu tarihten itibaren işletmeye alınmıştır. Sözleşmede yapılan revizeler ile işletim hakkı 2015 yılına kadar uzatılmıştır.

4) ... Uluslararası Hava Limanı

Gruba ait diğer bir bağlı ortaklık ile Gürcistan Devlet Hava Meydanları İşletmesi arasında 2005 Eylül ayındaUluslararası Havalimanının tasarımı, mühendisliği, finansmanı, inşaatı, denemesi, işletmesi ve bakımı ile inşaatın bitiminden itibaren 9,5 yıllık bir işletim hakkını kapsayan bir sözleşme imzalanmıştır. 2007 Şubat ayından bu yana söz

konusu Hava Terminalinde check-in, banko ve park-apron-taksi hizmetleri gibi tüm havalimanları operasyonları konumuz grup firma tarafından verilmeye başlanmıştır.

5) ... Uluslararası Hava Limanı

2007 Ağustos ayında gruba ait diğer bir bağlı ortaklık ile Gürcistan Ekonomik Kalkınma Bakanlığı arasında imzalanan bir anlaşma ile Ağustos 2027 ye kadar ...Havalimanının işletilmesi, hava trafik kontrol ve güvenlik hizmetleri dışında, tüm havalimanı faaliyetlerini kapsamaktadır. Hava trafik kontrol ve güvenlik hizmetleri Gürcistan Hükümeti'nin sorumluluğu altındadır.

6) ... Havalimanı

... Havalimanı, DHMİ'den kiralanmak suretiyle işletim hakkı devir alınmıştır.2008 Ocak ayında yapılan anlaşma ile bağlı ortaklık, yıllık 500.000 USD + KDV ve buna ek olarak net dönem karının %65'ini DHMİ ne ödeyecektir.

7) ..., ve ... Havalimanları

2008 Eylül ayında, bağlı ortaklık ile Makedonya Ulaştırma Bakanlığı arasında ...Havalimanı'nın yapımı ve işletilmesi ileHavalimanı'nın yenileme ve işletilmesine ilişkin 20 yıllık imtiyaz sözleşmesi imzalanmıştır. Her iki havalimanı için de imtiyaz sözleşmesi 2010 Mart ayında yürürlüğe girmiştir ve 2030 yılında sona erecektir.

8) ...Uluslararası Hava Limanı

Grubun bir diğer bağlı ortaklığı ile Tunus Devlet Hava Meydanları İşletmecisi arasında 2007 Mayıs ayındaHavalimanı'nın iç, dış hatlar terminalleri ile park-apron-taksi yolları işletimi ile bir başkaHavalimanının iç, dış hatlar terminalleri ile park-apron-taksi yollarının mühendisliği, finansmanı, inşaaı, denemesi, işletmesi ve bakımını içeren 2 anlaşma imzalamıştır. 1. Havalimanının işletmesi 2008 Ocak ayında, 2. Havalimanın ise Aralık 2009 ayında üstlenilmiştir. Her iki havalimanının da işletim süresi Mayıs 2047 de sona erecektir. İşletim süresince hava trafiği kontrolü haricinde yolcu, köprü, check-in banko ve park-apron-taksi hizmetlerini de içeren tüm hizmetleri verecektir.

B Hizmet Şirketleri: Türkiye, Letonya, Gürcistan, Tunus, Makedonya'da bulunan çeşitli hava limanlarında yer hizmetleri, yiyecek içecek hizmetleri, özel salon hizmetleri, yazılım ve sistem hizmetleri ile güvenlik hizmetleri vermek amacıyla bağlı ortaklık hüviyetinde 14 adet ayrı tüzel kuruluş tesis edilmiştir. Ayrıca iştirak niteliğindeki 9 adet firma

ile de Türkiye, Gürcistan, Tunus, Makedonya, KKTC ve Letonya’da gümrüksüz mağaza hizmetleri, özel hangar işletmeciliği ve yer hizmetleri vermektedir. Bu kapsamda verilen hizmetler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1) Terminal ve havalimanı hizmetleri

Grup önceki paragraflarda izah edildiği üzere 11 adet terminal ve havalimanlarının işletim hakkına sahiptir. Bu hak, yolcu köprü, park-apron-taksi, check-in banko hizmetlerini içermektedir. Havayolu şirketlerine sunulan hizmetler, havalimanını kullanan yolcu sayısı, uçaklar tarafından kullanılan köprüler, kalkış ve iniş şartları ve check-in bankolarına göre ücretlendirilmektedir.

2) Gümrüksüz mağaza ürünleri

Grup işletmekte olduğu terminallerde gümrüksüz mağaza ürünü satışı yapma hakkına sahiptir. Gümrüksüz mağaza ürünleri hem gelen hem de giden yolculara sunulmaktadır. Satışlar Grup tarafından gerçekleştirilmektedir veya belli durumlarda satış hakları, satışlar üzerinden alınan komisyonlar karşılığında başka şirketlere verilmektedir.

3) Yiyecek içecek ve havaalanı otel hizmetleri

Grup hem yolcular hem de terminal personeli için tüm yiyecek içecek faaliyetlerini yönetme hakkına sahiptir. Grup belli yiyecek içecek operasyonlarının işletim haklarını, satışlar üzerinden alınacak komisyonlar karşılığında başka şirketlere vermektedir.

4) Alan tahsis hizmetleri

Kiralayan olarak, Grup, havaalanında bilet satışı için havayolu şirketlerine, bankalara ofis alanları kiralamaktadır.

5) Yer hizmetleri

Grup belirli havalimanlarında yer hizmetleri faaliyeti sağlama hakkına sahiptir. Havaalanları Yer Hizmetleri Yönetmeliği (SHY 22) uyarınca iç ve dış hat uçuşlarına trafik, köprü, uçuş operasyon, kargo olmak üzere tüm yer hizmetlerini vermektedir. İlave faaliyetler otobüs ve otopark işletmeciliğidir.

6) Salon hizmetleri

Grup’un üye yolcularına CIP hizmetleri vermek üzere işlettiği veya kiraladığı salonlar bulunmaktadır.

7) Otobüs ve otopark hizmetleri

Grup'un otopark ve vale park hizmetleri verme hakkı bulunmaktadır. Otobüs hizmetleri gelirleri havalimanlarından şehir merkezlerine sağlanan ulaşım ile ilgilidir.

8) Yazılım ve sistem hizmetleri

Grup, havacılık sektöründe özellikle uçuş yönetim sistemleri konusunda operasyonel ve finansal verimliliği sağlamak amacıyla yazılım ve sistemler geliştirmekte olup Grup şirketlerinin ve bazı üçüncü tarafların bilgi sistemleri ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

9) Güvenlik hizmetleri

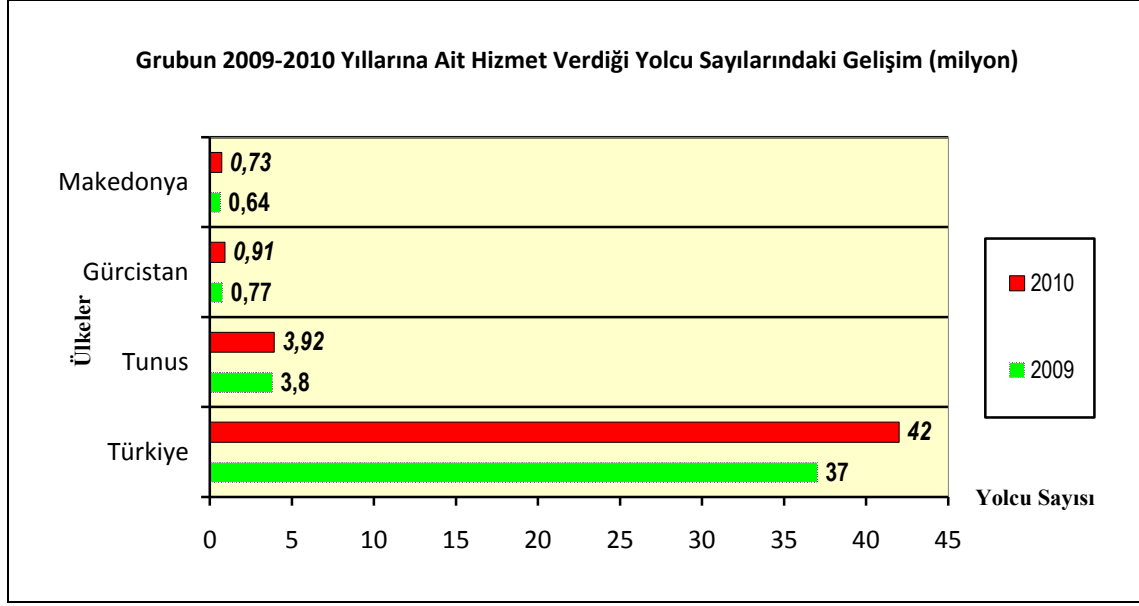
Grup, yurtiçi terminallerinde güvenlik hizmetlerini sağlamaktadır.

4.1.3. Grubun Hizmet Kapasitesi ve Gelişimi

Grubun son iki döneme ait, bölgelere göre hizmet verdiği yolcu sayısı aşağıdaki gibidir:

Ülke	Yolcu Sayısı (2009 yılı)	Yolcu Sayısı (2010 yılı)	Değişim Oranı (%)
Türkiye	37.000.000	42.000.000	13,5
Tunus	3.800.000	3.920.000	3,16
Gürcistan	770.000	910.000	18,2
Makedonya	640.000	730.000	14
TOPLAM	42.210.000	47.560.000	12,67

Tablo 25: Grubun Yıllar İtibariyle Hizmet Verdiği Yolcu Sayısı

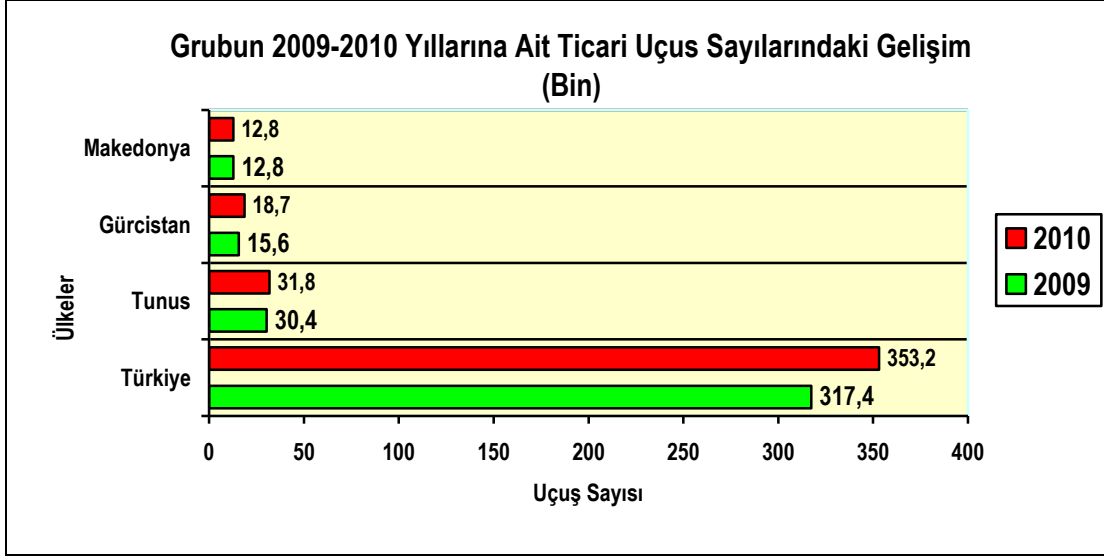
Şekil 21: Grubun Yıllar İtibariyle Hizmet Verdiği Yolcu Sayısı Grafiği

Tablodaki verilerden de anlaşılacağı üzere grubun hizmet verdiği yolcu sayısında son iki dönemde ortalama %13 lük bir büyüme trendi gerçekleşmiştir. Aşağıdaki grafiklerden de görüleceği üzere bu büyüme oranı Dünya ortalamalarının üzerindedir.

Firmanın hizmet verdiği havalimanlarındaki toplam ticari uçuş sayısı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

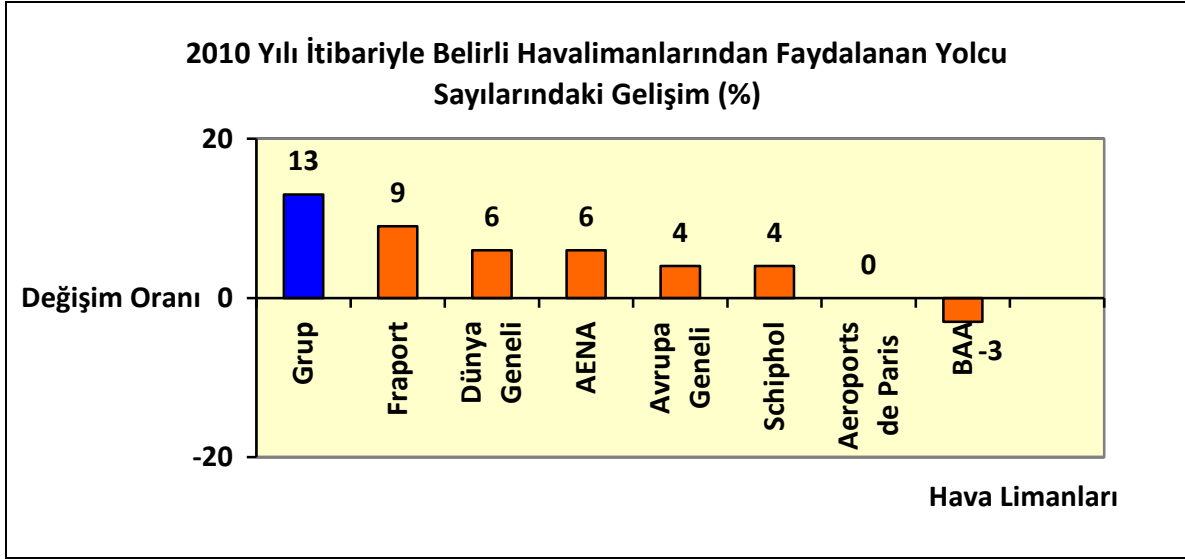
Ülke	Ticari Uçuş Sayısı (adet) 2009 yılı	Ticari Uçuş Sayısı (adet) 2010 yılı	Değişim Oranı (%)
Türkiye	317.400	353.200	11,2
Tunus	30.400	31.800	4,6
Gürcistan	15.600	18.700	19,87
Makedonya	12.800	12.800	0
TOPLAM	376.200	416.500	10.7

Tablo 26: Grubun Bölgelere Göre Uçuş Sayıları

Şekil 22: Grubun Uçuş Sayısı Grafiği

Aşağıdaki grafikte belirli hava limanları ile grubun işletmesinde bulunan hava limanlarını kullanan yolcu sayıları ve gelişimleri yıllar itibariyle aşağıda gösterildiği gibidir:

Şekil 23: 2010 Yılı İtibariyle Hava Limanları Yolcu Sayısındaki Değişim Grafiği

Yukarıdaki grafikte, Frankfurt Havalimanı (Fraport), Amsterdam Havalimanı (Schiphol), Paris Havalimanı (Aeroports de Paris), İspanyadaki tüm havalimanları (AENA) ile Londra, Edinburg, Glosgow ve Aberdeen, Southampton (BAA) Hava Limanları ile Dünya geneli ve Avrupa geneli havalimanlarından hizmet alan yolcu sayısındaki yüzdesel gelişim görülmektedir. Bu grafiğe göre konumuz grubun hizmet verdiği toplam 9 havalimanındaki

yolcu sayısı %13 oranında büyüme göstererek hem Avrupa'da hem de Dünya Genelinde 1. sırada yer almıştır⁵⁰⁶.

4.2. Grubun Sorumluluk Merkezleri

Grubun performans ölçümünde esas aldığı sorumluluk merkezleri ve hasılatı oluşturan kalemlerin detayı şu şekildedir:

- 1) İnşaat hasılatı ve inşaat maliyeti:** İnşaat hasılatı ve maliyeti raporlama tarihindeki o güne kadar oluşan sözleşmeyle ilgili maliyetlerin tahmin edilen toplam sözleşme maliyetlerine oranıyla ölçülen tamamlanma aşamasına göre muhasebeleştirilir. Sözleşme çalışmasındaki değişimler, alacaklar ve teşvik ödemeleri müşteri ile anlaşıldığı ölçüde dahil edilir.
- 2) Hizmet İmtiyaz Sözleşmeleri:** Hizmet imtiyaz sözleşmeleri kapsamında verilecek olan inşaat hizmetleri ile ilgili hasılat Grubun yukarıda anlatılan inşaat hasılatının muhasebeleştirilmesi hakkındaki muhasebe politikalarıyla tutarlı olarak tamamlanma aşamasına göre muhasebeleştirilir. İşletme veya hizmet hasılatı, hizmetlerin Grup tarafından sağlandığı dönemde muhasebeleştirilir
- 3) Havacılık Geliri:** Havacılık geliri, ilgili hava yolu şirketlerinden elde edilen günlük raporlara göre kaydedilir. Havacılık gelirleri yolculardan elde edilen terminal hizmet gelirlerinin yanı sıra uçaklar için kullanılan rampalar ile havayolları tarafından yolcu uçuş işlemleri için kullanılan kontuarlardan elde edilen terminal hizmet gelirlerini kapsamaktadır.
- 4) Alan Tahsis Geliri:** Havaalanında ayrılan yerler için yapılan sözleşmelere göre aylık düzenlenen faturalara istinaden kayıtlara alınır.
- 5) Gümrüksüz Alan Satışları:** Malların satışı, mallar teslim edildiğinde ve malların mülkiyeti satın alana geçtiğinde gerçekleşir.
- 6) Yiyecek İçecek Hizmet Geliri:** Yiyecek içecek hizmet gelirleri hizmet verildiğinde kayda alınır. Grup, tahsilatı gerçekleşmiş uzun dönem sözleşmelere ilişkin geliri hizmet verilene kadar ertelemektedir. Bu gelirler, yiyecek içecek şirketlerine iç ve dış

⁵⁰⁶ Grafiğe konu veriler inceleme konumuz Grubun Mart 2011 tarihli Yönetim Kuruluna yapılan Şirket Sunumundan alınmıştır.

hatlarda ürünlerini satmak için verilen satış haklarına ilişkin olduğundan, bu gelirlere ilişkin ertelenmiş maliyet bulunmamaktadır.

- 7) **Yer Hizmetleri Geliri:** Yer hizmetleri geliri hizmet verildiğinde kayda alınır.
- 8) **Komisyonlar:** Grup'un gümrüksüz mağaza operasyonları ve yiyecek içecek hizmetlerini üçüncü kişilere kiralama hakkı vardır. Bu üçüncü kişiler sözleşmelerine göre ciro üzerinden belirli oranda Gruba komisyon ödemektedirler. Komisyon gelirleri iki üç günlük raporlar dikkate alınarak belirlenip muhasebeleştirilmektedir.
- 9) **Yazılım Hizmet Geliri:** Yazılım ve sistem hizmetleri verildiğinde ve ürün teslim edildiğinde kayda alınır.
- 10) **Salon Hizmetleri Geliri:** Salon hizmetleri geliri hizmet verildiğinde kayda alınır.
- 11) **Otobüs ve Otopark Hizmetleri Geliri:** Otobüs ve otopark hizmetleri geliri hizmet verildiğinde kayda alınır.

Bu kapsamda grubun alacaklısı olduğu en büyük işletme DHMİ'dir. İlâveten duty free işletmeciliği ile yiyecek içecek ve otel hizmetleri hakkının devredildiği durumlarda hakkı devralan kuruluştan komisyon alacakları bulunmaktadır. Bunun dışında Grup yaptığı hizmet imtiyaz sözleşmeleri karşılığında DHMİ'den garanti edilmiş olan alacaklarını, Uluslararası Finansal Raporlama Yorumlama Komitesi (UFRYK) 12 (İmtiyazlı Devlet Anlaşmaları TFRS Yorum 12) kapsamında kayıtlarına almaktadır. UFRYK 12; kamu sektörüne ilişkin altyapı varlıkları ve hizmetleri sağlayan özel sektör işletmecilerinin muhasebe uygulamalarına yöneliktir. Buna göre aşağıda belirtilen durumlar UFRYK 12 kapsamında kayıt altına alınır:

Gerçekte işletmeciler tarafından kontrol edilmeyen altyapı varlıklarının olduğu anlaşmalar, altyapı varlıkları işletmecinin maddi duran varlıkları olarak muhasebeleştirilmez. Bunun yerine işletmeci, anlaşmanın şartlarına istinaden, aşağıdakileri muhasebeleştirir:

- **Finansal varlık:** işletmecinin sözleşme süresi boyunca önceden belirlenen nakit veya başka bir finansal varlığı almak için koşulsuz hakkı olduğu durumlarda; veya
- **Maddi olmayan duran varlık:** İşletmecinin geleceğe ait nakit akımlarının belirlenmediği, yani altyapı varlığının kullanımına göre değişen nakit akımlarının olduğu durumlarda; veya

- **Hem finansal varlık, hem de maddi olmayan duran varlık:** İşletmecinin kazancının bir kısmının finansal bir varlık, diğer bir kısmının da maddi olmayan duran varlık vasıtasıyla sağlandığı durumlarda.

Bu noktadan hareketle konumuz grubun, Türkiye'deki 2 havalimanının işletimi için yapılan sözleşmelere bağlı olarak 31/12/2010 tarihi itibariyle UFRYK 12 uygulamasına dayanarak DHMİ den garanti edilen alacaklar tutarı aşağıda gösterildiği gibidir;

Kısa Vadeli ticari alacaklarında: 42.306.831 TL.

Uzun Vadeli ticari alacaklarında ise: 233.210.032 TL.

Bunun dışında grubun 31/12/2010 tarihi itibariyle ticari alacaklarının dökümü şu şekildedir:

Ticari Alacaklar: 112.316.497 TL.

Şüpheli Ticari Alacaklar: 6.375.789 TL.

Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı: 6.375.789 TL.

Diğer: 20.868 TL.

4.3.Bölümsel Raporlama

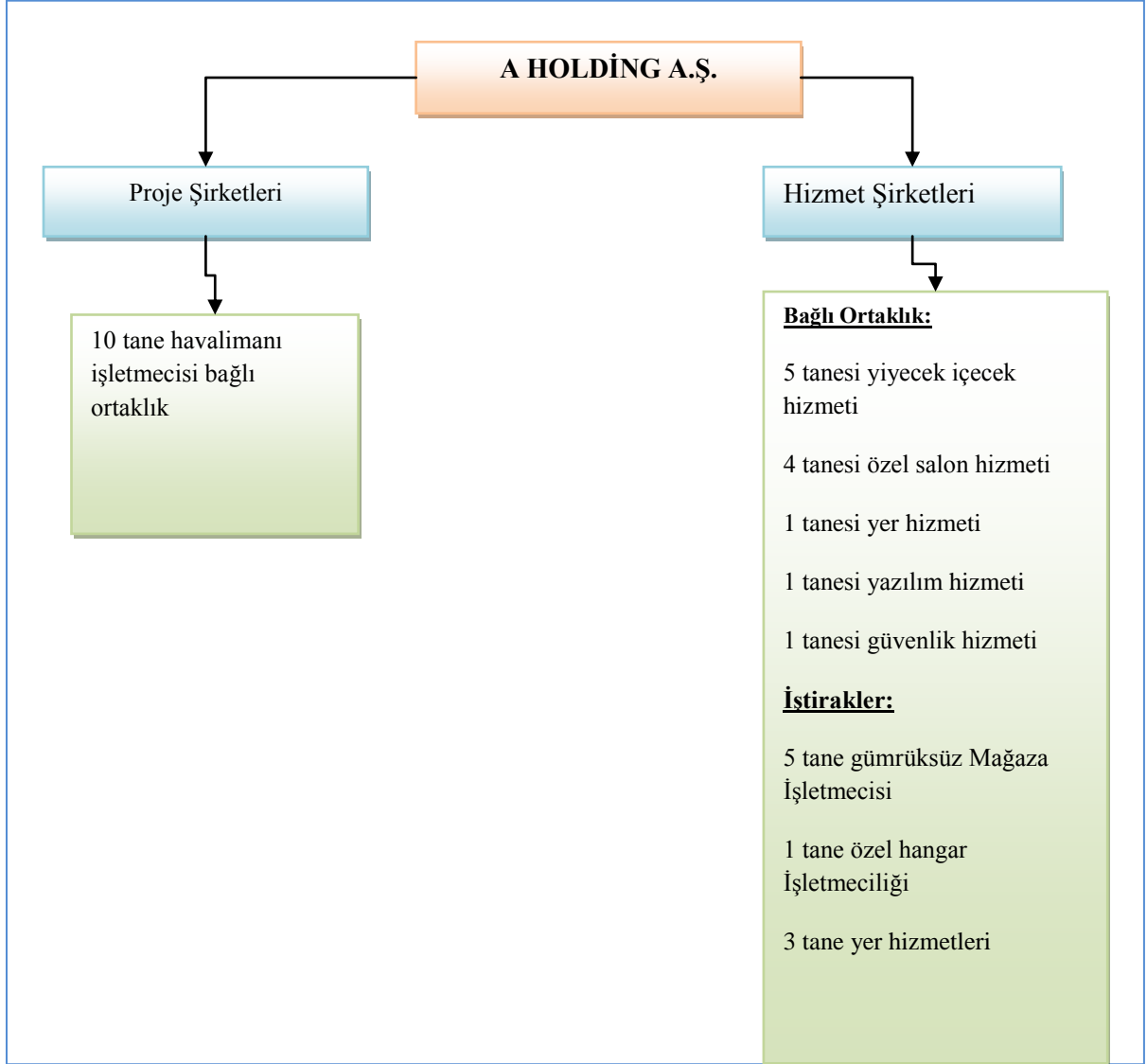
4.3.1. Faaliyet Bölümlerinin Belirlenmesi

Hatırlanacağı üzere TFRS 8'e göre faaliyet bölümü, bir işletmenin:

- a) Hasılat elde edebildiği ve harcama yapabildiği (aynı işletmenin diğer kısımları ile yapılan işlemlere ilişkin hasılat ve giderler de dahil olmak üzere) işletme faaliyetlerinde bulunan,
- b) Faaliyet sonuçlarının, bölüme tahsis edilecek kaynaklara ilişkin kararların alınması ve bölümün performansının değerlendirilmesi amacıyla işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii tarafından düzenli olarak gözden geçirildiği ve
- c) Hakkında ayrı finansal bilgilerin mevcut olduğu bir kısımdır.

Bu tanımlamadan yola çıkacak olursak; inceleme konusu grup, A Holding A.Ş. 22 bağlı ortaklık ve 9 iştiraktan meydana gelmektedir. Toplam 31 şirketin tamamı hasılat elde edebilmekte, harcama yapabilmekte, faaliyet sonuçları, bölüme tahsis edilecek kaynaklara ilişkin kararların alınması ve bölümün performansının değerlendirilmesi amacıyla işletmenin

faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii tarafından düzenli olarak gözden geçirilmekte ve hakkında ayrı finansal veriler bulunmaktadır. Holdingin genel organizasyon yapısı daha öncede belirtildiği üzere proje şirketleri ve hizmet şirketleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Şekil 24: A Holdingin Organizasyon Yapısı

Tüm grup firmalarının mali verileri Uluslararası Muhasebe Standartlarına Uygun olarak tutulmuş konsolide finansal verilerde de, 22 adet firma tam konsolidasyona, 9 adet firma ise oransal konsolidasyona tabi tutulmuştur. Tüm bu grup firmalarının hepsi TFRS 8 faaliyet bölümü tanımına uyduğundan gruba ait 31 adet faaliyet bölümü belirlenmiştir.

4.3.2. Faaliyet Bölümleri Arası Birleştirme

TFRS 8 standardında faaliyet bölümleri arasında;

- Ürün ve hizmetlerin niteliği,
- Üretim süreçlerinin niteliği,
- Ürün ve hizmetler için müşteri türü veya sınıfı,
- Ürünlerini dağıtmak veya hizmetlerini sunmak üzere kullandıkları yöntemler,
- Uygulanabilir olması durumunda bankacılık, sigorta veya kamu hizmetleri gibi düzenleyici çevrenin niteliğinin benzer özellikler göstermesi halinde bölümler arasında birleştirme yapılabilir denmektedir.

Bunun dışında bir faaliyet bölümü raporlanabilir bölüm sayısal alt sınırlarını karşılamıyor olsa dahi, eğer karar vermeye yetkili merci, sayısal alt sınırları karşılamayan bölümleri düzenli olarak gözden geçiriyorsa, bölümün stratejik bir öneme sahip olduğunu düşünüyorsa veya gelecekteki performansının artacağını tahmin ediyorsa o bölümlerle ilgili olarak da bölümsel raporlama yapılabilir.

Şimdi tekrar örneğimize dönecek olursak; havalimanı işletmeciliği yapan tüm proje firmaları düzenli olarak karar vermeye yetkili mercii tarafından gözden geçirilmektedir. İlaveten **verilen hizmetin niteliğinin, sürecinin, hizmeti vermekte kullanılan yöntemlerin, müşteri türü ve sınıfının (perakende müşteri grubu) aynı olduğu göz önünde bulundurulacak olursa** havaalanı hizmet grubunun tamamının bir raporlanabilir bölüm altında birleştirilmesine karar verilmiştir.

Diğer hizmet firmaları ile ilgili olarak da yukarıda belirtilen aynı sebeplerden dolayı gerekli birleştirmeler yapılmış olup aşağıda belirlenen faaliyet bölümlerinin raporlanmasına karar verilmiştir.

- 1) Terminal Operasyonları:** Yurt içi ve yurt dışı 9 adet Hava Limanının işletme ve imtiyaz hakkından kaynaklanan faaliyetler bu bölüm altında raporlanmıştır. Terminal, otopark ve sivil havacılık işletmeciliği hizmetleri bu firmalar tarafından verilmektedir.
- 2) Yiyecek ve İçecek Operasyonları:** 5 tane yiyecek içecek hizmeti veren firmanın faaliyetleri bu bölüm altında raporlanmıştır. Yolcular ve terminal personeli için verilen

hizmetler bu bölüm altında birleştirilmiştir

3) Gümrüksüz Mağaza Operasyonları: 5 tane gümrüksüz mağaza işletmeciliği yapan firmanın faaliyetleri bu bölüm altında birleştirilmiştir.

4) Yer Hizmetleri ve Otobüs İşletmeciliği Operasyonları: 4 tane yer hizmeti ve otobüs işletmeciliği yapan firmanın faaliyetleri bu bölüm altında birleştirilmiştir.

5) İşletme Hizmetleri: Ticari alan tahsisi, salon hizmetleri (CIP/VIP) veren 4 firma bu bölüm altında birleştirilmiştir.

6) Bilişim Hizmetleri: Havalimanı bileşim hizmetleri, yazılım ve donanım satışları veren tek bir firmaya ait bölümlüdür.

7) Güvenlik Hizmetleri: Türkiye'deki 3 havalimanının güvenlik hizmetlerini veren 1 firmaya ait bölümdür

8) Holding Faaliyetleri

4.3.3. Raporlanabilir Bölümlerin Belirlenmesi

TFRS 8 standardına göre bir faaliyet bölümünün, raporlanabilir bölüm olup olmadığına karar vermek için sayısal alt sınırlara göre, aşağıdaki sınırlarından herhangi birini karşılayıp karşılamadığına bakılmaktadır.

- (a) İşletme dışı müşterilere yapılan satışlar ve bölümler arası satışlar veya transferler de dahil olmak üzere, raporlanan hasılatının, işletme içi ve dışı tüm faaliyet bölümlerinin toplam hasılatının yüzde 10'unu veya daha fazlasını oluşturması.
- (b) Raporlanan kârının veya zararının mutlak tutarının, (i) zarar bildirmemiş olan tüm faaliyet bölümlerinin birleştirilerek raporlanmış kârının, ve (ii) zarar bildirmiş olan tüm faaliyet bölümlerinin birleştirilerek raporlanmış zararının, mutlak rakamlarla, yüzde 10'u veya daha fazlası olması.
- (c) Varlıklarının, tüm faaliyet bölümlerinin toplam varlıklarının yüzde 10'u veya daha fazlası olması.

Faaliyet Bölümleri	Hasılat	Toplam Gelir İçindeki Payı (%)	Faaliyet Karı	Toplam Faaliyet Karı veya zararı İçindeki Payı (%)	Varlıklar	Toplam Varlıklar İçindeki Payı (%)
Terminal Operasyonları	890.998.672	50,4	191.700.654	75	3.409.003.491	81,5
Yiyecek ve İçecek Operasyonları	132.432.821	7,4	9.639.007	3,8	43.278.961	1
Gümrüksüz Mağaza Operasyonları	329.780.789	18,6	28.704.691	11,2	49.535.003	1,2
Yer Hizm. ve Otobüs İşlet. Op.	322.451.395	18,2	25.003.392	9,8 ⁵⁰⁷	302.820.885	7,2
İşletme Hizmetleri	46.321.443	2,6	-5.934.278	50	374.448.715	9
Bilişim Hizmetleri	14.822.861	0,8	-1.898.969	16		
Güvenlik Hizmetleri	17.970.005	1	-1.661.598	14		
Holding Faaliyetleri	18.528.578	1	-2.373.712	20		
<i>BÖLÜM TOPLAMLARI</i>	<i>1.768.306.564</i>		<i>255.047.744</i> <i>-11.868.557</i>		<i>4.179.087.055</i>	
KONSOLİDE TOPLAMLAR	1.501.207.066	100	240.124.457	Kar:100 Zarar:100	4,179.087.055⁵⁰⁸	100

Tablo 27: Raporlanabilir Bölümlerin Tespitinde Sayısal Alt Limitlerin Tespiti

Yukarıdaki tabloda finansal verileri verilmiş A Holding A.Ş nin belirlenen faaliyet bölümlerinden hangilerinin raporlanabilir bölüm olduğunu anlamak için **hasılat, kar/zarar ve varlık testinin** yapılması gerekmektedir.

Hasılat testine göre %10'luk sayısal alt sınırları aşan **terminal operasyonları, gümrüksüz mağaza hizmeti veren şirketler, yer hizmetleri veren şirketler** kalemi altında raporlanmış şirketler raporlanabilir bölümlerdir. Şöyle ki;

⁵⁰⁷ Sayısal alt sınır hesaplamalarında %9,8 lik oran %10 na yuvarlanarak raporlanabilir bölüm olarak kabul edilmiştir.

⁵⁰⁸ Konsolide rakamlar, bölüm toplamları rakamının aynı olduğu belirtildiğinden herhangi bir eliminasyon işlemi yapılamamıştır. Bkz.4.3.5 nolu mutabakatlar Başlığı

Terminal Operasyonları: 890.998.672 TL.

Gümrüksüz Mağaza Hizmeti Veren Şirket Satışları: 329.780.789 TL.

Yer Hizmetleri ve Otobüs İşletmeciliği Operasyonları:322.451.395 TL.

Toplam Raporlanabilir Bölümler Hasılatı: 1.543.230.856TL. (iç dış satış dahil)

Bölümler Arasındaki İç Satış Tutarı: 202.610.881 TL.

Toplam Raporlanabilir Bölümler Dış Hasılatı: 1.340.619.975 TL.

Standarda göre raporlanabilir bölümlerin dış hasılatının toplamı, şirketin konsolide satış tutarının %75'ini karşılaması istenmektedir. Örneğimizde bu oran $1.341/1.501 = \%89$ 'a denk gelmektedir. Sayısal alt sınır karşılanmıştır dolayısıyla bölümlerarası bir birleştirmeye gerek kalmamaktadır.

Ancak **varlık testinde** sadece **terminal operasyonları bölümü sayısal alt sınır karşılamaktadır**. Ancak raporlanabilir bölüm olabilmek için tek bir testi geçmek yeterli olduğundan her üç testi geçme şartı aranmamaktadır. Bunun dışında dört bölüme (işletme hizmetleri, bilişim hizmetleri, güvenlik hizmetleri ve holding faaliyetleri) ait ayrı ayrı varlık toplamı temin edilememiş olmakla birlikte, 4 bölüme ait toplam varlık tutarının tüm varlıklara oranı %9 olup, varlık testini geçebilmek için gerekli %10 oranının altındadır. Bu itibarla varlık testini terminal operasyonları haricinde hiçbir bölüm geçememektedir.

K/Z testinde, toplam karın %10'nu karşılayan bölümlere bakacak olursak (en az $255.047.744 \times \%10 = 25.504.744$ TL. bölüm karına sahip olması gerekmektedir); söz konusu bu bölümlerden **terminal operasyonları ile gümrüksüz mağaza operasyonları k/z testindeki %10 luk sayısal alt sınırı oranını geçmektedirler. Yer hizmetleri de % 9,8 lik bir oran ile k/z testinde de hemen hemen sayısal alt sınırı karşılar durumdadır. Yani bu üç bölüm k/z testini de geçmektedirler.** Zarar rakamına bakacak olursak (en az $11.868.557 \times \%10 = 1.186.855$ TL.lik bölüm zararına sahip olması gerekmektedir) toplam zarar rakamı içinde yapılan oranlama da zarar eden bölümlerin tamamı sayısal alt sınırı karşılamak ancak kar rakamının %10 nunu karşılamamaktadır.Firma yetkilileri zarar eden bölümleri, toplam hasılat içinde gerçekten çok önemli bir yere sahip olmamaları ve her bir bölüm zarar tutarının, kar rakamının %10 nuna tekabül etmemesi nedeniyle birleştirmiştir.

Zarar eden bölümlerin birleştirmesine karar vermiş olmakla birlikte hiçbir sayısal alt sınır testini geçememiş olan **yiyecek ve içecek operasyonları bölümünün** karar vermeye

yetkili merciiler tarafından ayrı olarak gözden geçirildiği ve hiçbir bölümle benzer ekonomik özelliklere sahip olmadığı gerekçesi ile ayrı bir bölüm olarak raporlanmasının doğru olduğu kararına varılmıştır⁵⁰⁹.

4.3.4. Bölümlere Ait Mali Verilerin Açıklanması ve Performans Kriterleri

Raporlanan her bir bölüme ait sonuçlarla ilgili bilgiler aşağıda sunulmuştur. Performansın, Grup yönetimi tarafından incelenen iç yönetim raporlarında da olduğu gibi bölüm **faaliyet karı** baz alınarak ölçüldüğü konusunda firma yetkililerince bilgi verilmiştir. Grup yönetimi böyle bir bilginin bu sektörde faaliyet gösteren diğer kuruluşlara göre belli bölümlerin sonuçlarının değerlendirilmesinde en geçerli bilgi olduğuna inandığı için, bölüm faaliyet karı performans ölçmek için kullanılmaktadır.

Bölümlerarası transfer fiyatlandırmasının piyasa koşullarına uygun olarak (piyasa fiyatı) belirlendiği yönünde bilgi verilmiştir. Transfer fiyatlama ile ilgili olarak firma yetkilileri mahrem sırları olduğu gerekçesi ile bundan fazla bir bilgi veremeyeceklerini belirttiklerinden transfer fiyatlama ile ilgili fazla bir inceleme yapılamamıştır.

⁵⁰⁹ TFRS 8 Paragraf 13 de verilen izne bağlı olarak alınmış bir karardır.

	Terminal Operasyonları		Yiyecek ve İçecek Operasyonları		Gümrüksüz Mağaza Operasyonları		Yer ve Otobüs İşletmeciliği Operasyonları		Diğer		Toplam	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Bölüm Dışı Gelirler	1.124.929.651	688.895.413	90.795.770	105.829.595	305.360.540	329.780.789	269.001.341	321.943.773	54.113.018	54.757.496	1.844.200.320	1.501.207.066
Bölümler Arası Gelirler	183.996.595	202.103.256	22.067.150	26.603.226	-	-	110.407	507.622	29.742.824	37.885.391	235.916.976	267.099.498
Faiz Gelirleri	35.946.499	30.237.633	105.095	858.423	1.795.284	1.725.232	2.215.348	1.179.562	6.919.912	5.885.508	46.982.138	39.886.359
Faiz Giderleri	-118.587.939	-140.114.606	-461.667	-512.780	-3.208.269	-2.646.131	-1.250.897	-12.836.224	-32.210.753	-17.425.334	-155.719.525	-173.535.075
Amort. ve İtfa Payı Gid.	-50.895.768	-83.412.316	-4.362.199	-4.707.965	-1.467.609	-1.861.801	-19.916.589	-25.782.024	-3.420.488	-2.646.259	-80.062.653	-118.410.365
Raporlanabilir Faaliyet K/Z	133.568.680	191.700.654	9.576.844	9.639.007	28.299.884	28.704.691	30.899.247	25.003.392	40.354.301	-11.868.557	242.698.956	243.179.187
Bölüm Varlıkları	3.430.441.111	3.409.003.491	28.697.464	43.278.961	47.462.446	49.535.003	261.350.499	302.820.885	386.556.914	374.448.715	4.154.508.434	4.179.087.055
Finansal Yatırımlar	-	-	-	-	-	-	-	-	52.362	49.666	52.362	49.666
Maddi ve Maddi Olm. D. V.	647.870.786	179.480.263	6.389.059	5.774.274	7.157.694	1.889.647	10.029.126	63.087.847	2.737.166	3.152.041	674.183.831	253.394.072
Bölüm Yükümlülükleri	2.627.715.911	2.537.054.712	17.397.628	26.951.939	71.759.843	77.306.637	122.234.524	272.640.009	423.198.755	157.830.027	3.262.306.661	3.071.783.224

Tablo 28: Faaliyet Bölümlerine İlişkin Açıklamalar

4.3.5. Mutabakatlar

TFRS 8 28. Paragraf gereği yapılması gereken, gelir, faaliyet karı, varlıklar ve yükümlülükler ve önemli tutardaki kalemlere ilişkin mutabakatlar aşağıda gösterildiği gibidir.

Gelir	2009	2010
Bölüm Gelirleri	1.996.261.454	1.675.663.677
Diğer Gelirler	83.855.842	92.642.887
Bölümlerarası eliminasyon	(235.916.976)	(267.099.498)
Konsolide Gelir	1.844.200.320	1.501.207.066

Tablo 29:Gelire Ait Mutabakat Tablosu

Faaliyet karı	2009	2010
Bölüm faaliyet karı	202.344.655	255.047.744
Diğer faaliyet k/z	40.354.301	(11.868.557)
Bölümlerarası eliminasyonlar	(565.035)	(3.054.730)
Konsolide Faaliyet karı	242.133.921	240.124.457
Finansal Gelirler	54.030.132	63.407.469
Finansal giderler	(181.933.756)	(177.323.368)
Konsolide vergi öncesi karı	114.230.297	126.208.558

Tablo 30: Faaliyet Karına Ait Mutabakat Tablosu

Varlıklar	31.12.2009	31.12.2010
Bölüm Varlıkları	3.767.951.520	3.804.638.340
Diğer Varlıklar	386.556.914	374.448.715
Toplam Varlıklar	4.154.508.434	4.179.087.055

Tablo 31: Varlıklara Ait Mutabakat Tablosu

Yükümlülükler	31.12.2009	31.12.2010
Bölüm Yükümlülükleri	2.839.107.906	2.913.953.197
Diğer Yükümlülükler	423.198.755	157.830.027
Toplam Yükümlülükler	3.262.306.661	3.071.783.224

Tablo 32: Yükümlülüklere Ait Mutabakat Tablosu

Faiz Gelirleri	31.12.2009	31.12.2010
Bölüm faiz gelirleri	40.062.225	34.000.850
Diğer faiz gelirleri	6.919.913	5.885.508
Bölümlerarası eliminasyonlar	(9.312.033)	(10.814.127)
Toplam faiz geliri	37.670.105	29.072.231

Tablo 33: Faiz Gelirlerine Ait Mutabakat Tablosu

Faiz Giderleri	31.12.2009	31.12.2010
Bölüm faiz giderleri	(123.508.772)	(156.109.741)
Diğer faiz giderleri	(32.210.753)	(17.425.334)
Bölümler arası eliminasyonlar	9.317.025	10.859.564
Toplam faiz giderleri	146.402.500	(162.675.511)

Tablo 34 Faiz Giderlerine Ait Mutabakat Tablosu

4.3.6. Tüm İşletmeyi Kapsayan Açıklamalar

TFRS 8 “Tüm İşletmeyi Kapsayan Açıklamalar” başlığı altındaki 31-32-33. paragraflar gereği yapılan açıklamalar aşağıda gösterildiği gibidir:

Grup ağırlıklı olarak Türkiye, Gürcistan, Tunus ve Makedonya olmak üzere 4 farklı ülkede operasyonlarını sürdürmektedir.

Coğrafi bölümlere göre raporlamada bölüm gelirleri müşterilerin coğrafi konumlarına göre, bölüm varlıkları ise varlıkların coğrafi konumlarına göre raporlanmıştır.

Gelir	31.12.2009	31.12.2010
Türkiye	1.142.752.573	1.280.843.018
Tunus	673.098.764	95.448.904
Makedonya	-	82.112.535
Gürcistan	23.830.382	39.662.993
Diğer	4.518.601	3.139.616
Konsolide Gelir	1.844.200.320	1.501.207.066

Tablo 35: Coğrafi Bölümlere Göre Gelir Tablosu

Duran Varlıklar	31.12.2009	31.12.2010
Türkiye	1.588.629.018	1.534.816.952
Tunus	1.102.175.116	1.047.725.969
Makedonya	199.745.715	169.962.247
Gürcistan	2.071	57.993.245
Diğer	732.927	697.043
Konsolide Duran Varlıklar	2.891.284.847	2.811.195.456

Tablo 36: Coğrafi Bölümlere Göre Duran Varlık Açıklamaları

Grubun büyük müşterilerine ait herhangi bir açıklama yapılmasına gerek görülmemiştir. Zira müşteri grubu havalimanlarından hizmet alan gerçek ve tüzel kişiler olup **grubun alacaklı olduğu en büyük kuruluş DHMİ leridir.**

4.4. Genel Firma Performansının Değerlendirilmesi

Firmanın 2009 ve 2010 yıllarına ilişkin bilanço ve gelir tablosu aşağıdaki gibidir:

A HOLDİNG AŞ	2009/12	%	TREND	2010/12	%	TREND
DÖNEN DEĞERLER	1.263.223.587	%30,4	%100,0	1.367.891.594	%32,7	%8,3
10 HAZIR DEĞERLER	87.279.799	%2,1	%100,0	66.477.670	%1,6	-%23,8
100 Kasa	1.202.779	%0,0	%100,0	1.211.713	%0,0	%0,7
102 Bankalar	67.740.486	%1,6	%100,0	64.059.270	%1,5	-%5,4
108 Diğer Hazır Değerler	18.336.534	%0,4	%100,0	1.206.687	%0,0	-%93,4
11 MENKUL DEĞERLER (Net)	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
12 TİCARİ ALACAKLAR	152.901.710	%3,7	%100,0	168.662.126	%4,0	%10,3
120 Senetsiz Alacaklar	152.201.289	%3,7	%100,0	164.128.926	%3,9	%7,8
121 Senetli Alacaklar (Net)	700.421	%0,0	%100,0	4.533.200	%0,1	%547,2
128 Şüpheli Ticari Alacaklar	4.420.939	%0,1	%100,0	6.375.789	%0,2	%44,2
129 Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı	4.420.939	%0,1	%100,0	6.375.789	%0,2	%44,2
13 DİĞER ALACAKLAR	9.096.915	%0,2	%100,0	4.430.826	%0,1	-%51,3
131 Ortaklardan Alacaklar	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
132 İştiraklerden/Bağlı Ortaklıklardan Alaca	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
133 Grup Firmalarından Alacaklar	3.778.412	%0,1	%100,0	1.015.626	%0,0	-%73,1
136 Diğer Alacaklar	5.318.503	%0,1	%100,0	3.415.200	%0,1	-%35,8
15 STOKLAR	24.634.580	%0,6	%100,0	28.619.218	%0,7	%16,2
150 İlk Madde ve Malzeme	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
151 Yarı Mamuller	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
152 Mamuller	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
153 Ticari Mallar	24.634.580	%0,6	%100,0	28.619.218	%0,7	%16,2
157 Diğer Stoklar	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
159 VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
159-a Yurtiçi Avanslar	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
159-b Yurt Dışı Avanslar / Akreditifler	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
19 DİĞER DÖNEN DEĞERLER	989.310.583	%23,8	%100,0	1.099.701.754	%26,3	%11,2
DURAN DEĞERLER	2.891.284.847	%69,6	%100,0	2.811.195.461	%67,3	-%2,8
22 U.V.TİCARİ ALACAKLAR	290.468.542	%7,0	%100,0	233.210.032	%5,6	-%19,7
DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
23 U.V.DİĞER ALACAKLAR(Ort ve Grup)	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
24 MALİ DURAN VARLIKLAR(İştirak ve Bağ. Kr.)	327.127.907	%7,9	%100,0	315.651.447	%7,6	-%3,5
25 MADDİ DURAN VARLIKLAR	253.894.801	%6,1	%100,0	347.393.718	%8,3	%36,8
250 Arazi ve Arsalar	30.300.415	%0,7	%100,0	29.552.216	%0,7	-%2,5
251 Yer Altı ve Yer Üstü Düzenleri	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
252 Binalar	998.509	%0,0	%100,0	1.039.849	%0,0	%4,1
253 Makine Tesis ve Cihazlar	121.255.830	%2,9	%100,0	318.904.971	%7,6	%163,0
254 Taşıt Araç ve Gereçleri	64.089.031	%1,5	%100,0	74.003.692	%1,8	%15,5
255 Demirbaşlar	67.043.564	%1,6	%100,0	80.213.187	%1,9	%19,6
256 Diğer Maddi Duran Varlıklar	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
257 B.Amortismanlar	140.810.836	%3,4	%100,0	156.320.197	%3,7	%11,0
258 Yapılmakta olan yatırımlar	111.018.288	%2,7	%100,0	0	%0,0	-%100,0
259 Verilen Sipariş Avansları	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
Leasing Kıymetleri	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
26 MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR	1.651.249.419	%39,7	%100,0	1.582.211.584	%37,9	-%4,2
17 YILLARA YAY. İNŞ.VE ON.MALİYETLERİ	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
26-2 DİĞER DURAN VARLIKLAR	368.544.178	%8,9	%100,0	332.728.680	%8,0	-%9,7
AKTİF TOPLAMI	4.154.508.434	%100,0	%100,0	4.179.087.055	%100,0	%0,6

KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	810.522.480	%19,5	%100,0	904.559.565	%21,6	%11,6
30 K.V.MALİ BORÇLAR	614.691.171	%14,8	%100,0	682.752.915	%16,3	%11,1
Kurumumuza Borçlar	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
300 Banka Kredileri	614.159.029	%14,8	%100,0	681.275.685	%16,3	%10,9
ÖFK Kredileri	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
FAKTORİNG BORÇLARI	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
301 LEASİNG BORÇLARI	532.142	%0,0	%100,0	1.477.230	%0,0	%177,6
302 Ertelemiş Leas Borçları (-)	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
303 U.Vad.Kredi Ana Para Tak ve Faiz	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
32 TİCARİ BORÇLAR	74.127.761	%1,8	%100,0	80.733.122	%1,9	%8,9
320 Senetsiz Borçlar	74.127.761	%1,8	%100,0	80.733.122	%1,9	%8,9
321 Senetli Borçlar	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
33 K.V. DİĞER BORÇLAR	66.311.688	%1,6	%100,0	71.610.884	%1,7	%8,0
331 Ortaklara Borçlar	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
332 İştiraklere/ Bağlı Ortaklıklara Borçlar	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
333 Grup Firmalarına Borçlar	14.359.804	%0,3	%100,0	16.313.961	%0,4	%13,6
336 Diğer Borçlar	51.951.884	%1,3	%100,0	55.296.923	%1,3	%6,4
34 ALINAN SİPARİŞ AVANSLARI	1.003.146	%0,0	%100,0	1.391.025	%0,0	%38,7
36 ÖDENECEK ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER	30.818.474	%0,7	%100,0	18.628.464	%0,4	-%39,6
37 BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI	8.830.428	%0,2	%100,0	30.231.130	%0,7	%242,4
38-3 DİĞER KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	14.739.812	%0,4	%100,0	19.212.025	%0,5	%30,3
UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	2.451.784.181	%59,0	%100,0	2.167.223.659	%51,9	-%11,6
400 U.V.MALİ BORÇLAR	2.353.699.445	%56,7	%100,0	2.065.686.223	%49,4	-%12,2
401 LEASİNG BORÇLARI	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
402 Ertelemiş Leas Borçları (-)	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
420 U.V.TİCARİ BORÇLAR	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
431 U.V.ORTAKLARA BORÇLAR	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
432 U.V.İŞTİRAK VE GRUP FIRMA BORÇLARI	41.223.677	%1,0	%100,0	28.954.939	%0,7	-%29,8
440 U.V.ALINAN SİPARİŞ AVANSLARI	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
44-4 DİĞER U.V.YABANCI KAYNAKLAR	56.861.059	%1,4	%100,0	72.582.497	%1,7	%27,6
35 YILLARA YAY. İNŞ. VE ONAR. HAKEDİŞ	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	3.262.306.661	%78,5	%100,0	3.071.783.224	%73,5	-%5,8
ÖZKAYNAKLAR	892.201.773	%21,5	%100,0	1.107.303.831	%26,5	%24,1
500 SERMAYE	527.704.935	%12,7	%100,0	651.272.772	%15,6	%23,4
501 ÖDENMEMİŞ SERMAYE	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
52 SERMAYE YEDEKLERİ	51.290.787	%1,2	%100,0	18.100.001	%0,4	-%64,7
54 KAR YEDEKLERİ	439.123.489	%10,6	%100,0	475.829.290	%11,4	%8,4
544 SERMAYEYE EKLENECEK SATIŞ KAZANÇLARI	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
ORTAKLARDAN ALACAKLAR	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
ORTAKLARA BORÇLAR	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
57 GEÇMİŞ YIL KARI	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
58 GEÇMİŞ YIL ZARARI	234.582.588	%5,6	%100,0	136.891.785	%3,3	-%41,6
59 DÖNEM NET KARI(ZARARI)	108.665.150	%2,6	%100,0	98.993.553	%2,4	-%8,9
Dağıtılacak Kar Payları	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
ÖZKAYNAKLARDAN İNDİRİMLER (-)	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
PASİF TOPLAMI	4.154.508.434	%100,0	%100,0	4.179.087.055	%100,0	%0,6

GELİR TABLOSU		2009/12		2010/12			
60 BRÜT SATIŞLAR		1.921.565.491	%100,0	%100,0	1.580.011.020	%100,0	-%17,8
	600 Yurt İçi Satışlar	1.844.200.320	%96,0	%100,0	1.501.207.066	%95,0	-%18,6
	601 Yurt Dışı Satışlar	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
	602 Diğer Gelirler	77.365.171	%4,0	%100,0	78.803.954	%5,0	%1,9
61 SATIŞ İNDİRİMLERİ		0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
	610 Satıştan İadeler	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
	611 Satış İskontoları	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
	612 Diğer İndirimler	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
NET SATIŞLAR		1.921.565.491	%100,0	%100,0	1.580.011.020	%100,0	-%17,8
62 SATIŞLARIN MALİYETİ		1.404.640.410	%73,1	%100,0	948.895.934	%60,1	-%32,4
63 FAALİYET GİDERLERİ		194.728.507	%10,1	%100,0	272.580.264	%17,3	%40,0
	Amortisman Giderleri	80.062.653	%4,2	%100,0	118.410.365	%7,5	%47,9
FAALİYET KÂRI / ZARARI		242.133.921	%12,6	%100,0	240.124.457	%15,2	-%0,8
64 Diğer Faal. Olağan Gelir ve Kârlar		54.030.132	%2,8	%100,0	63.407.469	%4,0	%17,4
	646 Kambiyo Kârları	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
65 Diğer Faal. Olağan Gider ve Zararlar		0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
	656 Kambiyo Zararları	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
66 FİNANSMAN GİDERLERİ		181.933.756	%9,5	%100,0	177.323.368	%11,2	-%2,5
	660 Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri	181.933.756	%9,5	%100,0	177.323.368	%11,2	-%2,5
	661 Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
	Leasing Giderleri	0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR		114.230.297	%5,9	%100,0	126.208.558	%8,0	%10,5
67 OLAĞANDIŞI GELİR VE KÂRLAR		0	%0,0	%0,0	0	%0,0	%0,0
68 OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR		2.025.285	%0,1	%100,0	3.697.610	%0,2	%82,6
DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI		112.205.012	%5,8	%100,0	122.510.948	%7,8	%9,2
	Ödenecek Vergi ve Diğer Yas Yük Kar	3.539.862	%0,2	%100,0	23.517.395	%1,5	%564,4
DÖNEM NET KARI / ZARARI		108.665.150	%5,7	%100,0	98.993.553	%6,3	-%8,9

LİKİDİTE ORANLARI	2009	2010
Net İşletme Sermayesi	452.701.107	463.332.029
Net İşletme Sermayesi İhtiyacı ⁵¹⁰	356.260.551	279.759.913
Cari Oran	1,56	1,51
Likidite Oranı	0,30	0,26
FİNANSAL YAPI ORANLARI		
Nakit Oranı	0,11	0,10
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar+Uzun Vadeli Kaynaklar/Aktif Toplamı (Kaldıraç Oranı)	0,79	0,74
Özkaynaklar/K.V. Yabancı Kaynaklar+U. V. Yab. Kaynak.	0,27	0,36
Banka Kredileri/Varlık Toplamı	0,66	0,65
Banka Kredileri/Yabancı Kaynak Toplamı	0,84	0,89
FAALİYET ORANLARI		
Stok Devir Süresi	6,3 gün	10,1 gün
Alacak Tahsil Süresi	83 gün	92 gün
Aktif Devir Süresi	778 gün	952 gün
Ticari Borç Ödeme Süresi	19 gün	31 gün
KARLILIK ORANLARI		
Net Kar/Özsermaye (Mali Rantabilite)	0,12	0,09
Net Kar/Net Satışlar	0,056	0,06
Brüt Satış Karı/Net Satışlar	0,27	0,40
Faaliyet Karı/Net Satışlar	0,13	0,15

Tablo 37: Grubun 2009-2010 Yılı Karşılaştırmalı Finansal Rasyoları

İnceleme konumuz grup cirosu 2009 yılından 2010 yılına yaklaşık %18 oranında düşüş trendi yaşamıştır. Söz konusu düşüş trendi havalimanı inşaatlarından sağlanan gelir

⁵¹⁰ Net İşletme Sermayesi ihtiyacı hesaplanırken finansman giderleri de maliyetlere dahil edilmiştir.

tutarından kaynaklanmaktadır. 2009 yılı inşaat geliri 611.884.015 TL. iken 2010 yılında söz konusu havalimanlarına ait inşaatların önemli bir bölümünün tamamlanmış olması nedeniyle 82.781.376 TL. ye gerilemiştir. Bu gerileme nedeniyle grubun toplam cirosu da gerilemiş gibi gözükmemektedir. Oysaki inşaat hasılatı haricindeki toplam cironun detayına baktığımızda %15 lik bir artış trendi olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle grubun kar rakamı da düşmüş gibi görünmekle birlikte, inşaat gelirleri hariç grup yaklaşık %30 luk bir brüt kar marjı ile çalışmaktadır. Grubun net kar marjı ise %5-6 arasında değişmektedir. Ancak 2009 yılı itibariyle 80 milyon TL, 2010 yılı itibariyle ise 118 milyon TL. olarak gerçekleşmiş olan nakit çıkışı gerektirmeyen amortisman giderleri de göz önünde bulundurulacak olursa net kar marjı inceleme konusu iki dönem itibariyle %10-15 arasında gerçekleşmiştir.

Grubun SMM kalemleri içerisinde en önemli yeri tutan kalem %37 lik pay ile personel giderleridir. Personel giderini %26 lık oran ile imtiyaz ve kira giderleri izlemektedir. Grubun net karlılığı üzerinde oldukça önemli bir yere sahip olan diğer bir maliyet kalemi de finansman giderleridir. 2010 yılı itibariyle 177.323.368 TL., 2009 yılı itibariyle ise 181.933.746 TL. finansman giderine katlanan grup her yıl itibariyle karının yaklaşık %10'unu finansman giderlerine ayırmak zorunda kalmaktadır.

Toplam varlıklarının %26'sını özkaynakları ile finanse eden grup özellikle havalimanı işletim hakkı ile iştirak hisse alımlarının finansmanında ağırlıklı olarak banka kredisi kullanmaktadır. 31/12/2010 tarihi itibariyle toplam yükümlülüklerinin %65,7 si banka kredilerinden oluşmaktadır. 31/12/2010 tarihi itibariyle 681 milyon TL. olan banka kredileri karşılığında bankalarda 783.667.634 TL. blokeli nakdi bulunduğu gözlemlenmektedir. Nakdin blokeli olması grubun likiditesini önemli ölçüde olumsuz olarak etkileyeceği düşünülebilmekle birlikte, söz konusu nakdin vadesi gelmiş banka kredisi taksitlerinin ve/veya havaalanı yetkili idarelerine yapılması gereken kira ödemelerinde kullanılmasına izin verildiği, yani tam bir bloke konulmadığı, kullanımının kısıtlanmış olduğu yönünde bilgi verilmiştir. Bu noktadan hareketle nakit giriş süresi ile nakit çıkış süresi arasında grup aleyhine yaklaşık 78 günlük bir fark olması grubun işletme sermayesi ihtiyacını arttırmaktadır. Grubun alacak tahsil süresini uzatan en önemli faktör uzun vadeli alacaklar kaleminde bulunun 233 milyon TL. lik DHMİ lerinden olan garanti edilmiş alacak tutarlarıdır. Ayrıntılı bilgi alınamamış olmakla birlikte bu alacaklar UFRYK 12 kapsamında kayıt altına alınmıştır. Firmanın mevcut dönen varlıkları, kısa vadeli borçlarını karşılamakta yeterli durumdadır. Bankalarda üzerinde bloke bulunan nakit, banka kredi ödemelerinde

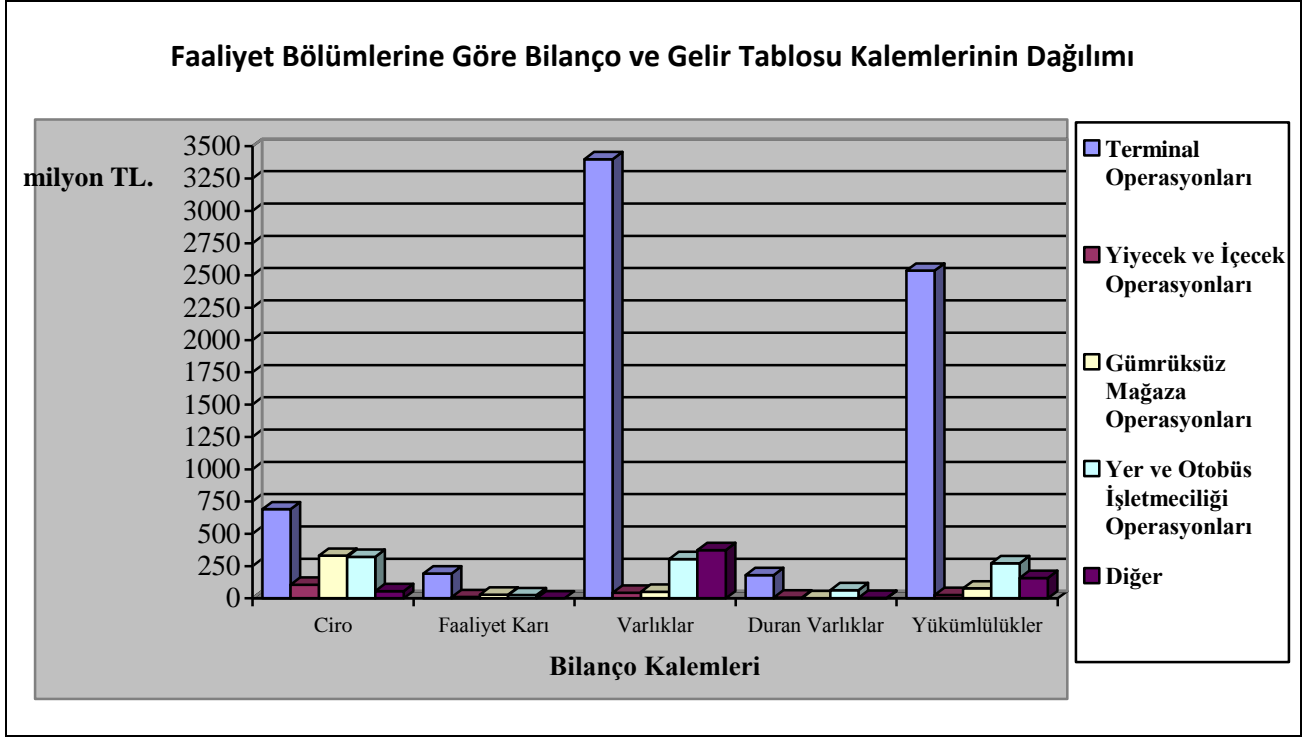
kullanılabilir durumda olduğundan tarafımızca da dönen varlıklar kalemleri arasında değerlendirilmiştir⁵¹¹. Bu itibarla grup herhangi bir işletme sermayesi açığı vermemektedir. 31/12/2010 tarihi itibariyle 463 milyon TL lik işletme sermayesi, nakit çıkış süresi (borç ödeme süresi) ile nakit giriş (alacak tahsil süresi+stok devir süresi) süresi arasındaki farka rağmen yeterli düzeydedir. Bu anlamda grubun kısa vadeli yükümlülüklerini karşılamakta bir sıkıntıya düşmeyeceği anlaşılmaktadır. Uzun vadede ise 2.065 milyon TL. lik banka kredisi bulunan grubun faaliyet gösterdiği sektör itibariyle satış hacminde veya kar marjında genel ekonomik konjonktürde ciddi bir dalgalanma olmayacağı varsayımıyla bir değişiklik olacağı düşünülmemektedir. İnceleme konusu dönemler itibariyle amortisman giderleri de dahil edildiğinde ciddi bir oto finansman kabiliyeti olan grubun, talep edildiğinde veya bir yıl içinde ödenecek banka kredisi tutarı 31/12/2010 tarihi itibariyle 466.185.534 TL.dir. Toplam banka kredilerinin 1.000 milyon TL. sinin vadesi ise 5 yıldan uzundur. 2010 yıl sonu itibariyle aylık 125 milyon TL. cirosu bulunan grubun DHMİ ile hizmet sözleşmesine ilişkin bir sıkıntı yaşamaması ve alacaklarını düzenli tahsil etmesi durumunda banka kredisi geri ödemelerinde bir sıkıntı yaşanmayacağı kanaatindeyiz. Bazı havalimanlarına ait imtiyaz kira bedelleri ise brüt cironun belli bir oranı üzerinden ödeneğinden ciddi bir borç baskısı oluşturmamaktadır. Zira 31/12/2010 tarihi itibariyle imtiyaz kira borcu tutarı 38 milyon TL'dir ki grubun aylık cirosunun %30'una tekabül etmektedir.

4.5.Bölüm Performanslarının Değerlendirilmesi

Grubun sorumluluk merkezi olarak da kabul edebileceğimiz faaliyet bölümleri arasında lokomotif bölüm tüm finansal tablo kalemleri itibariyle terminal operasyonları altında toplanmış olan havalimanı işletmeciliği hizmetleri oluşturmaktadır. Toplam konsolide grup cirosunun %45'ini oluşturan bu bölüm toplam faaliyet karının da %79'unu oluşturmaktadır. Toplam grup varlıklarının ise %81 gibi en önemli bölümüne sahip olan terminal operasyonları hizmetleri, varlıkların finansmanında kullanılan yükümlülüklerin de %82 sine sahiptir. Bu itibarla bu hizmet grubunda yaşanacak olası bir olumsuzluk grubun yükümlülüklerini yerine getirmekte oldukça zorlanmasına sebep olacaktır. Ancak genel itibariyle 40 yılı kapsayan hizmet imtiyaz sözleşmeleri ile hükme bağlanmış faaliyet grubunda

⁵¹¹ Bilanço aktif kalemleri içerisinde diğer dönen varlıklar kaleminin 2009 yılında 678.009.293 TL, 2010 yılında 783.667.634 TL. si kullanımı kısıtlı banka bakiyeleridir. Aynı kalemin bakiyesinin 2009 yılı için 251.203.318 TL. si peşin ödenen kiralar, 64.830.807 TL. si ise devreden KDV, peşin ödenen sigorta, verilen iş avansları gibi kalemlerden, 2010 yılı için ise 253.350.392 TL. si peşin ödenen kiralar, 57.950.898 TL. si ise peşin ödenen sigorta, verilen iş avansları gibi kalemlerden oluşmaktadır

havalimanlarının ülke yönetimlerinde ciddi ve olağanüstü bir sıkıntı yaşanmadığı sürece normal faaliyet seyrinin devam edeceği düşünülmektedir.

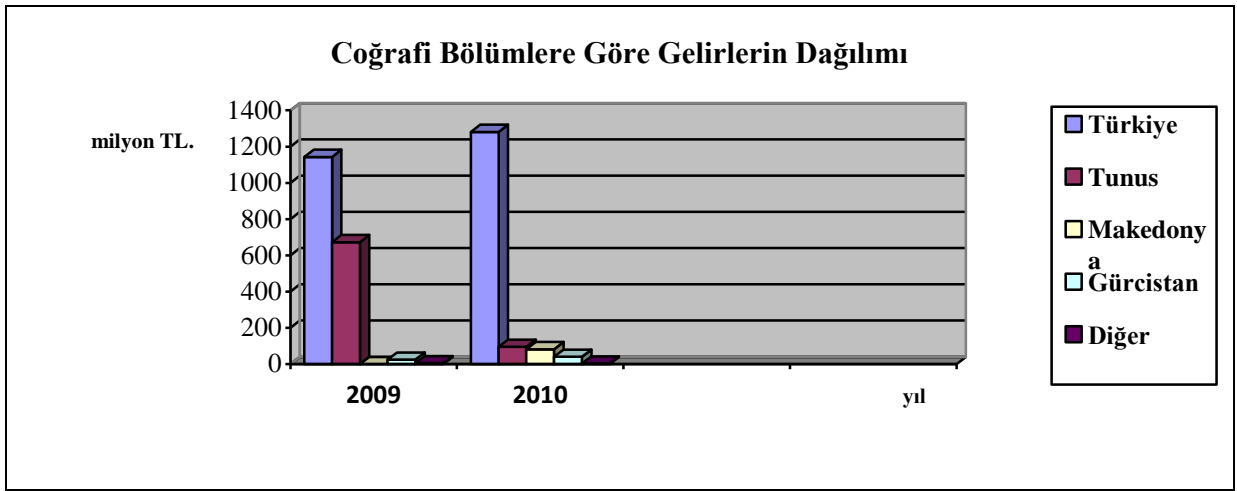
Şekil 25: Faaliyet Bölümlerine Göre Bilanço ve Gelir Tablosu Kalemlerinin Dağılımı

Grubun diğer faaliyet bölümlerinden toplam konsolide grup cirosunun %22' sine gümrüksüz mağaza operasyonları, %21'e ise yer hizmetleri ve otobüs işletmeciliği operasyonları sahiptir. Yiyecek ve içecek operasyonları bölümü ise toplam cironun %7 sine sahiptir. Genel itibariyle grup faaliyet bölümlerine ayrılmış olmakla birlikte, terminal operasyonları dışındaki tüm bölümlerin sağlıklı işleyişi havalimanının sağlıklı işlemesi ile ilintilidir. Dolayısıyla havalimanlarının işletmesinde yaşanacak bir sıkıntının diğer bölümlere de anında sirayet edeceği aşıkardır.

Karlılık açısından yaklaşık %10 arlık bir orana sahip olan gümrüksüz mağaza operasyonları ve yer hizmetleri ve otobüs işletmeciliği operasyonlarını yiyecek ve içecek operasyonları takip etmektedir. Toplam 4 bölümün birleştirilmesi ile oluşmuş olan diğer operasyonlar ise 2010 yılı itibariyle kar üretememişlerdir. Özellikle ticari alan tahsisi ve salon hizmetleri bölümü zararın önemli bir bölümüne sahiptir. Ancak 2010 yılı itibariyle oluşan bu zararın arızı bir durum olduğu düşünülmektedir. Zira 2009 yılı itibariyle aynı 4 bölüm 40.354.301 TL. kar elde etmiştir ki toplam konsolide karın %16,5'na denk gelmektedir. Bu

itibarla bu bölümler ile ilgili net bir fikir belirtmek için 2011 yılı mali verileri ile yeniden değerlendirilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

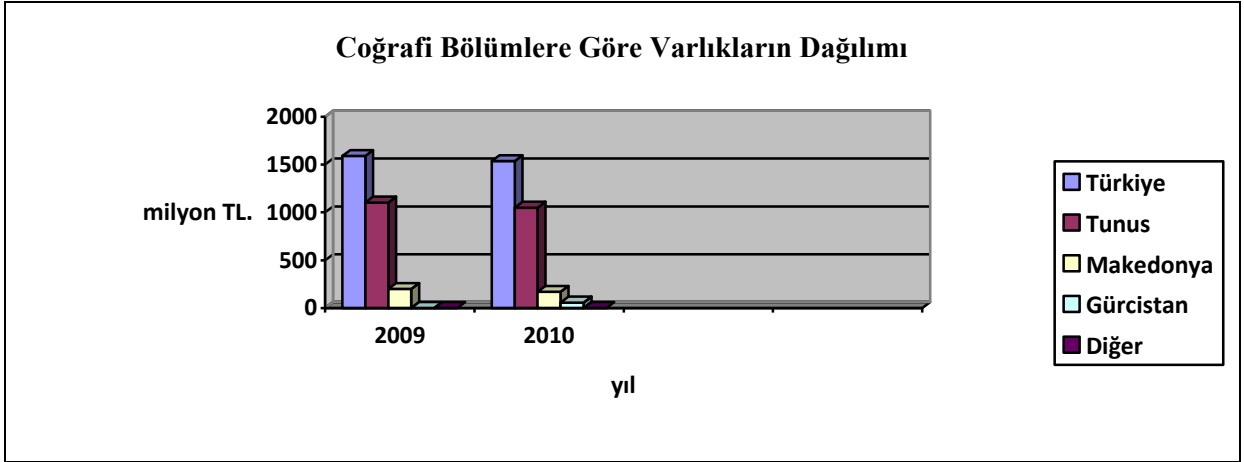
Grubun faaliyetlerinin coğrafi dağılımına baktığımızda ise konsolide grup cirosunun %85 i Türkiye’de gerçekleşmektedir. Bununla birlikte toplam duran varlıkların %54’ü Türkiye’deyken, toplam cironun sadece % 6 sına sahip Tunus’da toplam duran varlıkların %37 si bulunmaktadır. Tunus’da iki havalimanının işletim hakkının 2047 yılı gibi oldukça uzun bir süreye yayılmış olması ve bu hakkın maddi olmayan duran varlıklar kalemi altında kayıt edilmesi nedeniyle oluşmuş bir tutardır. Bu itibarla toplam 2.811.195.456 TL lik konsolide duran varlığın 2.581.000.000 TL.si Tunus ve Türkiye’de bulunmaktadır.

Şekil 26: Konsolide Gelirin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Tarafımıza verilen bilgiye göre Tunus havalimanlarından 2010 yılında 46 milyon EUR hasılat, 12 milyon EUR FVÖK rakamı elde edilmiştir. Bu itibarla işletim hakkının 2010 yıl sonu itibariyle 1.023.000.000 TL⁵¹². olduğu göz önünde bulundurulacak olursa bu yatırımın kendini 42 yılda geri ödeyeceği görülmektedir. İmtiyaz kira süresi 40 yıllık bir dönemi kapsamakta olup amortismanlar ile itfa edilecek tutarlar ile yaratılacak oto finansman ve havalimanlarında verilecek diğer ek hizmetler ile yatırımın ancak kendini geri ödeyeceği görülmektedir. Önümüzdeki yıllarda havalimanından hizmet alan yolcu sayılarında ilave artışlar olmaması durumunda söz konusu yatırımın çok karlı bir yatırım olmadığı kanaati hasıl olmuştur. Bununla birlikte Tunus’daki havalimanlarının inşası işi de konumuz grup tarafından gerçekleştirilecektir ve önemli bir bölümü de gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarak söz konusu havalimanlarının inşasından elde edilen gelirler hakkında net bilgi alınamamıştır.

⁵¹² Söz konusu değer: maddi olmayan duran varlıklar hava limanı işletim hakkı detaylarının verildiği tablodan alınmıştır

Şekil 27: Coğrafi Bölümlere Göre Varlıkların Dağılımı

Gürcistan'da bulunan havalimanlarından birinin işletim hakkı 9,5 yıl, bir diğerinin ise 20 yıl olarak belirlenmiştir. Makedonya'daki havalimanlarının işletim hakkı ise 20 yıllık olup bu bölgelere yapılan yatırımların geri dönüşünün duran varlıklara yapılan yatırımlar ile elde edilen gelir karşılaştırılacak olursa çok daha kısa bir zamana tekabül ettiği anlaşılmaktadır (bkz tablo 35-36)

BEŞİNCİ BÖLÜM

İMKB' DE İŞLEM GÖREN FİRMALAR ARASINDA BÖLÜMSEL RAPORLAMANIN UYGULANMA DURUMU VE UYGULAMADA ETKİLİ PARAMETLERİN VARLIĞININ TESPİTİNE YÖNELİK İSTATİSTİKİ BİR ÇALIŞMA

5.1.Kuramsal Literatür, Varsayımlar-Hipotezler, Araştırma Alanı ve Yöntem

UMS 14'ün amacı, şirketin geçmiş performansını, risklerini ve karlılığını değerlendirmek amacıyla bölümler ve coğrafi bölgeler için finansal raporlama standartlarını belirlemektir. Bu amaçla ürün/hizmet ve coğrafi bölge bazlı 2 temel faaliyet grubunu esas almakta ve raporlamada birincil ve ikincil bölüm terminolojisini kullanılmaktadır.

UFRS 8 ile ise faaliyet bölümü; gelir ve maliyet yaratan, faaliyet sonuçlarının, bölüme tahsis edilecek kaynaklara ilişkin kararların alınması ve bölümün performansının değerlendirilmesi amacıyla işletmenin karar almaya yetkili mercii tarafından düzenli olarak gözden geçirildiği ve ayrı olarak raporlanması mümkün olan yer olarak tanımlanmıştır.

Bu tanımlardan yola çıkarak UFRS 8 ile faaliyet bölümünün tanımı hakkında büyük bir değişimin gerçekleştiği ve yönetim yaklaşımının getirildiği argümanı gelişmiştir. Standart yayınlanmadan önce üst yönetimin işleri nasıl analiz ettiğini görmenin zorluklarına vurgu yapılmış, bölümsel raporlamanın temelini ve mantığının şirketin iş kollarını ve karlılıklarını anlamak olduğu bahsi gündeme getirilerek IASB tarafından UMS 14 standardına yeni eklemeler yapılmıştır. Aslında, IASB coğrafi bölgeler ve iş kolları tarafından yapılan raporlamayı terk ederek faaliyet bölümleri tarafından yapılan raporlamayı tercih etmiştir. Bu noktadan hareketle bu bölümde **standartta yapılan bu değişiklikle ilgili olarak, faaliyet bölümleri hakkında yayınlanan bilgilerde bir değişikliğin olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.**

Bölümsel raporlama standardında yapılan değişikliğin, yayınlanan bilgilere ne derece etki ettiğinin araştırılması dışında ikinci bir araştırma konumuz da; **firmaları bölümsel raporlamayı detaylandırmaya yönlendiren finansal bir veri ve parametrenin olup olmadığının araştırılmasıdır.** Bilindiği üzere UFRS 8 ile kaç tane sektörde faaliyet gösterdiğinden bağımsız olarak firmanın gelir getiren bölümleri dışında maliyet yaratan bölümlerinin de raporlanması amaçlanmış kısacası firmalara neredeyse departman bazlı raporlama mantığının yerleştirilmesi düşünülmüştür. Örneğin tekstil sektörünün konfeksiyon

bölümünde faaliyet gösteren bir firmanın, tasarım, kesim, dikim, ütü, kalite kontrol, paketleme, sevkiyat gibi bir çok bölümü bulunmakta ve bu bölümlerin her birinin yarattığı katma değer ayrı olmaktadır. Bu anlamda UFRS 8 ile getirilmek istenen gelir ve harcama yaratan bu her bir bölümün ayrı ayrı raporlanmasıdır. Ancak uygulamada görülmektedir ki firmalar kendi iç raporlama sistemlerinde üst yönetime bölümlerin ayrı ayrı raporlamalarını yapmasına karşın, standardın istediği raporlamayı yapmamakta firma tek bir sektörde faaliyet gösterdiğinden bölümsel raporlama yapılmamıştır diyebilmektedirler. Yine aynı şekilde bir çimento fabrikasının ülkenin bir çok yerinde tesisi olmasına karşın aynı ekonomik özellikleri gösterdiği gerekçesi ile coğrafi bölümlere yapmamayı tercih ettiği ancak aynı sektör ve ülkede faaliyet gösteren başka bir çimento fabrikasının ise coğrafi bazda raporlama yaptığı görülmektedir. İşte tüm bu gözlemlerden yola çıkarak firmaların bölümsel raporlama yapma konusunda hangi etkenlere göre hareket ettiklerinin tespit edilmesi amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

5.1.1. İlgili Kuramsal Literatür

Bölümlere göre raporlama genellikle gönüllü bilgi açıklamaları perspektifinden analiz edilmiştir. Gönüllü bilgi açıklaması genel olarak, bilgiyi yayınlayan kuruluşun iyi haberlerine yönelik olarak yapılmaktadır. 2007 yılında Nichols ve Street bazı şirketlerin doğal olarak, karlı bölümlerde yeni rakipler kazanmaktan çekindikleri için bazı bilgileri açıkladığını belirtirken, Emmanuel and Garrod da bölüm raporlaması konusunda yapılan çalışmaların gösterdiği üzere firmaların bu konudaki en büyük çekincelerinin hassas bilgileri açıklamak zorunda kalmaları olduğuna vurgu yapmıştır. Hayes and Lundholm'un 1996 yılında yaptığı çalışma göstermiştir ki, hakkında açıklama yapılacak bölümler belirlenirken karlılığı yüksek bölümler saklanmaktadır. Bazı firmalar karlılığı yüksek bölümleri, düşük karlı bölümler ile birleştirmekte böylece rakiplerinin bilgi sahibi olmasını engellemektedir. Amerikalı finansal analistler sık sık SFAS 14 de verilmiş olan takdir hakkının yöneticiler tarafından kötüye kullanıldığı ihbarlarını yapmışlardır. Özellikle bazı karlı bölümlerin daha az karlı gösterildiği görülmüştür⁵¹³.

Fakat faaliyet bölümlerine ait bilgilerin açıklanmasının yalnızca bir dezavantaj olmadığını savunan araştırmacılar da mevcuttur. Verrecchianın işaret ettiği üzere (2001), açıklama market likiditesini artırabilir ve yanlış seçim yapma problemlerini azaltabilir. Merton, modelinde (1987) herhangi bir pazar likiditesi ile bilgi verme ve sermaye maliyeti

⁵¹³ Heem, Gregory - Valenza, Pascale Taddei, agm., s 4

arasında bir ilişki olduğunu söylemiştir. Bilgilerin açıklanması yatırımcıları daha bilgili hale getirmekte böylece yatırım daha cazip hale gelmekte ve sermaye maliyeti düşmektedir. Kısa bir süre önce Lambert (2007), sermaye maliyeti, bilgilerin açıklanması ve muhasebe bilgileri arasındaki ilişkiyi yeniden gözden geçirmiştir. Yapılan çalışma göstermiştir ki, muhasebe bilgilerinin kalitesi şirketlerin sermaye maliyeti üzerinde, direkt olarak gelecekteki nakit akışları için pazar beklentilerini etkileyerek, dolaylı olarak da gelecekteki nakit akışlarının dağılımını değiştiren kararlara etki ederek belirleyici role sahiptir. Bu durum şirketleri daha düşük bir sermaye maliyetine sahip olmak ve şirket değerini arttırmak için bilgilerini açıklamaya teşvik etmektedir⁵¹⁴.

Dennis'e göre (2009) bölümsel raporlama standardını değiştirmek, şirketlere raporlanabilir bölümler belirlemesi ve ölçümünün yapılması konusunda şans vermiş ve raporlanabilir bölümlerin belirlenmesinde de daha büyük bir çeşitlilik hakkı tanımıştır. SFAS 131 in uygulanması konusunda Harris (1998) her şeyden önce, bu standartların değişim amaçlarından birinin segment sayısını arttırmak olduğuna inanmaktadır. Bu tez Amerikan standardının şirketler tarafından raporlanan bölüm sayısını arttırdığını belirten Berger ve Hann (2003) tarafından doğrulanmıştır. Herman ve Thomas'ın (2000) Amerika'nın en büyük 250 firmasından 100 'ü üzerinde yaptığı aynı doğrultudaki çalışmasında da şirketlerin 2/3 sinin faaliyet bölümlerinin tanımlanma yöntemini değiştirdikleri görülmüştür. Söz konusu yazarlar, daha hassas bilgilendirmenin sağlanmasını mümkün kılan tek bir ülke için sektörlerin olduğu coğrafi bölgelerin sayısında bir artış olduğunu belirtmişlerdir⁵¹⁵.

Bölümsel raporlama ile ilgili yapılmış kapsamlı çalışmalarda genellikle yapılan açıklamaların niteliğinin firma yapısı ile ilgili olduğuna vurgu yapılmıştır (Cerf, 1961; Buzby, 1975; Singhvi and Desai, 1971; Cooke, 1992; Tan and Ngan, 1990; Bradbury, 1992)⁵¹⁶. Buna göre firmaların bölümsel raporlama yapmasında ve verilen bilgilerin detaylandırılmasında etkili olan faktörler şunlardır⁵¹⁷

1. Firmanın büyüklüğü
2. Firmanın finansal kaldıraç oranı
3. Aktif büyüklüğü

⁵¹⁴ Heem, Gregory- Valenza, Pascale Taddei, agm., s 5

⁵¹⁵ Heem, Gregory- Valenza, Pascale Taddei, agm., s 7

⁵¹⁶ Low, Lock Teng Kevin -, Zain, Mat Mazlina, agm., s.7

⁵¹⁷ Low, Lock Teng, Kevin - Zain, Mat Mazlina, agm., s.8

4. Kazançta görülen dalgalanmalar

Konu ile ilgili yapılan bir çok çalışmada daha büyük firmaların küçük firmalara göre daha detaylı bölümsel bilgi ürettiği, küçük firmaların bölümsel raporlama için gerekli bilgileri toplamanın maliyetli olduğuna inandığı belirtilmektedir. Bu konuda ilk olarak 1961 yılında Cerf'in yaptığı çalışmada, bölümsel bilgi açıklamasında, aktif büyüklüğünün, ortak sayısının ve borsada işlem görme durumunun etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Cooke'nin 1989 yılında İsveç firmaları üzerinde yaptığı bir çalışmada büyük firmaların karışık iş aktiviteleri nedeniyle yönetime daha verimli bilgi sunma amacıyla bölümsel raporlamaya daha çok önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yine aynı araştırmacının 1992 yılında Japon firmaları üzerinde yaptığı çalışmada firma büyüklüğünün ve borsada işlem görme durumunun bölümsel raporlama üzerinde pozitif yönde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Tan ve Ngan'nın 1990 yılında Malezya firmaları üzerinde yaptıkları bir araştırma tam tersine daha büyük firmaların daha az bölümsel bilgi sunduğunu göstermiştir⁵¹⁸.

Wong'un 1988 Yeni Zelanda'da borsada işlem gören firmalar üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre daha düşük bir finansal kaldıraç oranına sahip firmaların bölümsel raporlama yapma konusunda daha istekli olduğu sonucuna varılmıştır. Bradbury ise 1992 yılında yaptığı çalışmada bu araştırmanın tam tersi bir sonuca ulaşmış finansal kaldıraç derecesi ile bölümsel raporlama yapma isteği arasında pozitif bir korelasyon olduğunu söylemiştir. Hossain ve Adams ise (1995) kaldıraç oranı yüksek firmaların, borç verenlerin firma faaliyetlerinin doğru aksettirilmediği iddiasına karşın bölümsel raporlama konusunda istekli olacakları iddiasını ileri sürmüştür⁵¹⁹.

Birkaç çalışmada (Bradbury, 1992 ve Chow ve Wong-Boren 1987) varlık oranı ile bölümsel raporlama isteği arasında herhangi bir ilişki olmadığını söylemekle birlikte, Leftwich, Watts ve Zimmerman (1981) ve Bradbury (1991) varlık oranı ile bölüm bilgilerinin açıklanması arasında düzensiz bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir⁵²⁰.

Bradbury (1992) bir firmanın kazanç dalgalanması, bir bölümün fayda ve maliyetleri ile ilişkili ise bölümsel açıklamaların artacağı görüşünü ileri sürmüştür ancak yaptığı çalışmada

⁵¹⁸ Low, Lock Teng, Kevin - Zain, Mat Mazlina, agm., s.12

⁵¹⁹ Low, Lock Teng, Kevin - Zain, Mat Mazlina, agm., s.14

⁵²⁰ Low, Lock Teng, Kevin - Zain, Mat Mazlina, agm., s.15

kazanç dalgalanmaları ile bölümsel açıklama derecesi arasında herhangi bir ilişki olmadığını görmüştür⁵²¹.

Yukarıdaki argümanlardan yola çıkarak tarafımızca da UMS 14'den IFRS 8'e geçiş ile birlikte yaşanan değişiklikler ve bölümsel bilgi açıklamalarının niteliği ile ilişkili olduğuna inanılan hipotezler geliştirilerek bu hipotezlerin geçerliliğini görmek amacıyla istatistiki bir araştırma yapılmıştır. Çalışmanın detayları aşağıdaki bölümlerde izah edildiği gibidir.

5.1.2.Çalışmanın Amacı ve Hipotez Geliştirme

Bu çalışmanın amacı 3 ana başlık altında toplanabilir;

1. Türkiye'de faaliyet gösteren işletmelerin TFRS 8 Faaliyet Bölümleri standardını uygulama düzeylerinin tespiti,
2. TMS 14'den TFRS 8 standardına geçiş ile birlikte amaçlandığı gibi finansal tablo kullanıcılarına yönetimin gözünden bakış açısı sağlanıp sağlanmadığı ve TFRS 8 standardının beklendiği gibi bölüm sayısını çoğaltıp açıklanan bilginin niteliğini artırarak finansal tabloların daha şeffaf hale getirilmesi amacına ulaşıp ulaşılmadığının tespiti,
3. Bölümsel bilgi açıklamalarının niteliğinin firmanın karakteristiğine ve finansal tablolarının yapısı ile ilişkili olup olmadığının tespiti.

Bu üç ana başlık altında toplanmış olan hususların tespiti amacıyla da şu hipotezler geliştirilmiştir;

H1: TFRS 8 raporlanan bölüm sayısında artışa yol açacaktır

H 2: Firmanın çalışma süresi bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir.

H 3: Halka açıklık oranı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir.

H 4: Firmanın toplam satış tutarı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir

H 5: Firmanın toplam bilanço aktif büyüklüğü bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir

H 6 : Firmanın Brüt Kar / Zarar tutarı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir.

⁵²¹ Low, Lock Teng Kevin - Zain, Mat Mazlina, agm., s.17

H 7: Firmanın toplam borç tutarı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir.

H 8: Firmanın brüt kar marjı oranı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir

H 9: Firmanın çalışma süresinin 20 yıldan fazla olup olmaması bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir

5.1.3.Araştırma Alanı ve Yöntem

TFRS 8 standardının Türkiye'deki firmalarda uygulanma durumu araştırmamız aşağıdaki aşamalarda takip edilmiştir:

1. Aşama	Veri Toplanması
2.Aşama	Verilerin İstatiksel Analizi
3.Aşama	Verilerin Modellenmesi
4.Aşama	Sonuçların değerlendirilerek kurulan hipotezlerle ilişkilendirilmesi

Tablo 38: Araştırmanın Aşamaları

5.1.3.1. Araştırma Alanı ve Veri Toplanması

Bu araştırmanın alanını İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören firmalar oluşturmaktadır. Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar hariç olmak üzere, İMKB 100 endeksinde işlem gören tüm işletmeler ile İMKB Tüm- 100 endeksinden rastgele seçilmiş 50 firma olmak üzere toplam 110 firma bu çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

İMKB 100 endeksi; İMKB Hisse Senetleri Piyasası için temel endeks olarak kullanılmaktadır. 1986 yılında 40 şirketin hisse senedi ile başlayan ve zamanla sayısı 100 şirketin hisse senedi ile sınırlanan Bileşik Endeks'in devamı niteliğindedir. Ulusal Pazar'da işlem gören şirketlerle, Kurumsal Ürünler Pazarı'nda işlem gören gayrimenkul yatırım ortaklıkları ve girişim sermayesi yatırım ortaklıkları arasından seçilen 100 hisse senedinden oluşmakta olup, İMKB 30 ve İMKB 50 endekslerine dahil hisse senetlerini de kapsamaktadır⁵²².

⁵²² <http://www.imkb.gov.tr/Indexes/StockIndexesHome/StockIndexesGeneralInfo.aspx>

İMKB Tüm-100 endeksi ise; İMKB Tüm endeksine dahil olup, İMKB 100 endeksinde yer almayan hisse senetlerinden oluşur⁵²³.

Araştırma konusu olarak temelde İMKB 100 endeksinde işlem gören firmaların alınmasındaki amaç; endekste yer alan firmaların sektörel temsil kabiliyetlerine sahip olmaları yanında, İMKB'yi temsil eden en önemli ve en çok takip edilen endeks olma özelliğini taşıması nedeniyle teorik olarak bu endekste yer alan firmaların mali tablolarının en çok bilgi ile donatılmış olması gerektiğine olan inançtır.

İMKB-100 endeksinde işlem gören bankacılık sektöründe faaliyet gösteren firmaların araştırma konusu dışında tutulmalarının sebebi, bu firmaların standarda tabi olsa da olmasa da kendi kuruluş kanunları gereği bir dizi denetime tabi olmaları nedeniyle zaten bir çok kuruluşa bölümsel bazda raporlama yapıyor olmaları nedeniyle standarttaki değişikliğin banka faaliyetlerinin şeffaflaşmasına herhangi ilave bir katkısının olmadığı kanaatidir.

03.05.2011 tarihli İMKB 100 endeksindeki 100 adet firmadan 11 adet banka kuruluşunun hariç tutulması ile geriye 89 firma kalmış bu 89 firmadan da 6 tanesinin finansal tablolarına ulaşılamamıştır. Bu anlamda İMKB 100 endeksinde araştırmamıza konu olan firma sayısı 83 adettir.

İMKB 100 endeksinin en çok incelenen endeks olmasına bağlı olarak finansal tabloları en çok takip edilen firmalardan oluşması yanında, yine İMKB de işlem gören ancak 100 endeksinde yer almayan firmalardan da rastgele 27 adedi seçilerek veri sepetinin zenginleştirilmesi amaçlanmıştır. Böylece toplam 110 adet firma veri sepetimize dahil edilmiştir.

Veri sepetinin oluşturulmasından sonra kurulan hipotezlerin doğruluğunu araştırmak amacıyla veri sepetindeki tüm firmaların 31/12/2010, 31/12/2009 ve 31/12/2008 tarihli finansal tabloları (bilanço ve gelir tabloları) ile dipnotlarına www.kap.gov.tr (kamuyu aydınlatma platformu) web sitesinden erişilerek **ikincil veri kaynaklarından** yararlanılmıştır. Kurulan hipotezlerin doğruluğunu test etmek ve TFRS 8 in uygulanma durumunu tespit etmek amacıyla firmaların bilanço, gelir tablosu ve dipnotlarından alınan veriler şunlardır⁵²⁴:

1. Firmanın Kuruluş Tarihi
2. Firmanın Faaliyet Gösterdiği Sektör

⁵²³ <http://www.imkb.gov.tr/Indexes/StockIndexesHome/StockIndexesGeneralInfo.aspx>

⁵²⁴ Veri sepetindeki firmalar ve araştırmaya konu parametrelerin tamamı 1 Nolu Ekler tablosundan takip edilebilir.

3. Firmanın Halka Açıklık Oranı
4. Toplam Satış Tutarı
5. Firmanın 31/12/2010 Tarihli Toplam Aktif Büyüklüğü
6. Firmanın 31/12/2010 Tarihli Brüt Karı
7. Firmanın 31/12/2010 tarihli Toplam Borç Tutarı
8. Firmanın 31/12/2010 tarihli Toplam Borç / Toplam Aktifler Oranı (Finansal Kaldıraç)
9. Firmanın 31/12/2010 tarihli Toplam Banka Kredileri/Özsermaye Oranı
10. Firmanın 31/12/2010 tarihli Kar Marjı Oranı
11. Firma Bölümsel Raporlama Yapıyor mu ?
12. Firmanın TFRS 8 e Göre Raporladığı Bölüm Sayısı Kaçtır
13. Sektörel Bölümleme Yapıyor mu ?
14. Coğrafi Bölümleme Yapıyor mu ?
15. Bölümsel Satışları Raporlamış mı ?
16. Bölümsel Kar/Zararı Raporlamış mı ?
17. Bölüme ait Varlıkları Raporlamış mı ?
18. Bölüme ait Yükümlülükleri Raporlamış mı ?
19. İşletme Dışı Müşterilere Yapılan Satışları Raporlamış mı ?
20. Firma İçi Hasılatı Raporlamış mı ?
21. Faiz Gelir/Giderini Raporlamış mı ?
22. Bölüme Ait Amortisman Tutarlarını Raporlamış mı ?
23. Çalışanlara Sağlanan Faydaları Raporlamış mı ?
24. İştirak ve İş Ortaklarının Kar veya Zararında Bulunan Payı Raporlamış mı ?
25. Vergi Gelir ve Giderini Raporlamış mı ?
26. Büyük Müşterileri İlişkin Bilgiyi Raporlamış mı ?
27. TMS 14 de göre Raporlanan Bölüm Sayısı Kaçtır

110 firmaya ait verilerin tamamı EK-1 de verilen tabloda firma bazında tek tek takip edilebilir.

5.1.3.2. Verilerin İstatistiksel Analizi

Toplanan verilerin istatistiksel analizini yapmak için **SPSS 15 veri analizi programı** kullanılmıştır.

SPSS 15, toplanan verilerin değişik analizlere uygun hale getirilerek veriler üzerinde çeşitli hesaplamalar ve istatistiki işlemler yapılmasını sağlayan bir istatistik programıdır.

SPSS 15 veri analizi programı kullanılarak veri sepetindeki firmaların TFRS 8 standardını uygulama durumunu tespit etmek amacıyla **Frekans Analizi**, kurulan hipotezlerin doğruluğunun test edilmesi amacıyla da **Bağımsız Örnekler İçin T Testi ve Ki Kare Bağımsızlık Testleri** uygulanmıştır.

Frekans Analizi: Derlenen veriler herhangi bir işlem yapılmamış ise, bunlara “ham veri” ya da “sınıflandırılmamış” veri denir. Birim sayısı az olan yığınların çeşitli özellikleri ham verilere dayanarak kolaylıkla belirtilir. Yığın çok sayıda birimden oluşuyorsa, bunları sınıflandırmakla yığının çeşitli özelliklerini belirlemek kolaylaşacaktır. Sınıflandırmanın en doğru yolu frekans tablosudur. Burada gözlem verileri sınıflara ayrılır. Sonuçlanan tablo her bir sınıftaki gözlem sayısını gösterecektir⁵²⁵. Buna göre bu çalışmada TFRS 8 standardının uygulanma durumu, TMS 14’den TFRS 8’e geçişte bölüm sayısındaki değişikliklerin tespiti amacıyla frekans analizi kullanılmaktadır.

Bağımsız Örnekler İçin T Testi: Birbirinden bağımsız iki örneklemin ortalamaları arasındaki farkın hangi yönde olduğu ve bu farkın önemli olup olmadığının test edilmesinde bağımsız örnekler için T testi kullanılmaktadır⁵²⁶. Bu test iki ana kütlede seçilen iki örnek istatistiklerinden yararlanılarak ana kütle aritmetik ortalamalarının karşılaştırılması esasına dayanmaktadır⁵²⁷.

Örneğin feminizm konusunda erkek ve kadınların görüşleri arasında fark olup olmadığını test etmek isterseniz bağımsız örneklem t-testini kullanabilirsiniz. Benzer şekilde evli ve bekar kadınların kozmetik harcamaları arasında fark olup olmadığını bulmak için kullanılabilecek yöntem yine bağımsız örneklem t-testidir⁵²⁸. Bu çalışmada ise bölümsel

⁵²⁵ Akdeniz, Fikri, **Olasılık ve İstatistik**, Baki Kitapevi, 1998 Adana, s.274

⁵²⁶ <http://mimoza.marmara.edu.tr/~cahit/Yayin/belge/ista/index.html#

⁵²⁷ Yükselen, Cemal, “**Pazarlama Araştırmaları**”, Detay Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 183

⁵²⁸ Eymen, U Erman, **SPSS 15 Veri Analizi Yöntemleri**, İstatistik Merkezi Yayınları No:1 Ekim, 2007, s.109

raporlama yapma tercihinin çalışma süresi, halka açıklık oranı, toplam satışlar, toplam aktifler, brüt kar tutarı, kar marjı oranı, toplam borçluluk ile ilişkisinin olup olmadığını test etmek amacıyla bağımsız örnekler için T testi kullanılmaktadır.

Ki Kare Bağımsızlık Testi: Ki – Kare Bağımsızlık Testi iki değişken arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılır. Bu testte diğer ilişki analizlerinden farklı olarak ilişki kurulan değişkenlerin her ikisi de Nominal (Sınıflama) ya da Ordinal (Sıralama) ölçeklidir. Daha açık bir ifade ile “gelir düzeyi ile siyasi parti seçimi”, “eğitim düzeyi ile okunan gazete”, “iş tatmini düzeyi (evet, kısmen, hayır) ile ücret” değişkenleri arasındaki ilişkiler Ki – Kare Bağımsızlık Testi ile incelenebilir⁵²⁹. Bu çalışmada firmanın yaşı ile bölümsel raporlama yapma yapmama tercihi arasındaki ilişkiyi incelemek üzere ki kare bağımsızlık testi kullanılmaktadır.

5.1.3.3. Verilerin Modellenmesi

Araştırmamızın bu aşamasında TFRS 8 standardının firmalar tarafından uygulanmasındaki en etkili parametre belirlenmeye çalışılmıştır. Kurulan hipotezlerdeki belirlenen parametreler üzerinden belirleme yapılmaya çalışılmış istatistiksel model olarak da “Karar Ağacı” tekniği kullanılmıştır.

Karar ağacı tekniği, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiye göre verileri sınıflar. Sınıflama ve modelleme için kullanılan tatmin edici ve tanımlayıcı bir araçtır. Karar ağacı temelli analizler, çeşitli kategorilere göre sınıflama yapılmasında, parametrik modellerin kurulmasında kullanılmak üzere çok miktardaki değişken ve veri kümesinden yararlı olanların seçilmesinde kullanılmaktadır. Karar ağaçlarının en güçlü tarafı, bilgiden çıkarılan kuralın anlaşılır şekilde yazılması ve karar ağaçlarının kurallarının kesinlik belirtmesidir⁵³⁰.

Karar ağacı, karar düğümleri, dallar ve yapraklardan oluşur. Ağaç, tek düğümlerle başlar ve yapraklar oluşturularak dallara ayrılır. Karar ağacı ilk kök düğümden başlar ve yukarıdan aşağıya doğru sınıflamalar yapılarak alt düğümler oluşturulur. Yapraklar, dalın ucundaki sınıflamaları ifade etmektedir. Ağaç dalı bir veya daha çok değişken ve örnek için oluşur. Ağaç dalı olmayana kadar diğer bir ifade ile sınıflama olmayana kadar benzer süreç uygulanır. Karar ağacı, örnekleri ağacın kökünden yapraklarına doğru sıralayarak

⁵²⁹ Eymen, U Erman, age., s.148

⁵³⁰ Seçkin, Ebru, “**Çağrı Merkezlerinde Örgütsel Yapılanma ve Mekansal Yansımaları**” Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, F.B.E. Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul,2009, s.57

sınıflandırır. Ağaçtaki her düğüm bazı değişkenleri test eder ve her dal bu değişkenin alabileceği değerlerden birine uygun düğümü gösterecek şekilde aşağıya doğru iner⁵³¹.

5.2. Analiz ve Bulgular

5.2.1. Frekans Analizi

5.2.1.1. TFRS 8 Standardını Uygulayan/Uygulamayan Firmalar

Araştırmaya konu 110 firmanın tamamı da İMKB da işlem görmektedir. Araştırma konusu firmaların sektörel dağılımları şu şekildedir:

Sektör	Firma Sayısı
İmalat	61
İnşaat	4
Madencilik	2
Hizmet	9
Haberleşme	3
Finansal Yatırım Holdingleri	17
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları	6
Finansal Kuruluş	2
Toptan ve Perakende Ticaret	6
TOPLAM	110

Tablo 39: Firmaların Sektörel Dağılımı

Firmalar genel olarak kurumsallaşmasını tamamlamış olup tüm firmaların çalışma sürelerinin ortalaması 36 yıldır. Faaliyet süresi olarak en yeni firma 3, en eski firma ise 86 yıllıktır.

⁵³¹ Seçkin, Ebru, agt., s.58

Araştırma sonucunda 31/12/2010 tarihli finansal tablolarında bölümsel raporlama yapan ve yapmayan firma sayılarının dağılımları şu şekildedir:

	Firma Sayısı	Oran (%)
Bölümsel Raporlama Yapan	63	57,27
Bölümsel Raporlama Yapmayan	47	42,72

Tablo 40: 2010 Yıl Sonu İtibariyle Raporlama Yapan/Yapmayan Firma Dağılımı

Araştırmamıza konu olan 110 firmadan 47 **adedi tek bir sektörde veya coğrafi bölgede faaliyette bulunuyor olmasını gerekçe göstererek** bölümsel raporlama yapmadığını beyan etmiştir.

63 Adet Bölümsel Raporlama yapan firmanın raporladıkları bölüm sayıları şu şekilde dağılmıştır:

Firma Sayısı	Bölüm Sayısı	Oran (%)
18	2	28,6
14	3	22,2
6	4	9,5
9	5	14,3
4	6	6,35
1	7	1,6
3	8	4,76
4	9	6,3
1	10	1,6
1	11	1,6
1	16	1,6
1	21	1,6
Toplam 63 Firma		100

Tablo 41: Firmaların Raporladıkları Bölüm Sayıları

Bölümsel raporlama yapan 63 firmadan, **21 faaliyet bölümüyle en çok bölüm raporlayan şirket, kimya sanayinde gübre üretimi sektöründe faaliyet göstermektedir.** Raporladığı bölümlerin **tamamı coğrafi bölüm** olup, faaliyet konusunun tek olduğunu ifade ederek **sektörel bölümlere yapmamıştır.** Bölümsel raporlama yapan firmalar arasında yine ikinci ve üçüncü en yüksek tutarda bölüm raporlayan iki firma da gayrimenkul yatırım ortaklığı sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu firmalardan biri 11 bir diğeri de 16 bölüm raporlamış olup her ikisinde de bölümlerin tamamı sektörelidir. Bölümsel raporlama yapan firmalar arasında bulunan bir diğer gayrimenkul yatırım ortaklığı ise sadece 3 adet bölüm raporlamış olup diğerlerinin aksine bölümlerin tamamı coğrafidir.

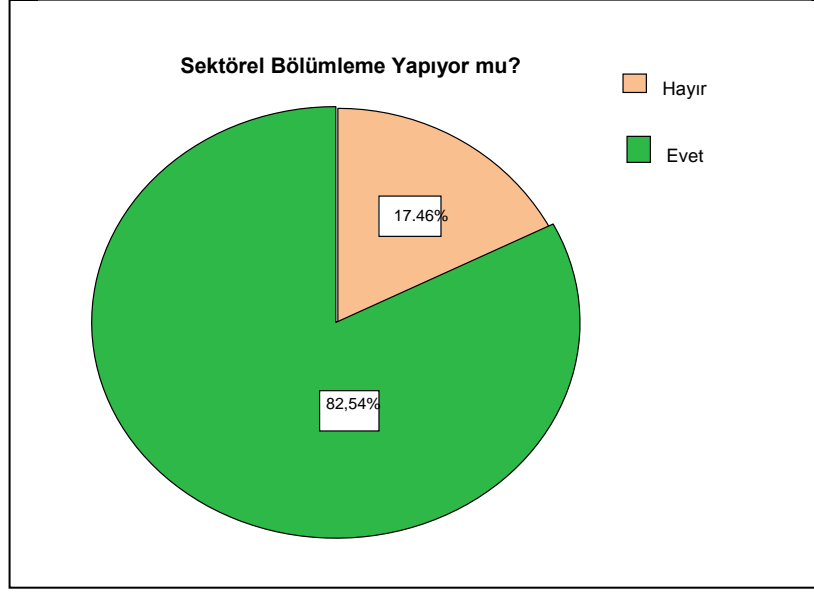
31/12/2010 tarihi itibarıyla araştırmaya konu firmaların raporladıkları bölümsel bilgilerin firmalar arasındaki dağılımı şu şekildedir:⁵³²

Raporlanan Bölüm Bilgisi	Yapan Firma Sayısı	Oran (%)	Yapmayan Firma Sayısı	Oran (%)
Sektörel Bölümlere	52	82,5	11	17,5
Coğrafi Bölümlere	24	38,1	39	61,9
Satışlar	63	100	-	-
Kar/Zarar	60	95,23	3	4,77
Varlıklar	47	74,6	16	25,4
Yükümlülükler	42	66,7	21	33,3
İşletme Dışı Müşterilerden Elde Edilen Hasılat	14	22,2	49	77,8
Firma İçi Hasılat	19	30,2	44	69,8
Faiz Gelir/Gideri	39	61,9	24	38,1
Amortismanlar	34	54	29	46
Çalışanlara Sağlanan Faydalar	4	6,3	59	93,7
İştirak ve İş Ortaklarının kar-zararındaki pay	25	39,7	38	60,3
Vergi Gelir/Gideri	20	31,7	43	68,3

Tablo 42: Firmaların Raporladıkları Bölümsel Bilgilerin Firmalar Arasındaki Dağılımı

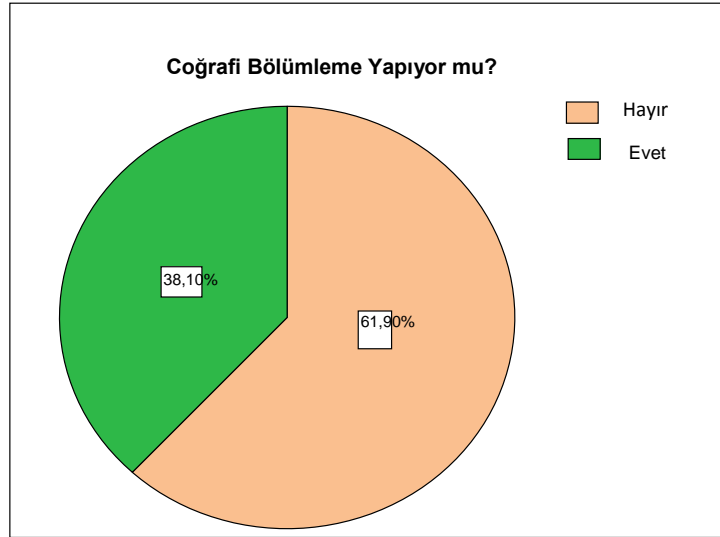
Görüldüğü üzere bölümsel raporlama konusunda firmalar ağırlıklı olarak sektörel bölümlere yapmaktadırlar.

⁵³² Raporlanan bilgi konusunda büyük müşterilere ilişkin bilgi açıklaması hariç tutulmuştur. Veri setindeki hiçbir firma bölümsel raporlama başlığı altında büyük müşterilerine ilişkin bilgi vermemekle birlikte finansal tabloların dipnotlarının değişik bölümlerinde (satışlar, alacaklar gibi) büyük müşterilerine ilişkin açıklama yapmaktadır. Bu nedenle bölümsel raporlama bölümünde olmamasına rağmen bu bilgi verilmemiştir şeklinde bir ön kabul yapılmamıştır.

Şekil 28:Sektörel Bölümleme Yapan/Yapmayan Firmaların Oranları Grafiği

Coğrafi bölümleme yapan firma sayısı ise sektörel bölümlemeye nispeten oldukça azdır. Bu duruma tabii ki firmaların farklı coğrafi bölgelerde faaliyet göstermemesi etkili olmakla birlikte, farklı coğrafi bölgelere satış yapan firmaların da coğrafi bölümleme yapmadığı gözlemlenmiştir. Bu konuyla ilgili olarak firmaların bir çoğu herhangi bir açıklama yapmazken, açıklama yapanlar da genel olarak üst yönetimin kaynak tahsisine sektörel olarak karar verdiği gerekçesini öne sürmüşlerdir. Bir kısım firma ise risk ve getirilerin coğrafi olarak değil sektörel olarak etkilendiği sebebini belirtmişlerdir. Coğrafi bölümlemenin, genel eğilim olarak, yurtdışı satış olması durumunda dikkate alındığı gözlemlenmiştir.

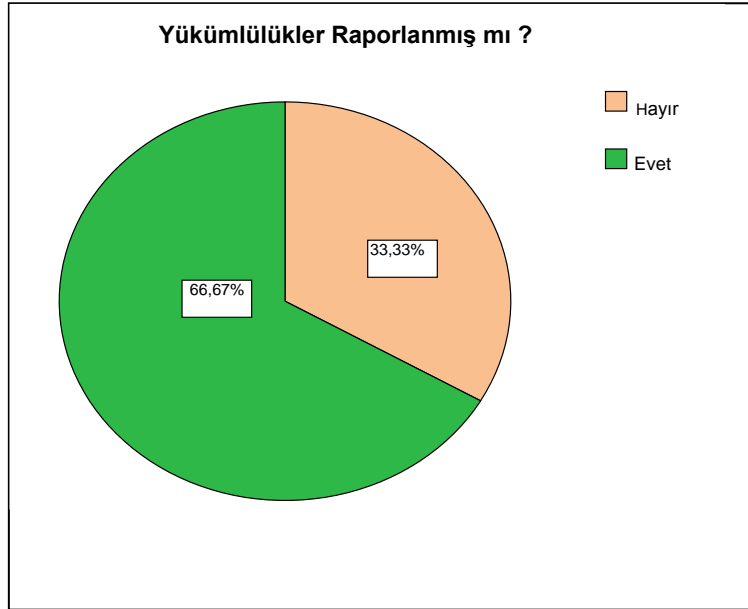
Şekil 29: Coğrafi Bölümleme Yapan/Yapmayan Firmaların Oranları Grafiği

Coğrafi bölümlenme yapıp da sektörel bölümlenme yapmayan 11 adet firma da; tek bir faaliyet konusu bulunduğunu, kaynak tahsisini coğrafi bazda yaptığını belirten firmalardır.

Yapılan bu analiz sonucu tespit edilen diğer husus ise; TFRS 8 standardında açıklanması mecburi olanlar ile standartta belirtilen isteğe bağlı hususlar konusunda **tam raporlama yapan sadece 1 firma bulunmaktadır**. Söz konusu firma da basın yayın sektöründe faaliyet gösteren grubun holding kuruluşudur.

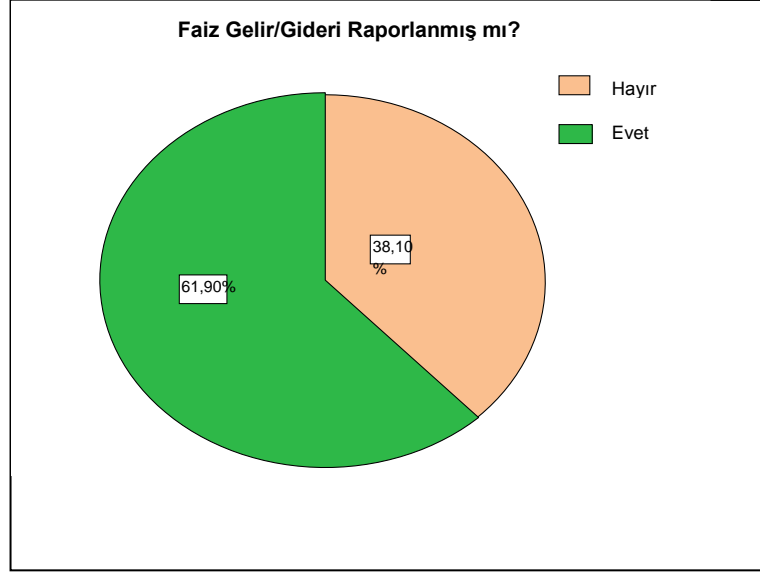
Açıklanması zorunlu bilgi olduğu için bölümlere ait satış tutarı tüm firmalar tarafından raporlanmıştır. Diğer bir açıklanması zorunlu bilgi bölüm karlarını 3 firmanın açıklamadığı görülmüştür. Bu 3 firmanın 2 si sadece coğrafi bazlı raporlama yapmış olup bölgelerdeki kar marjlarını açıklamamışlardır. Diğer firma ise sağlık sektöründe faaliyet göstermekte olup hem sektörel hem de coğrafi bazlı raporlama yapmasına rağmen her iki bölüm için de kar marjını açıklamamıştır. Bir diğer açıklanması zorunlu husus olan bölüm varlıklarını ise 16 firmanın açıklamadığı tespit edilmiştir.

Açıklanması zaruri olmayıp üst yönetimin gözden geçiriyor olması halinde açıklanması tercihe bırakılmış bilgiler arasında en yüksek oranda raporlama yapılan finansal tablo bilgisi **%66,7 lik oranla yükümlülükler** olmuştur.

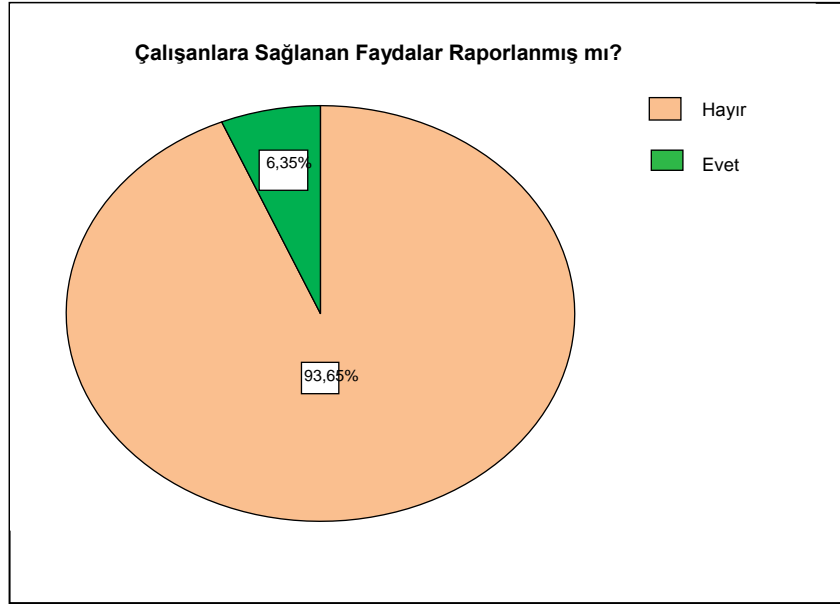
Şekil 30: Yükümlülükleri Raporlayan/Raporlamayan Firmaların Oran Grafiği

Yükümlülüklerden sonra gelen açıklama bilgisi ise **%61,9 luk oranla faiz gelir/gideri kalemi** olmuştur ki bölümlerin faiz gelir/gideri dışında esas faaliyet kar/zararını tespit edebilmek açısından önemli bir açıklama kalemi olduğu düşünülmektedir.

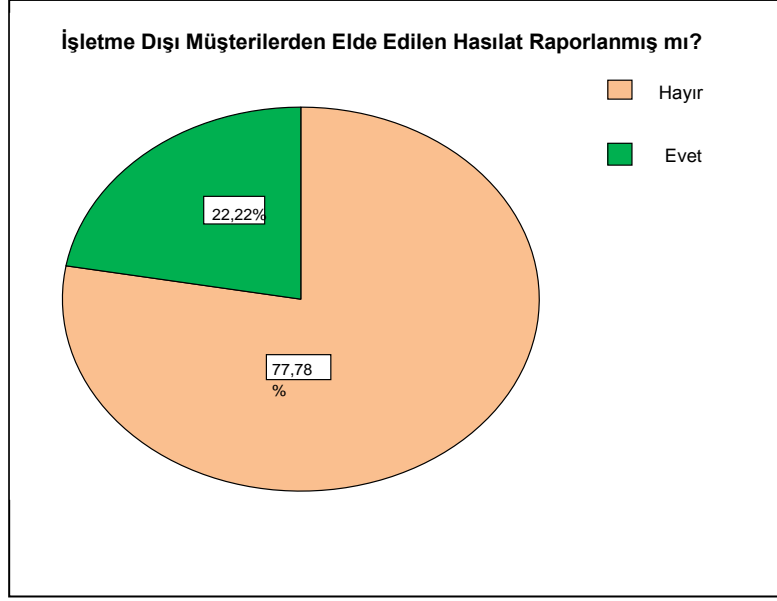
Şekil 31: Faiz Gelir/Gideri Raporlayan/Raporlamayan Firmaların Oran Grafiği

Zorunlu olmayan açıklamalardan en az yapılanı ise % %6,3 lük oranla 4 firma tarafından yapılmış, çalışanlara sağlanan fayda ve yükümlülükler kalemidir. Açıklamayı yapan bu 4 firmanın herhangi ortak bir özelliği bulunmamaktadır.

Şekil 32: Çalışanlara Sağlanan Faydaları Raporlayan/Raporlamayan Firmaların Oran Grafiği

Yine zorunlu olmayan bilgi açıklamalarından %22,2 lik oranla işletme dışı müşterilerden elde edilen hasılat tutarı ikinci en az açıklanan bilgi olmuş sadece 14 firma tarafından açıklanmıştır.

Şekil 33: İşletme Dışı Müşterilerinden Elde Edilen Hasılatı Raporlayan/Raporlamayan Firmaların Oran Grafiği

İşletme dışı müşterilerden elde edilen hasılat açıklaması ile dolaylı olarak ilişkili olan, işletme içi hasılatın raporlanma oranına baktığımızda da 19 firma ile %30,2 olduğu görülmektedir. Genel olarak firmaların İMKB'ye konsolide verilerini gönderdiği düşünülecek olursa konsolide satış rakamı grup içi satışların elimine edilmiş hali olduğundan işletme içi/dışı satış hasılatın ayrıca belirtilmesinin gerek olmadığı şeklinde bir değerlendirme yapıldığı düşünülmektedir.

Yapılan frekans analizinden çıkan sonuç şudur ki; standardın 23. paragrafında, işletmenin her bir raporlanabilir bölümü için kar veya zarara ve toplam varlıklara ilişkin tutarı raporlaması gerektiği ifade edilmiştir. Bu temel bilgilerin bile, bazı firmalar tarafından açıklanmadığı görülmektedir. Yine aynı paragrafın devamında, bölümlere ilişkin yükümlülükler de düzenli olarak işletmenin faaliyetlerine ilişkin karar almaya yetkili mercie sunuluyorsa raporlanması gerektiği ifade edilmesine rağmen bu bilginin de bazı firmalar tarafından raporlanmadığı gözlemlenmektedir.

Standartta zorunlu ve isteğe bağlı hususlar ile ilgili tam açıklama yapan firma sayısı yalnızca bir adettir. Zorunlu olan bölüm satışları, kar/zararı ve varlıklara ait açıklamaların tamamını yapan firma sayısı 47 adet olup 16 firmanın zorunlu bilgilerden dahi bazılarını açıklamadığı gözlemlenmektedir.

Firmaların genel olarak faaliyet bölümleri raporlamasından anladığının sektörel bölümlere olduğu görülmektedir. Açıklanan bölüm bilgilerinin zaman zaman çok sınırlı

yapıldığı standardın finansal tablo kullanıcılarına yönetimin gözünden bilgi verme amacına ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Veri sepetimizdeki firmaların tamamının finansal tablolarının bağımsız denetimden geçmiş olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, denetim firmalarının bu konuda daha hassas davranmaları ve şirket yöneticilerini bu standart hakkında daha detaylı bilgilendirmeleri gerektiği kanaati oluşmuştur.

5.2.1.2 TMS 14'den TFRS 8 Standardına Geçiş

Veri sepetimizdeki 163 firmadan hiç birisi TFRS 8 e geçiş ile birlikte bölümlere göre raporlama yapmayı bırakmamıştır. Yani TMS 14 standardında bölümlere göre raporlama yapan tüm firmalar, TFRS 8 standardında da raporlama yapmaya devam etmişlerdir. Bununla birlikte 16 adet firma ilk kez TFRS 8 standardına geçiş ile birlikte bölümlere göre raporlama yapmaya başlamıştır. 6 tane firma da 31.12.2008 tarihi itibariyle halka arz olmadığı için bölümlere göre raporlama yapmamıştır. Söz konusu bu firmalar 2008 yılından sonra halka arz olduğu tarih itibariyle geçerli olan TFRS 8 standardı kapsamında, bölümlere göre raporlama yapmaya başlamıştır. Özetle TFRS 8 standardına geçişle birlikte yeni halka arzların da hesaba katılmasıyla bölümsel raporlama yapan firma sayısında %34'lük bir artış olmuştur. Yeni halka arzları göz ardı etmemiz halinde ise artış oranı %39 düzeyindedir.

TMS 14 ve TFRS 8 standardının uygulandığı durumlardaki bölüm sayıları ve karşılaştırması aşağıda gösterildiği gibidir.

Bölüm Sayısı	TMS 14 Firma Sayısı	Oran (%)	TFRS 8 Firma Sayısı	Oran (%)
Raporlama Yapmamış ⁵³³	22	34,9	-	-
2	12	19	18	28,6
3	5	7,9	14	22,2
4	9	14,3	6	9,5
5	5	7,9	9	14,3
6	3	4,8	4	6,35
7	2	3,2	1	1,6
8	1	1,6	3	4,76
9	4	6,3	4	6,3
10	0	0	1	1,6
11	0	0	1	1,6
16	0	0	1	1,6
14	1	1,6	0	0
21	0	0	1	1,6

Tablo 43: TMS 14-TFRS 8 Standardı Bölüm Sayısı Farkı

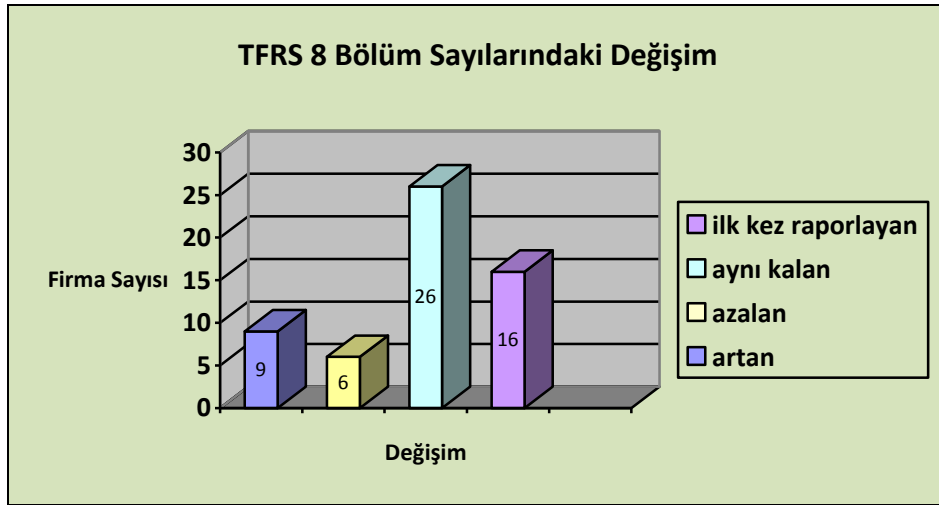
TMS 14 ve TFRS 8 standardında da firmaların ağırlıkla 2 veya 3 bölüm halinde raporlama yaptıkları gözlenmektedir. **Bu itibarla H1 de ifade edildiği gibi TFRS 8 ile raporlanan bölüm sayısında artış meydana gelecektir önermesi doğrulanmamaktadır.** Bu hususu daha iyi gözlemlemek açısından TMS 14'den TFRS 8 standardına geçilmesi ile birlikte bölüm sayısında artma ve azalma yaşanan firma sayıları aşağıda gösterilmiştir:

⁵³³ Raporlama yapmayan firmadan kasıt sadece TMS 14 standardının uygulamada olduğu dönemde raporlama yapmayan firmalardır. Zira veri sepetindeki 47 firmanın her iki standart döneminde de bölümsel raporlama yapmadığı 5.2.1.1 nolu bölümde belirtilmiştir.

	Firma Sayısı	Oran (%)
Bölüm Sayısı Artan	9	15,8
Bölüm Sayısı Azalan	6	10,5
Aynı Kalan	26	45,6
Yeni Halka Arzlar Hariç İlk Kez Raporlama Yapan	16	28

Tablo 44: TMS 14'den TFRS 8 e Geçişte Bölüm Sayısı Artan/Azalan Firma Sayıları

Tablo 44'den de açıkça görüleceği üzere yeni standarda geçişle birlikte veri sepetimizdeki firmalardan 9 adedinin bölüm sayısı artarken, 6 adedinin de bölüm sayısında azalma yaşanmıştır. Bölüm sayıları artan firmalar daha yakından incelendiğinde görülmüştür ki; bölüm sayısındaki artış tek bir firma hariç diğerlerinde sadece 1 bölüm olarak gerçekleşmiştir. Bunların da tamamına yakını “diğer” başlığı altında raporlanmıştır. Hariç tutulan bir firmada ise bölüm sayısı 14'den 21'e çıkmıştır.

Şekil 34: TFRS 8'e Geçiş ile Birlikte Bölüm Sayılarındaki Değişim Grafiği

Bölüm sayısı azalan firmalara yakından bakıldığında ise, bölüm sayılarındaki azalışın 1 veya en fazla 2 bölüm şeklinde olduğu görülmüş bu azalışında standardın getirdiği düzenlemelerle alakalı olmadığı, firmanın o sektördeki faaliyetinin ya azalması sonucu ilgili finansal sonuçların “diğer” başlığı altına dahil edildiği veya da o sektördeki faaliyetlerine son verdiği için raporlama yapılmadığı tespit edilmiştir. **Özetle TMS 14'den, TFRS 8 e geçişle birlikte firmaların faaliyet bölümlerini belirlemede kullandıkları yöntemde kayda değer bir değişikliğin yaşanmadığı gözlemlenmiştir.**

Buradaki en dikkat çekici husus bölüm sayılarının artışında ya da azalışında yaşanan değişmeden ziyade ilk kez raporlama yapmaya başlayan firma sayısındaki artıştır. Daha önce İMKB de işlem gördüğü halde bölümsel raporlama yapmayan firmaların, TFRS 8 standardına geçişle birlikte bölümsel raporlama yapmaya başladıkları görülmektedir. TMS 14 de bölümsel raporlama yapmayı gerektirecek bir husus olmadığı gerekçesi ile raporlama yapmayan firmaların bir yıl sonra bölümsel raporlama yapmaya başlamaları elbette ki firmaların tamamında, organizasyon yapısının veya satış tekniklerinin değişmesi ile açıklanamaz.

Aşağıdaki tabloda 2008 yılından önce borsada işlem görmesine rağmen bölümsel raporlama yapmayan ancak TFRS 8 ile birlikte bölümlere göre raporlama yapmaya başlayan firmaların bölüm sayıları izlenmektedir. İlk kez 2009 yılı için bölümsel raporlama yapmaya başlayan bir gayrimenkul yatırım ortaklığı firmasının 16 adet bölüm raporladığı gözlemlenmektedir. 2008 faaliyet raporunda “*Grup Türkiye’de ve sadece gayrimenkul yatırım ortaklığı olarak faaliyet gösterdiği için finansal bilgilerini bölümlere göre raporlamamıştır*” açıklamasını yapan firma 2009 yılında “*Grup’un raporlanabilir bölümleri, şirket yönetimi tarafından proje bazında takip edilmektedir. Bölümlere tahsis edilecek kaynaklar ve bu kaynakların kullanımı da yine proje bazında yapılmaktadır*” açıklaması ile birlikte 16 adet proje bazlı raporlama yapmıştır. Projelerin bir kısmı 2009 ve 2010 yıllarında başlamış olsa bile daha önceki yıllarda da proje bazlı çalışan firmanın bölümsel raporlama yapmaması aslında tamamen keyfi bir durumdur. Benzer durumlar 15 firma için de geçerlidir.

Bölüm Sayısı	Firma Sayısı
2	7
3	5
4	1
5	1
9	1
16	1

Tablo 45: TFRS 8 ile İlk Kez Bölümsel Raporlama Yapan Firmalar ve Bölüm Sayıları

Yukarıda yapılan açıklamalardan hareketle; TFRS 8’in nispi olarak TMS 14’e göre daha hassas bilgilendirmenin sağlanmasını mümkün kılarak, “yönetimin gözünden” yaklaşımı ile firmalara faaliyet bölümlerinin belirlenmesinde yeni bir yöntem sunduğu ve

buna bağı olarak da TFRS 8'e geçişle birlikte firmaların raporladıkları bölüm sayılarında artış olacağı argümanından yola çıkarak geliştirdiğimiz **TFRS 8'e geçiş, raporlanan bölüm sayısında artışa yol açacaktır önermesi (Hipotez 1) tam olarak doğrulanmamış, daha önce TMS 14'e göre raporlama yapan firmaların faaliyet bölümlerini belirleme yöntemleri değişmemiş ancak yeni bölümsel raporlama yapan firma sayısında artış olduğu gözlemlenmiştir. Bu itibarla bölüm sayısında artış olacağı hipotezi doğrulanmamış ancak bölümsel raporlama yapan firma sayısında artış yaşandığı tespit edilmiştir.**

5.2.2.Bağımsız Örnekler İçin T Testi

Daha önceki bölümlerde izah edildiği üzere bağımsız örnekler için T testi birbirinden bağımsız iki örneklemin ortalamaları arasındaki farkın hangi yönde olduğu ve bu farkın önemli olup olmadığının test edilmesinde kullanılır.

Çalışmamızın bu bölümünde firmaların, bölümsel raporlama yapması kararında etkili herhangi bir kurumsal veya finansal parametrenin mevcut olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Konu ile ilgili kuramsal kaynak taramalarından da yararlanılarak bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkili olacağına inanılan parametreler belirlenmiştir. Buna göre firmaların bölümsel raporlama yapmasında;

- Faaliyet gösterdikleri sektördeki sürenin uzunluğu kurumsallaşmayı getirecek, kurumsallaşmanın getirdiği profesyonellekle de raporlama yapma düzeyinin yüksek olduğu varsayımından yola çıkarak, **çalışma süresinin pozitif**
- Halka açıklık oranı arttıkça kamuyu aydınlatma ihtiyacının daha fazla hasıl olacağı varsayımından yola çıkarak, **halka açıklık oranının pozitif**
- Firmanın toplam satış tutarı arttıkça birden fazla sektörde faaliyet gösteren firmaların hangi sektörde daha başarılı olduklarının altını çizmek isteyecekleri varsayımından hareketle, **yüksek satış tutarlarının pozitif**
- Aktif büyüklüğü arttıkça, yığılmanın hangi kalemlerde olduğunun açıklanması ihtiyacının artacağı varsayımından yola çıkarak, **aktif büyüklüğünün pozitif**
- Kar oranları arttıkça, karın hangi bölümlerde oluşturulduğunun belirtilmesi arzusunda olunacağı ya da olunmayacağı varsayımından yola çıkarak **yüksek kar tutarının negatif veya pozitif**

- Finansal kaldıraçtan yararlanma oranının artması ile birlikte borç veren kuruluşlarla (özellikle bankalar) ilişkilerin artmasına bağlı olarak kredi temininde kolaylık olması açısından raporlamanın detaylandırılacağı varsayımından hareketle, **borçluluk rasyolarındaki artışın pozitif**
- Bölümlere ait kar marjı oranlarının piyasadaki rekabet koşullarına bağlı olarak açıklanmak istemeyeceği varsayımından yola çıkılarak **kar marjı oranının negatif**

yönde etkili olacağı düşünülerek aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H 2: Firmanın çalışma süresi bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir.

H 3: Halka açıklık oranı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir.

H 4: Firmanın toplam satış tutarı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinden etkilidir.

H 5: Firmanın toplam bilanço aktif büyüklüğü bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir

H 6 : Firmanın Brüt Kar / Zarar tutarı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir.

H 7: Firmanın toplam borç tutarı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir.

H 8: Firmanın brüt kar marjı oranı bölümsel raporlama yapma/yapmama isteği üzerinde etkilidir.

Hipotezlerin doğruluğunun test edilmesi için de bağımsız örnekler için T testi analizi uygulanmıştır. Analize ilişkin hesaplama tabloları ve elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir:

[DataSet1]

Group Statistics

	Bölümsel Raporlama Yapıyormu Bölümsel Raporlama Yapıyor mu?	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata
Çalışma Süresi Çalışma Süresi	0 Hayır	47	37,96	20,704	3,020
	1 Evet	63	33,57	16,652	2,098
Halka Açıklık Oranı Halka Açıklık Oranı	0 Hayır	47	38,0266	21,95081	3,20185
	1 Evet	63	44,7325	25,97794	3,27291
Toplam Satışlar Toplam Satışlar	0 Hayır	47	1.113.779.142,64	1.885.740.267,175	275.063.488,039
	1 Evet	63	3.148.207.821,62	7.312.855.214,025	921.333.155,721
Toplam Aktifler Toplam Aktifler	0 Hayır	47	1.249.228.925,53	2.318.057.732,365	338.123.471,423
	1 Evet	63	5.996.875.264,94	19.062.729.238,449	2.401.678.136,909
Brüt Kar/Zarar Brüt Kar /zarar	0 Hayır	47	180.141.908,83	301.774.259,388	44.018.299,780
	1 Evet	63	769.465.475,25	1.710.215.479,497	215.466.897,480
Toplam Borçlar Toplam Borçlar	0 Hayır	47	620.970.630,45	1.216.894.209,924	177.502.263,584
	1 Evet	63	4.041.109.338,05	15.086.214.662,233	1.900.684.391,505
Toplam Borçlar/Toplam Aktifler Toplam Borçlar/Toplam Aktifler	0 Hayır	47	0,4635092416075	0,25352882716054	0,03698098021824
	1 Evet	63	0,4719337395772	0,22367306877523	0,02818015785533
Banka Kredileri/Özsermaye Banka Kredileri/Özsermaye	0 Hayır	46	0,49746	0,519007	0,076523
	1 Evet	63	0,71703	1,314417	0,165601
Kar Marjı	0 Hayır	47	0,2328	0,28154	0,04107
	1 Evet	63	0,2581	0,19690	0,02481

Tablo 46: Bağımsız Örnekler İçin T Testi Grup İstatistikleri

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means							
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference		
									Upper	Lower	
Çalışma Süresi Çalışma süresi	Equal variances assumed	2,610	0,110	1,231	108	0,221	-4,386	3,563		-2,083	
	Equal variances not assumed			1,193	86,214	0,236	-4,386	3,677		-2,433	
Halka açıklıklı koranı Halka açıklık oranı	Equal variances assumed	1,200	0,276	-1,429	108	0,156	-6,70594	4,69217		-16,00664	2,59475
	Equal variances not assumed			-1,465	106,269	0,146	-6,70594	4,57863		-15,78325	2,37136
Toplam Satışlar Toplam Satışlar	Equal variances assumed	8,583	0,004	-1,860	108	0,066	-2.034.428.678,981	1.093.969.412,595		-4.202.865.840,176	134.008.482,215
	Equal variances not assumed			-2,116	72,766	0,038	-2.034.428.678,981	961.516.877,794		-3.950.832.993,792	-118.024.364,169
Toplam Aktifler Toplam Aktifler	Equal variances assumed	5,987	0,016	-1,696	108	0,093	-4.747.646.339,405	2.799.081.376,757		-10.295.911.222,032	800.618.543,223
	Equal variances not assumed			-1,957	64,448	0,055	-4.747.646.339,405	2.425.362.932,684		-9.592.217.200,042	96.924.521,233
Brüt kar zarar Brüt kar / zarar	Equal variances assumed	13,508	0,000	-2,333	108	0,022	-589.323.566,424	252.622.001,570		-1.090.064.199,235	-88.582.933,613
	Equal variances not assumed			-2,680	67,126	0,009	-589.323.566,424	219.917.244,947		-1.028.265.126,947	-150.382.005,901
Toplam Borçlar Toplam Borçlar	Equal variances assumed	5,467	0,021	-1,549	108	0,124	-3.420.138.707,601	2.208.447.698,157		-7.797.665.174,158	957.387.758,957
	Equal variances not assumed			-1,792	63,080	0,078	-3.420.138.707,601	1.908.954.742,703		-7.234.786.031,622	394.508.616,420
Toplam Borçlar/Toplam Aktifler Toplam Borçlar/Toplam Aktifler	Equal variances assumed	0,099	0,754	-0,185	108	0,854	-0,00842449796973	0,04565101691756		-0,09891273318973	0,08206373725028
	Equal variances not assumed			-0,181	91,933	0,857	-0,00842449796973	0,04649423829523		-0,10076695942438	0,08391796348493
Banka Kredileri/Özsermaye Banka Kredileri/Özsermaye	Equal variances assumed	2,111	0,149	-1,073	107	0,286	-0,219575	0,204729		-0,625428	0,186277
	Equal variances not assumed			-1,204	85,908	0,232	-0,219575	0,182427		-0,582233	0,143083
Kar Marjı	Equal variances assumed	1,003	0,319	-0,554	108	0,581	-0,2527	0,4562			
	Equal variances not assumed			-0,527	77,990	0,6	-0,2527	0,4798			

Tablo 47: Bağımsız Örnekler İçin T Testi Verileri

- Bölümsel raporlama yapan firmalarla yapmayan firmaların ortalama çalışma süreleri arasındaki fark %95 güven düzeyinde⁵³⁴ anlamlı değildir (H2). (Bölümsel Raporlama Yapan Firmaların Ortalama Çalışma Süresi: 33,57 yıl Bölümsel Raporlama Yapmayan Firmaların Ortalama Çalışma Süresi:37,96 yıl, $p^{535}=0.221$ sd⁵³⁶:108)
- Bölümsel raporlama yapan firmalarla yapmayan firmaların ortalama halka açıklık oranları arasındaki fark %95 güven düzeyinde anlamlı değildir (H3). (Bölümsel Raporlama Yapan Firmaların Ortalama Halka Açıklık Oranı:44.7325, Bölümsel Raporlama Yapmayan Firmaların Ortalama Halka Açıklık Oranı:38,0266, $p=0.156$ sd:108)
- Bölümsel raporlama yapan firmalarla yapmayan firmaların ortalama toplam satışları arasındaki fark %95 güven düzeyinde anlamlıdır (H4). (Bölümsel Raporlama Yapan Firmaların Ortalama Satış Tutarı:3.148.207.821, Bölümsel Raporlama Yapmayan Firmaların Ortalama Satış Tutarı: 1.113.779.142, $p= 0.038$ sd: 72,766)
- Bölümsel raporlama yapan firmalarla yapmayan firmaların ortalama toplam aktif toplamları arasındaki fark ancak %90 güven düzeyinde anlamlıdır (H5). (Bölümsel Raporlama Yapan Firmaların Ortalam Aktif Toplamı: 5.996.875.264, Bölümsel Raporlama Yapmayan: 1.249.228.925, $p:0.055$ sd: 64,448)
- Bölümsel raporlama yapan firmalarla yapmayan firmaların ortalama brüt kar/zarar tutarı arasındaki fark %99 güven düzeyinde anlamlıdır (H6). (Bölümsel Raporlama Yapan Firmaların Ortalama kar/zarar tutarı: 769.465.475, Bölümsel Raporlama Yapmayan Firmaların Ortalama Kar/Zarar Toplamı 180.141.908, $p 0.009$ sd: 67,126)
- Bölümsel raporlama yapan firmalarla yapmayan firmaların ortalama toplam borç tutarları arasındaki fark ancak % 90 güven düzeyinde anlamlıdır (H7) (Bölümsel Raporlama Yapan Firmaların Ortalama Borç Tutarları Toplamı: 4.041.109.338

⁵³⁴ **Güven düzeyi:** Gerçek ortalama değer, belirlenen sınırlar içerisinde olma olasılığını belirleyen büyüklüktür. Gerçekte doğru olan bir hipotezin kabul edilme olasılığıdır.

⁵³⁵ **P:** Birinci tip hata demektir. Yani hipotezin doğru olması durumunda o hipotezi red ettiğinde yapacağın hatadır. Ölçümlerin P (Asymp Sig) değeri $< 0,01$ ise %99 güven düzeyinde bağımlı, $P < 0,05$ ise %95 güven düzeyinde bağımlı, $p < 0,10$ ise %90 güven düzeyinde bağımlıdır

⁵³⁶ **Serbeslik derecesi:** (degree of freedom): Bir istatistiğin kesin hesaplanmasında kullanılan değerlerin sayısının ne kadar değişme serbestisi olduğunu sayısal olarak verir.

Bölümsel Raporlama Yapmayan Firmaların Ortalama Borç Toplamı 620.970.630, p 0.078 sd: 63,080)

- Bölümsel raporlama yapan firmalarla yapmayan firmaların ortalama toplam Toplam Borçlar/Toplam Aktifler (Finansal Kaldıraç) oranı arasındaki fark % 95 güven düzeyinde anlamsızdır (H7). (Bölümsel Raporlama Yapan Firmalardaki Ortalama Finansal Kaldıraç Oranı: 0.471 Bölümsel Raporlama Yapmayan Firmalardaki Ortalama Finansal Kaldıraç Oranı:0.463, p: 0.854 sd: 108)
- Bölümsel raporlama yapan firmalarla yapmayan firmaların ortalama Toplam Banka Kredileri/Özsermaye oranı arasındaki fark %95 güven düzeyinde anlamsızdır(H7) (Bölümsel Raporlama Yapan Firmaların Ortalama Toplam Banka Kredisi/Özsermaye Oranı:1.314, Bölümsel Raporlama Yapmayan Firmaların Ortalama Toplam Banka Kredisi/Özsermaye Oranı: 0.519, p: 0,286 sd:107)
- Bölümsel raporlama yapan firmalarla yapmayan firmaların ortalama kar marjı arasındaki fark %95 güven düzeyinde anlamsızdır(H8). (Bölümsel Raporlama Yapan Firmaların Ortalama Kar Marjı Oranı:0.2581, Bölümsel Raporlama Yapmayan Firmaların Ortalama Kar Marjı Oranı: 0.2328, p: 0.581 sd:108)

Yukarıdaki sonuçları yorumlayacak olursak;

- **H 2-firmanın çalışma süresi bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir hipotezimiz doğrulanmamıştır.** Zira raporlama yapan firmalarla, yapmayan firmaların ortalama çalışma süreleri arasında çok ciddi farklar bulunmamaktadır. Raporlama yapanların ortalama çalışma süresi 35,5 yıl iken yapmayanların da yaklaşık olarak 38 yıldır. Dolayısıyla bu hipotezimiz doğru değildir. **Çalışma süresinin uzunluğu ya da kısalığı bölümsel raporlama üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir.**
- **H 3: Halka açıklık oranı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir hipotezimiz doğrulanmamıştır.** Raporlama yapan firmaların ortalama halka açıklık oranları, % 44,73 iken, yapmayanlarınki de bu orana çok yakın bir şekilde %38'dir. **Bu anlamda firmaların halka açık oranının çokluğu ya da azlığı bireysel raporlama yapma kararı üzerinde etkili değildir.**
- **H 4: Firmanın toplam satış tutarı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinden etkilidir hipotezimiz %95 güvenilirlik düzeyinde doğrulanmıştır.** Yani toplam

satışları daha yüksek firmalar bölümsel raporlama yapmayı tercih ederken, düşük firmalar ise raporlama yapmamışlar bir ihtimal raporlama yapmayı gerekli görmemişlerdir. Raporlama yapan firmaların ortalama satış tutarları yaklaşık olarak 3.150 milyon TL iken, yapmayanların ise yaklaşık ortalama 1.120 milyon TL. dir.

- **H 5: Firmanın toplam bilanço aktif büyüklüğü bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir hipotezi %90 güvenilirlik düzeyinde de olsa doğrulanmıştır. Firmaların aktif büyüklükleri arttıkça bölümsel raporlama yapma durumları da artmıştır.** Zira bölümsel raporlama yapan firmaların ortalama toplam aktif büyüklükleri yaklaşık 6.000 milyon TL. düzeyinde gerçekleşmiştir. Yapılan bilanço gözlemlerinden firmaların bölümsel raporlama başlığı altında aktiflerinde daha çok duran varlıkları raporladıkları görülmüştür. Finansal tablo dipnotlarında alacaklar, kasa, nakit ve nakit benzerleri başlıkları altında da ilgili kalemlerle ilgili açıklamalar yapılmakla birlikte dönen değerlere ait tutarların hangi faaliyetlerden kaynaklandığını gözlemek, bölümsel raporlama başlığı altında pek mümkün olmamaktadır. **Bu itibarla söylenebilir ki; firmaların aktiflere ait bölümsel bilgi açıklamasından anladıkları maddi duran varlıklara ait açıklamalardır.**
- **H 6: Firmanın Brüt Kar / Zarar tutarı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir hipotezi doğrulanmıştır. Yani firmanın kar/zarar tutarı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde %99 güven düzeyinde etkilidir.** Yüksek brüt karlılığa sahip firmaların bölümsel raporlamayı tercih ettikleri, daha düşük brüt karlılığa sahip firmaların ise raporlama yapmadıkları gözlemlenmiştir. **Brüt karlılığın bölümsel raporlama üzerinde %99 güven düzeyinde etkili olmasının nedeninin bölümsel raporlama denince ilk satış verilerinin açıklanması dürtüsü ile alakalı olduğu düşünülmektedir.** Zira firmalar eğer ciroları arttıkça, artan bu cironun hangi bölüm kaynaklı olduğunu açıklamayı tercih ediyorlarsa, bölüme ait karı da açıklamak istemeleri bu durumun bir sonucudur.
- **H 7: Firmanın toplam borç tutarı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir** hipotezinin test edilmesi için üç parametre kullanılmıştır. Birinci parametremiz **toplam borç** tutarları, ikinci parametremiz **Toplam Borç/Toplam Aktif (Finansal Kaldıraç)** ve son parametremiz **Banka Kredileri/Özsermaye** 'dir. Bu parametrelerden finansal kaldıraç ile özkaynakların kaç katı oranında banka kredisi kullanıldığını gösteren oranlar bölümsel raporlama isteği üzerinde etkili değillerdir.

Bizim hipotezimiz finansal kaldıraç derecesi arttıkça, bankalardan kredi kullanma oranı arttıkça, firmanın finansal tablolarında şeffaflaşmaya ihtiyaç duyacağı bu nedenle bölümsel raporlama yapma oranının artacağı varsayımına dayanmaktaydı. Ancak bu varsayım doğrulanmamıştır. Çünkü her iki rasyodaki sonuçlar bölümsel raporlama yapan ve yapmayan firmalar arasında birbirine çok yakın tutarlarda gerçekleşmiştir. Ancak firmanın toplam borçluluğunun yüksek olması ile bölümsel raporlama yapma arzusu arasında %90 güven düzeyinde de olsa bir ilişki kurulmuştur. Ortalama toplam borçluluğu yaklaşık 4.000 milyon TL. olan firmaların raporlama yaptıkları ancak 620 milyon TL. olan firmaların ise raporlama yapmadıkları görülmüştür. **Toplam borçları yüksek firmaların da çok raporlama yaptıkları tespit edilse dahi borçluluk ile ilgili durum özellikle finansal kaldıraç ile desteklenmediği için H 7 de tarafımızca onaylanmamış kabul edilmiştir.**

- H 8: Firmanın brüt kar marjı oranı bölümsel raporlama yapma isteği üzerinde etkilidir hipotezi doğrulanmamıştır. **Bölümsel raporlama yapan firmalar ile yapmayan firmaların ortalama brüt kar marjları oranları arasında önemli bir fark olmadığı gözlemlenmiş her ikisinin de % 25-% 23 aralığında değiştiği tespit edilmiştir.**

5.2.3.Ki Kare Bağımsızlık Testi

Hatırlanacağı üzere Ki–Kare Bağımsızlık Testi iki değişken arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılmaktaydı. Bağımsız örnekler için T testimizde firmanın çalışma süresinin bölümsel raporlama üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı ortaya çıkmış ve çalışma süresinin uzunluğunun bölümsel raporlamayı arttıracığı varsayımımız doğrulanmamıştır. Bu hipotezi bir de Ki Kare Bağımsızlık testi ile onaylamaya çalıştığımızda ise şu sonuçlara ulaşılmıştır:

süre_kod Çalışma Süresi * BölümselRaporlamaYapıyormu Bölümsel Raporlama Yapıyor mu?

Crosstab

		BölümselRaporlamaYapıyormu Bölümsel Raporlama Yapıyor mu?			
		0 Hayır	1 Evet	Total	
süre_kod Çalışma Süresi	0 0-19	Count	10	15	25
		% within süre_kod Çalışma Süresi	40,0%	60,0%	100,0%
		% within BölümselRaporlamaYapıyormu Bölümsel Raporlama Yapıyor mu?	21,3%	23,8%	22,7%
		% of Total	9,1%	13,6%	22,7%
	1 20 ve üzeri	Count	37	48	85
		% within süre_kod Çalışma Süresi	43,5%	56,5%	100,0%
		% within BölümselRaporlamaYapıyormu Bölümsel Raporlama Yapıyor mu?	78,7%	76,2%	77,3%
		% of Total	33,6%	43,6%	77,3%
	Total	Count	47	63	110
% within süre_kod Çalışma Süresi		42,7%	57,3%	100,0%	
% within BölümselRaporlamaYapıyormu Bölümsel Raporlama Yapıyor mu?		100,0%	100,0%	100,0%	
% of Total		42,7%	57,3%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	.098(b)	1	0,754		
Continuity Correction(a)	0,007	1	0,933		
Likelihood Ratio	0,099	1	0,753		
Fisher's Exact Test				0,821	0,469
Linear-by-Linear Association	0,097	1	0,755		
N of Valid Cases	110				

Tablo 48: Ki Kare Bağımsızlık Testi İstatistikleri Tablosu

Kurulan Hipotez H 9 firmanın çalışma süresinin 20 yıldan fazla olup olmaması bölümsel raporlamayı etkiler

Ki Kare Bağımsızlık Testinin uygulanmasına ilişkin hesaplama tablosu ve elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Çalışma Süresi	Raporlama Yapma Oranı (%)	Raporlama Yapmama Oranı (%)
0-19 yıl	40	60
20 ve üzeri	43,5	56,5

Tablo 49: Çalışma Süresi 20 yıldan az ve çok olan firmaların Raporlama Yapma Oranları

Çalışma sürelerine göre bölümsel raporlama yapan firmaların oranı ile yapmayanların oranları arasında çok ciddi bir fark bulunmadığından (hatta birbirine çok yakınlar) bölümsel raporlama yapma, çalışma süresinden bağımsızdır. Yani çalışma süresi ne olursa olsun firma bölümsel raporlama yapmakta ya da yapmamaktadır.

Bölümsel raporlama yapma %95 güven düzeyinde firmanın çalışma süresinin 19 yıldan az ya da fazla olmasından bağımsızdır. (Ki – kare 0,098, sd:1 P= 0,75)

Bu anlamda H 9’ da H 2’ deki sonuca paralel bir şekilde onaylanmamıştır.

5.2.4.Karar Ağacı Analizi

Daha önce de izah ettiğimiz üzere karar ağacı temelli analizler, çeşitli kategorilere göre sınıflama yapılmasında, parametrik modellerin kurulmasında kullanılmak üzere çok miktardaki değişken ve veri kümesinden yararlı olanların seçilmesinde kullanılmaktadır.

Karar ağacı analizimizde verilerimiz yine bölümsel raporlama yapanlar ve yapmayanlar diye sınıflandırılmıştır. Bu analize göre araştırma konusu firmaların %42,7’si bölümsel raporlama yapmazken %57,3’ü bölümsel raporlama yapmaktadır. **Bölümsel raporlama yapan firmalarda en belirleyici bağımsız değişken aktif büyüklüğüdür.**

Eğer bir firmanın toplam aktifleri 700.000.000 TL.den ($7,0 E8=7,10^8$) büyük ise firma % 70.9 olasılıkla bölümsel raporlama yapmaktadır .

Eğer bir firmanın toplam aktifleri 700.000.000 TL.’den küçük veya eşitse % 56,4 olasılıkla bölümsel raporlama yapmamaktadır.

Aktif büyüklüğü ile ilgili ayırmadan sonra aktif büyüklüğü 700.000.00 TL'den küçük olan firmalarda karar ağacı analizinde 3 dal daha oluşmuştur. Buna göre;

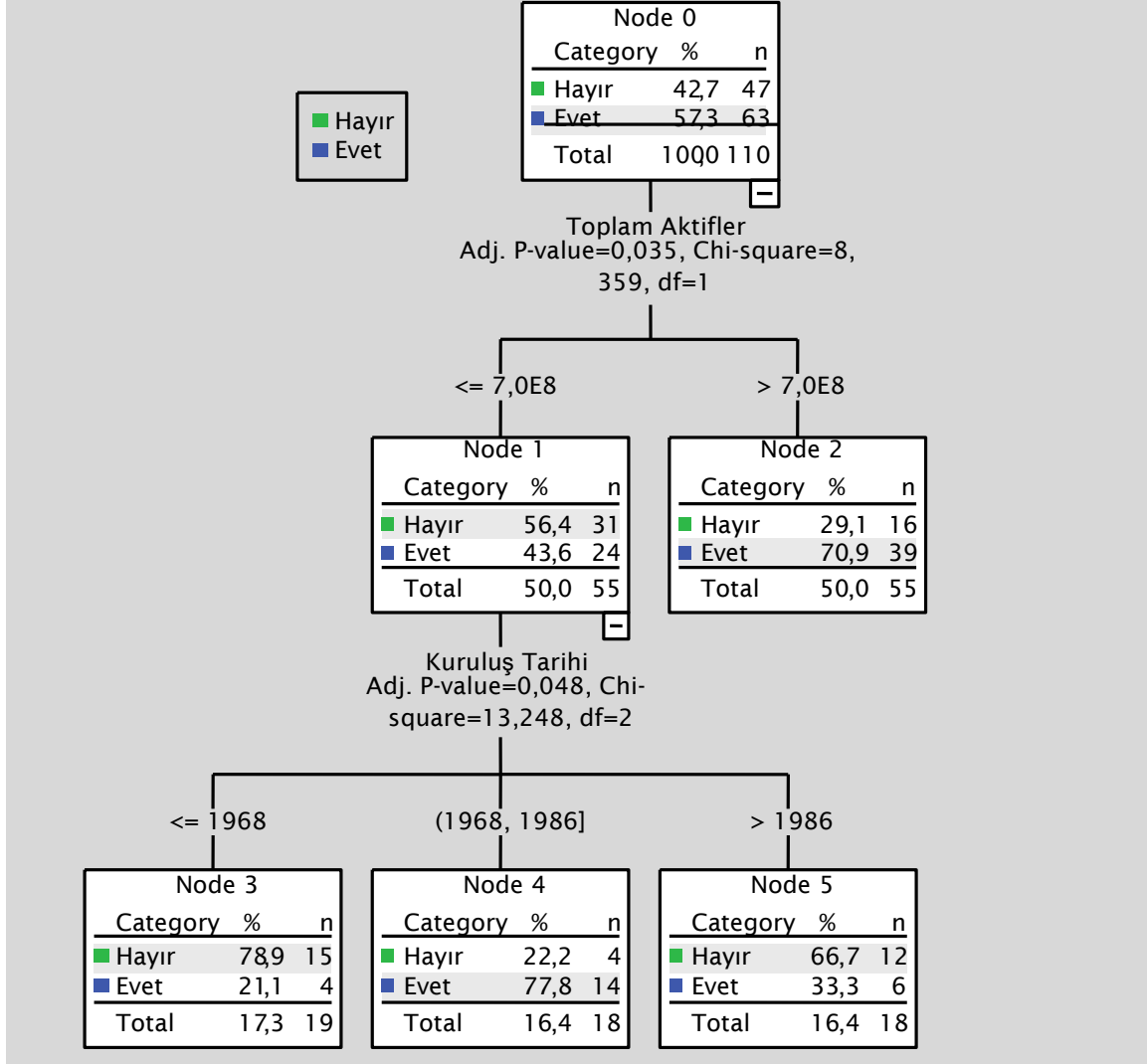
Toplam aktif büyüklüğü 700.000.000 TL'den küçük veya eşit olan firmalardan;

- 1968 ve öncesinde kurulanlar %78,9 olasılıkla bölümsel raporlama yapmamaktadırlar.
- 1986 yılından sonra kurulan firmalar %66,7 olasılıkla bölümsel raporlama yapmamaktadırlar
- 1968 ile 1986 yılları arasında kurulan firmalar ise %77,8 olasılıkla bölümsel raporlama yapmaktadırlar.

Bu sonuçlara göre aktif büyüklüğü yüksek olan firmalar, aktif büyüklüğü düşük firmalara göre daha fazla bilgi üretmektedir. Bununla birlikte aktif büyüklüğü düşük firmalarda da çok uzun zamandan bu yana piyasada faaliyet gösteren kuruluşlar ile 20 yıldan daha genç şirketlerin daha az raporlama yaptıkları, 40-20 yaş arası firmaların ise aktif büyüklükleri nispeten daha düşük olsa bile bölümsel raporlama yapma ihtimallerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda izah edilen hususlar şekil 32'de gösterilen karar ağacının dallarından takip edilebilir.

Bölümsel Raporlama Yapıyor mu?

Şekil 35: Karar Ağacı Analizi

SONUÇ:

Performans ölçümü, bir yöneticiye işletmesinin ne kadar başarılı olduğunu belirlemesine ve işletmenin geleceği ile ilgili doğru karar almasına yardımcı olmaktadır. Performans ölçümü, işletmenin faaliyet sürecinde kullandığı girdilerin ve çıktılarının kontrolünü, değerlendirilmesini, geliştirilmesini sağlar ve önceden belirlenmiş hedefler ile gerçekleşen sonuçları karşılaştırarak hedeflerden sapmaların boyutunun belirlenmesinde yardımcı olur. Performans ölçümü sayesinde, süreçlerde geliştirilebilecek alanlar belirlenir, var olan verimsizliklerin nedeni, maliyeti ortaya konabilir ve karşılaştırma yapılabilecek standartlar ortaya konur.

İşletmelerde performans ölçümünün doğru şekilde yapılabilmesi için birçok yöntem geliştirilmiştir. Her işletme faaliyet gösterdiği sektöre, çalışma biçimine, geleceğe yönelik hedeflerine, işletmenin büyüklüğüne ve yapısına, faaliyet gösterdiği bölgeye bağlı olarak mevcut performans ölçme yöntemlerinden bir veya bir kaçını kullanarak, önceden belirlenmiş işletme amaçlarına ulaşip ulaşamadığını tespit etmeye çalışır.

Birçok işletme büyüme ve faaliyet risklerini azaltmak amacıyla birden çok alanda faaliyet gösterebilir. Bunun yanında günümüzde her alanda olduğu gibi ekonomi alanında da yaşanan entegrasyon süreci, ülke ekonomileri arasında sınırların kalkmasına neden olmuş ve küreselleşme ile birlikte işletmeler uluslararası alanda bir çok bölgede faaliyet göstermeye başlamışlardır.

Küreselleşmeye ve firmaların hacimlerinin büyümesine bağlı olarak işletmelerin örgüt yapılarında da önemli değişimler olmuştur. Birden fazla coğrafi bölgede faaliyet gösteren ve birden fazla sektörde üretim yapan büyük işletmeleri, artık eskiden olduğu gibi tek bir elden yönetmek imkanı kalmamıştır. Bunun doğal sonucu olarak, örgütlerde çeşitli yönetim kademeleri oluşturma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Merkezkaç yönetim olarak da adlandırılan örgüt yapılanmasında; bir birey veya bir kurulun yönetmekle yetkili olduğu çeşitli sorumluluk alanları ve yönetim yetkisi verilmiş kişi veya kurulun sorumluluğunda çeşitli girdiler kullanarak belirli çıktıları üreten sorumluluk merkezleri oluşturulmuş böylece yetki ve görev paylaşımları ile büyük işletme organizasyonlarının daha sağlıklı bir yönetim yapısına kavuşturulması amaçlanmıştır.

Faaliyet gösterilen bölgelerdeki farklılıklar ile faaliyet gösterilen sektördeki gelişmelere bağlı olarak işletme bölümleri birbirinden farklı sonuçlar gösterebilmektedir. Bu gibi durumlarda en üst yönetimin, sorumluluk merkezi yöneticilerinin performansları hakkında, bir mali analistin veya diğer bir bilgi kullanıcısının işletmenin hem yatırımında ve hem bölümlerdeki başarısı hakkında net kanaatler oluşturması oldukça zorlaşmaktadır. Bu zorluk beraberinde işletmelerde bölümsel performansın ölçülmesi kavramını ortaya çıkarmıştır. Günümüzde işletmeler bölümsel performansın ölçülmesi amacıyla ilaveten kredi verenlere, mali tablo yorumcularına, çeşitli kamu kuruluşlarına, işletme yönetici ve sahiplerine; kredi kararlarının, yatırım kararlarının, sorumluluk merkezlerinin performansının ölçümünün, işletmelerarası karşılaştırmaların doğru yapılmasını ve çeşitli istatistiksel ulusal hesapların çıkarılmasını sağlamak amacıyla bölümsel rapor hazırlarlar.

Örgüt yapılarında meydana gelen farklılıklar ve bölümsel performansın ölçülmesinin gerekliliği işletme içinde bir merkezden diğerine mamul transferi üzerinde durulması gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak merkezkaç yönetim kavramı ve sorumluluk merkezleri arasındaki koordinasyonun sağlanmasında, yöneticilerin etkinliğinin ölçülmesinde bir yönetim aracı olarak transfer fiyatı kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Bu tezde ayrıntıları ile incelenen, yukarıda kısaca özetini verilen, ticari alanda yaşanan globalleşme ve buna bağlı olarak örgüt yapılarında meydana gelen değişmeye paralel olarak ortaya çıkan kavramlar, bölümsel raporlamanın belirli bir standarda bağlanmasını gerekli hale getirmiştir.

Gerek işletme performansının gerekse de bölümsel performansın ölçülmesinde kullanılan en temel enstürümanlar finansal tablolardır. İşletmelerin farklı muhasebe politikaları uygulayan ülkelerde faaliyet göstermesi, farklı sonuçlar ortaya koyan finansal tabloların oluşmasına çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle muhasebe uygulamalarının belirli temellere uyması zorunluluğu ortaya çıkmıştır ve bu mali tablolarda ve raporlamada karşılaşılan farklı uygulamaların önlenmesi için ulusal muhasebe standartlarının uluslararası standartlara uyumlaştırılması önem kazanmıştır. Bu öneme binaen 13/01/2011 tarihinde TBMM genel kurulunda kabul edilen 6102 sayılı yeni TTK na göre gerçek ve tüzel kişilerin gerek ticarî defterlerini tutarken, gerek münferit ve konsolide finansal tablolarını düzenlerken, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayımlanan, Türkiye Muhasebe Standartlarına, kavramsal çerçevede yer alan muhasebe ilkelerine ve

bunların ayrılmaz parçası olan yorumlara aynen uymak ve bunları uygulamak zorunda olduğu hükme bağlanmıştır.

Bu anlamda ülkemizde de uygulanması zorunlu hale getirilen uluslararası muhasebe standartları arasında yer alan bölümsel raporlamaya ilişkin olarak ilk defa 1983 yılında “mali bilgilerin bölümlere göre raporlanması UMS 14 standardı” yayınlanmıştır. Ancak 2002 yılında FASB ve IASB arasında imzalanan Norwalk anlaşması çerçevesinde UMS 14 standardının SFAS 131 ile de yakınlaştırılmasını sağlamak amacıyla IFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı Kasım 2006 da yayınlanmış ve 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren de yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde ise Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından ilk önce 03.03.2006 tarihinde TMS 14 Bölümlere Göre Raporlama Standardı yayınlanmıştır. 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren yürürlüğe giren TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı da 15.07.2007 tarihinde resmi gazetede yayınlanmıştır.

TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı, bir işletmenin yıllık raporlamalarda ve ara finansal tablolarda işletme bölümlerinin rapor bilgisini nasıl sunması gerektiğini belirler. Bu standart, bir işletmenin faaliyet bölümlerinin oluşturulmasında temel ilke olarak, finansal tablo kullanıcılarının, işletmenin gerçekleştirdiği faaliyet ile faaliyette bulunduğu ekonomik ortamın niteliğini ve finansal etkilerini değerlendirmelerini mümkün kılan bilgilerin açıklanmasını öngörür. Standart, aynı zamanda ana müşteriler, coğrafi alanlar, ürün ve hizmetler hakkında ilgili kamu açıklamalarının gerekliliğini ortaya koyarak bölümsel bilgi açıklamalarının belirli bir standarda bağlanmasını amaçlamaktadır. Bu anlamda TFRS 8 genel olarak bir açıklama standardıdır.

TFRS 8; bölümlerin belirlenmesinde “yönetimin bakış açısı” anlayışını benimsemektedir. Bu anlayışa göre hem bölümlerin belirlenmesi, hem de bölümsel raporlama için kullanılan bilgilerin hazırlanması içsel yönetim kararları için hazırlanmış bilgilere dayanmaktadır. TFRS 8 baz alınarak hazırlanan bölümsel raporlar, yönetimin geçmiş kararları almada kullandıkları bilgilerin anlaşılmasını ve kullanıcıların yönetimin gelecek olaylarda takınacakları tavırları tahmin etmelerini sağlamaktadır. Başka bir ifade ile TFRS 8’e göre, bölümsel raporlama için oluşturulan faaliyet bölümleri, içsel yönetim amaçları için oluşturulan faaliyet bölümleri ile aynı olmalıdır. Bu anlamda TFRS 8, içerdiği yönetim yaklaşımı ile yöneticilere tam bir serbesti tanımaktadır. Standardın bu özelliği dış bilgi kullanıcılarına yönetimin gözünden bir bakış açısı kazandırmak olarak lanse edilse de işletme

bölümlerinin belirlenmesinde yöneticilere tam bir serbesti tanınması yöneticilerin raporlamak istemedikleri bölümleri saklayabilme olanağı sağlayabileceği yönünde eleştiriler almaktadır.

Bu tez çalışmasında, girişte belirtilen amaca uygun olarak öncelikle TFRS 8 Faaliyet Bölümlerine İlişkin Muhasebe Standardı ayrıntılı olarak incelenmiş ve Türkiye'deki uygulanma durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaca uygun olarak iki farklı uygulamaya yer verilmiştir. Birinci uygulamada Türkiye'de faaliyette bulunan bir grup firmasında TFRS 8 Standardı'nın uygulanma biçimi gösterilmeye çalışılmıştır. Bu uygulama kapsamında yer alan grubun faaliyet konusu, ulusal ve uluslararası hava limanlarının inşaatı ve işletilmesi olup bünyesinde 22 adet bağlı ortaklığı ve 9 adet iştiraki bulunmaktadır. Her bir bağlı ortaklık ve iştirak firması bağımsız finansal tablo hazırlayıp üst yönetime sunmakta ve üst yönetim de bu verileri gözden geçirmektedir. Bu nedenle her bir grup firması ayrı bir faaliyet bölümü olarak irdelenmiştir. Daha sonra bu faaliyet bölümlerinin, TFRS 8 standardında belirtilen kriterlere uygun olarak raporlanabilir bölüm olup olmadığına karar vermek için sayısal alt sınırlar belirlenmiş ve bölüm birleştirme kriterlerinin mevcut olup olmadığı tespit edilmiştir. Bu amaçla her bir bölüme, "hasılat testi", "varlık testi" ve "kar/zarar testi" uygulaması yapılmıştır. Buna göre sayısal alt sınırları karşılayanlar ayrı birer faaliyet bölümü olarak kabul edilmiş, karşılamayanlar arasında ise standarttaki kriterlere uygun olarak gerekli birleştirmeler yapılmıştır. Bu işlemlerden sonra 31 olan faaliyet bölümü sayısı raporlanabilir bölüm olarak 5'e düşmüştür.

Raporlanabilir bölümlerin belirlenmesinden sonra standardın açıklanmasını zorunlu tuttuğu her bir raporlanabilir bölüme ait; kar veya zarar ile toplam varlıklara ilişkin tutar ve işletmenin karar almaya yetkili merciinin düzenli olarak gözden geçiriyor olması durumunda açıklanmasını zorunlu tuttuğu –ki uygulama konusu grupta gözden geçirilmektedir- her bir bölüme ait borç tutarları belirlenmiştir. Bu hususlara ilaveten, standartta belirtildiği üzere; işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii tarafından gözden geçirilen bölüm kar veya zararının ölçümüne dahil ediliyorsa ya da bölüm kar veya zararının ölçümüne dahil edilmese bile işletmenin faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili merciine düzenli olarak sunuluyorsa, her bir raporlanabilir bölüm için açıklanması gerekli görülen şu hususlar da açıklanmıştır:

- İşletme dışı müşterilerden elde edilen hasılatlar,
- Aynı işletmenin diğer faaliyet bölümleri ile olan işlemlerinden elde edilen hasılatlar,

- Faiz geliri,
- Faiz gideri,
- Amortisman ve itfa payları,
- Finansal Yatırımlar
- Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıklar

Yapılan bu çalışmadan sonra, her bir faaliyet bölümünün mali verileri incelendiğinde grubun lokomotif bölümünün terminal operasyonları (hava limanı işletmeciliği) olduğu görülmüş; toplam konsolide grup cirosunun % 45'ini ve toplam faaliyet karının da %79'unu bu bölümün oluşturduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca grup varlıklarının %81'i ve varlık finansmanında kullanılan yükümlülüklerin de % 82'si yine bu grupta toplanmaktadır. Dolayısıyla bu faaliyet bölümünde yaşanacak herhangi bir sorunun grubun finanman yapısı üzerinde son derece etkili olacağı kanaati edinilmiştir.

Uluslararası faaliyetleri nedeniyle bölgesel bazda da finansal bilgi üreten grup için 4 adet de coğrafi bölüm belirlenmiştir. Türkiye, Tunus, Makedonya ve Gürcistan olarak belirlenen bölgelere ait de “gelir” ve “duran varlık” tutarları açıklanmıştır. Bölümlerarasında yapılan değerlendirmede de Tunus ve Türkiye'nin ana bölge konumunda olduğu gözlemlenmiştir.

Yapılan bu uygulamadan sonra; TFRS 8 standardının, belirtilen zorunlu ve isteğe bağlı tüm bilgilerin açıklaması halinde işletmelerin bölümsel performansının değerlendirilmesinde büyük oranda yardımcı olduğu görülmüştür. Ancak faaliyet bölümleri ile ilgili açıklamaların tüm unsurları içermediği sadece zorunlu olan kar/zarar ve varlık bilgileri ile sınırlı kaldığı durumlarda bölümler ile ilgili net bir kanata sahip olmak mümkün olmamaktadır. Zira özellikle uygulamamıza konu grup gibi çok sayıda faaliyet bölümüne sahip büyük işletmelerde açıklamaların asgari tutarda olması değerlendirme yapmayı güçleştirmektedir.

İkinci uygulamada ise genel olarak Türkiye'deki firmaların TFRS 8 Standardını uygulayıp uygulamadıklarının ve bu durumu etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmış olup, bu amaçla İMKB'de işlem gören 110 firmaya ilişkin veriler üzerinde çalışılmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

- Zorunlu olmasına rağmen toplam 110 firmadan 47 tanesi tek bir sektörde veya coğrafi bölgede faaliyette bulunuyor olmasını gerekçe göstererek bölümsel raporlama yapmadığını beyan etmiştir. Bu anlamda ülkemizde bölümsel raporlamadan anlaşılan,

faaliyet gösterilen farklı sektörün veya bölgenin varlığı kavramıdır. Bu noktadan hareketle TFRS 8 standardının faaliyet bölümlerinin belirlenmesinde vurguladığı “bir işletmenin hasılat elde edebildiği ve/veya harcama yapabildiği, faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili merciinin varlığı” kıstasının tam olarak uygulanmadığı görülmektedir. Bunun sebebinin de işletmelerin iç finansal raporlama sistemlerinde olmasına rağmen bazı bölümsel bilgileri ticari mahremleri sayarak kamuya açıklamak istememeleri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bölümsel bilgi ile ilgili finansal veri toplamanın uzun zaman alması ve maliyetli olması nedeniyle iç raporlama sistemi bu bilgileri temin etmeye müsait olmayan firmalar, eğer tek bir bölgede veya sektörde faaliyet gösteriyorlarsa karar almaya yetkili merciin varlığı veya gelir/maliyet yaratma kıstası göz önünde bulundurulmadan bölümsel raporlamayı gerektirecek bir organizasyon yapımız yoktur diyebilmektedirler.

- Bölümsel raporlama yapan 63 firmanın da sadece 1 tanesinin açıklanması gereken bilgilerin tamamını açıkladığı görülmüştür. Bu anlamda bölümsel raporlama yapan firmaların yaptığı bölüm açıklamaları da çok sınırlı kalmıştır.
- TMS 14’den TFRS 8 standardına geçişle birlikte bölüm sayılarında artış yaşanması beklenmesine karşın, bölümsel raporlama yapan firmaların bölüm sayılarında kayda değer bir artış yaşanmadığı gözlemlenmiştir. Bu durumda TFRS 8’e geçişte TMS 14 ile farklılık göstermesine rağmen firmaların faaliyet bölümlerini belirleme yöntemlerini değiştirmedikleri anlaşılmaktadır. Diğer dikkat çeken bir husus da TMS 14’de bölümsel raporlama yapmayı gerektirecek bir husus olmadığı gerekçesi ile raporlama yapmayan 16 firmanın bir yıl sonra bölümsel raporlama yapmaya başlamalarıdır. Bu durum elbette ki firmaların tamamında, organizasyon yapısının veya satış tekniklerinin değişmesi ile açıklanamayacağından akla bölümsel raporlama yapma konusundaki keyfiliği getirmektedir. Oysaki 2000 yılında Herman ve Thomas’ın Amerika’nın en büyük 250 firmasının 100’ü üzerinde yaptığı aynı doğrultudaki çalışmasında şirketlerin 2/3’nün faaliyet bölümlerinin tanımlanma yöntemlerini değiştirdikleri görülmüştür.
- 110 firma üzerinde yapılan bu uygulama çalışmasında, bölümsel raporlamaya etki eden parametrelerin varlığı da araştırılmıştır. Buna göre yüksek satış hacmine, yüksek brüt kar/zarar tutarına ve yüksek aktif büyüklüğüne sahip firmaların daha çok bölümsel raporlama yaptıkları görülmüştür. Bölümsel raporlama yapma kararı

üzerinde etkili olduğu düşünölen firmanın yaşı, halka açıklık oranı, toplam borç tutarı, toplam banka kredisi, kar marjı oranı kriterlerinin ise bölümsel raporlama yapma kararı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadıkları görölmüştür. Kurumsal literatür taraması sırasında bir çok yazar ve araştırmacının yaptığı çalışmalarda finansal kaldıraç derecesi ile bölümsel raporlama yapma isteği arasında pozitif bir korelasyon olduğu görölmüş olmasına rağmen İMKB’de işlem gören firmalarda böyle bir korelasyon olmadığı görölmüştür.

Yapılan bu araştırma sonucunda gerek bölümsel raporlama yapmayan firmaların sayısının çokluğu, gerekse de bölümsel raporlama yapan firmaların açıkladığı bilgilerin yetersizliği, bu standardın öneminin yeterince anlaşılmadığını ve işletmeler tarafından standardın gerektirdiği açıklamaların yapılmasından kaçınıldığını göstermektedir. Ayrıca İMKB de işlem gören tüm firmaların finansal tablolarının bağımsız denetimden geçmiş olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, işletme yöneticilerinin ve denetim firmalarında görev yapanların bu konuda daha titiz davranması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak TFRS 8 bir açıklama standardıdır ve standartta belirtilen açıklanacak hususların tamamını içermesi halinde ve firmaların hazırlamış oldukları finansal tablolar dipnotları ile birlikte değerlendirildiğinde işletmelerin gelecekteki nakit akımlarının tahmin edilmesinde, borç yüklerinin çevrilebilir olup olmadığının tespitinde, karlılık analizlerinde, yatırımların hangi alanlarda yapıldığının daha net tespit edilmesi gibi hususlarda oldukça faydalı bilgiler içermektedir.

KAYNAKÇA:

Ağca, Ahmet- Akgün, Melek- Aksu, Mine, vd. **UFRS-UMS Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması** Maliye ve Hukuk Yayınları Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara 2009

Advanced Management Accounting Ders Notları, Rai University, India
<http://www.scribd.com/doc/18740959/managementaccountingnotes>

Akdeniz, Fikri, **Olasılık ve İstatistik**, Baki Kitapevi, Adana 1998

Akdoğan, Nalan, “**KOBİ Finansal Raporlama Standardına Genel Bakış ve Tam Set IAS/IFRS’lerden Farklılığı**”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl:9, Sayı:30, Ocak 2010

Akel, Veli, “**İşletme Bölümlerinin Performansının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi (Segmental Analysis)**” http://iibf.bozok.edu.tr/yedek/akademik/veli_akil/segmental_analysis.pdf

Akgüç, Öztin, **Finansal Yönetim**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 6. Bası, Avcıol Basım-Yayın, İstanbul 1994

Akgül, Başak Ataman, “**İşletmelerde Yeni Performans Ölçümleme Sistemleri**”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:24 Ekim 2004

Aksoy, Tamer “**Finansal Muhasebe ve Raporlama Standartlarında Uyumlaştırma ve UMS/UFRS Bazında Küresel Muhasebe Standartlarına Yöneliş**”, İSMMMO Yayın Organı Mali Çözüm, Sayı 71, Nisan-Mayıs-Haziran 2005

Altuğ, Osman, **Maliyet Muhasebesi**, 12. Baskı, Türkmen Kitapevi, İstanbul 1999

Anthony, Robert N., **Management Accounting Text and Cases**, Illionois, 1960

Arıcı, Mehmet Fatih, **Ticari İşletmenin Aktif ve Pasifi İle Devri** Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul 2007

Arslan, Mihriban Coşkun, **Merkezkaç Yönetim Açısından, Sorumluluk Muhasebesi ve Transfer Fiyatlamının Üretim İşletmelerinin Performansına Etkisi ve Bir Uygulama**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2006

Arslanlı, Halil, **Kara Ticareti Hukuku Umumi Hükümler**, 3. Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1960

Arsoy, Aylin Poroy, “**Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu’nun Kavramsal Çerçeve Projesine Bir Bakış**” 13/02/2009,
<http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/aylin/001/>

A Practical Guide to Segment Reporting, Price Water House Coopers September 2008
<http://www.pwc.com/gx/en/ifrs-reporting/practical-guide-to-segment-reporting-pwc-publications.jhtml>

Aslan, Sinan, “**İşletmelerde Stratejik Faaliyet Bölümleri Arasında Transfer Fiyatlandırması**”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl: 4, Sayı: 12, Nisan 2004

Ataman, Ümit, **Şirketler Muhasebesi**, Türkmen Kitapevi, 4. Baskı, İstanbul 2000

Atış, Caner, **Küreselleşme Sürecinde Transfer Fiyatlandırma ve Türkiye**
<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/yonetim/yonetim24.pdf>

Atrill, Peter – McLaney, Eddie, **Management Accounting for Decision Maker**, Pearson Education Limited, England, 2009

Barbee, Fred, “**Segment Reporting and Decentralization**” www.cbpp.uaa.alaska.edu/afrfb/acct202/Chpt_12_HO.ppt

Bahnub, Brent, **Activity-Based Management for Financial Institutions**, John Wiley& Sons, USA. 2009

Barfield, Jesse T.- Raiborn, Cecily A.- Kinney, Michael R., **Cost Accounting: Traditions and Innovations**, Thomson South-Western, USA, 2003

Bayrakdaroğlu, Ali - Ünlü,Ulaş, “**Performans Değerlemede EVA ve MVA Ölçütleri:Bu Ölçütler Açısından İMKB ve NYSE’nin Karşılaştırmalı Analizi**”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl:2009, Cilt 14, Sayı:1

Bengü, Haluk – Demirgüneş, Kartal, “**Ekonomik Katma Değer ve Balanced Scorecard Yaklaşımlarının Entegrasyonu**”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Yıl:6, Sayı:20, Ekim 2006

Berk, Niyazi, **Finansal Yönetim** , 6. Baskı, Türkmen Kitapevi İstanbul 2002

Bilen, Serkan, “**Çok Boyutlu Rekorlama Modeli Olarak Dengeli Performans Karnesi (Balance Scorecard)**”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Denetim Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Bitirme Projesi, İstanbul-2006

Birdal, İlker - Aydemir, Nilgün, **Yönetim Teorileri**, 1. Baskı, Sistem Yayıncılık İstanbul 1992

Blocker, John G., **Essentials of Cost Accounting** McGraw-Hill Book Company Inc USA, 1942

Bostancı, Serpil, “**Küreselleşen Muhasebede Standartlaşma ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu**”, Mali Çözüm Dergisi, Yıl 12, Sayı 59, Nisan-Mayıs-Haziran 2002

Bragg, Steven M., **Management Accounting Best Practices A Guide for The Professional Accountant**, John Wiley & Sons Inc, New Jersey 2007

Bursal, Nasuhi-Ercan Yücel, **Maliyet Muhasebesi İlkeleri ve Uygulama**, Der Yayınları, 4. Basım, İstanbul 1992

Büyükmirza, H.Kamil, **Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Tek Düzene Uygun Bir Sistem Yaklaşımı**, Gazi Kitabevi, 14. Baskı, Ankara 2009

Canbaş, Serpil - Doğukanlı, Hatice, **Finansal Pazarlar Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri**, Genişletilmiş 4. Baskı, Karahan Kitabevi, Adana 2007

Cenger, Hatice, **Genel İşletme Performansı ve Finansal Performans İlişkisi-Çimento Sektöründe Bir Uygulama**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2006

Cenkeri, Elif, **Transfer Fiyatlaması ve Türk Vergi Sistemi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005

Coşkun, Ali, “**İşletmelerde Performans Yönetimi: Bir Yönetim Muhasebesi Aracı Olarak Performans Karnesi**”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005

Çak, Murat, **Uluslararası Vergi Rekabeti Transfer Fiyatlaması ve Vergilendirme**, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No:385, Ankara 2008

Çakıcı, Cemal, **Ekonomik Katma Değer (EVA) Yaklaşımı**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2008

Çakıcı, Cemal, “**Muhasebede Yeni Bir Yaklaşım; Balanced Scorecard**”, Vergi Dünyası, Sayı 261, Mayıs 2003

Çanakçıoğlu, Mustafa - Demirbaş, Mahmut, “ **Performans Ölçüm Yöntemleri İle Kurumsal Karne Yaklaşımı**” , İstanbul Üniversitesi İktisat Mecmuası, Cumhuriyet Ferman Özel Sayısı Cilt 59 Sayı:2 Yıl:2009

Çelebi, Ali, Güçlü, Fırat Coşkun, “**Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ve TMSK**”, http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=82&Itemid=92

Çelik, Orhan, “**Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler İçin Uluslararası Finansal Raporlama Standardı: Ne Zaman ve Nasıl ?**” Muhasebe ve Denetime Bakış, Ocak 2010

Çelik Orhan, “**Uluslararası Transfer Fiyatlama: Teorik Bir Yaklaşım**” Muhasebe ve Denetime Bakış, Nisan 2000

Çiftçi, Yavuz, “**Türkiye’de Cumhuriyet Döneminden Bugüne Yapılan Muhasebe Düzenlemeleri**” II. Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalıştayı, 1. Muhasebe Tarihi Günleri, 2007 <http://www.mu.edu.tr/private/yciftci/calismalar/yciftci2beiw.pdf>

Çimen, Emine, **Sorumluluk Merkezleri ve Transfer Fiyatlaması: Bir İşletmede Uygulama** Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bişkek 2007

Decentralization, Segment Reporting and Transfer Pricing: Decentralization in Organizations”,
http://www.accountingformanagement.com/decentralized_organizations.htm
[14/01/2011](http://www.accountingformanagement.com/decentralized_organizations.htm)

Değer, Ayça, ”**Transfer Fiyatlandırması Konusunda OECD Tarafındaki Gelişmeler**”,
02/06/2010 tarihli Dünya Gazetesi

Demir, Volkan, “**KOBİ’ler için UFRS’de Kavramlar ve İlkeler-Finansal Tabloların Sunuluşu**” XIII. Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu, İzmir SMMMO, 18-22 Kasım 2009

Demirkaya, Hülya, **Performans Ölçüm Rehberi**, Sayıştay Araştırma İnceleme Çevri Dizisi, Ankara 2000 (*ABD Hazine Bakanlığı Malî Yönetim Dairesi tarafından hazırlanan Performance Measurement Guide, ABD 1993 adlı eserden dilimize çevrilmiştir*)

Domenico, Nicolo, “**Segment Reporting and UMS 14: Toward a Theory**” Emerging Issues in International Accounting and Business 2006 Emerging Issues In International Accounting Conference 3

Drury, Colin, **Management Accounting for Business Decision** Second Edition, Thomson Learning, London 2001

Duman, Ömer, **Muhasebe Denetimi ve Raporlama** Tesmer Yayın No:78 Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara 2008

Duncan, Williamson, **Cost and Management Accounting**, Prentice Hall, London 1996

Durmuş, Ahmet Hayri - Arat, Mehmet Emin, **İşletmelerde Muhasebe Organizasyonu** Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı, İstanbul 1995

Ebiçlioğlu, Fatih Kemal - Kahraman, Abdulkadir, **Yönetim Muhasebesi**, Türmob Yayınları, No:104 Ankara 2000

Eden, Lorraine, **Transfer Pricing and Corporate Income Taxation in North America**, University of Toronto Press Incorporated Canada 1998

Epstein, Barry J. - Jermakowicz, Eva K, **Interpretation and Application of International Financial Reporting Standards**, John Wiley & Sons Inc, NJ.2010

Epstein, Barry J - Mirza, Abbas Ali, **Wiley IAS 2003: Interpretation and Application of International Accounting Standards**, John Wiley & Sons Inc, New Jersey 2003

Epstein, Barry J. - Jermokowicz **2008 IFRS Interpretation And Application Of International Financial Reporting Standards** John Wiley & Sons Ltd New Jersey, 2008

Erdamar, Cengiz - Basık, Feryal Orhon, **Finansal Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi**, Dönence, İstanbul 2003

Erden, Selman Aziz, “ **Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Bağımsız Denetim Firmaları Örneği**” Mali Çözüm, Sayı:64, Temmuz-Ağustos-Eylül 2003

Ettredge, Michael - Kwon, Soo Young - Smith, David, , “**The Effect of SFAS No. 131 on Numbers of Reported Business Segments**”, April 2000

Eymen, U. Erman, “**SPSS 15.0 Veri Analizi Yöntemleri**,” İstatistik Merkezi Yayınları No:1 Ekim, 2007

First Impressions: IFRS 8 Operating Segments International Financial Reporting Standards KPMG IFRG Limited, July 2007

Garrison, Ray - Noreen, Eric W - Brewer, Peter C., **Managerial Accounting**, Mc Graw-Hill, 12 th Edition, USA 2008

Greuning, Henni Van, **International Financial Reporting Standards A Practical Guide**, Fifth Edition, The World Bank, Washington D .C 2009

Gökçen, Gürbüz, **Genel Muhasebe İlkeleri ve Tekdüzen Hesap Planı Uygulamaları**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ., 2. Baskı, İstanbul 2009

Gökçen, Gürbüz, “**Ekonomik Katma Değer (EVA)**”, Muhasebe Finansman Dergisi, Sayı 24, Ekim 2004

Gürol, Yonca Deniz, “**Toplam (Dengeli) Başarı Göstergesi (Balanced Scorecard) Yönteminin Stratejik Bilginin Sağlanması Sürecindeki Yeri**” 3. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Metni 24 Kasım 2004

Gürsoy, Cudi Tuncer, **Yönetim ve Maliyet Muhasebesi**, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul 1997

Hansen,R Don - Mowen M, Maryanne, **Cost Management: Accounting & Control**, Thomson South Western Publishing, Fifth Edition, USA 2005

Harbour, Jerry L., **The Basics of Performance Measurement**, Productivity Press., NY 1997

Harrington, H. James, **Business Process Improvement**, McGraw-Hill,Inc, USA, 1991

Heem, Gregory - Valenza, Pascale Taddei, “**An Analysis of Segment Disclosures under UMS 14 and IFRS 8**” Working Paper Series May 25, 2010

Hessling, Anna Karin, “**Through the Eyes of Management; A Study on Segment Reporting in Swedish Companies and Possible Implications of IFRS 8**”, Stockholm School of Economics Department of Accounting and Business Law Master’s Thesis in Accounting and Financial Management, Fall 2007

Hikmet Sami Türk, **Ticaret Ortaklıklarının Birleşmesi**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Olgaç Matbaası, Ankara, 1986

Horngren Charles T.- Bhimani, Alnoor - Datar, Srikant M.- Foster, George, **Management Accounting and Cost Accounting**, Fourth Edition, Prentice Hall, England 2008

Horngren, Charles T.- Srikant M. Datar- Rajan, Madhav, “**Cost Accounting: A Managerial Emphasis**”, Fourteenth Edition., Prentice Hall International, New Jersey, 2011

IFRS 8 Operating Segments: Implementation Guidance”, Ernst & Young, 2009

Ingram, Robert W - Albright Thoms L, **Financial Accounting: Information for Decisions** Sixth Edition, Thomson South-Western, USA, 2007

İlkin, Taç İlkin, “**Maliyet Yönetimi Açısından Sorumluluk Muhasebesi ve Transfer Fiyatlaması Mermer Üretim İşletmesine Yönelik Bir Uygulama**”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2007

January 2006: IASB Issues Segment Reporting Exposure Draft
<http://www.iasplus.com/agenda/converge-ias14.htm#ed8>

Jawahar Lal - Srivastava Seema, **Cost Accounting**, Tatta McGraw-Hill, Fourth Edition, New Delhi 2009

Kaplan, Robert S - Atkinson, Anthony A., **Advanced Management Accounting** Third Edition, Prentice Hall International Inc, USA 1998

Kaplan, Robert S - Norton, David P, **Balanced Scorecard: Şirket Stratejisini Eyleme Dönüştürmek** (Çeviren: Serra Egeli), Sistem Yayıncılık, İstanbul 2003

Kaplan, Robert S. - David P.Norton: “**Linking the Balanced Scorecard to Strategy**”, California Management Review, Vol 39, No:1 Fall 1996

Kartal, Ali- Sevim, Adnan- Gündüz, H. Erdin, **Maliyet Muhasebesi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskisehir 2004

Kapusuzoğlu, Tuncay, **Transfer Fiyatlaması**, OluşYayıncılık, İstanbul, 2003

Kaya, İdil, “**Fasb-Iasb Anlaşması Ve Global Finansal Muhasebe Standartlarına Doğru**” VI. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, 16-20 Nisan 2003

Kaygusuz, Sait Y, “**Yenilikçi Yönetim Muhasebesi Anlayışında Sorumluluk Muhasebesi Sisteminin Değerlendirilmesi**”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Eylül 2005

Kaygusuz, Sait Y, “**İşletmelerde Strateji Tabanlı Sorumluluk Muhasebesi Sistemi**” Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 2005

Korkmaz, Sezer, Erem Türkan, “**Yönetmelik Kontrol Türleri ve Boyutlarının Satış Gücünün Performans ve Yöneticilerinden Duydukları Memnuniyet Düzeyi Üzerindeki Etkilerini Ortaya Koymaya Yönelik Bir Araştırma**”, Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl:2002

Low, Lock Teng Kevin - Zain, Mat Mazlina “**Segmental Reporting: An Insight into Malaysia’s Companies**” http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=293522

Küçüksavaş, Nihat, **Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Yönetim Açısından Bilgisayar Uygulamalı Maliyet Muhasebesi**, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2002

“Making Sense of a Complex World IFRS 8 Operating Segments”, Industry Views Telecommunications Industry Accounting Group, Price Water House Cooper, 2009

May, George O, **Financial Accounting: A Distillation of Experience**, Macmillian Company. USA 1943

Mısırlıoğlu, İ. Ufuk, “ **Bölümlerarası Transfer Fiyatlaması**”, Mali Çözüm Dergisi, Mart 2003

Mirza, Abbas Ali - Orrell, Magnus - Holt, Graham J, **IFRS: Practical Implementation Guide and Workbook** John Wiley & Sons, Second Edition, New Jersey 2008

Moore Carl.L. - Jaedicke, Robert.K, **Yönetim Muhasebesi**, Çev Alparslan Peker, 4. Baskı, Fatih Yayınevi, İstanbul 1980

Ölçer, Ferit, “**Dengeli Stratejik Performans Ölçüm ve Yönetim Sistemi’nin (Balanced Scorecard) Tasarımı ve Uygulanması**” Amme İdaresi Dergisi, Cilt 38 Sayı 2 Haziran 2005

Örten, Remzi - Karapınar, Aydın, **Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile Uyumlu Genel Muhasebe** Genişletilmiş 4. Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara 2007

Özkök, Servet, “**Türk Ticaret Kanunu Tasarısının Şirketlerin Muhasebe Sistemine Getirdiği Yenilikler**” Vergi Sorunları Dergisi, Yıl:31, Sayı:237, Haziran 2008

Öztürk, M. Başaran, “**Finansal Performansın Ölçülmesinde Alternatif Bir Yöntem Ekonomik Katma Değer**” Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi”, Cilt 18, Sayı 3-4, Eylül 2004

Öztürk, Can, “**Faaliyet Bölümleri Konulu UFRS 8 Standardı: Eski UMS 14 Bölümlere Göre Raporlama Standardı İle Karşılaştırmalı Bir Çalışma**”, MÖDAV Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi 2008/1

Parlakkaya, Raif, “**Maliyet ve Performans Yönetim Aracı olarak Tümüleşik Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Ekonomik Katma Değer Sistemi**”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt: V, Sayı: 2, 2003

Pekdemir, Recep “ **UFRS Furyası mı ? Rantiye Kapısı mı ?**” İSMMMO Yayın Organı Mali Çözüm, Sayı: 79, Ocak-Şubat Yıl 2007

Pekdemir, Recep, “**Çam Sakızı Çoban Armağanı Muhasebeciler İçin TMS-TFRS Uygulama Rehberi**”, İstanbul, Kasım 2008

Price Water House Coopers, “**Segment Reporting An Opportunity to Explain The Business**” http://www.pwc.com/en_GX/gx/ifrs-reporting/pdf/segment_reporting-flyer.pdf

Poroy, Nergis, **Yönetim Açısından Bölümlere Göre Raporlama**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2009

Radebaugh, Lee H. - Sidney, J. Gray, **International Accounting and Multinational Enterprises**, Fourth Edition John Wiley & Sons Inc, USA 1997

Sağlam, Necdet, **Bölümsel Raporlama ve Uygulaması** TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No:1282 İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları: No.170, Eskişehir 2001

Sharma, Anil K, “**Economic Value Added (EVA)-Literature Review and Relevant Issues**”, International Journal of Economics and Finance Vol.2 No.2 May 2010

Seçkin, Ebru, **Çağrı Merkezlerinde Örgütsel Yapılanma ve Mekansal Yansımaları**” Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, F.B.E. Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009

Sikdar, P.K., “**Responsibility Accounting**” <http://www.pksal.com/download.php>

Smullen, John, **Transfer Pricing for Financial Institutions**, Woodhead Publishing Limited Cambridge England 2001

Susmuş, Türker, “**Maliyet Kontrolünün Sağlanmasında Sorumluluk Muhasebesi Sisteminin Rolü ve Zincir Otel İşletmelerinde Uygulanması**” Mevzuat Dergisi, Yıl: 5, Sayı:59, Kasım 2002

Toraman, Cengiz - Bayramoğlu, Fatih, “**Avrupa Birliği Uyum Sürecinin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi**”, Mali Çözüm Dergisi Sayı:76 (Özel Sayı) 17. Dünya Muhasebeciler Kongresi, Kasım-2006

Terzi, Serkan, **Endüstri İşletmelerinde Transfer Fiyatlandırma Sistemi ve Performans Ölçümünün Stratejik Maliyet Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama Örneği**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009

Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı 15 Ekim 2006 tarihli İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Yayını
<http://www.istanbulymmoo.org.tr/dosya/MaliPlatform/53.%20transfer%20fiyatlamasi%20yoluyla%20ortulu%20kazanc%20dagitimi.pdf>

Tunç, Ferruh, “**Yeni Türk Ticaret Kanunda Kurumsallaşmayla İlgili Düzenlemeler**”, Kurumsallaşma ve Denetim Konferansı, 5-9 Ekim 2001 Antalya

Uyar, Ali - Güngörmüş, Ali Haydar, “**TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardının Uygulanmasına İlişkin İMKB’de İşlem Gören Sanayi Şirketleri Üzerinde Bir Araştırma**”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 18, Sayı:2, 2009

Uzay, Şaban “**Denetçilerin Denetiminde Yeni Bir Model Olarak Kamu Gözetimi Kurulu ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**” Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt 8 Sayı:4 2006

Venkatrathnom B., Reddy, K Raji, “**Responsibility Accounting Conceptual Framework**”
<http://www.icwai.org/icwai/knowledgebank/ma34.pdf>

Kimmel, Paul D. - Weygandt, Jerry J. - Kieso, Donald E., **Financial Accounting**, Seventh Edition, John Wiley&Sons Inc, USA, 2009

Wilkinson-Riddi, G., **International GAAP 2008-Generally Accepted Accounting Practice Under International Financial Reporting Standards**, Hoboken, NJ USA Wiley, 2008

Yalkın, Yüksel Koç, Demir, Volkan, Demir, Defne, “**Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Türkiye’de Finansal Raporlama Standartlarının Gelişimi**” İSMMO Mali Çözüm, 17. World Congress of Accountants, Özel Sayı, November 2006

Yardımcıoğlu, Mahmut - Özer, Veli - Demirel, Nuray, “**Emsallere Uygunluk Prensipleri Çerçevesinde Uluslararası Transfer Fiyatlandırmanın Değerlendirilmesi**” Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 83, Eylül-Ekim 2007

Yükselen, Cemal, **Pazarlama Araştırmaları**, Detay Yayıncılık, Ankara 2000

Zerenler, Muammer, “**Performans Ölçüm Sistemleri Tasarımı ve Üretim Sistemlerinin Performansının Ölçümüne Yönelik Bir Araştırma**” Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Bahar 2005/1

Deloitte UFRS 2010 Cep Kitapçığı <http://www.deloitte.com>

FASB 2009 Annual Report <http://www.fasb.org>

International Financial Reporting Standard 8 Operating Segments <http://eifrs.iasb.org>

Kobi TFRS: Kobilere İçin Türkiye Finansal Raporlama Standardı Bilgi Notu, Ekim 2010
<http://www.tmsk.org>.

TCMB Merkez Bankası Sektör Bilançoları Oran Formülleri
<http://www.tcmb.gov.tr/sector/2010/index.htm>

TFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı, 15.07.2007 tarihli ve 26583 nolu Resmi Gazete,
www.tmsk.org.tr

TMS 14 Bölümlere Göre Raporlama Standardı, 03.03.2006 tarihli ve 26097 nolu Resmi Gazete, www.tmsk.org.tr

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu: http://www.tmsk.org.tr/dosyalar/2009_Faaliyet_Raporu.pdf

Yeni Türk Ticaret Kanunu Geleceği Hazırlayan Bir Düzenleme PWC Yayınları
<http://www.pwc.com/tr/tr/publications/turkish-commercial-code.jhtml>

13.01.2011 tarih 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6102.html>

6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun 09.11.2005 tarihli Genel Gerekçesi
<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf>

660 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname: 2 Kasım 2011 Tarihli Resmi Gazete
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111102-5.htm>

2008-2009 dönemi Marmara Üniversitesi “Maliyet Muhasebesinde Çağdaş Yaklaşımlar”
Dersi Seminer Notları

<http://www.ifrs.org>

<http://www.fasb.org>

<http://www.deloitte.com>

<http://www.tmsk.org.tr>

<http://www.resmigazete.gov.tr>

<http://www.tcmb.gov.tr>

<http://www.kap.gov.tr>

<http://www.iasplus.com>

<http://www.gib.gov.tr>

www.imkb.gov.tr

EK-1					İMKB DE İŞLEM GÖREN FİRMALAR				
Firma Ünvanı	Kuruluş Tarihi		Sektörü	Halka açıklık oranı	Toplam Satışlar	Toplam Aktifler	Brüt kar /zarar	Toplam Borçlar	
ADANA ÇİMENTO SAN TİC AŞ	1963	48	imalat/taş	42,79	305.108.100	729.742.912	88.430.424	98.542.561	
ANADOLU EFES BİRACILIK VE MALT SAN AŞ	1966	45	imalat/gıda	43,68	4.168.793.000	5.588.831.000	2.117.445.000	2.773.826.000	
AFYON ÇİMENTO	1954	57	imalat/taş	48,25	45.076.732	64.405.715	5.197.923	11.046.313	
AKENERJİ ELEKTRİK ÜRETİM AŞ	1989	22	imalat/elek	52,82	428.354.752	1.913.173.928	43.360.055	1.148.449.314	
AKSA AKRİLİK KİMYA SAN AŞ	1968	43	imalat/kim	36,89	1.304.312.000	1.358.902.000	161.629.000	583.137.000	
AKSA ENERJİ ÜRETİM A.Ş	1997	14	imalat/elek	5,47	911.279.485	2.384.600.202	138.284.000	1.560.700.330	
ALARKO HOLDİNG A.Ş	1972	39	holding yat	26,68	1.195.749.899	1.637.380.063	173.056.965	729.293.074	
ANEL ELEKTRİK PROJE TAAH AŞ	1986	25	inşaat	45	319.333.713	550.241.351	38.608.686	343.579.475	
ANADOLU ANONİM TÜRK SİGORTA ŞİRKETİ	1925	86	mali kurulu	48	1.107.816.094	1.634.568.425	43.107.848	1.102.693.185	
ARÇELİK A.Ş	1955	56	imalat/elek	25,19	6.936.420.000	7.321.759.000	2.067.947.000	3.914.025.000	
ASELSAN ELEKTRONİK SAN VE TİC AŞ	1975	36	imalat/savt	15,3	1.189.786.590	2.755.918.000	375.330.605	1.911.881.849	
AYGAZ A.Ş.	1961	50	imalat/kim	24,27	4.657.688.000	2.803.648.000	501.415.000	789.740.000	
BAGFAŞ BANDIRMA GÜBRE FABRİKALARI AŞ	1970	41	imalat/kim	100	279.804.619	250.290.832	77.385.636	64.339.419	
BANVİT BANDIRMA VİTAMİNLİ YEM SAN AŞ	1968	43	imalat/gıda	20,37	1.002.379.302	582.227.624	210.947.171	367.152.133	
BİM BİRLEŞİK MAĞAZALAR AŞ	1995	16	toptan ve p	60,38	6.573.951.000	1.372.068.000	1.104.679.000	871.636.000	
BEŞİKTAŞ FUTBOL YATIRIMLARI AŞ	1995	16	spor hizme	34,88	131.480.352	225.776.991	-10.305.321	289.558.100	
BOYNER BÜYÜK MAĞAZACILIK AŞ	1992	19	toptan ve p	40	552.834.229	322.092.343	204.178.632	246.012.185	
BRİSA BRIDGESTONE SABANCI LASTİK SAN V	1974	37	imalat/last	12,74	979.897.971	790.967.940	202.545.139	341.995.729	
DEVA HOLDİNG A.Ş.	1958	53	imalat/kim	15	385.659.898	622.800.948	141.475.437	282.977.311	

Not: Tablonun içine tıklayarak araştırmanın tümüne erişebilirsiniz.